BÜTÜN ESERLERİ

Sabahattin Ali

BÜTÜN ÖYKÜLERİ II

Yeni Dünya, Sırça Köşk, Esirler (oyun)

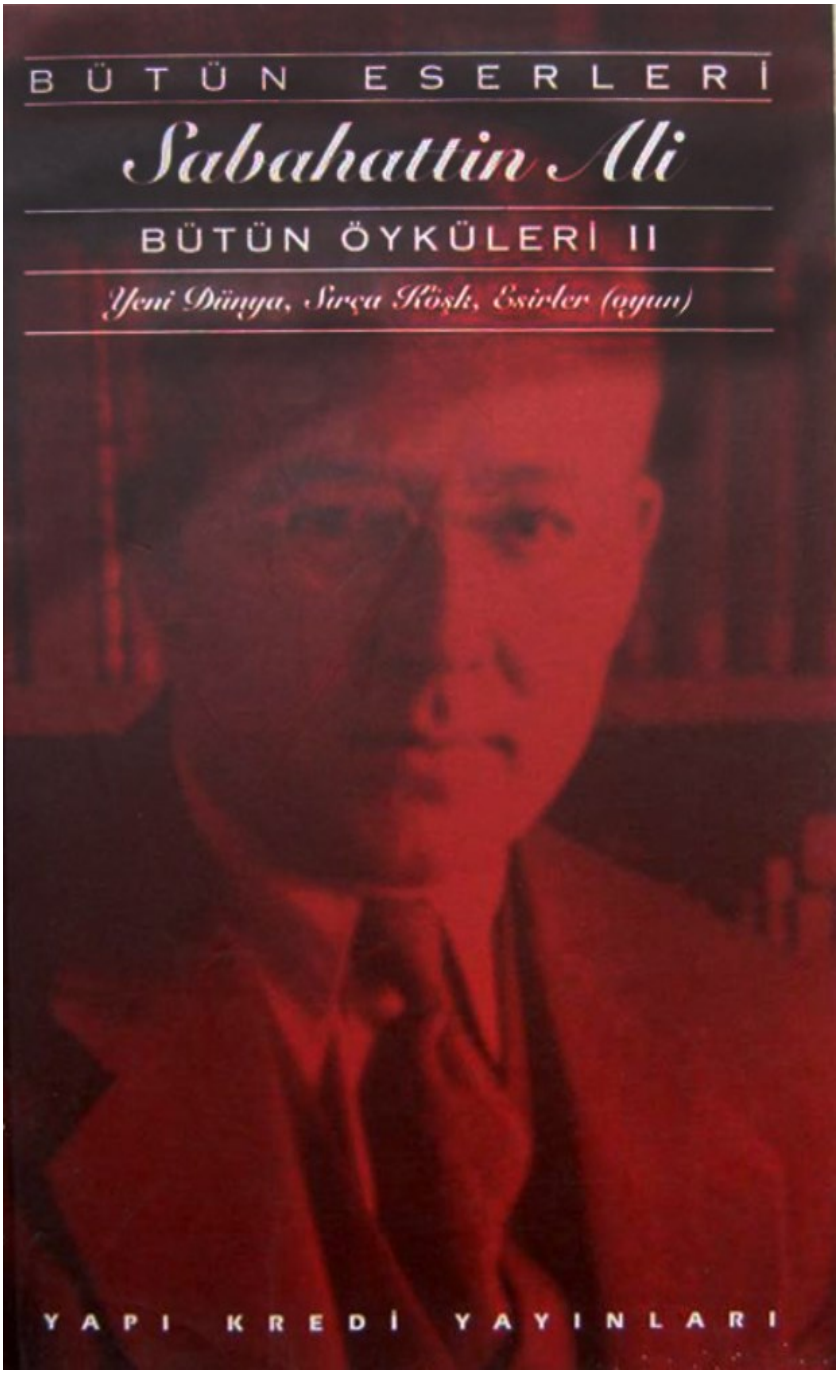

YAPI KREDİ YAYINLARI

S A B A H A T T İ N A L İ

Bütün Öyküleri II

YENİ DÜNYA

SIRÇA KÖŞK

ESİRLER (Oyun)

İÇİNDEKİLER

YENI DÜNYA

Asfalt Yol

Hanende Melek

Çaydanlık

Ayran

İsıtmak Için

Uyku

Selam

Bir Mesleğin Başlangıcı

Bir Konferans

Yeni Dünya

Iki Kadın

Sulfata

Hasanboğuldu

SIRÇA KÖŞK

Portakal

Beyaz Bir Gemi

Katil Osman

Böbrek

Cıgara

Millet Yutmuyor

Bahtiyar Köpek

Çilli

Dekolman

Hakkımızı Yedirmeyiz!

Cankurtaran

Çirkince

Kurtla Kuzu

Masallar

Bir Aşk Masalı

Devlerin Ölümü

Koyun Masalı

Sırça Köşk

ESİRLER

YENİ DÜNYA

Asfalt Yol

Bir köy öğretmeninin notlarından

İstasyondan kalkıp vilayet merkezine giden kamyon, iki saat kadar sarstıktan sonra, beni gideceğim köye ayrılan yolun başında bıraktı. İki adım bile atacak halim yoktu. Çantamı yanıma koyarak, kenarlarından otlar fırlayan bir taşın üstüne oturdum. Kafamdaki uğultuyu dinlemeye başladım.

İçi tozla karışık ter kokan kamyon dünyanın bu en bozuk yolunda bizi birbirimize vura vura sersem etmişti. Birdenbire duraklamalar, bir çukura yuvarlanır gibi sarsıntılar, bana nerede olduğumu bile unutturmuş ve beni karanlık bir rüya dünyasına atmıştı. Şimdi oturduğum taşın üzerinde bu rüyadan silkinmeye çalışıyordum.

Gideceğim köyü şoför göstermişti. Burası oturduğum yerden yarım saat kadar uzakta, külrengi bir kerpiç yığını idi. Bir kenarda ince ince yükselen yine külrengi birkaç kavak, orada, ufacık da olsa, bir su bulunduğunu anlatıyordu.

Belki bir saat oturduğum yerde kaldıktan sonra yavaşça ve sallanarak doğruldum. Küçük çantamı yerden alıp yürümeye başladım. Kendim köylü olduğum ve bizim köylülerimizi iyi tanıdığım için içimde yabancı bir yere gidiyorum hissi yoktu. İlk vazifemde muvaffak olacağıma emindim.

Akşam olmaya başlamıştı. Köye yaklaşınca ortalığı büsbütün bir kızıllık kapladı. Kırmızı bir deniz gibi parlayıp kımıldayan bu bir karış boyundaki kuru bozkır otlarının üzerinde upuzun gölgem yatıyor ve gölgemin başı, ileride, aralarından yer yer çekirgeler fırlayan bu

otların arasında kayboluyordu.

Köyün kenarındaki birkaç evin önüne gelince burnuma yanmakta olan tezek kokusu geldi. Gözümün önünde, saç üzerinde yufka pişirilen bir ocak ve bekleşen yalınayak çocuklar canlandı.

Sokaklarda daha evlerini bulamamış birkaç inek kuyruklarını kalçalarına çarparak yürüyor ve ara sıra böğürüyordu. Bu öyle bir böğürüştü ki, uzun uzun düşündükten sonra söylenen derin manalı bir söze benziyordu.

Gitgide daha kuvvetlenen keskin bir gübre kokusu beni daha çok buraya yaklaştırdı. Köy yaşayan, çalışan bir mahluktur ve bu koku onun ter kokusudur. Dünyada hiçbir koku beni bu kadar saramamış, kafamdan birbiri arkasına bu kadar çok hatıralar yuvarlayıp geçirmemiştir.

Kahvenin önünde birkaç ihtiyardan başka kimse kalmamıştı. Beni görünce yerlerinden kalkmadan baktılar. Yanlarına gidip oturdum; kim olduğumu anlattım. İçlerinden biri muhtarmış. Benden önceki öğretmen gideli altı ayı geçtiğini, o zamandan beri okulun kapalı durduğunu söyledi:

-Daha harmanların hepsi kaldırılmadı. Çocuklar okula falan gelmezler. Beş on gün oturup dinlenirsin!- dedi.

Çocukları toplamak, dersleri yoluna koymak pek güç olmadı. Köylüler kendi dilleriyle konuşanları anlamakta gecikmiyorlar. Şimdilik hiçbir şeyden şikayetçi değilim. Yalnız bir yol meselesi var ki, bunu kendime iş edindim ve aylardır uğraşıyorum. İlk geldiğim gün kamyonda canımı çıkaran o yol, meğer bütün vilayetin en büyük derdiymiş. Herkes mahsulünü, yolcusunu bunun üzerinden geçirmeye mecbur. Başka yol yok ve buna da yol demek için pek bol keseden atmak lazım. İşin garibi, vilayet merkezini altmış kilometre uzaktaki demiryoluna bağlayan yol da bu!.. Herhalde daha mühim işler bunun yapılmasını bu kadar geri bırakmış. Ben, hem bizim köyden, hem de başka köylerden vilayete müracaat ettirdim; yolun yaptırılmasının ne kadar lazım olduğunu dilim döndüğü kadar anlattım. Uzun istidaları

hükümet memurları pek okumazlar diye, her fikrimi ayrı bir istidaya yazarak bunları ayrı ayrı köylerden verdirdim. Böylece hepsi okunmuş olacak. Yolun yapılmasında köylünün nasıl yardımı olacağına dair de birçok fikirler ileri sürdüm.

Geçenlerde şehre gittiğim zaman maarif müdürü bana biraz tuhaf muamele etti. Kızıyor da kızdığını belli etmeyip alay etmeyi tercih ediyor gibiydi. Neden diye merak ettim. Sonra laf arasında:

-Siz okul dışındaki işlerle de uğraşacak vakit bulabiliyorsunuz galiba, talebeniz pek mi az?- dedi.

-Az değil ama, o da vazifem değil mi?- diye cevap verdim. Alaycı gözlerini üstümde gezdirdi. Bir şey söylemedi. Sonra dışarıda, kahvede arkadaşlardan duydum. Maarif müdürü bana kızgınmış. Ben köylülere Teşkilatı Esasiye Kanunu'nu (Anayasa) okumuş, anlatmıştım. Kadastro'da işi olan bir köylü bir istida vermiş, bir müddet sonra da cevap istemiş. Ne cevabı, denince: -Basbayağı cevap vereceksiniz! Mecbursunuz! Kanun var!- diye dayatmış. Sormuşlar, araştırmışlar, kanunu benden öğrendiğini anlayınca maarif müdürüne şikayet etmişler.

Hele bu yol işiyle bu kadar uğraştığıma kızanlar pek çok. Bir alakaları olduğundan değil, iş olsun diye kızıyorlar. Benim öğretmen olduğum köyde oldukça zengin bir Rüstem Ağa var. Şehirde arabacı dükkanı işletiyor, yaylıları, kağnıları tamir ediyor. Bunun istida veren köylere gidip benim aleyhime sözler söylediğini duydum. Pek şaşmadım. Bütün teşebbüslerden henüz bir şey çıkmadı. Ara sıra bu işin arkasını bırakacak oluyorum. (Çünkü hükümetteki, hele nafıadaki (Eskiden Nafıa (Bayındırlık) Vekaleti'nin kentteki yönetim birimi.) memurlar benimle açıktan açığa alay ediyorlar.) Fakat akşamları köyde, istasyondan dönen arabaların, kağnıların ve zavallı hayvanların halini görünce içim acıyor. Kendi kendime: -Başladığın işi yarıda bırakma iki gözüm, sana yakışmaz!- diyorum.

Ne de uzun muameleleri varmış böyle şeylerin. Vilayet konağında bizim istidaların girip çıkmadığı oda kalmadı. Köylüler bile benim bu

gayretime şaşıyorlar. Onlarda da bu işin sonu çıkacağına dair bir ümit yok.

Hala bir şey çıkmadı... Galiba bu yolu yapmayacaklar. Köylü de bana yardım etmiyor. Pek ölü mahluklar... Belki de pek akıllı mahluklar da, boşuna yere uğraşmak istemiyorlar. İçimde hiç şevk kalmadı. İnsana birkaç kelime ile cevap verseler yine neyse, fakat ne evet, ne hayır!... Sanki bu istidaları ses vermez bir derin kuyuya atmışız...

Akşamları köyün yanı başındaki sırta çıkarak uzakta tozlara bulanıp uzanan yolu seyrediyorum. Bazan tozdan bembeyaz olmuş ve üstüne sepetlerle denkler sarılmış bir kamyon görünüyor, bir bataklıkta dizlerini kaldırıp indirerek yürüyen bir insan gibi ileri geri sallanarak, yıkılacak gibi olarak, ağır ağır ilerliyor. Bu o kadar üzücü bir manzara ki, tekniğin en son ifadelerinden biri olan bu makine ile dünyanın bu en iptidai yolunun mücadelesini görmemek için insan gözlerini kapıyor. Bazan koşup yolu avuçlarımla düzeltmek, orada hiç olmazsa beş on metrelik bir yeri bir -yol- haline koyarak kendi hisseme düşen vazifeyi yapmış olmak istiyorum.

Bizim iş birdenbire canlandı. Geçenlerde şehre büyüklerimizden biri gelmiş. Otomobili ne kadar rahat da olsa bu yol yine kendini hissettirmiş olacak ki, bir laf arasında valiye bundan bahsetmiş, vali de hemen atılarak: -İlk düşündüğümüz şeylerden biri de budur, hemen bu sene yaptırmak istiyoruz, projeleri hazırlanıyor. Hatta asfalt yaptırmayı bile düşünüyörüz... Acaba bu yol asfalt olsa şehrimizi sık sık şereflendirir misiniz?- demiş. O büyük zat da:

-Gelirim tabii...- diye cevap vermiş.

Bunun üzerine asfalt meselesi aldı yürüdü. Ben meğer uykudaymışım, vali projelerden bahsediyor... Demek zannettiğim kadar bu işe lakayt değillermiş, yalnız gürültüsüz, şatafatsız bir şekilde halka hizmet etmeyi daha uygun buluyorlarmış.

Fakat bu sessizliğin aksine olarak bu sefer de iş pek yaygaraya verildi. Vilayetin, yemek listesi büyüklüğünde haftalık gazetesinin

yarısını asfalt şose havadisleri dolduruyor. Köyde de itibarım artar gibi oldu. Bizim köylülerin insana muamele edişleri zaten barometre gibi.

Bence bu yolu asfalt yapmaya şimdilik hiç lüzum yoktu. Üç dört misli fazla masraf edileceğine, bu para daha lüzumlu yerlere harcanabilir ve buraya, kendimize göre bir yol, temiz bir şose yeterdi. Fakat belki başka bir düşündükleri var. Belki her şeyin son derece mükemmel olmasını istiyorlar. Bu kadar büyük işlere aklım ermez. Bir yol olsun da, paramız varsa isterse halı da döşetilsin...

Vali Ankara'ya gitmiş. Tetkikat yapan mühendisler yolun yarım milyona çıkacağını söylemişler, halbuki vilayet bütçesi 350 bin lira... Bu parayı bulmak için bankalara müracaat edilmiş, onlar da Maliye Vekaleti'nin kefaleti olmadan para vermemişler, Maliye Vekaleti de Meclis'ten izin almadan kefil olamazmış, hulasa karışık işler vesselam. Vali bütün bunları yoluna koymak için gitmiş... Adamcağız bu yol meselesini kendine iş edindi. Meclisi Umumi'den tahsisat almak için bir nutuk vermiş, vilayet gazetesinde okudum. Bir belagat numunesi. Kendisini bu yol işine dört elle sarılmaya sevk eden, o büyük zatın işareti olduğunu söylüyor ve onun yol yapıldıktan sonra daima geleceğini vaat ettiğini hatırlatıyor. Hakikaten büyüklerimiz her şeyi görüyorlar ve bir işaretleriyle uyuyanları uyandırıyorlar. Yalnız vali bu yol için halkın da birçok müracaatları olduğundan hiç bahsetmiyor, yolun köylüye ne kadar faydası olacağını da söylemiyor. Belki bunlar herkesin bildiği şeyler de onun için. Her ne ise, bu yol işinde bir damlacık tesirim olduysa ne mutlu bana...

Yolun yapılmasına başlandı bile. Bankalardan borç alınmış, bilmem kaç senede ödenecekmiş. Borç taksitlerine karşılık olmak üzere hastane tahsisatından biraz kırpılmış ve önümüzdeki sene maarif kadrosu biraz kısılacakmış. İşin buraya varacağını hiç düşünmemiştim. Fakat daha ortada bir şey yok. Vakitsiz telaş etmeyelim. Para bulmak isteyince maariften önce akla gelecek çok şeyler var. Mesela vali çok alakadar olduğu bu yol meselesi için şimdilik vali konağı yaptırmaktan vazgeçebilir...

Yol ilerliyor, bizim köye ayrılan köşede de hararetli çalışmalar var. Silindirler gelip gidiyor ve alacalı bulacalı bir sürü köylü amele

karıncalar gibi çalışıyor. Bu çalışma akşam geç vakte kadar sürüyor, sonra kenardaki çadırlara çekilip yatıyorlar. Amelenin çoğu açıkta yatıyor. Müteahhit çadır yetiştirememiş. Şafakla beraber tekrar faaliyet başlıyor. Bizim köyden de amele yazılanlar var. Beş on kuruş kazanıp vergi borcunu ödeyecekler. Bunlar geceleri köye dönüyorlar; ama pek bitkin bir halde. Müteahhidin başlarına diktiği memur ekmek yemek için bile on dakika zor izin veriyormuş.

Bizim köylü önceleri pek lakayttı, fakat taş döşenip asfalt işi başlayınca hepsini bir merak sardı. Kocaman kazanlarda kaynatılıp sonra yerlere dökülen bu kara şeyin üzerinde yürünebileceğini, hele kamyonların ve arabaların geçeceğini pek kabul edemiyorlar. Tarlaları bu tarafta olanlar akşamları dönerken yolun kenarındaki hendeğe çömelip sigaralarını tüttürerek silindirin ileri geri gidişine bakıyorlar ve tanıdıkları amelelerle aldıkları yevmiyeler hakkında konuşuyorlar.

Yol bitti. Birkaç gün sonra açılış töreni olacak. Köyün yanındaki tepeye çıkıp bakınca, uzakta kara bir yılan gibi parlıyor. İki tarafına ağaç da dikeceklermiş. Enfes bir şey doğrusu. Bütün Vilayet halkının buradan nasıl akın akın geçeceğini, nasıl kolaylıkla, kayar gibi istasyona varacağını düşündükçe içimde bir şey hopluyor. Yolun sağlamlığı hakkında dedikodular var... Müteahhit adamakıllı vurdu diyorlar. Fakat herhalde dedikodudan ibaret. Bu dehşetli güzel manzaranın karşısında insana nasıl fena düşünceler gelebilir, şaşıyorum.

Bugün ömrümün en mesut günü idi. Şehrin kenarında taklar kurulmuştu, bütün memurlar resmi elbiselerini giyip gelmişler. Hususi muhasebe müdürü bile, bej pardösüsünün üstüne silindir şapkayı oturtmuş, -1.55- boyu ile ön tarafta yer almış. Ben de bir kat elbisemi silip ütüledim ve öyle geldim. Maarif müdürü ters ters bakıyor ama, ne derse desin, bir gün köyden ayrılmakla kıyamet kopmaz ya... Bu yol bir parça benim eserim demektir... Halk ve köylü uzaktan seyrediyorlardı, yanlarına gittim, konuştum, sevincimden herkesi kucaklayacağım geliyor. Yerime döndükten sonra aklıma geldi, köylülere, yakına gelmeleri için işaret ettim. Bu yol herkesten evvel onların demektir. Birkaç tanesi ilerleyecek oldu, jandarmalar bırakmadı, ben de sesimi çıkarmadım ama neşemin yarısı kaçtı.

Vali uzunca bir nutuk verdi, sesi pek gür olmadığı için iyi işitemedim, yalnız kulağıma: -Cumhuriyet, bayındırlık... Rehberlerimiz... Her şey halk için...- sözleri geldi. Birkaç kişi daha, kısa sözler söylediler. Kordele kesildi, önde valininki olmak üzere, bir otomobil kafilesi hızla ileri atıldı. Arkasından memurlar beş on adım yürüdüler, herkes ayağını asfalta alıştırır gibiydi. Köylüler belki acemiliklerinden, belki de bir şey söylerler diye çekindikleri için, asfalta basmaya cesaret edemeyerek yolun iki kenarındaki toprak kısımda yürüyorlar ve büyük gözlerle ortaya, üzerinde taze otomobil lastiği izleri ıslak ıslak parlayan asfalta bakıyorlardı.

Her şeye rağmen köye muzaffer bir kumandan gibi döndüm. Yolun açılışının onuncu günü nafıanın fen memurları vilayete bir rapor vermişler. Kağnıların ve öküz arabalarının, hatta diğer arabaların da asfaltı şiddetle tahrip ettiğini bildirmişler. Bunda yolun pek sağlam olmamasının de tesiri olacağını hiç ağızlarına almamışlar, halbuki yalnız kağnıların değil, biraz yüklüce kamyonların geçtiği yerlerde bile çukurlar kalıyor ve yer yer bozukluklar görülüyordu.

Vilayetçe telaşa düşmüşler. Daha parası ödenmeyen yolun, o büyük zat şehri bir kere bile şereflendirmeden on beş gün içinde eski haline dönmesi tehlikesi karşısında hemen toplanmışlar ve lastik tekerlekli olmayan nakil vasıtalarının asfalt yoldan geçmelerini menetmeye karar vermişler.

Köyde bu havadise kimse inanmak istemedi, fakat birkaç köylü jandarmalar tarafından durdurulup kağnılarını yoldan çıkarmaya, çamurlu tarlalardan geri dönmeye mecbur edilince, herkes işin ciddi olduğunu anladı.

Bu yasak pek ağırdı. Yol iki dağ arasındaki bir boğazdan geçtiği için, şimdi istasyona gitmek isteyenler bu dağı dolaşacaklar ve tam altı saat ziyan edeceklerdi. Bir yere toplanıp bir çare düşündüler, fakat ne jandarmalara karşı koymaya, ne de kağnılara lastik tekerlek taktırmaya, şimdilik imkan yoktu.

Altı saat daha fazla süren ve eskisinden birkaç defa daha berbat

olan bir yoldan gidecekler, dağın arkasından dolaşacaklardı...

Hiçbirisi artık benimle konuşmuyor, hepsi bana düşman gözlerle bakıyordu. Bir gün akşamüstü muhtar geldi:

-Oğlum- dedi, -biz senden şikayetçi değildik ama, bu yol meselesi işi değiştirdi. Köylü başımıza gelen bu derdi senden biliyor ve söz dinlemiyor. Birkaç keredir seni dövmeye, hatta daha ileri gitmeye kalktılar, ben önüne zor geçtim... Başka köylerde de senin düşmanların çoğalıyor. Bir gün başına bir iş gelir. İyisi mi, güzellikle buradan git. Darılma, gücenme, hakkını helal et!-

Ben de bunu düşünmüyor değildim. Köylünün bana karşı aldığı tavırdan hayırlı mana çıkaramazdım. Birkaç parça eşyamı çantama doldurdum, artanını bir bohça yaptım; bu köye geldiğim gibi yine bir akşam vakti, güneş sarı otlara uzanır ve rüzgar bunları kızıl bir deniz gibi dalgalandırırken, keskin gübre kokularını ve tezek dumanlarını arkamda bırakarak, çıktım yürüdüm.

Hanende Melek

Kahve ocağına giden kapının yanında, üst kısmı küçük bir halı ve etekleri eski bir kilimle örtülü, kürsü kılıklı bir kerevet vardı. Üç kişiden ibaret saz heyeti, yerli hasır iskemlelerin üzerine, göze batan bir ciddilikle oturmuşlardı. İçlerinden biri inmek isteyince, bir metreye yakın bir yerden atlamaya mecburdu. Hanende Melek böyle zamanlarda küçük garson Hamdi'yi çağırarak yardımını ister, bir eliyle onun omuzuna dayanıp ötekiyle eteğini tutarak ince bacaklarını aşağı uzatırdı. Bu anlar o civarda oturmuş hovarda müşteriler için mühim fırsatlardı. Baygın, fakat istek dolu gözler derhal o tarafa çevrilir, tatlı bir şey yenmiş gibi posbıyıklar alt dudakla yalanırdı.

Sigara dumanlarıyla nefes buğularından kahvenin pencereleri o kadar sislenmişti ki, dışarda şarıl şarıl yağan yağmurun ancak sesi işitiliyor, camlardan süzülen damlalar içerden görünmüyordu.

Ortada dolaşan iki garson, tıka basa dolu olan salonda kendilerine güçlükle yol açabiliyorlardı. Çamurlu ayakkabıların tebahhurundan (buharlaşmasından) hasıl olan ağır bir koku, yarısından çoğu sarhoş olan müşterileri büsbütün sersemletiyor, zaman zaman sazı bastıracak kadar yükselen bir gürültü, sık sık açılıp kapanan kapıdan sokağa vuruyordu.

Yeni gelenler, iskemlelerin arkasına asılmış duran paltoları düşürerek ve her geçtikleri yerde bir kaynaşma doğurarak uzun müddet dolaştıktan sonra bir yer bulup oturuyorlar ve ıslak kasketlerini çıkarıp başlarını kaşımaya başlıyorlardı.

Keman, ud ve Melek zaman zaman hamle eder gibi seslerini yükseltiyorlardı. Bu sırada gürültü ile saz arasında birkaç dakika devam eden hakiki bir mücadele oluyor, bazan gürültü galip gelerek saz mahçup bir eda ile vızıltısına devam ediyor, bazan da, bir hayat kavgası kadar canla başla yaptığı mücadelenin sonunda kalabalığın biraz susar gibi olduğunu görünce, sevinçle sesini yükseltiyordu. Böyle dakikalarda Meleğin ince, biraz kısık, fakat tesirli sesi salonu doldurur, kendisine çevrilen gözlerde biraz da alaka belirirdi.

Camlı kapı ağır ağır açılarak içeri davavekili Hüseyin Avni girdi. Siyah paltosunun yakasını kaldırmış, aynı renkteki şapkasını önüne indirmişti. Hastalıklı gözlerini vapur dumanı bir gözlük örttüğü için yüzünün ancak pek az bir kısmı, sakalları uzamış çenesi görünüyordu. Ucundan yağmur suları süzülen harap bir şemsiyeyi koluna takmıştı. Korkak adımlarla, yıkılmamak için iskemle arkalarına tutunarak ilerledi, saza yakın bir yere geldi. Etrafta oturacak boş iskemle yoktu. Gözleriyle arandı. O civara yerleşmiş bulunan memurlar, bekar öğretmenler onun bakışlarıyla karşılaşıp kendisini masalarına çağırmaya mecbur olmamak için başlarını önlerine eğmişler veya derin lakırdılarına dalmışlardı.

Bir masanın etrafında oturan ve esrar sigaralarını avuçlarının içinde saklayan üç kasap Hüseyin Avni'yi masalarına davet ettiler. Hem ihtiyar sarhoşla alay etmek, hem de masalarına efendi adam oturduğunu hanendeye göstererek itibar kazanmak istiyorlardı.

Hüseyin Avni, siyah gözlüklerinin buğusunu ceketinin kolu ile sildi, paltosunun yakasını indirdi. Şapkasını çıkardı. Adamakıllı seyrekleşmiş olan beyaz saçları kafasının çatlak ve lekeli derisine yapışmıştı. Oturduğu alçak arkalıklı yerli hasır sandalyede rahatlaştıktan sonra başını saza çevirerek gülümsedi. Bu sırada uzun, seyrek dişleri, donuk pembe diş etleriyle beraber dışarı fırlıyor, dudaklarının kenarından tükürükler sızıyordu.

Keman çalan uzun kafalı, esmer delikanlı eğilerek davavekilinin selamını iade etti. Melek başıyla belli belirsiz bir işaret yaptı; kucağındaki udun üzerine abanarak avaz avaz bağıran ihtiyar sanatkar ise, dünyanın farkında olmadığı için, şarkısına devam ediyordu.

Melek içinden: -Aman yarabbi, bu heriften kurtulamayacak mıyım?- dedi. Ömründe bu derece iğrendiği bir adama rast gelmemişti. Beş seneden beri hayatını sesiyle kazanıyor, sıkıştıkça vücudunu bu sese yardımcı yapmak mecburiyetinde de kalıyordu. Bu meslekte adam seçmek pek adet değildi ama, bunun da bir haddi vardı. Zaten bu tiksinmesinde Hüseyin Avni'nin suratının pek rolü yoktu. Meleğe asıl korkunç gelen onun yapışkan bir ifade taşıyan hareketleri ve siyah gözlüklerinin arkasında kirli bir paçavra gibi sallanan bakışlarıydı.

Diğer tutkunlarının ısmarladığı bir çayı bile hakir görmeyen ve bu eli açık hovardayı bir gülümseme ile tediye eden genç kadın, Hüseyin Avni'nin, evinden kim bilir ne sahnelerden sonra alıp kendisine hediye ettiği birkaç altın bileziği bir türlü koluna takamıyordu.

Kahvecinin söylediğine göre bu adam evvelce Hukuk Mahkemesi azasından imiş, sarhoşluğu yüzünden çıkarmışlar, çok az bir tekaüt maaşı alıyor ve üç çocuğu ile karısını davavekilliği ederek geçindiriyormuş. Hukuk mezunu olmayıp zabıt katipliğinden yetiştiği ve işine gücüne karşı hiç alakası olmadığı için yazıhanesine günde birkaç köylüden başka uğrayan olmazmış. Kahveci:

-Metelik yoktur herifte, nesine yüz verirsiniz?- diyordu. -Günde iki köylüye iki istida yazıp yarım kağıt alır, onu da lokantacı Mahir'de

rakıya yatırır, evde çoluk çocuk aç beklesin.

Yaşından da utanmaz, ak sakalına da bakmaz, yazıhanesine uğrayan altmışlık köylü karılarına saldırır. Dayak yemediği gün yoktur. Şu kahvemize gelen efendilerin hiçbirinin ona yüz verdiğini gördünüz mü? Çamur gibi adamdır!-

Melek bu kasabaya geleli iki ay olmuştu ve Hüseyin Avni bir gece bile kahveye gelmemezlik etmemişti. Her akşamüzeri, yazıhanede mi olur, lokantada mı olur, bir miktar rakısını içer, daha ikinci kadehte titremeye başlayan adımlarla kahvenin yolunu tutardı. Bu genç, sıska ve esmer kadıncağızın biraz çatlak fakat yanık sesi onu çıldırtıyordu. Fakat onun bir kadına ısrarla yapışması için böyle bir sebebe de hacet yoktu. Bütün kadınlardan, en güzelinden en çirkinine, en küçüğünden en yaşlısına kadar öyle bir hava intişar ediyordu (yayılıyordu) ki, çeşit çeşit olmasına rağmen müşterek bir hususiyeti haber veren bu kah latif, kah baş ağrıtacak kadar sakil kokular onun hurdalaşmış vücudunda ıstıraplı bir sarsıntı bırakarak yayılıyorlar, zavallıyı uykudan, hatta düşünmekten mahrum ediyorlardı.

Çürük dimağının nasıl imal ettiği insanı şaşırtan binbir türlü dalaverelerle karısını kandırıyor, bir sandık köşesinde, bir çıkın dibinde nasılsa kalmış olan kıymetli birkaç parça eşyayı aldığı gibi sazlı kahveye gidiyor ve birkaç şarkı isteyip çaldırdıktan sonra, getirdiği şeyleri küçük çırak Hamdi ile Meleğe yolluyordu. Kemancıyı birkaç kere yazıhanesine çağırıp kuru zeytin ile rakı ikram etmişti. Bir efendiye masa arkadaşlığı etmekten gurur duyan genç çingenenin Melek üzerinde lehinde tesir yapacağını ümid ediyordu.

Fakat artık sabrı tükenmişti: Yarım yamalak selamlardan ve pek kıstırdığı zamanlarda genç kadının ağzından dökülen -Nasılsınız efendim?- yollu bir hatır sormadan başka bir şey gördüğü yoktu. Halbuki ihtiyar etlerini seyrek fasılalarla kamçılayan ihtiras nöbetleri tahammül edilmez hale gelmişti. Oturduğu yerden Meleğe doğru bakarken, derhal fırlayıp saldırmak isteyen vahşi bir hisse kapılıyordu.

Birkaç akşam evvel kemancı vasıtasıyla kadını yazıhanesine davet ettiği halde bu teklifi, patron razı değil diye reddedilmiş, kemancıdan

cevap bekleyerek geçirdiği yirmi dört saat, kız isteyip cevap bekleyen delikanlılara taş çıkartacak bir ümit ve yeis silsilesi halinde geçmişti. İki günden beri sabahtan akşama kadar içiyor ve binbir türlü planlar kuruyordu.

Aynı masada oturduğu kasaplar, kahvede içki yasak olduğu için çay fincanlarına koydurup getirttikleri konyakları içiyorlar ve ona da ikram ediyorlardı. Esrar sigaralarının dumanı Hüseyin Avni'nin kırmızı kapaklı gözlerini ve kuru genzini yakıyordu. Melek ihtiyar udinin sesini bastırarak:

Gece kapladı her yeri,

Keder sardı dereleri,

Esmerim vay vay.

Düşman değil, sevda açtı

Sinemdeki yareleri.

diye bağırdıkça Hüseyin Avni öne doğru eğiliyor, yere düşecek gibi oluyordu.

Bu şarkının bestesinde, sözlerinde ve Meleğin ağlar gibi bir ifade alan söyleyişinde garip bir zavallılık, bir yalvarma vardı. İhtiyar adam ağzının içinde bir şeyler mırıldanıyor, fakat ancak gırtlağını yırtar gibi dışarı fırlayan bir -Ah!- duyulabiliyordu. Bir aralık ufak ve buruşuk bir kağıda bir şeyler karalayarak kemancıya gönderdi, biraz sonra saz eski bir şarkıya başladı: Bir dame düşürdü beni ki bahtı siyahım,

Billahi bu sevdada benim yoktur günahım!

Bunu, kısa fasılalarla diğer kağıtlar ve ihtiyarın haline uygun diğer şarkılar takip etti.

Kahvenin kapısı aralanarak içeri sekiz on yaşlarında bir kız başı uzandı. Kıvırcık saçları ıslak bir pösteki gibi ensesine yapışmıştı. Gözleriyle, şaşkın ve kararsız, etrafı süzdükten sonra oralarda dolaşan Hamdi'yi çağırdı, bir şeyler söyledi.

Hamdi, tek tük evlerine yollanmaya başlayan müşterilerin arasından sıyrılarak Hüseyin Avni'nin yanına geldi ve kara gözlüklerini düzeltmeye çalışan ihtiyara:

-Beybaba! Senin küçük kız gelmiş, evden istiyorlarmış!- dedi.

Sarhoşun yağlı yüzünün gerildiği ve seyrek sakallarının dimdik olduğu görüldü. Bir kedi gibi yerinden fırlayarak:

-Defolsun, beni burada bari rahat bıraksınlar!- diye homurdandı ve yumruğunu kapıya doğru uzattı.

Aralık kapı hemen kapandı, Hüseyin Avni tekrar iskemlesine çöktü.

Kahve adamakıllı tenhalaşmıştı. Kalanlar başladıkları partiyi herhalde bitirmek isteyen birkaç tiryaki oyuncudan ibaretti.

Biraz sonra saz da bitti. Ud torbaya, keman kutuya kondu. Udi, hiç konuşmayan ve etrafına bakınmayan bir ihtiyar, önündeki çay fincanını son bir defa diktikten sonra kahveciden gündeliğini alıp gitti. Kemancı, Hüseyin Avni'nin yanına gelerek:

-Nasılsın beybaba!- dedi, başıyla da: -Ne idelim, bir türlü olmuyor işte!- der gibi bir işaret yaptı.

Sarhoş ihtiyar:

-E... Bu ne kadar sürecek ya? Bizde hal kaldı mı ya?- diye mırıldandı.

Melek patrondan parasını almış, kendisini hana kadar götürecek garsonun hazırlanmasını bekliyordu. Astragan taklidi eski bir mantonun içinde vücudu titriyor gibiydi. Siyah dekolte iskarpinleri çamurlanmış ve silinmemişti.

Hüseyin Avni yerinden fırladı. Genç kadına doğru yürüyerek onun koluna yapıştı:

-Ben götüreyim seni, ruhum!- dedi.

Melek vücudunun sıcak bir köşesine ıslak bir el dokunmuş gibi ürperdi.

-Teşekkür ederim... Hacet yok!- diye mırıldandı.

-Hacet yok olur mu ya? Bize de bu kadar cevretmek reva mı ya? İnsanda tahammül bırakmıyorsun vallahi!-

Bu sözlerle beraber kadının zayıf kolunu daha çok sıktı. Melek hızla silkindi. Muvazenesini kaybeden davavekili dizlerinin üstüne düşerek alnını iskemlelerden birine vurdu.

Kalktığı zaman, sağ kaşının üst tarafında kırmızı bir şiş görünüyordu.

Bir eliyle gözlüğünü düzelterek:

-Ne demek istiyorsun yani?- dedi, sesi hırıltı gibi çıkıyordu.

Başını kemancıya çevirerek:

-Ulan!- dedi, -Nedir bu yaptığınız? Bu cilve biraz uzun kaçıyor!-

Kemancı kahve ocağı tarafında kayboldu.

Hüseyin Avni tekrar Meleğin koluna sarılmak isteyerek, bir adım

attı. Genç kadın korkak gözlerle etrafına bakınıyordu.

Kahvede oyun oynayanlar ayağa kalkmışlardı. Bir kısmı kasketini alıp gidiyor, bir kısmı ihtiyar avukatla Meleğin etrafına toplanıyordu.

Esrar çeken kasaplar başlarını birbirlerine yaklaştırmışlar; susuyorlardı.

Tavandaki lüks lambaları parlayıp sönerek ömürlerinin azaldığını bildiriyorlardı.

Patron kemancının hesabını kesmiş, o da kalabalığa doğru sokulmuştu.

Hüseyin Avni etrafının farkında değildi. Genç kadının tekrar eline geçirdiği kolunu titrek parmaklarıyla sıkarak: -Sen geliyor musun şimdi?- dedi.

Melek kısaca:

-Hayır!- diye cevap verdi. Fakat ne yapacağını kestiremeyerek olduğu yerde kaldı ve sağa sola bakındı.

Bu anda, birdenbire sol yanağı üzerinde sarhoşun terli elini hissetti. Birisi saçlarını çeker gibi oldu ve müthiş bir acı duydu. Başka birisi onu yakaladığı gibi birkaç adım öteye götürdü, bir istemleye oturttu; bu, kendisini hana götürecek olan garsondu. Kahveci ile iki çırağı birkaç adım ilerde, yere eski bir çul gibi yığılmış olan avukatı tekmeliyorlar, kafasına gözüne yumruk vuruyorlardı. Biraz sonra çıraklar çamurlara bulanan sarhoşu bacaklarından ve kollarından yakalayıp kahvenin önüne, yağmurun altına bıraktılar.

Melek birkaç dakika iskemlede ses çıkarmadan oturduktan sonra çırağa:

-Haydi gidelim!- dedi.

Dışarı çıktıkları zaman, kahvenin üç ayak taş merdiveninin dibinde

Hüseyin Avni'nin hala yattığını ve yağmurdan iliklerine kadar ıslanan küçük kızının onu kaldırmak için şurasından burasından çekelediğini gördü. Onları birkaç adım geçtiler, kızcağız çıkanları fark etmemişti.

-Babacığım, ne olursun babacığım, hadi gidelim!- diye ağlıyordu.

Nezleli sesi, artık biraz hafiflemiş olan yağmurun şıpırtılarına karışıyordu.

Melek yanındaki garsona:

-Şu adamı kaldırıversene!- dedi.

Beraber geri döndüler. Küçük kız hala babasının etrafında dolaşıyor, hıçkırıklarla kesilen bir sesle, kendi kendine söylenir gibi, yalvarıyordu:

-Babacığım, hadi gidelim. Annem söz verdi, içtin diye kavga etmeyecek... Bir şey getirmedin diye de kavga etmeyecek... Hiç kavga etmeyecek...- Bir müddet susuyor, sanki cevap bekliyor, sonra:

-Hadi kalksana, ne olursun!- diye tekrar ağlamaya başlıyordu.

Yanına gelenlerin yüzüne baktı. O nezleli sesiyle, ehemmiyetsiz bir yardım ister gibi:

-Kaldırıversenize, ne olur?- dedi. -İki gündür eve uğramıyor, hepimiz açız. O gelmeyince annem büsbütün sinirlenip bizi dövüyor, gidin getirin diyor!-

Melek ve garson, Hüseyin Avni'nin kollarına yapıştılar. Sarhoş sızmıştı. Yerinden güç oynuyordu. Islak paltosu sıska vücudundan daha ağırdı. Ayaklarını yerde sürüyerek birkaç adım götürdüler. Biraz gevşek bırakınca olduğu yere çöküyordu. Hiçbir şey söylemeden onu sürüklemeye devam ettiler. Küçük kız önlerine düşmüş, yol gösteriyordu.

Zifiri karanlık sokaklarda Melek dizlerine kadar çamura battığını hissetti. Her adımda bir çukur vardı. Epeyce uzun bir müddet yürüdükten sonra alçak bir bahçe duvarının önünde durdular. Kız alışkın bir elle iki kanatlı kapının demir halkalarını bulup takırdattı. Biraz sonra içerde bir kapı gıcırdadı, çamurlu bahçede takunyalı ayakların sesi duyuldu, kapının bir kanadı açıldı ve elinde titrek ışıklı bir idare lambasıyla sıska bir kadın vücudu göründü.

Gözleri evvela lakayt bir bakışla sarhoşu, sonra büsbütün manasız bir ifade ile genç kadını süzdü. Küçük kızın nezleli sesine pek benzeyen boğuk bir sesle:

-Demek şimdiki de sensin ha?- dedi.

Melek hiçbir şey söylemedi. İki kadın bir müddet bakıştılar. Garson sarhoşu kapının iç tarafına, duvarın dibine bıraktı. Küçük kız kapının bir kenarında hala ağlıyor ve ara sıra burnunu çekiyordu.

Damların kenarından tek tük damlalar düşüyor ve boğuk sesler çıkararak sokağın çamurlarına gömülüyordu. Melek yavaşça elindeki çantayı açtı, içinden dört beş altın bilezikle bir çift küpe aldı. Kendisine hayretle bakan sıska kadına uzatarak:

-Alın bunları... Bunlar sizin galiba...- dedi. Sonra başını azıcık önüne eğerek:

-Bana bunları boşuna vermişti...- diye ilave etti.

Gitmek için döndü. Kapının kenarına dayanmış duran küçük kızı gördü. Kendini tutamayarak onu kolundan yakaladı ve çekti, sırsıklam saçlarından tuttuğu başını göğsüne bastırdı. Sonra eğildi, şaşkın şaşkın kendine bakan kızın yaşlardan ve yağmurdan ıslanmış yüzünü sıkı sıkı öptü.

Bir kabahat işliyormuş gibi çabuk ve sinirli hareketlerle çantasını

tekrar açtı, biraz evvel aldığı bir buçuk lira yevmiye ile dünden kalan yirmi otuz kuruş parayı kızın avucuna sıkıştırdı. Sonra hiç arkasına bakmadan, yanı başında sessizce yürüyen garsonla beraber, çamurlu yollardan geriye, kendisini bekleyen han odasına döndü.

1937

Çaydanlık

Hastanenin bodrum katındaki küçük ve pencereleri demir parmaklıklı odada beş kişi yatıyorduk.

Hapishanenin doktoru ve reviri olmadığı için hasta mahpuslar ağırlaşıncaya kadar koğuşlarında kalırlar ve araba parası tedarik edebilirlerse belediye doktorunu getirtirlerdi. Ak saçlarını pek itina ile ortadan ikiye ayıran bu ihtiyar ve zayıf adamcağız, yüzünde besbelli bir tiksinmeyle, ellerini sürmeden hastalara bakar ve mevcut olmayan bir mesuliyetten korkarak, ekserisini hastaneye havale ederdi.

Fakat hastanede mahpuslara ayrılan koğuş beş kişiden fazla almadığı için, mütehassıs tarafından --asla yaptırılamayacak olan-- bir reçete ile birlikte geri gönderilen mahpusların, yol kenarlarında oturup dinlenerek ve kelepçeli ellerine jandarmaların sıkıştırdığı bir sigarayı hırsla çekerek hapishane yolunu tuttukları her zaman görülürdü.

Ben bir kulak sancısı yüzünden yatıyordum. Bir bardak sıcak suya damlatılan buğuyu bir kesekülah vasıtasıyla sabah akşam burnuma çeker, nadiren kitap okur ve çok zaman gözlerimi beyaz sıvalı tavana dikerek uzanırdım.

Yanımdaki yatakta, esrarkeşlikten dolayı altı ay hastanede tedaviye mahkum edilen bir bakkal vardı. Hemen hemen hiç odada durmaz, koridorda jandarmalarla ahbaplık ederdi. Hasta olmadığı ve uzun zamandır burada yattığı için hademeler ve jandarmalarla arası pek iyi

idi ve günlük esrarını tedarikte hiç sıkıntı çekmiyordu.

Onun ötesinde, rüşvet ve irtikaptan iki buçuk seneye mahkum eski icra memuru Süleyman Efendi yatıyordu. Hastalığı zatürree idi, fakat ihtiyarlığına rağmen tehlikeyi atlatmış görünüyordu. Genç dahiliye mütehassısı sabahları vizitede gülerek sırtını okşuyor ve:

-Yakayı kurtarıyorsun, Beybaba!- diyordu.

Diğer iki hasta, adam vurmaktan on beşer seneye mahkum iki köylü idi. Biri hasmını, öteki su meselesinden tarla komşusunu öldürmüştü. Her ikisi de bir türlü iyi olmayan bir bağırsak hastalığı çekiyorlardı. Müthiş zayıflıkları ve sapsarı yüzleri, onları, insanı şaşırtacak kadar birbirine benzetiyordu. Odadakilerin içinde Süleyman Efendi'den başka konuşan yok gibiydi.

Esrarkeş bakkal yatağında bulunduğu zamanlar, bağdaş kurup oturur ve gözlerini beyaz boyalı karyolanın ayakucuna dikerek saatlerce susardı.

İki köylüden biri yataktan kalkamayacak kadar halsizdi. Bütün gün başını duvardan tarafa çevirip yatar, hiç kımıldamazdı.

İsmi Satılmış olan diğer köylü bir parça daha dermanlıydı. Ara sıra konuştuğu da olurdu. Hatta bir kere ormanda nasıl pusu kurup babasını vuran adamı devirdiğini bile anlattı.

Fakat Süleyman Efendi, halsizliğine ve nefes almakta çektiği güçlüklere rağmen bütün gün hiç durmadan söylenirdi.

Sabahleyin erkenden yatakları düzeltmeye gelen hademelere çatmaktan başlayarak, kahvaltı getiren hastabakıcıya, hatır soran hemşireye, vizite yapan doktora boyuna dırlanırdı. Kendisini memnun etmeye imkan yoktu. Karşısına kimi alırsa derhal ötekilerden şikayete başlıyordu. O kadar ki, esrarkeş bakkal hakkında ağzına geleni söyleyip benim dinleyip dinlemediğime bakmadan:

-Nasıl, dediğim gibi değil mi?- diye sorarken, bakkal içeri girince,

onu yatağının kenarına oturtur, bana da duyuracak bir sesle benden bahsederdi:

-Aptal mıdır nedir? Boyuna kitap okuyup düşünür. Biz de çok okuduk ama, faydası olmadı. Neyine kibirlenir acaba? Biz de efendiyiz ama, kimseye kem baktığımız yok...-

Karşısındaki, bazan bir bahane bulmaya bile lüzum görmeden kaçıncaya kadar o devam ederdi. Ara sıra yorgunluktan gözlerini kapayıp başını yastığa koyarak dinlenir, yahut öksürük nöbetine tutularak gözleri yerinden fırlar, fakat biraz kendine gelir gibi olunca yeniden söylenmeye başlardı.

-Aman!.. Doktor mu bunlar... Ben onlardan iyi anlarım bu işlerden... Bacak kadar çocuk gelmiş de bana akıl öğretecek. Hardal lapası neyse, onu biz de yaparız. Zaten doktora da ben söyledim... Ama o iğneleri lüzumsuz yere vuruyor... Satlıcana iğne kar eder mi? Sonra tutmuş 'çay içme!' diyor. Allah Allah... Çaydan da zarar geldiği görülmüş mü?..-

Sözünün burasında bağırırdı:

-Satılmış... Getir çaydanlığı!..-

Satılmış, uzandığı yataktan fırlar, eski ve kocaman hastane terliklerini sıska ve topukları balmumu gibi sararmış ayaklarına geçirir, kızgın sac sobanın üzerinden çaydanlığı ve pencereden çay fincanını alarak -Beybaba-nın yanına varırdı.

Süleyman Efendi Satılmış'ı, fikrini almaya lüzum görmeden kendisine hizmetçi seçmişti. O kadar salahiyet ve tabiilikle emirler veriyordu ki, itaat etmemek oğlanın aklından bile geçmiyordu.

-Satılmış, oğlum, uzat şu tükrük hokkasını-: yahut; -Satılmış, jandarmaya seslen, şu çeyreği de ver, bana şeker alsın!..- dediği zaman, sıska delikanlı değnek gibi parmaklarıyla karyola demirlerine tutunur ve söyleneni yapardı. İhtiyarın tahakkümü karşısında jandarmalar bile itiraz edemiyorlar, ardı arası kesilmeyen angaryalara, ara sıra söylenerek de olsa, tahammül ediyorlardı.

Satılmış çay bardağını doldurup Süleyman Efendi'ye uzatınca ihtiyar doğrulup sırtını duvara dayar, tepesindeki saçları dökülmüş kocaman başını ağır ağır sallar, ağzına dökülen gür bıyıklarını sıvazlayarak içmeye hazırlanırdı. Onu bu vaziyette gören hemşireler birkaç kere sırtını duvara vermemesini, yorgandan çıkmamasını söyledilerse de o arkalarından istihfaf (aşağılama, küçümseme) dolu bir gülüşle baktı ve bildiğini yapmaya devam etti.

Çayını içtikten sonra Satılmış'tan çaydanlığı tekrar ister, kopuk kapağı kaldırarak içine bakar, sonra, bir çiftlik bağışlıyormuş kadar ehemmiyetli bir velinimet tavrıyla:

-Bunu da sen iç!- diyerek ona bir şeker uzatırdı.

Çay içini biraz ısıtıp öksürük nöbetlerinin arası uzayınca çenesi büsbütün açılıyordu. Odada herhangi birimiz herhangi bir meseleden bahsedecek olsak derhal lafı yarıda kestiriyor:

-O senin bildiğin gibi değil!..- diye kendisi söze başlıyordu. Herkesin bir kusurunu bulur, herkese bir şey, hatta birçok şey öğretmeye kalkardı. Zavallı Satılmış nasıl vukuat işlediğini anlatırken bile Süleyman Efendi'nin müdahalesinden kurtulamamış, kendi başından geçen vakanın doğrusunu ihtiyardan öğrenmek mecburiyetinde kalmıştı. İhtiyar adam öksüre öksüre:

-Yok, yok... Senin bildiğin gibi değil... Sen orada yatarsan adam değil kuş bile vuramazsın... Pusuyu nereye kurduğunu bile bilmiyorsun...- diyerek cinayet mahalline dair uzun tafsilata girişiyor ve asıl fail bu izahatı hayret, hatta biraz da hürmetle dinliyordu. Bu ihtiyar efendinin dedikleri gerçi hakikate uygun değildi, ama öyle bir akıllıca sayıp döküyordu ki, herhalde doğru olacaktı.

Mevsim ilkbahar başlangıcıydı. Odanın küçük sac sobası hiç durmadan yanıyordu. Akşam serinliği basınca koridorda üşüyen jandarmalar da iskemlelerini alıp içeri giriyorlardı. Sönük ampulün ışığı altında, silahlarını kucaklarına dayayıp bekleşiyorlar, ara sıra esrarkeş bakkalla yarenlik ediyorlardı.

Akşamları ateşi yükseldiği halde Süleyman Efendi de onlara laf yetiştirmekten geri kalmıyordu. Jandarmalara kah nasihat verir, kah onları azarlar veya ateşi biraz daha yükselirse, abuk sabuk söylenip bağırmaya başlardı.

Son günlerde hastalığı tekrar ağırlaşmıştı. Bunda hem geceleri arkasına hardal lapası korken sırtını yarım saat açık bırakıp üşüten hastabakıcıların, hem de kendisinin kabahati vardı. Odanın sık sık bozulan havasını değiştirmek için pencereyi açtığımız zaman, yorganına iyice sarılmasını söylediğimiz halde, o dinlemez, göğsünü açıp pencereden gelen rüzgara vererek:

-Bu rüzgar adama dokunmaz... Sizin bildiğiniz gibi değil... Bu rüzgar Takkeli Dağ'dan geliyor. İnsana şifa getirir...- diye mart rüzgarını hasta ciğerlerine çekerdi.

Satılmış günde bir bardak az şekerli çay mukabilinde ona hizmetkarlık etmeye devam ediyordu. Aylardan beri perhiz eden midesi doktordan gizli içtiği bu birkaç yudum sıcak mayii belki de hasretle bekliyordu. Yalnız Süleyman Efendi artık çaylarını sırtını duvara dayayarak içemiyordu. Satılmış yardım etmezse üstüne döktüğü bile oluyordu. Elleri titremeye, gözleri adamakıllı çökmeye başlamıştı. Köylü delikanlısını esrarkeş bakkalın yatağına oturtup:

-Senin bildiğin gibi değil... Öyle adam öldürülmez... Bak ben sana anlatayım...- derken birdenbire sözü sapıtıyor:

-Başkatip çaldığı paralarla iki ev aldı da yine kolunu sallaya sallaya geziyor. Hapislik bize düştü- diye, başka zaman hiç ağzına almadığı mahkumiyetinden bahse başlıyordu. Cezasının bitmesine bir buçuk ay kalmıştı. Bunun için haftada bir iki kere uğrayan oğluna dışardaki işleri hakkında talimat veriyor ve on sekiz yaşında kadar göründüğü halde gözleri beş yaşında bir çocuk şaşkınlığı ile odada dolaşan biraz aptalca oğlu bu sözleri hiç cevap vermeden, tasdik makamında başını sallaya sallaya dinliyordu.

Birkaç gün içinde ihtiyar büsbütün fenalaştı. Yüzünün kemikleri fırlayıvermiş, gözleri garip bir parlaklıkla daha çukura gömülmüştü.

Günün ekseri saatlerinde kendinden geçmiş olarak yatıyor ve sayıklıyordu. Geceleri çırpınıyor, boğulacak gibi öksürüyor ve durmadan inleyerek hiçbirimizi uyutmuyordu. Esrarkeş bakkal iki gece uykusuzluktan sonra:

-Hala geberemedi yahu!..- diye söylenmeye başlamıştı. Yalnız Satılmış hizmetinde kusur etmiyor, ihtiyarın her sayıklayışında yastığından başını doğrultarak:

-Bir şey mi istedin, Beybaba!- diye soruyordu.

Nihayet bir gece sabaha karşı ses kesildi. Son günlerde sık sık bizim odaya uğrayan nöbetçi hemşireler derhal bir sedye getirterek ölüyü kaldırdılar. Yatakları dışarı çıkardılar. Daha onların işi bitmeden dördümüz de derin bir uykuya dalmış bulunuyorduk.

Hemen sabah vizitesinden sonra bizim odanın önündeki koridorda ayak sesleri ve konuşmalar peyda oldu. Jandarmalardan biri başını kapıdan uzatarak:

-Beybaba'nın soyu sopu buraya toplandı!- dedi.

Biraz sonra ölenin aptal oğlu içeri girdi. Babasının çıplak yatağına oldukça büyük bir bohça sererek pencere içlerinde ve yatak altlarında ölüden kalan ne varsa onun içine doldurmaya başladı. Birkaç kere bakkalın eşyasına da el attı, fakat o hemen müdahale etti:

-Bırak o saati... Babanın öyle saati var mıydı? Açıkgözlük etme!..-

Oğlan ne buldu ise derleyip toplayarak dışarı çıktı. Bu sırada kapının aralığından koridorun bir parçası göründü. Dışarıda birkaç kadınla bir sürü çocuk vardı. Bütün akraba gelmişe benziyordu. Bunların arasındaki şişmanca ve yaşlıca bir kadın oğlanın dışarı çıkardığı bohçayı yere serdirip açtırdı. İçindekileri birer birer savdı. Sonra telaşla oğlana dönüp bir şeyler söyledi. Tekrar içeri giren çocuk etrafına bakınarak:

-Bizim çaydanlık nerede?- diye sordu.

Dört beş günden beri çay pişirilmediği için bu kapağı kopuk, sırları dökülmüş küçük emaye çaydanlık ortadan kalkmıştı. Herhalde Satılmış bir yere koymuş olacaktı. Kendisini biraz evvel midesinden su almak için laboratuvara götürmüşlerdi. Esrarkeş bakkal:

-Telaş etme bulunur!- dedi.

Bu söz üzerine kapıdan içeri şişman ve kıpkırmızı bir kadın başı uzanarak:

-O da ne demekmiş? Helbet bulunacak!..- dedi, sonra oğluna dönerek, sertçe:

-Sen bunlara bakma, aramana bak Vecihi, belki başka şeyler de kalmıştır...-

Fakat çaydanlık ortada yoktu. Satılmış'ın karyolasının başucunda sallanan ve zavallının varını yoğunu içinde taşıyan

Amerikan bezinden bir torbayı dışından adamakıllı sıkıştırıp yokladılar; içinde çaydanlığa benzer bir şey yoktu.

Kadın kapının önünde söylenip duruyordu. Oradan geçen bir hemşire ile bir hastabakıcıyı durdurdu, onları da alıp içeri girerek hep beraber etrafı aramaya başladılar.

Daracık odada birbirlerini itip kakarak yatakların altını, soba odunlarının yığılı durduğu köşeyi, hastaların torba ve bavullarını karıştırıyorlardı. Ben yüzümü duvara çevirmiş, sessiz yatıyordum. Ölenin karısı arkamdan dürterek: -Hişt, görmedin mi çaydanlık nereye gitti?- dedi. Hemşire atıldı:

-Hastaları rahatsız etmeyin, sonra bulunur!- Fakat kadın bunu bekliyormuş gibi bağırmaya başladı:

-Ne demekmiş sonra bulunur!.. Şimdi bulunmazsa gitti gider, dahi

gider... Hanım, burası neresi? Mahpus koğuşu, hırsız yatağı. Adamın gözünden sürmeyi çalarlar. Uğurlu adamın burda işi ne...- Sonra bize dönerek tehdit eder gibi:

-Söyleyin bakayım, nerede?.. Hanginizde ise çıkarsın!..- dedi ve gözlerini teker teker hepimizin üzerinde gezdirdi.

Hemşire onu kolundan tutarak yavaşça dışarı aldı, fakat karı bir türlü susmuyor.

-Müdüre çıkacağım, başhekime gideceğim...- diye koridorları çınlatıyor ve jandarmaların, koluna yapışıp:

-Haydi evladım, siz bilirsiniz usulünü, şunları söyletiverin de nereye koydularsa çıkarsınlar!- diyordu.

Bu aralık iki hademenin kolunda Satılmış içeri girdi. Çektiği azaptan sonra bitkin bir halde idi. Daha kapıda iken bakkal kendisine sordu:

-Ulan Satılmış, ihtiyarın çaydanlığını gördün mü?-

Köylü, hademelerin yardımıyla yatağına yatarken, başıyla evet diye işaret etti, sonra hademelerden birine:

-Getiriver!- dedi. Başını bize çevirdi:

-Akşam Beybaba ağırlaşıverdi...- dedi. -Baktım vakti gelmişe benzer, başında candan adamı yok, ağzına bir yudum su akıtacak oldum. Çaydanlığı hademe İsmail'e verip mutfağa saldım. Ilıkça su getirsin dedim... Su gelmeden rahmetli can teslim etti. Nasip değilmiş. Kısmeti bu kadarmış...-

Hademe İsmail çaydanlığı getirip kadına verdi. Anaoğul bohçayı yeniden bağladılar.

Bu aralık hastanenin idari müdürü oraya geldi ve kadına bir şeyler söyledi. Kadın, yüzü tekrar kıpkırmızı olarak:

-Ne demekmiş o?... Devlet elinde can verdi, ölüsünü de devlet kaldırır. Elimi sürmem. On para da vermem. Ahir vaktinde kocamı hapishane köşelerinde öldürdünüz de ölüsünü bana mı kaldırtacaksınız... İstemem. Ne yaparsanız yapın...-

Bohçayı oğlunun koluna takarak:

-Ne duruyorsun, yürü..- dedi. -Az daha dursak bizi soymaya kalkacaklar...- Oradaki diğer kadınlara ve çocuklara döndü: -Hadisenize siz de!-

On yaşlarında kadar bir oğlan:

-Amcamı bir görmeyecek miyiz?- dedi.

-İstemem... Göremem... Yüreğim kaldırmaz. Aslan gibi ayalimi (eş, zevce) kim bilir ne hallere koydular. Amanın çocuklar... Yürekler dayanır mı... Yandım!-

Avaz avaz bağırarak ağlıyordu. Kocasının meziyetlerini, haksız yere damlarda öldüğünü sayıyor, ruhunun bütün rikkatiyle (inceliğiyle) hıçkırıyordu.

Bu sefer oğlu onu itmeye başladı. Çoluk çocuk ağlaşarak koridorun öbür ucuna doğru uzaklaştılar.

Bu sırada içeri giren hademe İsmail'e köylü Satılmış:

-Şu torbayı çözüver!..- dedi.

Amerikan bezi torbanın ağzını açtı, içinden bir çift yün çorapla bir iki çevre ve bir kat çamaşır, en sonra da küçük bir kese çıkardı. İçini önüne boşalttı. Beyaz yatak örtüsünün üzerine üç tane on kuruşluk yuvarlandı. Satılmış bunlardan ikisini İsmail'e uzatarak:

-Al şunu da, sevaptır, bir testi alıver. Rahmetliyi mezarda kefensiz yatıracaklar, hiç olmazsa toprağına iki testi su döküver...- dedi.

Torbasını tekrar toplayıp başucuna astı, halsiz başını yastığa

koyarak gözlerini bembeyaz tavana dikti...

1938

Ayran

Köyden istasyona giden yol, eriyen karlarla diz boyu çamurdu. İki mızrak boyu yükselen güneş, tarlaları hala örten karların üzerinde pırıltılarla ve göz kamaştırarak yanıyor, fakat yoldaki pis su birikintilerine vurunca donuk sarı bir renk alıp boğuluyordu.

Kocaman ve altı çivili kunduralarını çıplak ayaklarına geçirmiş olan küçük Hasan, sağ koluna aldığı güğümü, ara sıra dinlenerek sürüklemeye çalışmaktaydı. Bazan sol elindeki çinko maşrapayı yere bırakarak ağır yükünü vücuduna daha az ağrı verecek bir şekilde kavramak istiyordu. Ağzına kadar ayranla dolu olan güğümün alt kenarı her adım atışında dizlerine vurmakta ve dirseğine kadar geçirdiği sapı, kolundan kurtulup önüne yuvarlanmak ister gibi, ileri hamleler yapmakta idi. Kunduralarının arka tarafı o kadar dışarı doğru eğilmişti ki, çocuğun topukları ayakkabının ökçesine değil, doğrudan doğruya çamura basıyordu.

Yaz kış, her gün gitmeye mecbur olduğu bu iki saatlik yol bu sefer daha uzamış gibiydi. Tam yarı yolda bulunan küçük ve kuru söğüt ağacı henüz ufukta ve sisler içindeydi.

Küçük Hasan senelerden beri gördüğü şeylere alakasız gözlerle bakıyordu. Kuru sazların arasında çorak ovayı oyarak geçen ve ta yanına gelmeden farkına varılmayan dört adım genişliğindeki küçük derenin, yan yana uzatılmış üç kalastan ibaret köprüsü artık çökecek kadar sallanmaya başlamıştı.

Biraz daha yukarda, küçük bir sırta dayanarak ovaya bakan değirmenin uğultusu duyulmuyordu. Bu kış günlerinde üç gün işlerse beş gün işlemiyor, kapısının önündeki, yaprakları dökülmüş, üç

söğütle tamamen terk edilmiş bir viraneyi andırıyordu.

Küçük Hasan hiçbir şey düşünmeden ilerliyordu. Ne evde kendisinin dönmesini bekleyen iki küçük kardeşi, ne de dört saat uzaktaki nahiye merkezinde hizmetçilik yapan anası bu anda aklında değildi. Ayranını satıp satamayacağını da düşünmüyordu. Kafasında yalnız bir şey vardı: Bu yolu tekrar yürümek, geri dönmek mecburiyeti...

Uzun bir ağlamanın sonundaymış gibi içini çekti. Maşrapayı tuttuğu sol elinin çatlaklarla örtülü üst tarafı ile burnunu sildi. Gözlerini ileri çevirince istasyona yaklaştığını gördü.

İki tarafı çıplak dağlarla çevrilen bu upuzun ovanın tam orta yerinde yapayalnız duran ve etrafındaki yapraksız akasyalarla daha zavallı görünen bu soğuk bina, oraya rastgele atılmış bir taş parçasını andırıyordu. Günde iki defa geçen posta treni bile, ne diye bu manasız yerde duruyorum diye hayret eder gibiydi ve birkaç dakika durduktan sonra kalkarken, çaldığı düdükte keyifli bir ıslık edası vardı.

Küçük Hasan, istasyonun tahta parmaklıkla ayrılan hududuna gelince biraz dinlendi, sonra yine tahta parmaklıklı kapıyı aralayarak içeri süzüldü.

İstasyon binasıyla raylar arasında kalan dört beş adım genişliğindeki yerde, heybelerinin üstünde oturan iki köylü ile, kaputunun içinde büzülmüş gibi duvara dayanan bir jandarmadan başka kimse yoktu. Burası öyle tren zamanı çeşit çeşit kebapçılar, gazozcular, yemişçilerle dolan büyük istasyonlardan değildi. Ancak yazın civar köylerden kara üzüm, kavun, karpuz getiren beş on köylü burasını canlandırırdı. Kışın ise küçük Hasan'la üç dört günde bir küçük bir küfe kış armudu getiren topal ve ihtiyar bir köylüden başka kimse ortalıkta görünmezdi. Tren geldikçe rahatsız edilmiş bir suratla ortaya çıkan istasyon memuru, işi biter bitmez derhal odasına çekilir, bütün gününü, on senelik akümülatörlü radyosundan bir ses çıkarabilmek için asla yeis getirmeden uğraşmakla geçirirdi.

Bugün, kış armudunu satan köylü de ortada yoktu. Küçük Hasan güğümü yerin ıslak kumları üzerine bırakarak rayları seyre daldı. Her

gün yüzlerce adamı bilmediği bir yerden alıp bilmediği bir yere götüren bu upuzun ve sonu olmayan demirlerin arasında, gelip geçen lokomotiflerin bıraktığı siyah yağ lekeleri görülüyordu.

Keskin bir düdük sesi ile irkildi. İstasyona gelen tren, kendini haber veriyordu. Lokomotif tam yağ lekelerinin üstüne geldi ve durdu.

Küçük Hasan, kurulu bir makine gibi, güğümü ve maşrapayı yakalayarak trenin boyunca koşmaya ve başını pencerelere kaldırarak:

-Ayran, ayran, temiz ayran!- diye bağırmaya başladı.

Yazın -buz gibi!- diye bağırırdı; şimdi, bu soğuk havada, sanki her ayran kelimesinin başında hala o -buz gibi- sıfatı vardı. Kimse başını çevirip bakmıyordu bile. Trenin hemen hemen bütün camları kapalıydı, açık olan bir iki tanesinde de boyalı saçlı, yün bluzlu kadınlar duruyordu.

Küçük Hasan'ın gözleri, delecekmiş gibi, kapalı camlara dikiliyor ve bunların arkasında teneke maşrapadan ayran içebilecek insanlar; hali vakti yerinde köylüler, boyunbağsız esnaflar, izinli giden askerler, hasılı susamış kimseler arıyordu.

Bir baştan bir başa üç kere koştu. Güğümün keskin kenarlı dibi ince bacaklarına çarpıp acıtıyor, fakat o, azıcık yüzünü buruşturarak:

-Ayran, temiz ayran!..- demeye devam ediyordu.

Dört bardak, hiç olmazsa dört bardak satabilseydi. Buna mukabil alacağı on kuruşla eve bir kara ekmek götürebilirdi. Onun gelmesini, aç bir uyuşukluk içinde dört gözle bekleyen iki küçük kardeşinin hayali gözünden şimşek gibi gelip geçiyor ve o hep bağırıyordu:

-Temiz ayran... Temiz...-

Annesi hizmetçi bulunduğu yerden haftada bir kere, birkaç saat için geliyor, yanında biraz yufka, birkaç soğan, bazan da yarım desti pekmez getiriyordu. Fakat bunlar, üç tane aç mideye iki gün bile yetmiyordu... Ondan sonra iki kardeşi beslemek vazifesi küçük Hasan'a düşüyordu. Biri iki, öteki beş yaşında olan bu sıska çocukların bütün işleri, basık tavanlı bir damdan ibaret olan evde ellerine ne geçerse yemekten ibaret gibiydi. Küçük Hasan hergün yoğurt çalmak için kendisine lazım olan mayayı onların yetişemeyeceği ve bulamayacağı bir yere --tavan direklerinin duvarla birleştiği köşeye-- saklamaya mecbur oluyor ve her gün, istasyonda bulunduğu sırada, bu iki aç midenin, kendileriyle aynı çatı altında aynı açlığı çeken ihtiyar keçiyi bile yiyeceklerinden korkuyordu.

Çok akşamlar, koltuğunun altında getirdiği ekmeği ortaya koyarak ayran boşaltmak için bir toprak çanak getirmek üzere ocağın yanındaki köşeye gider, sofra başına döndüğü zaman o balçık gibi ekmekten ortada bir şey kalmadığını dehşetle görürdü. O zaman kendisi bir çanak ayran içer, açlığa alışmış olan midesinin hafif ezilmelerine kulak asmadan, eski bir pösteki üzerinde yatan kardeşlerinin yanına, delik deşik ve yağlı bir yorganın altına sokulurdu.

Onu asıl dehşete düşüren, kardeşlerinin bu kuyu gibi daima yutan ve hiç doymayan mideleri değildi; eli boş olarak eve döndüğü zaman, bu iki sıska mahlukun kendisine nasıl parlak ve büyümüş gözlerle ve nasıl sonsuz bir kinle baktığını hatırlayınca tüyleri ürperiyordu. Şimdi de bu korkuyla avazı çıktığı kadar bağırdı:

-Ayran... Ayran!..-

Trenin üçüncü mevki vagonlarından birinin penceresi indirildi. Uzun boyunlu, kasketli, kır bıyıklı bir baş uzanarak:

-Ver bakalım bir tane!- diye seslendi.

Küçük Hasan maşrapayı titreyerek uzattı. Adam minimini gözlerini maşrapanın içine dikerek sindire sindire içiyor ve sulu ayranı bıyıklarının ucundan yakalıksız gömleğine damlatıyordu.

Maşrapayı uzatarak:

-Doldur bir daha!..- dedi.

Onu da içtikten sonra yeleğinin cebinden bir onluk alıp aşağı attı:

-Ver beş kuruş!..-

Küçük Hasan:

-Yok ki!- dedi ve etrafına bakındı. Ortalıkta istasyon memurundan başka kimse kalmamıştı. O da, hafiften kar çiselemeye başladığı için, boynunu içeri çekmiş, trenin kalkmasını bekliyordu. Çocuk güğümünü olduğu yerde bırakarak ona koştu, parayı uzattı:

-Şunu iki çeyrek yapsana!..- dedi.

Memur cevap vermeden arkasını döndü ve hareket kampanasını çaldı.

Trenin penceresindeki uzun boyunlu adam eliyle işaret ediyor:

-Gelsene ulan!- diye bağırıyordu. Küçük Hasan o tarafa koştu. Penceredeki:

-Ver on kuruşu!..- dedi.

Çocuk derhal parayı uzattı. Tren yavaşça harekete geçmişti. Adam parayı yine yeleğinin cebine koyduktan sonra, çaresiz bir eda ile:

-Yok çeyreğim, ne yapalım!- dedi.

Vagon küçük Hasan'dan beş altı adım uzaklaşmıştı. Uzun boyunlu adam, pencereden sarkarak:

-Hey, çocuk, hakkını helal et!- diye bağırdı. Küçük Hasan hiçbir şey anlamıyormuş gibi bakakalmıştı. Tren hızlanıp uzaklaşıyordu. Tekerleklerin gürültüsü arasında adamın sesi tekrar duyuldu: -Helal et bakayım, helal et!.. Hadi!-

Küçük Hasan bir şeyler mırıldandı. Sonra güğümünü alarak istasyon duvarının kar tutmayan bir kenarına çömeldi.

Kar adamakıllı serpiştirmeye başlamıştı. Küçük Hasan eve eli boş dönmektense akşam trenine kadar beklemeye karar verdi.

Soğuktan donan ellerini ovuşturuyor ve annesinin keçi kırptıkları makasla kestiği kertikli saçlarını kaşıyordu. Rüzgardan gözleri yaşarıyor ve mavi gözlerini saran kirpikleri çapaklanıyordu.

Akşama kadar bu köşede bekledi. Ara sıra ayağa kalkıp dizlerini ovuşturuyor, sonra tekrar çömelerek kafasının içindeki sisli boşluğa gözlerini çeviriyordu. Düşünmesi ve tahayyül etmesi kendisine hoş gelecek hiçbir şey mevcut olmadığı için, bu boşluk ona bir dinlenme gibi geliyordu. Birkaç kere anası aklına geldi. Onun ağlamaklı yüzünü görür gibi oldu. Üç küçük çocuğunu toprak bir damda bırakarak başka köylerde ve el yanında birkaç lokma için didinen bu kadına karşı garip bir merhamet duyuyordu. Bunda, biraz da, kardeşlerine karşı anasıyla aynı vaziyette bulunmasının tesiri vardı. Evdeki iki aç mahluk haftada bir gelen zavallı kadını da hep o kin dolu bakışlarla karşılarlardı. Kadıncağız, getirdiği bulgurdan yağsız bir çorba yaparken, kuru kuru hıçkırıklarla iktifa eder, (yetinir) evi bir parça düzeltmeye çalışır, akşama kadar kaldıktan sonra, bazen bir kelime bile konuşmadan çıkar giderdi. Küçük Hasan onun ağzından babasına veya herhangi bir akrabaya dair bir kelime bile duymamıştı. Zaten kendini bildiğinden beri bir an bile bunları merak etmiş değildi. Hayatı istasyonda ayran satmaktan ve küçük kardeşlerini beslemekten ibaret sanıyordu. Bunun için de bir tek korkusu vardı: Ya anam yine günün birinde eve gelip birkaç gün yatar, iniltiler içinde ve kendi kendine bir çocuk daha doğurur, beş on gün sonra onu da başıma bırakarak giderse, diyordu... Bu yeni misafiri de doyurmak kendisine düşecekti. Köylü de onların evinden nedense uzak kalmayı tercih ediyordu. Kapılarını bir gün bir insanın açtığı görülmemişti. Hayat eskisinden daha feci olarak devam edecek ve Hasan, günden güne sütü azalan ihtiyar keçinin yardımıyla bu müthiş mücadeleyi başarmaya çalışacaktı. Gününün boş zamanlarını keçiyi otlatmak, karlı havalarda ise dere boyunda, bir

karıştan kısa, kuru otlar bulup hayvana getirmekle geçirecekti. Yazın işleri o kadar fena değildi. Sabahleyin serinde yola çıkarsa istasyona yorulmadan varıyor, hemen hemen bütün güğümü satıyordu. Cebine doldurduğu ufak paralar kadar, belki de daha fazla onu sevindiren bir şey de, köye dönerken yükünün hafif olacağı düşüncesiydi.

Sabah treninde bütün ayranı satamasa bile, akşam trenine kalıyor, fakat istasyona ekin getiren köylüler öğleyin ekmek yerken çok kere bütün güğümü haklıyordu.

Akşam treni saat dört buçukta geldiği için yazın ortalık kararmadan köye dönebiliyordu. Fakat bugün daha trene yarım saat kala istasyon korkutucu bir alacakanlığa gömülmüştü.

Ayazda ve karanlıkta kalkıp geri döneceğini düşünerek titredi ve hemen gitmek istedi. Fakat bu sırada odasından dışarı çıkan istasyon memuru trenin yakın olduğunu anlattı.

Trenin istasyonda durmasıyla kalkması bir oldu. Küçük Hasan kapalı ve puslu pencerelerin arkasında hayal meyal belli olan insan şekillerine bakarak trenin bir başından öbür başına koştu ve -Ayran, temiz ayran!- diye bağırdı, kocaman kunduraları ıslak kumlarda gıcırtılar yapıyor, karlar bağırmak için açtığı ağzına doluyordu.

Vagonların pencerelerinden dökülüp yerdeki su birikintilerine yayılan soluk muştatil (dikdörtgen biçimindeki) ışıklar sıçraya sıçraya uzaklaşırken küçük Hasan güğümünü kavradı ve tahta parmaklıklı kapıyı iterek köyün yolunu tuttu.

Henüz karanlığa alışmayan gözlerine kar parçaları vuruyordu. Güğümün içindeki ayran her adımda çalkalanıyor ve garip sesler çıkarıyordu. Yavaş yavaş sırtından içeri işleyen rutubet onu titretmeye başlamıştı.

Hiçbir şey düşünmeden, hiçbir şey hissetmeden ve bir hayvan gibi yolunu alışkanlıkla bularak yürüyordu. Ovanın içerisine doğru daldıkça pabuçlarının ve güğümdeki ayranın sesine başka sesler de

karıştı. Uzaklarda birtakım hayvanlar bağrışıyordu.

Müthiş bir korku ile zangır zangır titremeye başladı. Adımlarını daha hızlı atmaya çalışıyor, fakat ayakları birbirine dolaşıyordu. Soğuktan uyuşan bacaklarında, güğümün her çarptığı yer dakikalarca sızlıyordu.

Karanlıktan, yüzünü kamçılayan kar ve rüzgardan, dizlerine sıçrayan çamurdan ve duyduğu seslerden korkuyordu. Açlığı, sıska kardeşlerinin korkunç gözlerini, yorgunluğunu unutmuştu. Bir an evvel köye varmak, ocakta küllenen bir odun parçasıyla aydınlanan toprak dama girmek ve bir köşede saklanmak istiyordu. Ne yatmak, ne dinlenmek, sadece bir dört duvar arasında bulunmak... Bu geniş karanlıktan, bu seslerden kaçmak...

Ayakkabıları çamurda saplanıp kalmıştı. Yalınayak koşuyordu. Savrulan güğümden üstüne başına ve yerlere ayranlar saçılıyordu. Birbirine vuran dişlerinin arasından manasız korku sesleri fırlıyordu.

Uzaklardaki hayvan sesleri gitgide yaklaşıyor gibiydi. Halbuki yarı yoldaki kuru söğüt ağacını daha yeni geçmişti. Çapaklı gözlerini karanlığı delmek ister gibi açarak ilerilere baktı. Hiçbir şeyler göremedi. Havanın güzel olduğu gecelerde bile ışıkları ta kenarına gelmedikçe görünmeyen köy ona, varılması imkanı olmayan bir yer gibi geldi. Bir yere sıkıştırıldığını ve kaçacak yer olmadığını anlayan bir hayvan gibi vahşi ve nihayetsiz bir korku duydu. Elinden ayran güğümünü ve maşrapayı fırlatarak koşmaya ve gırtlağından anlaşılmaz sesler fırlatmaya başladı. Bunlar bazan -Ana... Ana!- der gibi oluyor, bazan da -A...A...Aaah- -A...A...Aaah- halinde karanlığa yayılıyordu.

Hayvan sesleri daha yakınlaşmış, yolun ilerisinde, karların arasında, birtakım karaltılar belirip tekrar kaybolmaya başlamıştı. Küçük Hasan dizlerinin artık kendisini taşıyamayacağını hissetti. Korku her tarafını bağlamıştı. Çıplak ayaklarının cıvık çamura her basışında çıkardığı ezik ses, sırtına bir kamçı gibi iniyor ve korkusunu birkaç misli artırıyordu. Boğazına bir şeyler tıkanmıştı. Çatlak elleriyle gözlerini silerek ileri bakmak isterken dizlerinin üstüne yuvarlandı. Kalktı, fakat beş altı adım sonra tekrar düştü. Boğazından fırlayan

sesler daha vahşi bir şekil almıştı.

-Ana...Ana!- derken sesi, gitgide yaklaşan ve kar üzerinde kayıyormuş gibi süratli adımlarla etrafında daireler çizen hayvanların bağırışından farksız oluyordu.

Büzülmüş bir halde yolun çamurları üzerine uzanan vücudunu kar örtmeye çalışırken o hala birbirine vuran dişlerinin arasından:

-Ana... Anacığım... Ana!- diye mırıldanmaya çalışıyordu. Bu sırada, birkaç yüz metre ötede, evlerinin tahta kapısı arkasında rüzgarın sesini dinleyerek küçük Hasan'ı bekleyen iki kardeş, onunkine pek benzeyen bir korku ile titriyorlar ve köyün etrafında dolaşan kurtların sesini duydukça, birbirlerine sokularak ağlaşıyorlardı.

1938

Isıtmak İçin

Konya'da Küllükbaşı dedikleri bir çöplüğün civarında, bir Ermeni kadının evinde oturuyordum. -Mobilyalı- ismi altında kiraya verilen odamda eşya namına bir siyah demir karyola, bir eski ve çekmeceli masa, iki de portatif demir iskemle vardı. Kış adamakıllı başlayınca küçük bir sac soba bunlara katıldı.

Ev sahibim elli beşlik, ufak tefek, daima siyah ve yere kadar uzun bir etek giyen ve siyah yünden örülmüş eski bir atkıyı asla omuzlarından eksik etmeyen bir kadındı. Az konuşur, odama ben gittikten sonra yatağı düzeltmek, akşamları da, erken gelir ve çalışmak istersem, soba yakmak için girerdi.

Her gün, muntazaman, lambamdan gaz ve bodrumdan bana ait olan odunları çalıyordu. Akşamları birer saat bile yakmadığım beş numara lambanın iki günde yarım kilo gaz harcadığına beni inandırmaya çalışıyor, yine akşamları birer kere yanan sobanın beş yüz kilo odunu iki ayda bitirip beni kış ortasında iki misli fiyatla yeniden odun almaya mecbur etmesini gayet tabii buluyordu.

Bunlara ses çıkardığım yoktu. Sabahları yüzümü yıkamak için odama bıraktığı yarım gaz tenekesi suyun içinde, bütün ricalarıma rağmen, yine saç parçaları ve saman çöpleri yüzmekte devam ederdi. Buna da katlanıyordum. Nedense hayatta hiçbir şey bana yer değiştirmek kadar güç gelmemiştir. Dolaşmayı çok sevdiğim halde, bir evden başka bir eve, sırf hoşuma gitmediği için taşınmak, beni her zaman ürkütmüştür. Odanın bir köşesine yığdığım kitapları taşımak derdi kadar, bunda manasız bir hicabın da tesiri vardı. -Madam, senin evinde rahat edemiyorum, üzülüyorum, çıkacağım!- demeye utanıyordum. Bazan, geceleri yatağıma uzanıp, sobanın gürültüsünü dinleyerek okumaya dalardım. Vücudumu tatlı bir rehavet sarmaya başladığı sıralarda madam kapıyı vurarak içeri girer, bir elinde kocaman bir kürek, öbür elinin tersiyle daima çapaklı gözlerini silerek:

-Beyim, müsaden olursa bir tava ateş alayım- der, benim evet makamında başımı sallamamı bile beklemeden sobayı açarak içinde ne varsa küreğine doldurur ve götürürdü.

İnsan ne garip şeydir! Bu anda içimden, ona avaz avaz bağırarak beni rahat bırakmasını söylemek, hatta kalkıp sobanın kenarındaki odunlardan birini kafasına indirmek ve her akşam, aynı saatte tekrar eden bu sahneye bir son vermek geçerken yüzüm onun:

-Allah rahatlık versin, beyim- sözüne sinirli bir tebüssümle mukabele ederdi.

Hayatım tasavvur edilemeyecek kadar manasız ve boş geçiyordu. Sabahları erkenden işime gider, öğle ve akşam yemeklerini küçük bir aşçı dükkanında veresiye yer ve akşamları, eğer kahvede kağıt oynayanları aptalca seyre dalmazsam, erkenden eve dönerdim. Ruhum kütleşmişti, gazeteleri merak etmez, konuşmaktan hoşlanmaz, basık tavanlı bir meyhanede bir arkadaşla birkaç kadeh içip gevezelik etmekten zevk almaz olmuştum. Sokakta, pek nadir olarak geçen, güzelce kadınlara genç gözlerim yapışıp kalmıyor, muhayyelem başka türlü, daha canlı, daha manalı, daha dolu bir hayat bulunduğunu hatırlatıp sinirlerimi kamçılamıyordu. En boşaldığım zamanlarda bile benim için ehemmiyetlerini kaybetmeyen kitaplarıma, sadece alışkanlık yüzünden ve biraz da nefsimden utandığım için el

uzatıyordum. Ama, artık onlarda da beni heyecana düşürecek, düşüncelere daldıracak, harekete sürükleyecek ateşin kalmadığını, hiç üzüntü duymadan tespit ediyordum. Hayat sanki sadece gözlerimin eriştiği yerlerden, içinde yaşadığım zamandan ibaretti. Sanki dünyada, beni işime götüren tozlu veya çamurlu yoldan, kerpiç duvarlardan ve ne söylediklerini yarım saat sonra bile hatırlamaya imkan olmayan birkaç iyi kalpli arkadaştan başka bir şey mevcut değildi...

Bu sıralarda bir hadise beni, derin uykulara dalan bir adamı korkunç bir feryat nasıl yerinden fırlatırsa, manevi miskinliğimden öylece çekip ayırdı.

On beş yirmi günde bir gelip çamaşırlarımı yıkayan yaşlıca bir kadın vardı. Yaşlılık daha ziyade onun görünüşündeydi. Hakikatte çok daha genç, otuz otuz beş olabilirdi, fakat kavrulup büzülmüş hissini veren minimini vücudu, örümcek ayakları gibi uzun, ince, sarı elleri, bir ölününki gibi derinlere kaçmış kara gözleriyle ihtiyar, yaşı sayılamayacak kadar ihtiyar bir insan tesiri yapıyordu. Ağzında hiç dişi yoktu. Dudakları bir torba ağzı gibi buruşuklar içindeydi. Kahverengi yeldirmesinin altından fırlayan değnek gibi iki bacak, iri ve bağları kopmuş bir çift erkek ayakkabısının içinde kayboluyordu.

Onu bana ev sahibi madam buluvermişti. Beş on parçadan ibaret çamaşırımı yirmi beş kuruşa yıkıyordu. Bir gün, akşamüzeri, eve gelince onun hala işini bitirmemiş olduğunu gördüm. Hava kapalı olduğu için çamaşırları sofaya gerilen iplere seriyordu. Bunların arasında bana ait olmayan birtakım yatak çarşafları, entariler de vardı. Kadına sorduğum zaman madamın kendi çamaşırlarını da benimkilerin arasına katıp ona yıkattığını öğrendim. İlk duyduğum his biraz tiksinme oldu. Canım sıkıldı. Benim yüzümden haksızlığa uğrayan zavallı kadını odama çağırıp gönlünü almak aklımdan geçti. Sonra kendi kendime: -Herhalde aralarında anlaşmışlardır. Zorla getirmiyoruz ya- dedim. Cebimden bir yirmi beş kuruşluk çıkardım. Biraz tereddütten sonra buna bir de on kuruşluk kattım, ona verdim. Odama girerek kapıyı arkamdan kapadım.

Ertesi gün madama bu çamaşırcı kadının kim olduğunu sordum.

Dağlar gibi çamaşırını ona bedava yıkatmaktan çekinmeyen yufka yürekli ev sahibim gözleri yaşararak:

-Pek fıkaradır, pek!- dedi. Uzun uzadıya anlattı, fakat ben bu laflardan çamaşırcı kadının -pek fıkara- olduğundan ve bu civarda şuna buna çamaşıra geldiğinden başka bir şey öğrenemedim. Dört beş günde bir iş bulup alacağı yirmi otuz kuruşla nasıl yaşıyordu? Kimi kimsesi var mıydı? Nereliydi? Birdenbire bütün bu ve buna benzer sualler kafamda belirdi. İnsanlara karşı kaybolmaya başlayan alakam sanki bu kadını düşünürken yeniden canlanıyordu. Onun, soğuktan daima mosmor olan sivri burnunu, çamaşır leğeninin başında sabahtan akşama kadar iki kat bükülen vücudunu, buruşuk dudaklarının arasından nefes gibi ve titreyerek çıkan sesini hatırladım.

İki gün sonra akşamüzeri eve dönerken kapının önünde ona rastladım. Soğuktan yakamı kaldırdığım için gözlüklerim buğulanmıştı. Eşiğin bir kenarına büzülen kadını ancak kilide anahtarı sokarken fark ettim.

-Ne o? Ne arıyorsun?- diye sordum.

Saatlerce koştuktan sonra nefes almakta güçlük çeken bir insanın sesiyle, çabuk çabuk, kesik kesik:

-Hiç... Hiç!- dedi. Sonra mırıldanır gibi ilave etti:

-Mahalleyi dolaştım. Bir işe çağıran olur mu diye!..-

Tavrında pek saklayamadığı bir telaş, sesinde neredeyse ağlayacakmış gibi bir titreme vardı. Ağzını birkaç kere bir şey söylemek istiyormuş gibi açtı, sonra tekrar kapadı.

-Sen nerede oturuyorsun?- diye sordum.

Çenesiyle işaret ederek:

-Tee ötede, Araplar Mahallesi'nde!- dedi.

-Kimsen var mı?-

Kısaca içini çekti. Gözlerini birçok defalar kırptı, önüne bakarak: -Bir kızcağızım var...- dedi. -Evde yatar durur!-

-Hasta mı?-

-Hasta ya... Hasta... Çok hasta...-

Kapının önündeki donmuş sular ayaklarımı üşütüyordu. Sokağın kirli karlarını süpürüp yüzüme çarpan bir rüzgar gözlerimi acıttı. Soğuk, merakımı yenmek üzereydi.

-Kaç yaşında?- diye sordum ve anahtarı çevirdim. Kapı hafifçe aralandı. Kadın tekrar acele bir şey söyleyecekmiş gibi başını uzattı, sonra eski haline dönerek:

-Sekiz on yaşında var!- dedi.

Bu saatte benim kapımın önünde beklemesinde herhalde bir maksadı olacaktı. Fakat soğukta daha fazla durmak ve onu söyletmek bana güç geldi.

İçimde, kendime de izah edemediğim karışık ve üzücü birtakım hisler belirmişti. Onun söyleyeceklerinin hoş şeyler olmayacağını, belki de beni utandıracağını tahmin eder gibiydim.

Körleşen ruhum, rahatının ve muvazenesinin bozulmasından korkuyordu. İnsanlığımın üzerini kaplayan miskinlik ve alakasızlık kabuğu parçalanmak tehlikesindeydi. Hodbin bir kuvvet beni içeri çekti. Buna mukavemet etmek itiyadını kaybettiğim için kapıyı açıp taşlığa girdim.

Kadın her uğradığı yerde gördüğünden farklı olmayan bu kaçışı hayretle değil, fakat yüzünde birdenbire müthiş bir ifade alan tasvir edilmez bir yeisle karşıladı. Bütün uzuvları dehşet içinde titriyor

gibiydi. Köşe başındaki elektrik lambasının sönük ışığı onun sokağın loşluğuna serilen gölgesiyle birlikte titriyordu.

İşitilir, işitilmez bir sesle:

-Beyefendi!- diye mırıldandı: -Beyefendi... Yıkatacak çamaşırın yok mu?-

-Yok!- dedim.

Şu anda kaçmaktan, odama gitmekten başka bir şey düşünmüyordum. Onun için kadının bu sualine dikkat bile etmeden -yok!- cevabını vermiştim. Kadın arkasını döndü, ben kapıyı kapamak üzere iken, hiç düşünmeden ona seslendim: -Teyze... sen yarından sonra bir uğra... Galiba gömleğim kalmamış. Ne varsa yıkarsın!..-

O aynı hafif sesiyle, başını bile çevirmeden -Olur, olur!- diyerek uzaklaştı. Ben iki üç ayak merdiveni çıkarak odama girdim. Derhal yatağın üzerine oturarak yüzümü ellerimle kapadım. Düşünceler kafama bir sel gibi hücum ediyordu:

Bu kadın kapıya bir şey söylemek için gelmişti. Müthiş ayazda belki saatlerce beklemişti... İki gün evvel çamaşırımı yıkadığı halde bana çamaşırım olup olmadığını sordu... Maksadı meydanda idi. Kadını böyle açıkça dilenecek hale getirdiğim halde aptal gibi hiçbir şey anlamamıştım. Daha doğrusu kafamı bir şey anlamaktan menetmiştim. Rahatımın kaçacağından korkarak bir sersemlik zırhının içine saklanmıştım. Artık kendi kendimden utanıyordum. Birkaç kere ayağa kalktım. Aynaya bakmak, orada göreceğim zavallı çehreye tükürmek istedim. Bu kadarına cesaret edemedim. Kendi kendime: -Ne yapabilirdim? Elimden ne gelirdi? Ben kimim ki?- diyor, fakat yine kendim: -Hiç olmazsa kaçmazdın... Hiç olmazsa dinlerdin. Kim olursan ol... Dünyada kendisi için hiçbir şeyi olmayan bir insanın bile başkalarına yardım edecek bir şeyi vardır... Hiç olmazsa bir tek sözü...- diye cevap veriyordum.

Bütün gün kafam böyle şeylerle uğraştı. Kadından ve çocuğundan

ziyade kendi zavallılığımla meşguldüm. Aylardan beri içinde boğulduğum rahat alakasızlık bir anda süprülüp gitmişti. Bütün insanlar gibi, ıstıraba karşı zayıf olan bir insandım; merhamet, aciz ve korkudan mürekkep bir insan...

Soğuk odamdaki karyolada sabaha karşı soyunmadan uyuyakalmışım...

Bu vakadan iki gün sonra madama çamaşırcı kadının geleceğini söyledim. -Sakın beni görmeden gitmesin!- dedim. Birkaç parçadan ibaret çamaşırları kapının arkasına yığdım. Madam: -Daha kaç gün oldu ki?- diye soracak oldu. -Lazım, lazım...- diye sözünü kestim.

Akşam işten çıkar çıkmaz eve döndüm. Madam gülümseyerek: -Çamaşırcı gelmedi beyim!- dedi.

Belki günü yanlış anlamıştı... Belki başka yerde bir iş çıkmıştı. -Gelir elbette!- diye mırıldandım. Fakat içimde sebepsiz bir endişe vardı. Onu sabırsızlıkla bekliyordum. Kendisini kapımın önünden eli boş çevirdiğim akşamın kefaretini vermek, ruhumu ağır bir yükten kurtarmak için onu bekliyordum. Halbuki ertesi gün de gelmedi. O zaman kararımı verdim. Gidip arayacaktım. Madam evini bilmiyordu:

-Gazyağı aldığımız bakkalın çırağı onun komşusudur, mahalleli, lazım oldukça onunla haber salar!- dedi.

Çırağı bulup evi tarif ettirdim, sonra çarşıya giderek kahvedeki arkadaşlardan birinden iki lira borç aldım. Araplar Mahallesi'nin yolunu tuttum.

Daha akşama yarım saat kadar vardı.

İki tarafında yüksek bahçe duvarları uzanıp giden dar, tozlu yollarda epeyce ilerledikten sonra şehrin kenarına geldim. Bir adam boyunu pek aşmayan alçak evleriyle Araplar Mahallesi başlamıştı. Mısırlı İbrahim Paşa ordusundan Konya'da kalanların kurduğu bu köy artık şehirle birleşmiş ve en fıkaraların oturduğu semt olmuştu. Bozkırın rüzgarlarına tamamen açık olan sokaklarında kıvrıla kıvrıla dolaşan dondurucu bir hava yerin tozlarını, zerreler halinde donmuş olan karlarla karıştırarak, gökyüzüne kadar savuruyordu.

Sırtımdaki paltoya ve içimdeki yün fanilalara rağmen titriyordum. Alacakaranlık bastırdığı için sokaklarda kimse kalmamıştı. Ara sıra sıska bir köpek yolun bir kenarından öbür kenarına geçerek kendine daha kuytu bir yer arıyordu.

Evi sorduğum çırak bana bu civardaki bir bakkalı tarif etmiş ve: -Ona sor, gösterir!- demişti.

Biraz ilerdeki köşede, yarı kapalı kepenklerin arasında hafif bir ışık vardı. Yaklaştığım zaman, arkasında birkaç sucuk demeti, iki kalıp sabun, kavanoz içinde halka şekeri ve leblebi şekeri bulunan bir camekan gördüm. Kapıyı itip içeri girince, teneke mangaldaki birkaç ateşi kurcalayan seyrek sakallı bir adam hayretle başını kaldırıp yüzüme baktı. Dükkanda camekanda gördüklerimden başka bir şey yok gibiydi. Bir kenarda duran musluklu bir gaz tenekesiyle birkaç ölçü, kurumuş ve tozlanmıştı.

Homurdanır gibi bir sesle:

-Ne istedin?- dedi.

Evi sordum. Yerinden kalkmadan birkaç kelime ile tarif etti. Aynı homurtulu sesiyle:

-Çamaşır mı yıkattın? Bir şeyini mi çaldı?- diye sordu. -Hayır- dedim, -çamaşıra gelecekti, gelmedi. Merak ettim!- İnanmadığını gösterir bir tavırla omuzlarını silkti.

-Ortalıkta göründüğü yok!- dedi. Sonra daha ziyade kendi kendine söyleniyormuş gibi ilave etti: -Zaten bu mahallede kimsenin kimseyi gördüğü yok ya!..-

Dükkandan çıktım. Üç beş adım ötede ve karşı sıradaki evin kapısını yumruğumla çaldım. Açan olmadı. Biraz bekledim. İyice akşam olmuş, ufukta ay yükselmeye başlamıştı. Biraz ilerdeki küçük pencereye giderek içeri baktım. Hiçbir şey görünmüyordu. Eni ve boyu iki karış kadar olan pencerenin camına parmağımla vurdum. İçerde bir kıpırdama oldu. Tekrar kapıya döndüm. Biraz sonra taşların üzerinde çıplak ayak sesleri duyuldu ve küçük kapı hafifçe aralandı.

Ayın ışığı, kapı arasında duran kadının yüzüne vurmuş ve yarısını

aydınlatmıştı. Her tarafım titremeye başladı. Karşımda kımıldamadan duran bu çehrenin bir ölüden farkı yoktu. Çukurdaki gözleri büsbütün kaybolmuş, dişsiz ağzının etrafındaki dudakları daha çok incelmiş ve buruşmuştu. Aklımdan derhal iki lirayı eline sıkıştırarak oradan kaçmak geçti. Kaçmak, her zamanki gibi, her şeyden kaçmak... Görmekten, duymaktan ve beraber ıstırap çekmekten kaçmak.

İçimde buna isyan eden bir şey vardı. Başımı kadına doğru uzatarak:

-Niçin gelmedin? Merak ettim! Çocuğun nasıl?- dedim. Kadın belki soğuktan, belki başka bir şeyden titriyordu. Çıplak ayakları, benim kunduralarımdan içeri işleyerek parmaklarımı donduran soğuk taşlar üzerindeydi.

Bir şey söylemek için birkaç kere ağzını açtı, fakat çenesi korkunç bir titreme ile tekrar kapandı.

-Üşüyorsun, haydi içeri girelim!- dedim.

Önüme düştü, dört adım genişliğindeki taş döşeli bahçeyi geçerek soldaki kapıdan girdik.

Biraz evvel çaldığım pencereden odanın ortasına dört köşe ve soluk bir ışık düşüyordu.

Kapıyı arkamdan kapadım. Bir müddet ikimiz de kımıldamadan bekleştik. Gözlerim karanlığa alışınca odanın bir kenarında yatak kılıklı bir şey gördüm. Parça parça olduğu fark edilen bir yorgan, bir kenara yığılmış gibi duruyordu.

Hasta çocuğu uyandırmaktan korkuyormuş gibi yavaş bir sesle tekrar sordum:

-Çocuk nasıl?-

Önümde ayakta duran kadın aynı yavaş sesle, yalvarır gibi: -

Kusura bakma... Gelemedim- dedi, -Çok ağladı. Zaten aylardan beri durmaz ağlardı ya, bu sefer çok ağladı. Eskisi gibi açlıktan değil, bu sefer soğuktan ağladı. Anacığım üşüyorum! diye arkamdan bağırdıkça divaneye dönerdim. Odunun okkası doksan para, nereden alayım? Haftada bir çamaşıra, temizliğe gidip yirmi beş kuruş alsam onu da yağa, pirince verir, bir sıcak çorba yapayım da yüreğine can gelsin derdim. Oduna para verecek halimiz mi var?-

Soğuktan mı, başka şeyden mi olduğunu fark edemediğim titreme, sesini tekrar kaplamıştı. İyice göremediğim gözlerinden yanaklarına doğru yaşlar süzüldüğünü zannediyordum.

-Ama bir haftadır boğazından çorba da geçmez oldu- diye devam etti. -Donuyorum anacığım, donuyorum! diye söylendikçe dört yana saldım. Çırpı toplayıp ocakta ateşledim, bir parlayıp bir söndü, kızımın gözünü bile ısıtmadı. Beş on okka odun parası bulayım diye her bir yanı dolaştım, Allah rızkımızı kapamış, kapısını açan olmadı. Eve geldim ki kızım hala seslenir: Ana nerede kaldın, elim kolum dondu, gayrı soğuk yüreğime varıyor! diye yalvarır. Sesi de artık çıkmaz olmuştu. Hani yavru kedi gibi vızlanırdı. Girdim yanına yattım. Dünyada varıp halimi dökecek kimsem yoktu, kimselerden bir umudum kalmamıştı. Elim ayağımla kızcağızımı sardım. Bir daha yanından çıkmadım. Yavrumun her yanı buz olmuştu. Ben ona sokuldukça: Aman ana, daha sarıl, daha sarıl, içim çekiliyor, diye yalvardı. Isıtacak yeri kalmamıştı ki, her bir tarafı kuru kemikti. Ama ne de olsa biraz sesi kesildi. Birkaç kere uyur gibi oldu. Ondan sonra aralıkta uyanıp: Aman ana, ısıt beni! dedi, hemen uykuya daldı. Ne yiyecek istedi, ne içecek istedi; uyudu, uyandı, ısıt beni dedi. Ben ondan kuru, nesini ısıtayım ki... Ama kızım rahat etti. Artık bilemiyorum, üç gün mü oldu, dört gün mü, hep sarılıp yattık. O gözünü açtıkça ben sarıldım. Başcağızını bağrıma bastım, ayaklarını bacaklarımın arasına aldım, onu gene uyuttum. Bugün öğleye doğru bir daha gözlerini açar gibi oldu. Garip garip yüzüme baktı... Bir daha da gözlerini kapamadı.-

Kadın olduğu gibi oraya çöküverdi. Şimdi odanın ortasında dizlerinin üzerine oturmuş sallanıyor, duyulur duyulmaz hıçkırıklarla ağlıyordu.

-Ne diyelim... Allah ona daha çok çektirmedi... Bana ne diye

çektirir bilmem...- dedi. -Ne edeceğimi ben de şaşırdım gayrı... Kime yarayım, kimden akıl danışayım... Vah kızım vah...-

Deli gibi olmuştum. Kafamın içi uğultular, zonklamalarla doluydu. Yatağın bir kenarına yığılmış duran yorganı çekerek orada yatan çocuğu kucağıma almak ve öpmek; önümde dizleri üzerinde sallanan kadının boynuna sarılarak beraber ağlamak istiyordum.

Sonra aklımı başıma toplamaya çalıştım. Boğazımda düğümlenen bir sesle:

-Sen burada bekle, ben lazım gelenlere haber verir ve yine gelirim!- dedim. Evden dışarı fırladım. Biraz daha yükselen ayın yarı aydınlattığı sokaklarda bütün kuvvetimle koşuyordum. Gözlerimden süzülen yaşlar rüzgarın yüzüme savurduğu tozlarla karışarak çamur oluyor ve yanaklarımda donuyordu. Ben, içimde dayanılmaz bir acı ile ve önüme çıkacak bütün insanları yakalarından tutup oraya götürmek arzusuyla, artık uyumaya hazırlanan şehrin ortasına doğru koşuyordum.

1939

Uyku

İki arkadaş Yıldızeli'nden Sıvas'a gitmek için şosenin kenarında otomobil bekliyorduk. Akşam olmaya başlamıştı. Akıllının biri, gece yarısı gelen treni beklemektense sık sık geçen kamyonlardan birine atlamamızı tavsiye etmişti; ve biz bir buçuk saatten beri, yolun kaybolduğu taraflarda beliren her toz bulutuna ümitle bakarak bu -sık sık- tabirinden kaçar saatlik fasılaların kastedildiğini düşünmeye dalmıştık. Nihayet, ortalık adamakıllı karardıktan sonra iki projektör, toz bulutlarını aydınlatarak bulunduğumuz yere yaklaştı. Biz, yangından veya selden kaçan insanlar gibi, kollarımızı imdat işaretlerine benzeyen hareketlerle havaya kaldırıp bağrışarak yolun ortasına atıldık. Makine hemen önümüzde durdu. Kısa bir pazarlıktan sonra ellişer kuruşa şoförün yanına binmek hususunda mutabık kaldık.

Harekete geçer geçmez, münevver adamlara yakışır bir tecessüs

(araştırma, bir şeyin içyüzünü öğrenmeye çalışma) ve cahillikle ve birbirimizin sözünü keserek sıraladığımız suallerden çıkan neticeye göre, orta yaşlı bir yük beygiri kadar mazisi olan emektar kamyon, üç gün evvel Erbaa'dan kalkıp Turhal'a yük getirmiş ve orada Sıvas'a gelecek şeker hamulesi bularak yolunu buraya kadar uzatıvermiş. Başımı çevirip ensemin üst kısmında heybetle yatan çuvallara bakınca içlerinde beyaz kristalleri görür gibi oldum ve otomobilin sarsıntısından mıdır, nedir, içime tuhaf bir bulantı geldi.

Şoföre:

-Başka müşterin var mı?- diye sordum.

Birkaç dakikalık bir sükuttan sonra başını hafifçe arkaya doğru atarak:

-Üç kadın var... Çuvalların üstünde yatıyorlar!-' dedi.

Bu sırada başucumdaki çuvallardan şoför muavininin tamamlayıcı izahatı geldi:

-Yolda rastladık... Ne mal oldukları belli değil... Parayı peşin verdikleri için aldık!-

Kendisiyle aynı çuvalların üzerinde uzanan ve belki bacakları birbirine dokunan kadınların bu sözlerden alınabileceklerini asla düşünmeden konuşuyor, yılışık ve yorgun bir sesle onların kılık ve kıyafetleri, şekil ve suratları hakkında malumat veriyordu.

Bu sırada otomobil birkaç hızlı sarsıntı geçirdi ve muavin gevezeliği bırakarak gürler gibi bir sesle:

-Usta!- diye bağırdı.

Gözlerimiz hemen şoföre döndü. Onun telaş ile yerinden kımıldadığını ve bir eliyle gözlerini ovuştururken ötekiyle sımsıkı direksiyonu kavradığını gördük.

İki arkadaş bir şey anlamadan birbirimize baktık. Muavin yine izahat verdi.

-Bir şey değil, merak etmeyin... İki gecedir uykusuz, bu akşam üçüncü gece olacak... Ara sıra kendinden geçiveriyor.-

Sonra, bahsettiği kimsenin duyup duymadığına ehemmiyet vermeyen o pervasız edasıyla ilave etti:

-Başımıza bir iş açmasın... Anafordan gümleriz vallahi! Pek dalarsa siz dürtükleyiverin.-

Bu sefer yine birbirimize baktık, fakat bir şey anlamadan değil, lüzumundan fazla şeyler anlayarak...

Otomobil birdenbire durdu. Fenerler birkaç metre ileride, yolun solundaki bir çeşmeyi aydınlatıyordu. Şoför yayvan, uyku sersemi bir sesle bağırdı:

-Rahmi!-

-Buyur usta!-

-Koş, makineye su koy.

Arkada bir hareket oldu. Bir teneke sesi geldi. Sonra deminden beri sesini işittiğimiz muavini ilk defa gördük. Hakikatte kendisini değil, yolculuğun ve mesleğinin ona verdiği maskeyi görmek mümkündü. Pudralı gibi beyaz kirpikleri ve saçları muhakkak ki daimi değildi ve ter, makine yağı, benzin ve tozdan ibaret bir çamurla sıvanan yüzü herhalde aslında büsbütün başka şekil ve renkte olacaktı.

Tenekeyi çeşmeden doldurduktan sonra radyatöre boşalttı. Şoförün oturduğu yere yaklaşarak:

-Oldu usta!- dedi.

Açık ela gözlerinde yorgun, fakat hiçbir sebeple kaybolmayacakmış hissini veren keyifli bir ifade vardı. Bu aralık direksiyonun üzerine kapanarak bir müddet kestirdiği anlaşılan şoför yerinden sıçradı:

-Ha? Oldu mu?.. Kapağı iyice kapadın mı?- dedi.

Muavinin gözlerindeki neşeli ifade daha canlandı:

-Hepsi tamam usta!-

-Bir daha bak!-

Şoför başını tekrar direksiyona koydu. Muavin radyatör kapağını bir daha yokladıktan sonra, insafsız bir gülümseme ile:

-Tamam usta, tamam!- diye bağırdı.

Şoför kurtuluş olmadığını anlayarak homurdandı ve başını kaldırdı. Kamyon, efendisinin homurtusunu biraz daha gürültülü bir şekilde tekrar ettikten sonra yola koyuldu.

Gece ilerledikçe şoförün uyku ile mücadelesi artıyordu. Ben doğrudan doğruya bir şey söylemeyerek:

-Bu yolda sık sık kaza olur mu?- yolunda kinayelere başvurdum.

Şoför anlaşılmaz bir cevap verdi, fakat muavinin yılışık sesi tepemizden duyuldu:

-Her zaman olmaz!..-

O zamana kadar mevcudiyetlerini hiçbir vesile ile belli etmeyen kadınlardan biri, ince, çatlak bir ses ve temizliğini kaybetmeye başlamış bir Orta Anadolu şivesiyle sordu:

-Geçen gün malmüdürünün karısı nerede öldüydü?-

Muavin:

-Geçtik galiba!- dedi.

Şoför, uykusunun arasında tashih etti:

-Daha gelmedik ulan...-

Merakla sordum:

-Ne oldu? Bir kadın mı öldü?-

Bu suallerle şoförü alakalandırarak uykusunu açmak istiyordum. Kesik cümlelerle vakayı anlattı. Ara sıra muavin: -Hayır, öyle değil, şöyleydi!- diye düzeltmeye kalkıyor ve yolcu kadınların da iştirak ettiği bir münakaşa alevleniyordu.

Şoför:

-Karı zaten sinirlinin biriydi... Başına böyle bir iş geleceği belliydi!- dedi.

Muavin atıldı:

-Kocası da karıdan yangınmış... Şoförlere: Şunu bir hendeğe yuvarlayıp beni kurtaramadınız!- dermiş:

Şoför omuzlarını silkti:

-Onu bilmem... Bir kere alıp Sıvas'a götürdüm. O zaman tenezzüh kullanıyordum. Yolda kırk defa arabayı durdurdu. Yüz adım gideriz, bağırır: Şoför dur! Mantomu çıkaracağım. Şoför dur! Pudra çalacağım. Şoför dur! Çok sarsılıyorum, başım döndü; azıcık bekleyelim... Bir daha tövbe ettim arabama almaya...- -Canım, kaza nasıl olmuş?- diye söze karıştım. Muavin: -Kamyonla Sıvas'tan dönüyorlarmış- dedi, -Kocası da berabermiş. Kamyon bizim Köse'nin arabası... On bir yaşında...

Bir gün evvel yolda sağ tekerleğin rondu fırlamış, telle

bağlamışlar... Sıvas'ta tamir ettirmeden yolcu alıp geri dönmüşler...-

-Belediye, arabaları muayene etmez mi?- dedim.

Muavin cevap vermedi. Şoför yan gözle beni süzerek:

-Belediye, maaş verecek parası kalmayınca, ceza yazmak için şoförlere yapışır... Başka zaman rahat bırakır!-

Bir müddet sustuk. Şoför kendisini tekrar yakalamak isteyen uykudan silkinmeye çalıştı, fakat muvaffak olamadı ve muavin hikayesine devam etti:

-Karının yine siniri tutmuş. Yolda makineyi birkaç kere durdurmuş. Galiba işte bir sakatlık olduğu bu sefer fıkaraya malum oluvermiş. Neyse, kocasıyla beraber şoförün yanında oturuyorlarmış. İşte böyle sizin gibi!-

Arkadaşımın ve benim bu tatsız teşbihten tüylerimiz ürperdi.

-Karı kapının yanındaymış. Makine ufak bir gürültü yapsa, aman şoför dur! diye bağırırmış. Bu sefer sahiden arkada bir çatırtı olmuş ve kadın kapıyı açtığı gibi kendini aşağı atmış...-

-Tekerleklerin altına mı gitmiş?- diye bağırdım.

-Hayır!- dedi, -daha beter... Arka tekerleğin rondu sahiden fırlamış. Araba yüklü olduğu için bu sefer lastik de patlamış. Karı makinenin yanında nereye kaçacağını bilmeyip dururken araba sağa kaymış, karıyı çamurluğuna takıp hendeğe atmış; kendi de üstüne devrilmiş...-

Sonra, hazin olmak isteyen bir ifade ile devam etti:

-Dakikasında gitmiş... Tutacak yeri kalmamış!-

Bir müddet evvel sesi duyulan kadın tekrar söze karıştı: -Kocası üstüne ceketini örtmüş de durmadan ağlarmış. Köylüler diyiverdiler!-

Muavin itiraz etti:

-Yok canım... Ertesi günü herifi parkta gördüm. Kafayı çekmiş, gülüp duruyordu!..-

Şoför, anlayışlı bir tavırla başını salladı:

-Olsun... Hem ağlar, hem güler... Karı bu... Öldüğüne ağlarsın, yakanı kurtardığına sevinirsin!-

Uzun zaman hiçbirimiz ağzımızı açmadık. Otomobil çalkalana çalkalana ilerliyordu. Bir aralık karşımızda uzanıp kaybolan yolun kırk elli adım ilerde kesilip karanlığa karıştığını fark ettim. Araba, o zamana kadar farkına varmadığımız bir süratle bu karanlığa doğru gidiyordu. Bir anda kendimizi bu karanlığın tam dibine gelmiş bulduk.

-Aman!- diye bağırarak direksiyona sarıldım ve sola kırdım...

Şoför:

-Ha!- diyerek uykusundan uyandı ve fren yaptı. Sonra:

-Viraja gelmişiz be!- diye homurdandı.

Projektörler kısa otlarla örtülü bir tarlayı ve hemen önümüzdeki derince bir hendeği aydınlatıyordu. Beyaz tozlarıyla parlak ve kirli bir kordele gibi uzanan şose solumuza doğru kıvrılıp gidiyordu.

Kendimi tutamayarak:

-Kendine gel yahu!.. Arabayı devirecektin!- diye bağırdım.

Şoför, kabahatini bildiği için hafif ve özür dileyen bir sesle:

-Bir şey olmaz!- dedi.

Muavin, o garip bir alay gizleyen sesiyle:

-Devrilmezdik...- dedi. -Ön tekerlekler hendeğe beraber girerdi. Zınk der dururduk...- Sonra daha keyifli bir sesle ilave etti:

-Yalnız araba sarsılıp arka tekerlekler havaya kalkınca şeker çuvalları ensenize inerdi!..-

Başımı çevirip ters bakışlarla bu münasebetsize haddini bildirmek istedim, fakat karanlıktan ve üzeri damgalı birkaç çuvaldan başka bir şey görmedim.

Bundan sonra uyku, şoför ve makine arasında müthiş bir mücadele başladı... Zavallı adam üçüncü uykusuz geceyi de yarılamak üzereydi ve direksiyondaki elleri titriyordu. Birkaç kere kendisini tutup uyandırmak icap etti. O zaman yalvaran gözlerle yüzümüze bakarak:

-Müsaade edin, şurada durup on dakika uyuyayım... sonra gideriz!- dedi.

Ben razı oldum. Arkadaşım daha tecrübeliydi:

-Olmaz- dedi. -Bir uyursa yarın öğleden evvel uyanmaz, zorla uyandırırsak büsbütün sersemler ve başımıza iş açar... Uyutmayız ve yolumuza gideriz!..-

Makine birdenbire durdu ve şoförün sesi duyuldu:

-Rahmi... makineye su koy!-

Hakikaten kenarda sicim gibi akan bir çeşme vardı. Gecenin sessizliğine ince ve ürpertici bir şırıltı yayılıyordu. Şoförün başı direksiyona düşmüş ve hareketsiz kalmıştı.

Aynı şey iki üç kilometrede bir tekrara başladı. Adamın uykusuz ve yarı kapalı gözleri yolun sağında veya solundaki en küçük bir çeşmeyi bile kaçırmıyordu. Makine zınk diye duruyor ve o sarhoş ses benzin

kokusuna ve toz bulutlarına karışarak:

-Rahmi...- diye gecenin duvarlarına çarpıyor, akisler yapıyordu.

Şoför kendisini her uyandırışımızda o yalvaran bakışlarıyla; -Müsaade edin, beş dakika uyuyuvereyim!- cümlesini tekrar ediyordu.

Bir aralık yine durduk. İki tarafıma dikkatle baktığım halde çeşme falan göremedim. Buna rağmen meçhul bir istikametten gayet hafif bir su şırıltısı geliyordu.

-Rahmi... makineye su koy!-

-Demin koyduk ya usta!-

-Sus be... yol fena... motör kızıyor!-

Yol birçok şoförlerin -çok güzel- dedikleri virajsız, yokuşsuz, sadece çakılları fırlamış bir şose idi ve uykusuz adam iki üç dakika kestirebilmek için bu basit yalana başvuracak kadar harap haldeydi.

Rahmi tenekesiyle beraber inip yolun kenarında çeşme aramaya başladı. Ortada böyle bir şey yoktu. Nihayet sol taraftaki bayırdan ve kuru otların arasındaki çamurlu bir mecradan aşağıya, şosenin hendeğine süzülen zavallı bir su akıntısını keşfetti. Kocaman tekneyi buradan doldurmak imkansızdı, fakat maksadın radyatöre su koymak değil, birkaç dakika durmak olduğunu anlamışa benzeyen Rahmi, avuçlarını doldurup tenekeye boşalttı, makinenin etrafında bir takırdadı ve artık kendisini de sarmaya başlayan bir yorgunlukla, uyuşmuş bacaklarının üzerinde sallanarak o insafsız cümlesini haykırdı:

-Tamam usta!..-

Şoför bu sefer uyanacağa benzemiyordu. Kasketinin altından fırlayan, tozdan bembeyaz olmuş saçları direksiyonun üzerine serilmişti. Kafasına odun yemiş biri gibi, tamamıyla kendinden geçmiş

bulunuyordu. Muavin tekrar etti:

-Hadi usta, tamam!-

Bunun da fayda etmediğini görünce ben işe karıştım, şoförü dürttüm:

-Hadi bakalım... uyan... az kaldı!-

Ne kadar kaldığını kendim de bilmiyor, sadece zavallıya biraz gayret vermek istiyordum.

Şoförün başı kalktı:

-Gidemeyeceğim beyim!- dedi ve tekrar önüne düştü.

Arkadaşıma baktım. Yüzünde hiç insaf yoktu. Sert bir sesle:

-Gidemeyeceğim olmaz... Kalk, yüzüne biraz su vur, açılırsın!-

Şoför kımıldadı, yanındaki kapıyı açtı: Uykunun, her uzvuna nasıl ağır taşlar halinde çöktüğü bütün hareketlerinde görülüyordu. Ayakları mevcut olmayan taşlara takılarak hendeğin kenarına kadar sendeledi. Orada biraz durdu. Karşısındaki suya kadar gitmek kendisine herhalde pek mühim ve güç bir yolculuk gibi görünüyordu. Nihayet yavaşça olduğu yere çöktü eliyle bize doğru bir işaret yaparak:

-Müsaade buyurun beyim... beş dakika uyuyayım!- dedi ve oraya, tozların içine boylu boyuna uzandı.

Çaresizlik içinde arkadaşımla birbirimize bakıştık. Beş dakika, on dakika, yirmi dakika bekledik. Rahmi tenekesini yerine koyup çuvalların üstüne çıkmıştı. Ne onun, ne yolcu kadınların sesi duyulmuyordu. Sadece kuru otların ve çamurların arasından süzülüp

hendeğe akan ve orada, kireçli topraklardan bozkırın kuru bağrına sızan suyun mırıltısı vardı. Ne kadar süreceğini bilemediğimiz bu bekleyişten bizi, karşı tepelerden birdenbire beliren iki projektörle bir motör gürültüsü kurtardı.

Daldığı uykudan top seslerinin bile uyandıramayacağı sanılan şoför hemen yerinden fırladı, gözlerini ovuşturarak yerine geçip oturdu. Hayretle sordum:

-Ne oldu?-

-Makineyi kenara alayım, karşıdan araba geliyor!-

-Nasıl farkına vardın?-

-Dünya yıkılsa haberim olmaz ama, motörün sesini cenazem bile duyar!-

Projektörleri görünen araba bizi müthiş bir toz bulutu içinde bırakarak yanımızdan geçip gitti. Yolumuza devam ediyorduk. Yuttuğumuz benzin buharı ile toz bizi de sersem etmişti.

İki saat sürdüğü söylenen yolu, altı saatten beri bitiremiyorduk. Vakit gece yarısını geçmişti. Uyumaktan ve böylece şoförü başıboş bırakmaktan korkuyorduk.

Oldukça dik bir yokuşu çıkıp bir müddet ilerledikten sonra şoförün dalmak üzere olduğu uykudan silkinip gözlerini ovuşturduğunu fark ettim. İleri doğru bakıyordu, ben de gözlerimi

kısarak baktım, tozlu camdan başka bir şey göremedim. Araba tekrar durmuştu. Eskisinden daha harap, ancak duyulabilir bir sesle şoför:

-Rahmi!- dedi.

Arkadaşım elini sırtımdan uzatarak şoförü dürttü:

-Bırak... bu çeşmenin suyu yoktur, boşuna oğlanı indirme...- Sonra bana döndü:

-Haydi, Sıvas göründü. Başımıza bir iş gelmeden inip yayan gidelim!-

Kapıyı açtı, aşağıya atladık. Projektörün ışığında cebimden bir lira çıkardım. Bu sırada tekrar önüne kapanmış bulunan şoföre: -Al paranı!- dedim.

Ses yoktu. Dürttüm:

-Alsana yahu... Parayı vermeden giderim ha!-

Başını zahmetle kaldıran şoförün üzerinde bu tehdit hiç bir tesir göstermişe benzemiyordu. Yüzlerce kiloluk bir ağırlık taşıyormuş gibi aşağıya çekilen elini uzatarak:

-Siz sağ olun beyim!- dedi.

Başını tekrar direksiyona yerleştirirken avucundaki yeşil banknotun ayaklarının ucuna düştüğünü gördüm. Yavaşça kapıyı kapadım. Kamyonun arka tarafına dolanarak şeker çuvallarının üzerindeki karanlığa baktım. Birisini uyandırmaktan korkuyormuş gibi hafif bir sesle:

-Rahmi!- dedim.

Cevap veren olmadı. Ortalıkta en ufak bir hareket ve ses yoktu. Otomobil, taşıdığı canlı mahluklar, şeker dolu çuvallar ve her tarafına yapışan tozlarla birlikte derin bir uykuya dalmıştı. Yalnız soğumakta olan motörden, yapraklar üzerinde dolaşan böceklerin ayak sesine benzeyen çıtırtılar yayılıyordu.

Projektörlerin ışığı, yolun üzerine dağılmış gibi duran taş parçalarına boylarının iki üç misli gölgeler veriyor ve kesik kesik nefes alıyormuş gibi titriyordu. Arkadaşımla kol kola girerek uzaktan tek tük pırıltıları görünen şehrin yolunu tutunca bu ışık sırtımıza yapıştı, gölgemizi uçsuz bucaksız karanlıklara kadar uzattı ve biz ensemizde hissettiğimiz bu yapışkan elden kurtulmak için adımlarımızı hızlandırdık.

1939

Selam

Yatağın içinde dönerek güneşin yüzüme vurmayacağı bir köşeye kaçtım. Faydasız! Birkaç dakika sonra keskin bir ışık beni olduğum yerde buluyor ve yüzümü, ensemi yapışkan bir tere boğuyordu. Bu sırada yattığım otelin altındaki kahvenin gramofonu da uykuya devam yolundaki son irademi kırdı. Boğuk sesli bir hanende avaz avaz:

Gözlerine sürme çek,

Kına yak parmağına!

diye bağırıyordu.

Kalktım, giyindim ve beni bu küçük kasabada alıkoyan serseriliğe için için güldüm.

Bursa'da bir ahbabı görmek ve bir müddet edebiyattan başka mevzularda konuşmak için yola çıkmıştım. Yalova'da oldukça rahat bir kamyona yerleşmiş ve bir sürü tehlikeli ve güzel kıvrımlardan sonra Orhangazi -namı diğer Pazarköy-e gelmiştim. Bu küçük kasabaya inerken uzaktan gördüğüm İznik Gölü beni garip bir cazibe ile kendine çekti. Hiç sebep yokken otobüsü kaçırdım ve burada kaldım. Muayyen kaide ve mantıklara tabi olarak geçen hayatımda bu güya mühim bir kahramanlıktı.

Fakat, menfaatlerin, ince hesapların emir kulu olmaktan kurtulmanın ve aklıma eseni yapıvermenin verdiği rahatlık ve gururun ömrü uzun sürmedi. Daha uğrunda yolumdan kaldığım İznik Gölü'ne giderken canım sıkılmaya başladı. Göle yaklaşınca yolu şaşırarak sazlıklar, bataklıklar arasında kayboldum. Güç hal ile ulaştığım sahil de bana fevkalade bir manzara arz etmedi. Her büyük su kıyısı gibi bir miktar kum, bir miktar çakıl, ve rüzgarın şiddetine göre dalgalanan manasız bir satıh! Yegane yenilik, bu suyun tuzsuz olduğunu bilmekten ibaretti.

Tekrar yolu kaybetmekten korkarak acele kasabaya döndüm. Ortalık kararmış, birkaç dükkanda sönük petrol lambaları ve konduğum otelin altındaki kıraathanede, ziyası yükselip alçalan bir lüks yakılmıştı. Önünden geçtiğim bir aşçı dükkanının camekanı iştahımı kapamaya kafi geldiği için kahveye oturup bir çay ısmarladım ve bir miktar peynirle biraz üzüm getirttim. Bu sırada kendi kendime:

-Bende sahiden akıl yok...- diyordum. -Uzaktan erimiş kurşun gibi parladığını gördüğüm bu su beni yolumdan alıkoyuyor. Düşünmüyorum ki, o su, ancak uzaktan çok güzeldir.

Onunla yakından temas etmek, bir sürü küçük, fakat yekunu büyük münasebetsizliklere katlanmaya mecbur olmak demektir. Yaşım otuzu geçti. Bu manasız heveslere oyuncak olmanın bir macera telakki edileceği yaş değildir. Küçük şeyler için büyük fedakarlıklarda bulunmayı kabadayılık telakki edecek değilim ya?-

Gece ilerledikçe canımın sıkıntısı daha çok artıyordu. İçimde, bir alışverişte aldatılmış olmanın ezgisi vardı. Mermer masaların üzerinde, yıpranmış bir halde, o günün gazeteleri yatıyordu. Sabahtan beri iskelede, vapurda, Yalova'da, hatta otobüste evirip çevirerek

gözden geçirdiğim sahifeleri bir kere daha karıştırdım. Uzak köşelerden birinde kağıt oynayan üç memura gözlerimi dikerek yüzlerinden karakterlerini okumaya ve hiç olmazsa bu şekilde istifadeli bir iş yapmaya çalıştım. Fakat yaptığım işin onların ruhlarını okumak değil, kendi basit muhayyilemin uydurduğu şeyleri o şahıslara yamamak olduğunu pek çabuk fark ettim. Kalkıp odama çıktım.

Sabahleyin beni uyandıran güneş, daha evvel bütün odayı dolaşmış ve her köşeyi ayrı ayrı kızdırmışa benziyordu. Derhal yataktan atlayarak giyindim. Çantamı kapattım ve sokağa fırladım. Ortalıkta, zaman zaman esen rüzgarın kaldırdığı tozlardan başka hareket yoktu. Yıkık bir caminin nasılsa ayakta kalmış olan bir minaresi duvarlar üzerinde çıkan bir yabani incir ağacıyla sarmaş dolaştı. Bir eskici, örsünün üstünde uyukluyor, yan sokaklardan birinde iki çocuk, pis bir su yolunun önünde topraktan bentler yaparak oynuyordu. Kahvenin gramofonunda, zavallı bir kadının sesi:

-Çıkmam Allah etmesin meyhaneden-

diye yırtınıyordu. Bursa'ya geçecek otobüslerin gelmesine daha bir saatten fazla vakit vardı... ve ben, ruhu olmayan bu kasabadan kaçmak için can atıyordum.

Bu sırada karşıma çıkan bir berber dükkanı, istemeden elimi yanaklarımda dolaştırdı. Epeyce sakallı idim. İstanbul'dan gelecek olan zarif otobüs yolcularının arasına bu kılıkla binmek istemezdim. Benim buradan değil, kendilerinden olduğumu bir bakışta anlamalıydılar. Otele tekrar girip çantamı açmak, sıcak su isteyip tıraş olmak, sonra takımları yıkayıp yerleştirmek bana o kadar güç geldi ki, istemeye istemeye bu dükkana yöneldim. Berber:

-Buyurun- dedi ve fazla iltifat etmeden bir çekmeceden peşkir çıkarmaya, bir musluktan sıcak su almaya koyuldu. Önümdeki uzun mermer masanın üzerinde, sinek pislemesine engel olmak için pudra ile damgalanmış yaldızlı çerçeveli büyük bir ayna vardı. Aynanın camı üzerinde istedikleri gibi faaliyet göstermelerine müsaade edilmeyen

sinekler bu yaldızlı çerçeveye o nispette fazla kıymışlardı. Aynanın önünde ve masanın mermeri üzerinde, aynı şekilde sineklerin taarruzuna uğramış; çoban kolonyası şişeleri ve üzerlerinde Almanya İmparatoru palabıyıklı Wilhelm ile melaike yüzlü karısının resimleri bulunan iri pudra kutuları duruyordu. Duvarlarda, mahut sineklerin tahribinden kurtulamamış renkli resimler vardı. Bunlar, yeldeğirmenleri ve kanallarıyla bir Hollanda ovasını, mağmum (kederli) yüzlü ve ağır yürüyüşlü ziyaretçileriyle bir orman kilisesini ve general Trikopis'in kılıcını teslim edişini gösteriyorlardı.

Berber kır saçlı, hafif çiçekbozuğu, seyrek bıyıklarının arasından temiz dişleri görünen kırk kırk beş yaşlarında uzun boylu ve zayıf bir adamdı. Uzun boynunu ikide birde sağa sola büküyor, daima bir şeye hayret ediyormuş gibi kaşlarını kalkık tutuyordu. Bu yüzden alnı hep buruşuk duruyor ve çehresi daima mühim meseleleri düşünüp halleden bir devlet adamı ifadesi alıyordu.

Önüne oturup yüzümü ellerine bıraktım. İki avucunun bütün genişliğiyle yanaklarımı ovalamaya başlamıştı ki, dükkanın kapısı önünde dokuz yaşlarında bir kız çocuğu peyda oldu.

Kapının eşiğine gelip sırtını duvara dayadığını ve hiçbir şey söylemeden beklediğini pudralı aynada görmüştüm. Sarı saçlı başını önüne eğmişti. Ayağındaki nalınların kayışından, biraz kirli, fakat muntazam parmaklar çıkıyordu.

Berber masanın çekmecelerinden birini açarak içinden bir miktar para aldı ve çocuğa verdi.

-Al kızım, Feride, kardeşlerin nasıl? Validen iyi mi?- dedi.

Kız bütün bu suallere evet makamında başını sallayarak cevap verdi ve hemen uzaklaştı; berber işine devam etti. Ben merak etmeye başlamıştım. Evvela kendi kızı zannettiğim bu çocuğun çekingen ve durgun hali bana garip geldi. Berberin tavrı sormaya cesaret vermediği için muhtelif ihtimalleri düşünerek kendim bir neticeye varmak istiyordum. Evvela, herhalde kendi çocuğu, fakat karısından ayrılmış olacak, dedim. Sonra akrabası olması ihtimalini hatırladım.

Nihayet düşünmekten vazgeçtim.

Fakat pek az sonra kızın, başı önünde, sessiz bekleyişi tekrar kafamda canlanıyor ve beni rahat bırakmıyordu.

Usturayı yüzümden uzaklaştırdığı bir sırada:

-Kızın mıydı?- diye soruverdim.

-Hayır!-

Sükut.

Berber yüzüme yetişmek için adamakıllı eğiliyor ve uzun kollarıyla havada büyük hareketler yapıyordu. Yüzümü yıkamak için pirinç leğeni sıcak suyla doldurmaya gitti. Sırtına doğru tekrar sordum:

-Dilenciye benzemiyordu!-

Çocuğa verdiği paranın, bir dilenciye verilen cinsten olmadığını, otuz kırk kuruşa yakın bulunduğunu görmüştüm.

Leğeni getirip gırtlağıma dayarken:

-Dilenci değil!- dedi.

Bir çekmeceden bir havlu çıkararak yüzümü kurulamaya başladı.

İşini bitirip bana -Saatler olsun- dedikten sonra:

-Bizim berber Yusuf'un kızıydı o!- diye ilave etti...

Bunu söylerken kaşlarını kaldırdığı için berber Yusuf'un mühim bir adam olduğuna hükmettim.

-Kim bu berber Yusuf?-

Karşı tarafta, kepenkleri kapalı küçük bir dükkan gösterdi:

-Şurada dükkanı vardı!-

-Ne oldu?-

-Sorma!-

Cevap verirken işine devam ediyor, havluları devşiriyor, leğenin suyunu köşedeki bir gaz tenekesine boşaltıyordu. Pek hakiki olmayan bir merakla, ve can sıkıcı bir hikaye dinlemekten korkarak:

-Öldü mü- dedim, -bu berber Yusuf?-

-Yok canım, aldı başını gitti!-

Ev kavgası, komşu kavgası, tarla kavgası... Bir sürü ihtimal kafamdan geçti ve -Eyvah!- dedim. -Hikaye galiba zannettiğimden daha manasız!-

Elimi cebime atarak para vermeye ve çıkmaya hazırlandım. Berber: -Otobüslere daha vakit var. Otur da sana şu Yusuf'un meselesini anlatayım. Allah insanın aklını başından almasın, yoksa!- dedi. Adeta emreder gibi söylemişti ve yüzünün hakim tavrı, alnının buruşukları beni itaate sevk etti. Otobüs beklediğimi nereden bildiğine de ayrıca hayret ettim.

-Kırk yaşında adam aklı başında oturmazsa işte böyle olur- diye başladı. -Üç çocuğunu da gözü görmedi, gül gibi ailesini de gözü görmedi, yirmi beş senedir ekmek yediği dükkanın kapısını çekti gitti.-

Sözlerinin beni pek fazla meraklandırmadığını görünce biraz canı sıkılmış gibi devam etti:

-Aşağı yukarı bu zanaata beraber başladık. İkimiz de çıraklığımızı Bursa'da yaptık. Elimiz usturaya, makasa yatınca gelip burda birer dükkan açtık. Hamdolsun, geçinip gidiyorduk. Memleketi gavur aldı,

kasabayı yaktı, biz kaçtık, şurda burda süründük, yine geldik, işimize başladık. Hepsi bir varmış, bir yokmuş. İyi gün de, kötü gün de düş gibi geçip gidiyor. Ben evlenmedim, kısmet değilmiş. Artık hovardalık yapacak halimiz de kalmadı. Yusuf evlendi. Şurdan, Büyükköy'den bir Çerkez kızı aldı. Üç tane de çocuğu oldu.-

Karşımda bir iskemleye oturup bacaklarını birbirinin üzerine atmış ve sonra düğüm yapar gibi dolaştırmıştı.

-Büyük kızını gördün: Tam anası... Ötekiler oğlan. Allah bağışlasın. Kıymetini bilen için dünyaya bedel... Velakin, bizim Yusuf'un aklı yerinden gitmeye bahane ararmış. Hiç de umulmazdı. İşinden gücünden başka şeye baktığı yoktu. Baksa da ne görecek? Dün akşamdan beri sen buradasın, bakındın bakındın da ne gördün? İşte efendim, böylece geçip gidiyorduk. Derken iki üç ay evvel buraya bir kumpanya geldi. Kahvenin camlarını kara perdelerle örtüp orada oyunlar vermeye başladı. Bizim gibi adamın orada ne işi var? Yalnız kızlar iki üç günde bir gelip saçlarına maşa vurdururlardı. Allah bereket versin, beş on kuruşları nasip olurdu. Günün birinde baktım, kızlardan biri işini bitirince çekip gideceğine Yusuf'un dükkanında oturup yarenlik ediyor. Allah Allah! dedim. Yusuf'un da konuşacak lafı olur mu ki? Kız da ona söyleyecek ne bulur? Benim gibi biri... Üstelik tepesinde saçı da kalmamış. Bir gün, iki gün, kız öğlen demiyor, akşam demiyor, Yusuf'la oturup bakışıyor. Bir gün ne göreyim, Yusuf evden sazını getirmiş. Güzel çalardı ha, delikanlılığımızda az mı ahenkler yapmıştık, hovardalıkta az mı saz paralamıştık! Ama senelerden beri eline aldığı yoktu. Dediğim gibi, bir gün dükkana getirmiş, tıngırdatmaya başladı. Bir gün, iki gün, arkası gelmez. Baktım kız da yavaş sesle okuyor. Ahenk yolunda. Burada ne müşteri olacak? Akşama sabaha birkaç memur, pazardan pazara birkaç köylü... İş yok, vakit çok. İnsan bundan azarmış zaten. Bir gün Yusuf'u çektim yanıma. Ülen, dedim, ne olacak senin halin? Ne var ki, dedi. Daha ne olsun?.. Güpegündüz koynuna alacak değilsin ya? Halinden utan! Yusuf bir kızardı. Aman, emmioğlu, ağzına aldığın lafa bak. Şart olsun eli elime değmedi. Yarenliğimden hoşlanıyor herhalde... Bir iki de köy deyişi çalıyorum, gülüp: Sağ ol Yusuf Ağa, diyor. O kadar... Böyleleri bize bakar mı?.. Ama bunu derken içi de kan ağlıyordu. Neyse ki umudu yoktu. Ara sıra kız dükkana uğramayıverirdi. Hani gece oyundan sonra efendiler ahenge

götürürlerdi de sabaha kadar kızlara içirip oynatırlardı, ondan. Böyle zamanlarda Yusuf'un hali pek perişan olurdu. Melül melül önüne bakar, sazına dokunur, müşteriye itibar etmezdi. Birinin yüzünü kesiverecek de başına dert alacak diye korkardım. Arada benim dükkana bir uğrardı. Ne haber senin avrattan deyince: Bırak şu kahpeyi! diye celallanır, amma akşama doğru kız gelince sazını kucağına alıp boynunu büke büke çalardı. Her hallerini görürdüm; dükkanı ayna gibi karşımda... Yusuf yavru kuzu gibi karıya baktıkça domuzun kızı da sırıtıp oynaşırdı. Ama Yusuf'un dediğine bakılırsa pek halden anlarmış. Onun babası da berbermiş. Altı aynalı dükkanı varmış. Sekiz kardeş oldukları için bunlara bakmazmış. Kız da ekmeğini bu yolda aramış. Nasip buymuş.

İlle günün birinde işler bozuluverdi. Bizim deli Yusuf bir akşam duramamış, kafayı çektiği gibi tiyatroya dayanmış. Geçmiş en öne kasılmış. Karı onu orada görünce bir şaşırmış. Sonra gözünün ucuyla bir selam çakmış. Yusuf kendini tutamayıp 'Aaaah!' diye bir bağırmış. Kız bunun üzerine şöyle bir daha başka türlü göz atmış. Yusuf büsbütün kendini kaptırıp, 'Kurban olayım!' diye çığırmış. Kaymakam köşeden işaret edince Yusuf'un kolundan tutup dışarı atmışlar.

O günden sonra kız bir daha Yusuf'un dükkanına gelmedi. Herhalde rezillikten korktu. Kart adamın sevdalısı tatsız olur, yapıştıkça yapışır... Öyle ya!.. Zaten çok da kalmadılar, üç beş, gün sonra çekip Bursa'ya gittiler. Yusuf o geceden sonra kendini bıraktı, adamakıllı zebun oldu. Halinden korkmaya başladım. Kızı para istemeye dükkanın kapısına gelince bir bağırır, yedi mahalleye duyururdu. Kızcağız da, hani şu az evvel buraya gelen, gözünü silip eve kaçardı. Ama çok sürmedi. Beş on günde Yusuf kendine gelir gibi oldu. Bir gün dükkana uğradı: Bizdeki de akıl mı ya? dedi, öyleleri bize bakar mı? Gönül eğledi gitti... Yalnız dilleri pek hoştu. Dargın kaldığıma yanarım! dedi. Durdu, durdu: Kim bilir şimdi nerdedir, kimlere tatlı dil döküyordur? diye içini çekti. Yusuf, aklını başına topla, evine, ailene mukayyet ol, dedim. Allah bilir ya, yürekten söylemedim. Biz de gönül hali nedir biliriz. Sevdalıya pent (Farsça -pend-, öğüt anlamında) vermesi kolaydır. Gel de sevdayı çekene sor... Ama, dediğim gibi, Yusuf kendini çabuk topladı. Çoluğuna çocuğuna bağırmaz oldu. Kızın lafını etmedi. Bir gün baktım, sazını da evine götürmüş...

Eh, artık bu da geçti diyordum. Bir gün Yusuf'la benim dükkanda oturup konuşuyorduk. Bana bak Yusuf, dedim, insan hali işte böyle. On beş günlük ömrü on beş seneye sığdıramazsın da, on beş senelik ömrü on beş günde yaşayıverirsin! Aldırma, Allah ömür verir de sakalımız ağarır, belimiz bükülürse karşı karşıya oturur, bugünleri anıp söyleşiriz. İnsanın iyi günü de, kötü günü de geçer, elverir ki bugünlerden anacak bir şey kalsın! Yusuf başını sallar, içini çekerdi. Lakin gönlünün derdi kalmamıştı, her halinden belliydi. İşte o sırada içeri bizim Kara Hakkı girdi. Hoş geldin Hakkı, işler nasıl? dedim. Ortalarda görünmedin, deliğe girdin sandık... Kara Hakkı pek köyde durmaz, Bursa, Balıkesir, İzmir'e kadar dolaşır, keyif satardı. Senin anlayacağın esrar götürürdü. Bizim buranın kendirinden çok ala esrar çıkar ha! Hakkı: Aleykümselam dedi. Yusuf'u görünce: Aman üstümde kalmasın, Yusuf Ağa, sana selam getirdim! dedi. Yusuf bir sarardı. İçine doğmuş garibin... Kimden? dedi. Hakkı güldü. Malın gözü imişsin ya, Yusuf Ağa; hiç senden ummazdım. Hiç de fena karı değil! dedi. Sonra anlattı. Balıkesir'den gelirken Susurluk'ta bir handa kahve içiyorlarmış.

Bursa'dan Balıkesir'e giden bir kumpanyaya rastlamışlar. Şundan bundan konuşurlarken Hakkı'nın Orhangazili olduğunu, şimdi de oraya gittiği duyan bir karı: Aman, orda berber Yusuf vardır, tanır mısın? demiş. Hakkı, Yusuf'u kim bilmez? deyince, Yusuf'a benden çok selam et! demiş. Adını da söylemeyip, sen selamımı diyiver, o bilir! demiş. Hakkı işin alayında, hem anlatıyor, hem gülüyordu. İkide bir Yusuf'un dizine vurup: Yaman adammışsın Yusuf Ağa, karı durdu durdu sana selam etti. Kamyona binip tozun toprağın içinde kaçarken bile kafasını camdan uzatıp, aman Yusuf'a selamımı, unutma! diye bağırdı, diyordu.

Yusuf sesini çıkarmadı. Ben Hakkı'nın tıraşını bitirinceye kadar bir yeryüzüne, bir gökyüzüne bakıp oturdu. Hakkı'nın arkasından, bir söz bile demeden çıktı, dükkanına gidip kepenkleri indirdi, kapıyı kilitledi. Tekrar benim dükkanıma geldi. Anahtarı uzatıp, al Emmioğlu, bu sende kalsın. Selamını aldım, gayrı buralarda duramam. Herhalde onu bulmalıyım! dedi. Aman Yusuf, etme Yusuf demeye vakit kalmadan çekti gitti. İşte o gidiş.-

Birbirine doladığı uzun ve ince bacaklarını açtı, bana doğru uzattı. Kocaman ve ökçeleri basık ayakkaplarının burnu adeta diz

kapaklarıma kadar geliyordu. Düşünceli bir tavırla başını sallayarak:

-Çoluğu çocuğu ortada kaldı- dedi. -Bu kadar sene karşıbe-karşı esnaflık ettik. Aynı zanaatın ekmeğini yedik. Onlara bakmak bize düştü artık!-

Sonra, gözlerini karşı dükkana dikti. Biraz düşündü. Hakikatleri olduğu gibi görmekten ve söylemekten hiçbir korkusu olmayan insanlara mahsus bir açıklıkla ilave etti:

-Hem Yusuf dükkanını kapatıp gidince onun müşterisi de bana kaldı. Çocuklarının nasibi bana devroldu. Onların nafakası boynumuza borçtur.-

Söyleyecek bir söz bulamayarak etrafıma bakındım. Otelin önünden gelen motör sesleri otobüslerin geçmeye başladığını haber veriyordu. Acele tıraş parasını vererek sokağa fırladım. İçimde tuhaf bir utanma vardı. Güzel bir manzara için bir günlük itiyadımı değiştirmek, bir gecelik rahatımı feda etmek, bana kaybedilmiş bir alışveriş gibi gelirken, bir kuru selamın arkasından başını alıp giden Yusuf'u ve onun, içinde kim bilir ne dünyalar yaşayan, saçsız başını düşünüyordum.

Dört elle sarıldığımız birçok kıymetlerin; uğrunda, sahici bir insan gibi kalbimiz ve kafamızla yaşamayı feda ettiğimiz binlerce sözde mühim şeylerin ne kadar kolay fırlatılıp atılabileceğini bana öğreten Yusuf! Benden de sana selam olsun...

1940

Bir Mesleğin Başlangıcı

Gece yarısından iki saat kadar sonra trenimiz Sıvas'a geldi. Ankara ile Kayseri arasında bizi adamakıllı bunaltan sıcağa mukabil Sıvas'a yaklaştıkça ve gece ilerledikçe hatırı sayılır derecede sert bir soğukla karşılaşmıştık. Arkadaşımla birlikte ceketlerimizin yakasını kaldırarak, istasyon büfesine girdik, birer çay istedik. İçerisi nefesten ve sigara dumanından buğulanmıştı. Bütün masalar doluydu. Başlarını masanın muşambasına koyup uyuyanlar veya bizim gibi yer bulamayıp ayakta zeytinyağlı biber dolması yiyenler vardı... Ankara, Samsun, Diyarbakır ve Erzincan'dan gelen ve bu istikametlere giden trenlerin hareket ve muvasalat (varış) zamanları gece yarısından sonra saat bir ile üç arasına tesadüf ettiği için bu saatlerde Sıvas istasyonu, binanın dışını kaplayan derin sükunetle büyük bir tezat halinde idi. Arabacılar, kaybettikleri müşterilerini, tren kalkıverir de paramı alamam korkusuyla, peronun dört tarafına koşup arıyorlar, askeri mektep talebeleri başörtülü anneleriyle vedalaşıyorlar, yer yer dizilmiş bavulların kenarında, atkılara sarılmış küçük çocuklar uyukluyor veya vızıldıyorlar, istasyonun henüz parke döşenmemiş, toprak ve karanlık kısmında köylüler heybelerinin ve sepetlerinin arasında çömelip oturuyorlardı.

İstasyonun önü karanlıktı. Atlarının renk ve şeklini, arabacısının yüzünü görmeden bir faytona atladık. Şimdi ismini hatırlayamadığım, fakat herhalde -Palas-lıkla alakası olan han bozması bir otelin önünde durduk. Bize gösterilen odada, verilen kati teminata ve insanı sersem eden filit kokusuna rağmen tahtakurularından uyumak mümkün olamayacağını tecrübelerimle biliyordum. Bir tek ümidim, ayakta duramayacak kadar yorgun oluşumdu.

Arkadaşım halkıyat (folklor, halkbilim) tetkikleri yapmak, hikaye ve şiir toplamak için seyahate çıkmış genç bir alimdi. Kayseri'den trene binmiş, artık sıkılmaya başladığım yalnız yolculuğun hiç olmazsa bir kısmına iştirak edeceği için beni pek sevindirmişti.

Gözlüklerinin arkasından biraz mahcup bir hal ile etrafı süzen gözleri tesadüf ettikleri cansız eşyadan bile rivayet toplamak istiyormuş gibi meraklı ve sorucuydu. Bize muslukların yerini gösteren, yastıkların kirli tarafını el çabukluğu ile alta çevirip, meydana çıkan tarafın daha berbat olduğunu görünce pişkin bir gülüşle yüzümüze bakan otel hizmetkarını derhal sorguya çekti, aşık kahvelerinin yerlerini, meşhur saz şairleri bulunan köylerin isimlerini öğrendi. Hatta bir aralık uyku sersemi adamı oturtup Bey Böyrek veya Köroğlu masallarının Sıvas rivayetini söyletmeye kalkacak diye korktum, bir bahane ile delikanlıyı savdım. Uyandığımız zaman güneş basma perdelere vurmuştu. Derhal pencereye koştum. Gecenin karanlığında girip kirli yatağına yattığım bu Anadolu otel odalarının penceresinden baktığım zaman tesadüf edeceğim meçhul manzaranın merakını daha yatmadan duymaya başlarım. Önüme bazan kavak ve erik ağaçlarıyla dolu bir bahçe, bazan yıkılmak üzere bulunan kerpiç bir duvarla çevrilmiş bir mezbele, bazan da heykelli ve minimini ağaçlı bir hükümet meydanı çıkar.

Bu sefer gördüğüm, vitrininde birkaç bayat patlıcan; yeşil biber ve büyük bir buzdolabı teşhir edilen -lüks- bir lokanta idi. Hemen perdeleri kapattım. Sokağa çıkar çıkmaz arkadaşımdan ayrıldım. O, aşık kahvelerini dolaşmaya ve Sıvas'ta halkıyatla meşgul birkaç meraklıyı aramaya gitti, ben şehri gezdim. Akşamüzeri kenar mahallelerden birinde karşılaştık. Yanında yerli bir zat ile acele acele gidiyordu.

-Koca Recep isminde biri varmış, onu arıyoruz!- dedi.

-Saz şairi mi?-

-Hayır!-

-Ne yapacaksınız?-

-Bize karı buluverecek.-

Biraz hayretle, fakat daha ziyade inanmayan bir gülüşle yüzüne baktım. O da gülümsüyordu. Bu taraklarda hiç bezi olmayan arkadaşımın birdenbire hovardalığa kalkmış olmasına ihtimal verilemezdi. Nitekim izah etti:

-Düğünlerde ve bazı eğlencelerde kadınlar tarafından söylenen şarkıları bir türlü toplayamıyorum. Aile kadınlarını çağırıp söyletmeye imkan yok. Ötekilerin de yolunu ben bilmiyorum. Arkadaş bu Koca Recep'i salık verdi. Birkaç sesi güzel ve çok şarkı bilen kadın buldurmak istiyoruz.-

-Eh. Bu bahane- dedim. -Şunun doğrusunu söylesene, düpe düz avrat oynatacaksınız. İçki falan da var mı?-

Sıvaslı zat:

-Onsuz olur mu canım?- dedi.

İşin ilmi tarafından ziyade bu cihetin onu alakalandırdığı belli idi.

Koca Recep'i bulup kadınları temin ettikten sonra beni gelip otelden almayı kararlaştırdılar. Ayrıldık. Otelin altındaki kahvede bir düzineye yakın çay ve gazoz içerek ve üç gün evvelki gazeteleri karıştırarak iki saat bekledim. Nihayet arkadaşım geldi: -Hadi, hadi, kadınlar bekliyorlar, çabuk!- dedi. Dışarı çıktık. Sokakta kimseler yoktu.

-Hani?-

-Burada olur mu yahu? Şehrin dışında, arabalarda!-

Tereddüt ettim:

-Nereye gidiyoruz?-

-Paşa fabrikasına. Orası ağaçlık ve sulakmış. Güzel bir yer olduğunu söylüyorlar.- Güldüm;

-Görüyorum ki manzaranın letafetiyle de alakadarsın. Bu iş yalnız

ilmi bir tetkike benzemiyor. Allah versin... Kadınlar nasıl?-

-Görürsün!-

Bu sözü adeta tehdit eder gibi söylemişti.

Şehrin dışında, karanlıkta, birkaç arabanın beklediğini fark ettim. En arkadakine atladık, yola düzüldük. Arabada benden ve arkadaşımdan başka iki kişi daha vardı, biri akşamüzeri gördüğüm yerli zat, diğeri kır sakallı, ellilik bir adamdı. Elini göğsüne koyarak derin bir sesle -Merhaba!- dedi. Ve bir daha bizimle meşgul olmadı. Karanlıkta güçlükle seçtiğim hatları, ciddi, düşünceli bir çehreyi ifşa ediyordu. Sakalı muntazam ve kısa kesilmişti. Bol yakalı ve sedef düğmeli mintanı ve büyük aba ceketiyle daha ziyade bir mahalle imamına benzeyen bu adamın böyle bir eğlenceye iştirak etmesini garip buldum. Sıvaslı zatın bir aralık ona -Koca Recep- diye hitap ettiğini duyunca hayretim büsbütün arttı. Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde, oturak alemi yapmak isteyenlere avrat buluveren, gizli umumi kadınların tellallığını yapan birçok adamlar tanımıştım, fakat şu karşımda bir halk filozofu, bir köy muhtarı vakarıyla oturan nur yüzlü adam bunlardan biri olabilir miydi? Karşımda oturan ihtiyarı yakından tetkik etmek için eğildim. Fakat önümüzdeki arabaların çıkardığı toz bulutları karanlıkla birleştiği için hiçbir şey göremedim. Gittiğimiz yerde derhal rakı sofrası kuruldu. Kadınlar arkadaşımın -görürsün- dediği kadar da varmış. Yaşlı ve harap çehreleri, gümüş mecidiye büyüklüğünde kırmızı damgalı yanakları, rastıklı çatık kaşları, katmer katmer buruşuk boyunları ile zavallı bir manzara arz ediyorlardı. Fakat sazlarla beraber şarkı söylemeye başlayınca, seslerindeki garip bir hüzün, Orta Anadolu havalarına daha cana yakın bir eda veren o tatlı çatlaklık, suratlarının korkunç mahiyetini gözlerimden sildi.

Koca Recep bir kenarda oturmuş, etrafla hiç alakası yokmuş gibi önüne bakarak ağır ağır rakı içiyordu. Etrafındakilerin ona karşı gösterdikleri hürmete benzeyen bir çekingenlik, büsbütün merakımı artırdı. Bütün gece gözlerimi kendisinden ayıramadım. Zaman zaman kalkıp etrafında dolaştım, yanına oturdum, fakat bir türlü söz açamadım. Kadınlar bile rakıyı ilk defa ona uzatıyorlar, karşısında başlarını öne eğerek bekliyorlardı. Nihayet, belki de içkinin verdiği bir cesaretle, tam yanı başına oturarak:

-Eh, nasılsın bakalım Recep Ağa?- dedim.

Yüzüme bakmadan cevap verdi.

-Çok şükür.-

Bir müddet durdum, sonra saçmaladım:

-Bu kadınlar da pek kart şeyler...- Sonra derhal tashih ettim: -Fakat sesleri fena değil... Ustaca okuyorlar...-

Gözlerini bana çevirdi. Uzun, kır kaşlarının altındaki açık kahverengi gözleri sakin ve lakayttı.

-Ustadırlar...- dedi. -Bilmedikleri hava yoktur: Efendi yazacakmış dediler de onun için bunları getirdim!-

Kadınların burnunun dibine sokulup gözlerinin içine bakarak defterini dolduran, ara sıra onlardan birini kenara çekip yavaş sesle yazdıklarını kontrol eden arkadaşımı gösterdi. Sonra tekrar yüzüme baktı:

-Genç avratlar da var... İstersen bir akşam da onları getiririz. Kendileri de güzeldir, oyunları da...- dedi.

Bir türlü sormak istediğim şeyi soramıyor, kekeliyordum. Nihayet dudaklarımdan manasız bir söz daha fırladı:

-Sen ne iş yaparsın Recep Ağa?- dedim.

Hayretle beni süzdü. -Aptal mı bu herif?- demek istediği belliydi.

-Görmüyor musun ne iş yaptığımı?- dedi. -İlle bunun adını mı

söylemeli?- Mahcup mahcup önüme baktım. Başımı kaldırdığım zaman Recep'in beni hala süzmekte olduğunu gördüm. Bu sefer bakışlarında benim merakımı, hayretimi iyice anlayan bir gülümseme görür gibi oldum. Hakikaten bu gülüş biraz sonra bütün yüzüne yayıldı, ona hem masum, hem kurnaz bir çocuk çehresi gibi tatlı bir hal verdi.

-Bu işi bana yakıştıramadın değil mi?- diye sordu.

Başımı tasdik makamında öyle süratle salladım ki, adam tekrar ve daha çok güldü. Sonra ciddileşerek uzun zaman önüne baktı. Ben de bir şey soramıyor, sarhoş oldukları için artık istenilen şarkıyı söylemeyen ve keyiflerine göre bağırıp oyuna kalkan kadınlara bakıyordum. Arkadaşım da yazmaktan yorulmuş, sırtını bir ağaca verip ayaklarını uzatarak gözlüklerinin arkasından etrafı seyre dalmıştı; serin bir rüzgar etrafımızdaki birçok derelerin ve şelalelerin sesini, iri ağaçların yaprak hışırtısıyla karıştırıyor ve uzaklara götürüyordu. Karanlık fakat berrak gökyüzünde yıldızların sayısı beş on misli artmış ve gök kubbesi üstümüze doğru bir hayli alçalmış görünüyordu.

Bir aralık Recep ile tekrar göz göze geldik. O, birkaç saniye evvel kesilmiş bir mükalemeye (konuşmaya) devam eder gibi:

-Biz bu işe kabadayılık yüzünden başladık!- dedi.

Ne demek istediğini iyi anlayamadığım için yüzüne baktım.

-Allah inandırsın böyle...- dedi. Sonra, ikide birde sessiz gülüşlerle sözünü keserek, kısaca anlattı:

-Gençliğimde ben bu yakaların en kabadayı, en gözü pek hovardasıydım. Hatırımı saymayan delikanlı yoktu. Babamdan kalma beş on kuruş da vardı, kimseye muhtaç değildim. Arkadaşlar sağ olsun, hiçbir eğlenceyi bensiz yapmak istemezlerdi, sen olmayınca tadı çıkmıyor derlerdi. Sonra ortalığı yıldırmış olduğum için, şurda burda saklı karıları bensiz alıp getiremezlerdi. Zorlu bir efenin yanındaki avradı sürüyüp almak için hep beraber gider, lüzum olursa tabancaya, bıçağa sarılır, evvel Allah boş dönmezdik. Sonraları namımız öyle bir

yayıldı ki, hangi avratın kapısına dayansam, gelmem demez oldu. Ama yalnız bana... İşte oğlum, meğer bu kabadayılık bizim işin başlangıcı imiş. Benim haberim yoktu... Şimdi şimdi anlıyorum... Bir eğlence yapsak, bir avrat oynatmaya kalksak hemen arkadaşlar bana gelirler: 'Aman Recep, kurbanın olalım, bu kahpeyi senden başkası sürüyemez...' derlerdi. Bu laftan gönlüme de hiçbir kötülük gelmezdi ha, ne olacak, arkadaş hatırı için olduktan sonra... Ama yavaş yavaş bizim babadan kalma mallar da hovardalıkta eriyip gitmeye başladı. Arkadaşlardan gizlimiz yok ki, bir gün bana: Aman Recep, dediler, bu iş böyle gitmez, aklına bir kötülük gelmesin ama, senin yaptığın doğru değil, hem yoruluyorsun hem de araba parasını, getirdiğin avradın masrafını sen çekiyorsun. Hiç olmazsa araba parasını biz verelim... Eh, bunda ne var, pekala dedim. Bir zaman böyle gitti. Bizde geçinecek kadar bile mal kalmadı... Avrat oynatmaya falan gitmez oldum... Arkadaşlar yine geldiler, sen olmadan bu iş olmuyor, senden daha zorlu kabadayı aramızda yok, bizi boşlama... dediler. Fakat bu sefer avradın masrafını da bize verdirmez oldular. Yavaş yavaş eğlencenin masrafını görürken de benden para almadılar. Ben de, aman, ille masrafa katışacağım! diyecek halde değildim... Derken günün birinde işi açığa vurdular. Uzun etme Koca Recep dediler, sen olmazsan biz avrat bulamayacağız, arkadaşlık namına sen bu işi yapıyorsun, ama kendi işinden gücünden oluyorsun, bak malını mülkünü bu yolda yedin, al şunu bakalım, aramızda topladık... Bunu deyip elime birkaç kayme sıkıştırdılar. Ama bundan sonra da halleri tavırları bir değişiverdi. Artık üç beş kağıdı cebine koyan, Koca Recep, bana falan avratı getiriver, diye yanaşmaya başladı. İşte böyle...-

Birdenbire sustu, hikayesini yarıda bırakmış gibi bir hali vardı. Önüne bakıyordu.

-Peki, sonra?- dedim.

Yüzüme tekrar dalgın dalgın baktı:

-Ne sonrası?- dedi. -Sonrası işte gördüğün gibi olduk!..-

Arkadaşım yerinden kalkmış bana doğru geliyordu. Birkaç kişi, her

biri bir yanda sızıp-kalmış olan karıları arabalara yüklemeye çalışıyordu. Hava adamakıllı serinlemişti. Biz de doğrulduk. Recep Ağa sakalını karıştırarak önden gidiyordu. Arabada da hiç konuşmadık. Yalnız şehrin kenarında inip birbirimizden ayrıldığımız sırada yanıma geldi, tavrı o kadar ciddi ve düşünceliydi ki, hikayesine devam edecek sandım ve bekledim. Fakat o:

-Lüzumum olacak olursa beni İsmail'in kahvesinde ararsın!- dedi ve omuzları dik, başı önde, evinin yolunu tuttu.

1940

Bir Konferans

Büyük şehirlerimizden birine yakın bir köyde yeni bir yatılı okul açılıyordu. Açış törenine maarif müdürü, müfettişler, şehrin mühimce adamları ve -köycü-ler, bir kafile halinde otomobillerle gittiler. Köy halkı, bu golf pantolonlu, kasketli, kara gözlüklü, boyunları fotoğraf makineli kalabalığı, yolun iki yanına dizilerek, derin bir sükutla karşıladı. Gelenler derhal yeni yapılan okulun önündeki meydanda toplandılar. Henüz kapatılmamış kireç kuyularının, inşaattan sökülmüş tahtaların, kum ve çakıl yığınlarının etrafında geniş bir halka oldular. Bunların arkasında, herhalde tahsil çağında oldukları için, köyün küçük yaşlı sakinleri birikmişti. Asıl köylüden, civar damlardan bakan birkaç kadından başka, kimse görünmüyordu. Gelenler birbiri arkasına birçok nutuklar verdiler, atılan dev adımlardan, köylerin nurlanmasından bahsettiler ve alkışlandılar. Sıra okulun gezilmesine geldi. Misafirler, henüz badana kokan binanın

içini dolaştılar. Maarif müdürü davetlilere, binanın şurasında, burasında görülen sıva dökükleri, çatlaklar hakkında izahat verdi; henüz kati tesellümün (teslim alma) yapılmadığını, bütün bu kusurların müteahhide tamir ettirilmesine çalışıldığını söyledi. -Efendim!- diyordu, -Nafıa mühendislerine meram anlatamıyoruz... Bakın, koridorlara döşenen parkeler daha okul açılmadan yerinden oynamaya başladı. Kontrole gelen mühendisler, amele fazla gezindiği için böyle olmuştur, müteahhidin kabahati yoktur, diye rapor verdiler... Yarın talebe bunların üzerinden uçarak gidecek değil ya, onlar da gezinecek, koşacak... Bu müteahhitlerle başa çıkamıyoruz efendim...-

Misafirler köy ve civarını da beş on dakika içinde iyice gezip dolaştılar. -Köycü-ler yolda ve kahvede rastladıkları bazı köylülerle lafa girişmek teşebbüsünde bulundular. Aralarında köycülük tahsili için Paraguay'a gidip senelerce kalmış biri vardı, sesini tatlılaştırıp yumuşatarak türlü şeyler soruyor, hiçbir şey ifade etmeyen kısa cevaplar alıyordu. Bütün gayretlere rağmen, konuşmalar birkaç sual ve cevaptan ileri gidemedi. Soran karşısındakinin acaba ne diye bu kadar her şeyden habersiz, vurdumduymaz olduğunu, sorulan ise ötekinin neden böyle ipe sapa gelmez şeyler sorduğunu düşünerek birbirlerinden ayrıldılar.

Bu aralık, şehirden gelenlerin arasında bulunan bir -iktisatçı-, köylüye daha faydalı olmak isteğiyle, kooperatifçilik alanındaki bilgilerini kullanmayı akıl etti. Maarif müdürüne ve köye beraber gelmiş olan nahiye müdürüne: -Tam fırsattır, şunlara kooperatifçilik hakkında bir konferans vereyim!- dedi. Kendisi, memleketi sadece bu nevi şirketlerin yükselteceğine inanmıştı. Böyle bir teklifi kabul etmemeye imkan yoktu. Herkes: -Pek güzel olur... Biz de istifade ederiz!- diye samimi fikrini beyan etti.

Yalnız, konferansı asıl dinleyecek olanların mütalaası (düşüncesi) alınmadı. Köyde adam dolaştırılarak halk yeni okulun boş sınıflarından birine toplandı. Hatip duvarın dibinde yerini alarak boynunu ileri geri uzattı; mendilini çıkarıp gözlüğünün camları arkasındaki çipil gözlerini sildi. Köylüler henüz pek kurumamış olan çimento döşemenin üzerine oturmuşlar, şehirliler de sağ ve soldaki duvarların kenarına dizilmişlerdi.

-İktisatçı- sözüne başlamadan evvel dinleyicilere, üst üste birkaç defa: -Aman, sözlerimde anlamadığınız bir yer olursa hemen sorun!- diye ihtar etti. Ondan sonra kooperatifçiliğin kısa bir tarihçesini yaptı ve tam kırk beş dakika, hiç durmadan, sözüne devam etti. Ara sıra dinleyicilerin yüzüne şüpheyle bakarak: -Nasıl, anlıyor musunuz?- diye soruyor, köylülerin evet makamında başlarını salladıklarını, bazılarının -anladık, anladık!- dediklerini görüp işitince emniyetle sözüne devam ediyordu. Karşısındakilere ancak bir kısmını verebildiği büyük ilim denizine dalmıştı. -İstihsal (üretim) kooperatiflerine gelince...-, -İstihlak (tüketim) kooperatiflerine gelince...-, -Kooperatifçiliğin memleketin ekonomik bünyesi üzerinde yapacağı şifakar tesirlere gelince...- diyerek meseleyi her tarafından ele alıyor, tüketmeden bırakmıyordu.

Nihayet, ağzı kurumuş, fakat gözleri kendi sözlerinin heyecanıyla yaşarmış bir halde, ve: -Söyleyin bakalım, şimdi aklınız yattı mı? Beni iyice anladınız mı?- sorusuyla konferansını bitirdi.

Bütün köylü dinleyiciler, derin bir uykudan uyanır gibi kımıldadılar.

-Çok doğru dedin!.. Hepimiz anladık!- diyerek hatibi mükafatlandırdılar, sonra hep birden yerlerinden kalkıp bir kenara çekilerek misafirlere yol verdiler.

Herkes çıktıktan sonra içerde beş on köylü ile nahiye müdürü, bir de şehirden gelenler arasında bulunan eski bir köy öğretmeni kalmıştı. Bu sonuncusu, şüpheyle dolu gözlerini, kabahatli gibi hepsi önlerine bakan köylülere çevirdi:

-Ülen, ne anladınız o efendinin dediklerinden?- diye sordu. Köylüler cevap vermeden birbirlerinin yüzüne baktılar. Nahiye müdürü, öğretmenden cesaret almış gibi, gülümseyerek: -Hadi canım, doğrusunu söyleyin... Ben bile bir şey anlamadım da, siz ne anlayacaksınız?- dedi.

Bunun üzerine köylülerin birkaçının yüzünde hafif bir gülümseme dolaştı. Nihayet içlerinden orta yaşlı biri genç nahiye müdürünün ve

yaşlıca öğretmenin yanına sokuldu:

-Aslını ararsan biz de bir şey anlamadık amma, müdür bey...- dedi, -ne idelim, dinledik işte!..-

Öğretmen, bir talebesini paylar gibi:

-Peki, ne diye anlamadık demediniz öyleyse? Adamcağız kaç defa sordu da!..- dedi.

Köylü, içinden gelen bir gülüşü zapt etmek istiyormuş sandıracak kadar ciddi bir çehre ile:

-Aman beyim!- dedi, -Anlamadık diyelim de bir daha baştan mı anlatsın?-

1941

Yeni Dünya

Bu civarda kendilerine -Aptal- denilen Türkmenlerden iki davulcu, bembeyaz ve uzun şalvarlarını uçurup davullarını havada savurarak, toprak damlardan birinin üzerinde oynuyordu. Biri yaşlı, biri gençti. Baba oğul olduklari ilk bakışta anlaşılacak kadar birbirlerine benziyorlardı. Yaşlısı, esmer yüzlü, kırçıl sakallı, orta boylu bir adamdı. Halinden umulmadık bir çeviklikle sıçrıyor, dönüyor, davulunu fırlatıp yeniden tutuyor, tokmağını havada çeviriyor, bu sırada hiç aralık vermeden boyuna çalıyordu. Genci biraz daha uzun boylu, zayıf ve adamakıllı güzeldi. Babasına göre daha ağır davranıyor, arada sırada dönüp hoplasa bile, daha çok olduğu yerde davuluyla beraber eğilip doğrularak ve başını ikide birde geriye fırlatıp, kasketinin altından yüzüne dökülen simsiyah saçlarını yana atarak, babasını aşka getirmek ister gibi, bütün kuvvetiyle çalıyordu. Köy bir sırtın üzerine set set sıralanmış evlerden ibaretti ve alt taraftaki evin damı üst taraftakinin önünden geçen sokaktı. Bütün bu damların üstü genç, ihtiyar kadınlarla dolmuştu. Bir kısmı öbek öbek olmuş konuşuyor, bir kısmı kucağındaki yahut yanındaki bebeklerle uğraşıyor, onları emziriyor, bir kısmı da, aşağıda davulcuların etrafında itişip kakışan biraz daha büyükçe çocuklara bağırıyordu.

Erkekler düğün evindeki bir odaya tıkılmışlardı. Kapıdan başka hiçbir yerden ışık almayan, toprak tabanlı odanın bir kenarında, alçak bir sekinin üstünde şehirden getirdiği iki misafiriyle hancı Yakup Ağa oturmuştu. Düğün sahibi --güveyin büyük kardeşi-- dört yana koşup ortalığı idare, misafirlere ikram ediyor, kapıya yakın bir yerde pinekleyip duran ihtiyar bir aşığa: -Ne duruyorsun; çalsana!- diye sesleniyordu. Yirmi beş otuz kişi kadar insan küçük odanın kenarlarına sıkışıp oturmuşlar ve ortada ancak bir buçuk adım eninde ve boyunda bir yeri açık bırakmışlardı. Aşık sazını eline alıp gayet tatsız ve bozuk düzen bir hava çalmaya başlayınca, köşelerden birinde yarı karanlığa gömülmüş duran bir kadın ortaya çıktı, kaşıklarını avucuna yerleştirerek daracık yerde dönüp oynamaya kalktı. Fakat odadakilerin hiçbiri ne kadına, ne saza kulak asmıyorlar, önlerine bakmakta, yahut birbirleriyle fısıldaşmakta devam ediyorlardı. Yalnız şehirden gelen misafirler mühim bir şey görüyorlarmış gibi boyunlarını uzatıyorlar, birbirlerine ve hancı Yakup Ağa'ya manalı

gözlerle bakıp gülümsüyorlardı. Saz, cılız bir sesle, oyun havasına benzer bir şey çalıyor, ortadaki kadın ise, etrafındakilere küfretmeye hazırlanır gibi suratını buruşturup kaşlarını çatarak, iki yanına döner gibi yapıyor, bir sağ ayağını, bir sol ayağını yerden kesiyor, arada sırada da, kendisinden beklenen küfrü söyler gibi hırçın bir tavırla kaşıkları şıkırdatıyordu. Bu sırada, genç efendilerin oturduğu sekinin karanlık bir köşesinden kalın ve hakim bir ses:

-Hüseyin!- diye bağırdı.

Saz ve oyun durdu. Düğün sahibi sesin geldiği yere seğirtti: -Buyur ağam!-

-Ülen, bu kötü avradı nereden buldunuz? Düğününüze yakıştıramadım...-

Hancı Yakup Ağa, kocaman eliyle ortada oynayan karıyı gösteriyor ve dik sesiyle söyleniyordu. Kadın oyunu bırakıp bu tarafa kulak vermeye başlamıştı. Etrafta oturanlar da Yakup Ağa'nın fikrine katılıyorlar, düğünde oynatmak için getirilen kadının sıskalığını, suratsızlığını ileri sürüyorlar, elleriyle göstererek:

-Baksana ülen Hüseyin, marazın biri...- diyorlardı. Kadın onların bu sözünü tasdik eder gibi kesik kesik öksürerek:

-Neyim varmış ki?.. Oyna dersiniz oynarım... daha ne istersiniz ki?.. Bana buralarda ünlü Yeni Dünya derler- diye söze karıştı. Fakat onu dinleyen yoktu.

Güveyin kardeşi Hüseyin, Yakup Ağa'nın yanına sokularak kulağına eğilmiş, özür dileyen bir sesle mırıldanıyordu:

-Kusura kalma ağam, şehre ben gidemedim... Düğün telaşesi işte... Bizim oğlanlar da bunu bulup gelmişler, başka yokmuş hani de...-

Yakup Ağa: -İş size kalırsa tabii böyle olur!- diyen bir eda ile başını salladı, sonra kalın sesiyle: -Birini bizim hana yollayın, katibe söylesin, Deli Emine'yi çığırsın!- dedi.

Hüseyin derhal dışarı fırlayıp iki saat uzaktaki şehre birini yolladı. Yakup Ağa'nın itibarı köyde çok büyüktü. Şehre inen herkes onun hanında kalır, ekinini, yününü satmakta onun aracılığından faydalanır, sıkışınca ondan para alır, hükümette işi olsa, yahut bir vukuat yapıp mahkemeye düşse ondan medet umardı. Bir kötü avrat için hatırını kırmak doğru olmayacaktı. Zaten Yeni Dünya dedikleri bu karının da yüzüne bakılır hali kalmamıştı. Üç beş sene evvel ortaya çıkıp gençliği sayesinde biraz nam kazanmış, fakat çabuk kötülemişti.

Hüseyin tekrar içeri girdiği zaman kadını, bir kenara oturmuş, etrafındakilerle münakaşa eder buldu:

-Deli Emine gelip de ne olacak? Bir düğüne bir avrat yetmez mi?- Yanındakilerden biri:

-Sen de kendini avrat mı sayıyon?..-

-Böyle düğüne çok bile...-

Sekide oturan ve ilk defa bir köye gelmişe benzeyen şehirli efendiler pek eğlenceli buldukları bu konuşmaya fıkır fıkır gülüyorlardı. Kadın boyalı ve dağınık saçlarını sinirli sinirli toplamaya çalışıyor ve sapsarı dişlerini göstererek, her ağzını açana laf yetiştiriyordu. Yüzü, yanaklarındaki şekilsiz ve morumsu allıkları görünmez edecek kadar kızarmıştı. Gözlerinin altındaki buruşuk deri ikide birde ürperiyor, sıska çehresinde ifadesiz birer nokta gibi duran siyah ve biraz kanlı gözleri zaman zaman parlayıveriyordu. Öksürüğü de artmış gibiydi ve her öksürüşünde yanakları daha çok kızarıyordu. Nihayet etrafına laf yetiştirmekten yorulmuş gibi başını duvara dayadı, altı yamalı ipek çoraplarını ortaya uzatarak gözlerini kapadı.

Odada bulunanlar teker teker dışarı çıkıp, davul çalan Aptalları seyre gittiler. Yakup Ağa da şehirden gelenleri aldı, köyü gezdirmeye götürdü.

Sokaklarda bir sürü çocuk vardı. Ya birbirlerini, yahut tavukları kovalıyorlar, yahut da, evlerde apteshane olmadığı için, bir duvar kenarına çömelip aptes ediyorlardı. On iki yaşlarında kadar görünen sarsak bir oğlan bir kapının eşiğine oturmuş, ağzından salyalar akarak,

geçenlere sırıtıyordu. Köye gelirken uzun bir seyahate çıkıyormuş gibi ayaklarına çizme, başlarına spor kasket ve gözlerine siyah gözlük geçiren efendiler, yanlarında yerli bir hükümdar azametiyle yürüyen Yakup Ağa'ya, ecnebi seyyahlar gibi ardı ardına sualler soruyorlar, bazan da birbirlerine yabancı bir dilde bir şeyler söylüyorlardı. Köye dair her öğrendikleri şeyden sonra yüzleri, bunu eskiden biliyorlarmış da yalnız bir kere daha duymak istemişler gibi, bilgiç bir ifade almaya çalışıyor, kaşları düşünceli bir kıvrıntı ile geriliyor ve başları: -Tabii, tabii, malum- der gibi sallanıyordu.

Mevsim mart başlarıydı. Karlar erimiş, köyün yolları, bazı çukur ve gün görmez yerlerde, pis kokulu bir çamur yığını haline gelmişti. Dört yana koşuşan tavuklarla çocukların saçtığı çamur, efendilerin ütülü külotlarına sıçramış ve yüzlerini buruşturmuştu. Tekrar düğün evine döndüler, şimdi boşalmış olan yarı karanlık odada oturup köylerimizin medenileşmesi çarelerini bulmaya başladılar. Fakat on dakikadan fazla bu mevzuda duramadılar, şehir dedikodularına, maaş, ücret, barem meselelerine geçtiler ve biraz sonra da uyuyuverdiler. Deli Emine akşama doğru, yüzü keyifli bir gülüşle parlayarak köye geldi. İşte onun kıymeti böyle eninde sonunda anlaşılır ve şöhretine kapılıp -Yeni Dünya-yı çağıranlar, nihayet ona muhtaç olurlardı. Arkasında bir sürü meraklı ile beraber odaya girince, evvela oturanların kibar kibar ellerini sıktı, bir köşede kendisine hiç saklanmadan düşmanca bakan -Yeni Dünya-ya tepeden bir -boncur- fırlattı, sonra bir kenara otururak acele hareketlerle oyuna hazırlanmaya başladı. Tombul vücuduna ve kırka yaklaştığı açıkça görülen yaşına rağmen çok hareketli, pek çevik, adeta sabırsız bir hali vardı. Ayağından mestlerini, kalın bir yün çorabı, bunun altından da kısa bir erkek çorabını çıkardı. En altta meydana çıkan müslin çoraplı ayağına, yanına açtığı bohçadan aldığı, arkası kırmızı meşin, burun tarafı rugandan, yüksek ökçeli iskarpinlerini geçirdi. Sırtından mantosunu, hırkasını ve pazen entarisini sıyırdı; bu sırada, alttaki pembe ipek entarinin, biraz yukarı kalkarak etli ve esmer butlarından dört beş parmak boyunda bir kısmı meydanda bırakmasını temin etti. Başından örtüsünü attı ve ince belik saçlarını arkasına döktü, kaşıkları eline aldığı gibi ortaya fırlayarak saza işaret etti.

Odanın toprak tabanına serilen kilimlerden bulut bulut tozlar kaldırarak oynuyordu. Yorulmak bilmez bir hali vardı. Kınalı

ellerindeki kaşıkları kıyasıya çarpıyor, göbek atarken arkaya yatıp başını kenardakilerden birinin kucağına uzatıyor, iri dişlerini gösterip sürmeli gözlerini süzerek baygın baygın gülüyordu. Nihayet orada bulunanları kafi derecede füsununa (büyüsüne) bağladığına kanaat getirince, her imtihana hazır bir güvenişle, Yeni Dünya'ya döndü:

-Ne oturup duruyorsun?. Kalksana, beraber oynayalım!- dedi.

Sıska kadın bir an tereddüt etti. Karşısındakini, etraftaki seyircileri kin dolu fakat halsiz bakışlarla süzdü, sonra yavaşça doğrularak ortaya çıktı ve oyuna katıldı. Evvela vücudu hiç hareket etmiyor gibiydi; göğsünün hizasına kadar kalkan kolları kasılmış gibi dimdik duruyordu. Yüzünde usanmış bir ifade vardı. Etrafında top gibi sıçrayan Deli Emine'ye şaşkın şaşkın bakıyor ve o ikide birde kendisine çarptıkça düşecek gibi sallanıyor, etraftakileri güldürüyordu.

Deli Emine'nin oyununu daha serbest seyretmek isteyen, Yeni Dünya'nınsa ortada sadece kalabalık ettiğini gören birkaç kişi:

-Otursun şu karı yerine canım!- diye homurdanmaya başladılar; biraz sonra seslerini daha yükselterek:

-Ne dinelip duruyon orda? Oynayacaksan oyna, yoksa çekil otur!- diye bağırdılar.

Yeni Dünya önce ne söylendiğini anlamamış gibi yüzünü buruşturup sesin geldiği tarafa döndü, kırmızı gözlerini büzerek karanlığa bir müddet baktı. Sonra, sahiden yerine oturmak ister gibi ellerini yanlarına salıverdi. Fakat bir an tereddüt ettiği görüldü. Bu anda kafasından neler geçtiği, içinde nelerin olup bittiği bilinemezdi; ama, senelerden beri savaştığı meydanı bu kadar kolay bırakıp çekilmek istemediği belliydi. Yüzünü, yeniden bir allık kapladı. Yanakları birkaç kere ürperdi. Birinin üstüne atılmak istiyormuş gibi gözlerini orada bulunanlarda hırsla dolaştırdı ve kapının yanında oturan ihtiyar aşığı görünce haykırdı:

-Doğru dürüst çalsana be! Nerden bulmuşlar senin gibi sersemi? Ninni mi çalıyorsun?-

İhtiyar birdenbire durakladı; fakat bu hücumu pek de yersiz bulmamış olacak ki, cevap vermeden ve etrafına bakmadan çabucak sazını kucağına iyice yerleştirdi, tezenesini parmakları arasında çevirdi, var kuvvetiyle saza vurarak oynak bir havayı, bozuk düzen, fakat mümkün olduğu kadar çok gürültüyle çalmaya başladı.

Bu sırada Yeni Dünya'nın incecik vücudu ortada, gerilmiş bir yay gibi hareketsiz duruyor ve bekliyordu. Sazın ilk vuruşlarıyla birlikte bu vücut, kendisinden beklenmeyen bir çeviklikle harekete geçti. Boyalı saçlarını savurup yüzüne dökerek ve başını bir göğsüne, bir arkaya atarak, ortada fırıl fırıl dönmeye başladı. Şimdi Deli Emine ona yetişemiyordu. Ellerini başının üstünde birleştirip kaşıkları, dışarıda kalan sapları görünmeyecek kadar hızla birbirine vuran, kısa, fakat yine görünmeyecek hızlı adımlar atan Yeni Dünya'ya çarptıkça bu sefer o sendeliyordu.

Kenarda oturan ve dünyanın hiçbir hadisesiyle ilgilenmelerine imkan olmadığını sandıracak kadar ruhları kütleşmiş görünen köylülerin bile yüzünü memnun bir gülümseme kaplamıştı. -Avratlar kızıştı ha!- diye birbirlerini dürtüyorlar ve daha rahat oturmak için yanlarındakileri iteliyorlardı.

Kadınlar yorulmak bilmiyorlardı. İhtiyar aşık ara sıra durup parmaklarını, uyuşmuş gibi, havada gerdikçe onlar sabırsız adımlarla geziniyorlar ve zavallı adamın dinlenmesine meydan vermeden hemen başka bir hava çaldırmaya başlıyorlardı. Yeni Dünya her an yeni bir maharetini ortaya döküyordu. Kah bacaklarının arasında, kah ensesinde kaşık çalıyor, belini arkaya büke büke başını topuklarına değdirecek gibi oluyor, bu vaziyette kollarını havada yılan gibi kıvırarak, kaşıklardan bazan baygın, bazen kesik, bazan da birdenbire hızlanıveren sesler çıkarıyordu. Kendisini seyredenleri unutmuş gibiydi. Hiç kimseyi görmeden sadece oynuyor, oynuyordu. Şakaklarından oluk gibi terler süzülüyor, gözleri kor gibi yanıyor, saçları savruluyor ve durmadan oynuyordu.

Deli Emine bu sıska karıdan geri kalmamak için bütün gayretini harcıyor, aynı hünerleri gösteremese bile, kendine mahsus birtakım inceliklerle etrafındakilerin, bilhassa sekide oturanların kalbini avlamaya çalışıyardu. Göbek atarken, önünde oynadığı adamın

kucağına yaslanır gibi oluyor, saçlarını onun yüzüne savuruyor, pembe ipekli entarisini daha sık yukarı kaldırıp butlarını gösteriyordu. Oda adamakıllı kararmıştı. Kapının kenarında oturan aşığın bile yüzü belli olmuyordu. Nihayet ihtiyar adam birdenbire çalmayı kesip, sazı yanına bıraktı:

-Bittim gayrı, bende hal kalmadı- diye homurdandı.

Kapının yanında ayakta duran düğün sahibi, misafirleri ve odada bulunanları yemeye çağırdı. Kadınları alıp götürdü. Dışarı çıkarken Yeni Dünya'nın da, Deli Emine'nin de bacakları, hatta bütün vücutları titriyor gibiydi.

Gece, yemekten sonra, bir kısım delikanlılar, davulcularla birlikte köyün kıyısında Sinsin oynarlarken, asıl hovardalar, daha da genişçe olan köy odasında toplanıp orada alem yapmaya başladılar. İhtiyar aşığın yanına bu sefer komşu köyden gelen genç bir oğlan da katılmıştı. Küçücük curasını göğsüne dayayıp ince sesiyle türkü söyleyerek çalıyordu. Kadınlar ortada dolaşıp etrafa rakı ve büyük bir bakır sahandan salata veriyorlardı. Ara sıra oynasalar bile, birinin kadehinin boşaldığını görünce hemen oyunu bırakıp o tarafa koşuyorlar, gözlerini süzüp rakıyı dolduruyorlar, sonra bir kadeh de kendi ağızlarına atıyorlardı. Gece ilerleyip hava serinledikçe Sinsin oynayanlar da birer birer gelmeye başladılar. Karşılıklı iki duvara asılan gaz lambalarının sarı ışığı altında birer kenara çöktüler. Kendilerine verilen rakıyı yüzlerini buruşturmadan bir nefeste içip yeniden dolan kadehi karşılarındaki kadına uzattılar. İki kadında da yorgunluk alameti yoktu. Hele Yeni Dünya büsbütün canlanmış, tazeleşmiş görünüyordu. Yüzünü yeniden boyamış, gözlerine kıyasıya sürme çekmişti. Halinde de eski terslik kalmamıştı. Kendisine her laf atana gülerek cevap veriyor, hiçbir dokunaklı sözün altında kalmıyor, hatta önlerine bakıp mahcup mahcup oturan bazı toy delikanlılara kendisi musallat olup takılıyordu. Hakkındaki kanaati değiştirmiş gibiydi. Kadehleri birbiri arkasına, gözünü bile kırpmadan diktiğini görenler:

-Yaman karıymış be!.. Dehşetmiş!- diyorlar, boyuna rakı uzatıyorlardı. Hancı Yakup Ağa'yla beraber itibarlı bir köşeye kurulan efendiler de rakı içmekte başkalarından geri kalmamaya gayret

ediyorlardı. Onlar da, adet böyleymiş diyerek kadehleri bir defada deviriyorlar ve her defasında kadehlerini, yanlarına oturup düğüne şeref veren karakol komutanıyla tokuşturuyorlardı. Yeni Dünya daha çok bu tarafa itibar ediyor, gündüzün olup bitenleri unutarak Yakup Ağa'yla şakalaşıyor, rakının yarısını onun iri göbeğine dökerek:

-Fıkaranın hakkı kalmasın!- diye nükte yapıyordu.

Gündüzki oyun müsabakası bu gece bir rakı içme müsabakası haline gelmişti. Koca şişeler boşalınca düğün sahibi Hüseyin, etrafında dolaşan akrabasından bir çocuğu çağırıp kulağına bir şeyler söylüyor, birkaç dakika sonra yeni şişeler gelip açılıyordu. Hüseyin'in hali yorgun ve benzi sarıydı. Fakat sırıtmaya çalışıyor ve misafirlere karşı bir kusur işlemekten korkan gözleri sanki herkesten bir işaret, bir emir bekliyordu.

Köy odasındaki toplantı gece yarılarına kadar sürdü. Kadınlar ortalığı birbirine katarak oynadılar, göğüslerini bağırlarını açtılar. Avazları çıktığı kadar kahkahalar atarak rakı dağıttılar. Yakup Ağa dayandığı yerde horul horul uyumaya başladı. Şehirli efendiler sarhoş olup kustular, sonra Hüseyin'le akrabası olan çocuğun kollarına asılıp sallana sallana ve geğire geğire misafir edildikleri eve gittiler. Karakol komutanı birkaç köylüyü laf olsun diye payladı ve kime olduğu pek anlaşılmayan küfürler savurdu. Delikanlılardan bir kısmı olduğu yere yuvarlanıp sızmış, bir kısmı dağılmıştı. Fakat hala dimdik duranlar ve içenler vardı.

Bir aralık duvarlarda karşılıklı yanan lambaların karardığı görüldü. Hüseyin bu sefer de gaza adam saldı, fakat giden eli boş geldi. Bütün köyü altüst etmiş, gaz bulamamıştı.

Yavaş yavaş dağıldılar. Hüseyin, ayakta duramayacak kadar sarhoş olan karıları eliyle götürüp emniyetli bir yere yatırdı.

Ertesi gün erkenden arabalar koşuldu, birkaç delikanlı atlarını eyerleyip köyün sokaklarında koşturdu ve etrafa çamur saçtı. Bu mevsimde tarla işi olmadığı için, gelin getirmeye gidenler epey kalabalıktı. Tek ve çift atlı on beş kadar arabayla, on on iki atlı, köyün alt başındaki çeşmenin yanında toplandılar. Kadınlar evvela

çocuklarını, sonra kendilerini yerleştirmeye uğraşıyorlar, bir türlü de yerleşemiyorlardı. Şehirli efendiler ise bindikleri arabaya çizmeleriyle bağdaş kurmaya çalışıp duruyorlardı.

Genç davulcu eyersiz bir doru ata, babası da kara bir eşeğe binmişti. Halkı çabuk harekete getirmek ister gibi boyuna çalıyorlardı. Köyün bütün çocukları arabaların toplandığı yere birikmişti. Bir kısmı beraber gidemediği için ağlıyor, bir kısmı çeşmenin ayağından meydana gelen geniş çamur deryasında şu yana, bu yana koşuyor, köyün bütün ormanını teşkil eden oradaki üç dört yapraksız söğütten atlılara değnek koparıyordu. Gelini bindirmek için şehirden bir fayton getirmişlerdi; buna, güveyin ablası iki çocuğuyla binmiş, hancı Yakup Ağa'nın karısını da yanına almıştı. Nihayet Yeni Dünya ile Deli Emine de göründü. Hüseyin onları, daha sabahtan kafayı çekmeye başlayan delikanlıların bulunduğu bir arabaya yerleştirdi. Emine tekrar seyahat kıyafetine girmiş, ayağına yün çoraplarla mest lastikleri, sırtına pazen entarisi ile hırkasını ve mantosunu giymişti. Yeni Dünya ise incecik entarisinin üstüne geçirdiği hazır yün hırkanın içinde titrer gibiydi. İkisinin de yüzlerini yıkamadan geldikleri, birbirine karışmış boyalarından anlaşılıyordu. Yeni Dünya'nın dünkü canlılığından eser kalmamışa benziyordu, çabuk çabuk nefes alıyor, eliyle ağzını kapatarak sık sık öksürüyordu. Gelinin köyüne kaç saatte gidileceğini sordu, -Dokuz saatte- cevabını alınca:

-Amanın, ben o kadar yola dayanamam ki!- diye söylenecek oldu, fakat bu itirazı duyan, yahut aldırış eden bulunmadı.

Hava kapalı ve serindi. Kafile nihayet yola düzülünce hafiften bir yağmur da başladı. Bazı yerlerde sadece bir araba izinden ibaret olan yollar bozuk, taşlık ve yer yer çamurlu idi. Ara sıra arabanın biri çamura saplanınca ötekiler de durup elbirliğiyle kurtarıyorlar, fakat biraz sonra koşum kayışı kopan, yahut atları huysuzluk eden bir araba yüzünden tekrar bir müddet beklemeye mecbur oluyorlardı. Delikanlıların bindiği küçücük sıska atlar da, köyde birkaç adım koştuktan sonra bütün cevherlerini tüketmişe benziyorlar ve mazlum eşekler gibi başlarını önlerine sarkıtıp ağır ağır yol alıyorlardı. Arabaları idare edenler her arızada sunturlu küfürler savuruyorlar, atları kamçılayıp büsbütün huysuzlaştırıyorlar, karılarını ve çocuklarını tersliyorlardı. Yalnız erkeklerin bindiği birkaç arabada rakı şişeleri açılmıştı. Deli Emine elindeki yarım kiloluk bir şişeyi bir

sağına, bir soluna, bir karşısına uzatıyor, sonra da kendi dikiyordu. Yeni Dünya birkaç saat yolculuktan sonra fenalaştığını söyledi, arabanın kenarından eğilerek kustu, bir köşeye sıkışıp yattı. Fakat boyuna vızıldanıyor ve dünkü mağlubiyetin acısını iğneli sözlerle çıkarmak isteyen Deli Emine'ye fırsat veriyordu. Emine: -Madem yapamayacaktın, bu zanaata girmeseydin!-

Yahut:

-Bizim zanaata giren insan iki kadeh rakı içip iki oynayıverince böyle yıkılmaz!- diye ona merhametle bakıyor, sonra bir kolunu yanındaki on beş on altı yaşlarındaki delikanlının boynuna dolayıp, öteki eliyle şişeyi çocuğun ağzına dayıyordu. Bütün bu gürültü patırtı ile hiçbir alakaları yokmuş gibi yüzlerinde sarsılmaz bir sükun ile yollarına giden iki kişi, baba ile oğul davulcu idi. Arabalardan kendilerine uzatılan şişeleri alıp birer yudum içiyorlar, ara sıra bir köye yaklaşınca davulları çalmaya başlıyorlardı. Genci çıplak atının üstünde davulu havaya fırlatıp çalarak türlü hünerler yapıyor, fakat ne o, ne babası, bir an bile yüzünün sükun dolu ifadesini değiştirmiyordu.

İki üç saatte bir, azıcık mola veren arabalar, sabahtan beri, çıplak ve çakıllı bir sırttan inip çıplak ve çakıllı bir sırta tırmanıyorlar, bomboş, bir tek ağaçsız, kirli ve soğuk tabiatın ortasında, arkalarında çamura çizilmiş bir sürü araba izi ve yer yer hayvan pisliği bırakarak, ilerliyorlardı. Ara sıra bir araba duruyor, içinden bir çocuk, yahut bir kadın inerek bir taşın arkasında kayboluyor, sonra atlar kafileye yetişmek için bir müddet dörtnala kalkıyor, araba iri taşlara çarparak sağa sola savruluyor, içindekiler bağrışıyordu. Arabacıları da sarhoş olan bazı arabalar birden hızlanıp devrilecek gibi yana yatıyor, öteki arabacılar, kendi hayvanları da ürkecek diye kızıp küfür savuruyor, Yeni Dünya, benzi ölü gibi sararmış, bütün vücudu titreyerek belki dördüncü defa kusuyor, Deli Emine hala yanındaki oğlanın boynuna sarılıyor, şehirli efendilerin ikisi de, arabada boylu boyuna uzanmış uyuyordu.

Ancak akşam karanlığı çökmeye başladığı sırada gelinin köyüne yaklaştılar. Arabalar durdu, herkes inip üstünü başını düzeltti. Atlılar bir araya toplandı. Davulcular alabildiğine çalmaya başladılar. İleride, köyün kenarında, -hak almaya- gelen erkek tarafını karşılamak için kız köyünün delikanlıları toplanmıştı. Onların arasında da atlılar vardı.

Bunlar, gelenleri geri çevirmek ister gibi bağrışarak bu yana at sürdüler, iki taraf karşılaştı. Sonra erkek tarafının delikanlıları Seymen düzdüler. Gelinin köyüne oynaya oynaya girmek lazımdı. Deli Emine tekrar soyunmuş, yüksek ökçeli iskarpinlerini giymiş, yere atlamıştı. Hala arabada bitkin bir halde yatan Yeni Dünya'ya:

-Kalksana kız! Madem bu zanaata girdin, oynayacaksın!- deyip duruyordu. Yeni Dünya büyük bir gayret sarf ederek kendini toplamaya çalıştı. Ayakta durmakta zorluk çektiği görülüyordu. Kısa, yeşil ve incecik yün hırkası, gitgide artan yağmurda ıslanmış, sahibine sıska bir kedi halı vermişti. Eliyle ağzını kapayıp: -Öhhü, öhhü!- diyerek Seymenlerin önüne geçti, katar ağır ağır ilerlemeye başladı. Davullar alabildiğine çalıyor, Deli Emine, naralar atıp yıkılarak oynayan Seymenlerin önünde sıçrıyor, halkalar çiziyor, ve ellerini güç hal ile kaldırıp kaşıkları çalmaya çalışan, iki adımda bir boğulacakmış gibi öksüren Yeni Dünya'ya:

-Hadisene!.. Bu halin vardı da ne girdin bu zanaata!- diye laf yetiştirmekten geri kalmıyordu.

Yeni Dünya, köyün kenarına kadar olan birkaç yüz adımlık yeri, yuvarlanmadan sonuna vardırabilmek için bütün gayretini sarf ediyordu. İçinde hayat namına ne kalmışsa hepsini kamçılayıp mesleğinin haysiyetini kurtarmak, gelinin köyüne:

-Oğlan tarafı da amma karı bulmuş ha!- dedirmemek lazımdı. Bu -zanaata- girmiş birisi için bundan daha büyük ayıp olamazdı.

Fakat öksürükler bırakmıyordu. Tam kendini davula uydurup döneceği, yahut kaşıkları hünerle şıkırdatacağı sırada boğazına bir gıcık gelip dayanıyor, onu boğacak gibi oluyordu.

Buna rağmen, kız tarafının pek gözüne batmadan, çamurlara yuvarlanıp kalmadan köyün kenarına kadar oynaya oynaya geldi. Orada düğün sahibi Hüseyin'e giderek:

-Aman Hüseyin Ağa... Öldüm ben... Beni bir yere götür yatır!- dedi.

Gece yeniden düğün başladı. Delikanlılar yine içiyorlar ve köyün kenarında Sinsin oynuyorlardı. Deli Emine, erkekleri bırakıp gelin evine, gelin evini bırakıp erkeklerin yanına koşuyor; yolda kimsenin gözüne çarpmadığı halde burada sanki birdenbire meydana çıkıveren ihtiyar aşık yine kapının yakınında oturup sazını çalıyor, şehirli efendiler misafiri oldukları evin sahibinden köyün sosyal ve ekonomik vaziyetini öğreniyor, Yakup Ağa biraz rakı içtikten sonra köşesinde horul horul uyuyor, civar karakollardan düğüne gelen iki candarma bedava rakıyı bardak bardak dikiyor, davulcu baba oğul, yüzlerindeki sarsılmaz sükun ve ciddiliği hiç kaybetmeden ve yorulmak nedir bilmeden çalıyor ve bu sırada Yeni Dünya, kendisini bıraktıkları, ihtiyar bir kadının karanlık ve soğuk odacığında, bir kilimin üstünde, çarşafsız, parça parça bir yorganın altında, kah titriyor, kah cayır cayır yanıyordu. İhtiyar kadının pişirdiği çorbadan ve bulgur aşından bir yudum alamamıştı. Şimdi kadın onu bırakıp düğün evine gitmiş, ocaktaki ateş kararmış, içerisi zifiri karanlık olmuştu. Yeni Dünya ara sıra inliyor, -Anacığım, anacığım- diye söyleniyor, sonra birdenbire bir öksürük geliyor ve kadın, boğulmamak için, yatakta yüzükoyun dönüp dirseklerinin üstünde biraz doğrularak dakikalarca bekliyordu. Bu sırada dışardan derin derin davulların sesi, sarhoşların narası duyuluyordu. Ara sıra birkaç el tabanca atılıyor ve kendinden geçer gibi olan kadını yerinden sıçratıyordu.

Ev sahibi gece yarısına doğru geldi, bir köşeye büzülüp yattı. Yeni Dünya, sabaha kadar inledi, -Anacığım- dedi, bir yandan bir yana döndü, cayır cayır yandı, tir tir titredi. Ertesi sabah, köyün ıslak damlarını ve taze ekilmiş tarlaları buğulandıran bir güneş altında, arabalar yeniden koşuldu, atlar yeniden eyerlendi, şehirden getirilen fayton, gelin evinin önüne çekildi. Yüzünü örten kalın duvağın altında boyuna gözlerini silen kısa boylu bir kızcağız, iki tarafa tutulan çarşafların arasından hızla geçerek faytona, Yakup Ağa'nın şişman karısı ile görümcesinin arasına oturdu. Gelin arabasının, başlarına çevreler bağlanmış atları davuldan ürkerek tepindi. Bir sürü çocuk, yalınayak, birçoğunun elinde birer kara ekmek, gelini görmek için arabanın etrafına yığıldılar. Şehirli efendiler kendilerine rahat bir araba ve altlarına yumuşak minderler seçtiler, Deli Emine dünkü delikanlıları bulup ortalarına oturdu; düğün sahibi Hüseyin, dünkünden daha yorgun ve üzgün, şuraya buraya koştu. Nihayet arabalar ve atlılar yola düzüldüler. Kafile köyün dışına çıkmış, bir hayli de ilerlemişti ki, bir çocuk koşa koşa arkalarından yetişti. Yeni

Dünya'yı bıraktıkları evin sahibi olan ihtiyar kadın da daha arkadan, bağıra bağıra geliyordu. Sondaki birkaç araba durdu. Yeni Dünya'nın bu köyde unutulup yola çıkıldığı kimsenin aklına gelmemişti. Çocuk ellerini savura savura bir şey söylüyor, fakat ne dediği anlaşılmıyordu. Biraz nefes aldıktan sonra:

-Hani o avrat... Ninemin evinde koyup gittiğiniz avrat... İşte o avrat...- diye çabuk çabuk konuşmaya başladı, ama bir türlü sonunu getiremedi. Bu sırada kocakarı yaklaşmıştı. O da ellerini savuruyor, dişsiz ağzıyla geveleye geveleye bir şeyler söylüyordu.

Hüseyin yanına sokuldu. O zaman kocakarı durup bağırmaya başladı:

-Bakın şunlara... Allahtan korkmazlar. Hasta karıyı başıma sardıkları yetmedi de, şimdi ölüsünü üstüme yıkıp gidiyorlar. Getirdiğiniz gibi alın götürün!..-

Hüseyin şaşırdı:

-Öldü mü ki?-

-Öldü dedim ya... Sabaha kadar ah dedi, of dedi, beni uyutmadı. Ortalık ağarırken içim geçivermiş; deminden uyandım, baktım sesi çıkmaz, yorganı çektiydim, amanın ne göreyim: Ağzından kan boşanmış da yatağı yastığı belemiş! Çenesi düşüvermiş de gözleri belerivermiş...-

Cenazenin başına kalması ihtimalini tekrar hatırlamış gibi telaşla bağırmaya başladı:

-Sizin köyün hıyanet olduğunu kim bilmez ki!.. Dört gelin verdik de birini sağ komadınız... Alın karıyı, geldiği yere götürün... Benim gibi kocakarı o cenazeyi nasıl kaldırır?-

Hüseyin daha fazla dinlemedi. İhtiyara arkasını dönüp orada bekleyen arabalara doğru yürüdü. Herkes yerine yerleştiği, önden

giden arabalar da epey uzaklaştığı için, ölüyü koyacak yer bulmak bir hayli zor oldu. Hüseyin, içinde on ila on beş yaş arasında yedi çocuk bulunan bir arabayı güç halle geri çevirdi. Yeni Dünya'yı, gelin evinden getirtilen eski bir kilime sarıp, arabanın bir kenarına uzattılar. Arabacı atları sürdü, öndekilere yetişti. Kafile tekrar yoluna koyuldu.

En önde, başları çevreli atlarıyla, gelin faytonu, en arkada da, Yeni Dünya'yı taşıyan araba gidiyordu. Bir sürü çocuğun arasında, birkaç avuç kuru otun üstünde uzanan ölünün, sarsıntıyla kilimden dışarı fırlayan başı, tekerlekler taşlara çarptıkça arabanın yan tahtalarına vuruyor, saçları kuru otlara ve samanlara karışıyordu.

1942

İki Kadın

Kerim Ağa iki günden beri yataktan çıkamıyordu. Zaten on beş günden beri ayakta duracak hali yoktu ama, tez canlı olduğu için evde oturamıyor, ya kahveye kadar gidip peykenin üstünde bağdaş kurarak sallanıp inliyor, yahut da eşeğe binip bağa kadar uzanıyor, henüz koruk halinde bulunan salkımların arasından çürük taneleri, vişne ağaçlarından sararmış yapraklarla kurumuş dalları ayıklıyor, akşamüzeri de, daha yorulmuş, hastalığı daha artmış olarak geriye dönüyordu. Yolda ateş bastığı için gözleri kararıyor, eşeğin üstünde dalıp yuvarlanır gibi oluyor ve hayvanın boynuna sarılıp zor tutunuyordu. Bu sefer bu ishal yakasını bir türlü bırakmamıştı. İlk günler sürgünü keser diye hemen koruk ezip içmiş, faydası olmayınca, bu pahalı zamanda yarım fincan kuru kahveyi koruk suyuyla kararak yemiş, yine bu netameli dertten kurtulamamıştı. Senelerden beri tesirini tecrübe ettiği ilaçların hiçbiri kar etmiyordu. Buruktur, bağırsakları sıkar diye avuç avuç vişne, beş altı tane ham ekşi elma yedi, ama her tedbir hastalığını daha çok artırdı. Nihayet iki gün evvel: -Karnımın suyunu alır!- diye istemeye istemeye midesine indirdiği leblebilerden sonra aşağısı büsbütün tutmaz oldu. Kahvede altına kaçırıp eve gelince karıları kendisini zorla yatırdılar.

Pencerelerinin tahta kanatları sımsıkı kapalı olduğu için, yalnız kapıdan ışık alan odanın ortasında, incecik bir döşekte arka üstü uzanmış, gözlerini tavandaki direklerle bunların arasından görünen hasıra dikmiş, kah dalıp kah kendine gelerek bekliyordu. Pek zayıfladığı için, yufka yatakta kemikleri ağrımaya başlamıştı. Odanın bir köşesinde yığılı duran yün şiltelere hasretle bakıyor, bunlarda ne kadar rahat yatılacağını düşünüyordu. Karılarının bütün ısrarına rağmen, kirletirim diye onları serdirmemişti. Şimdi kendisini böyle zar gibi yatakta hapseden pis hastalığa sövüp sayıyordu. Kırk beş seneden beri beraber yaşadığı ilk karısı Hacer:

-İki döşek serelim, Kerim Ağa... İhtiyar halinde rahat et... Yün döşekleri kabire beraber mi götüreceksin?- dediği zaman neden razı olmadığına kızar gibi oldu. Fakat bu zamanda böyle bir yatağın otuz kırk liradan aşağı olmadığını düşününce yine kendine hak verdi.

Hacer kadın bugün yaprak yolmaya bağa gitmiş, genç karısı Esma da, üç yaşındaki çocuğunu alıp yunağa çamaşır götürmüştü. Kerim Ağa evde yapayalnızdı. Fakat çocuk değildi ya, Esma'nın sözüne uyup

komşu dul Makbule'yi başında bekletmeye razı olsa gönlü hiç rahat etmeyecekti. Ara sıra içi geçiverince karı evi dolaşıp bir şey aşırır, kimsenin haberi olmazdı, bunu yapmasa bile, beklemek için istediği haftada yarım şinik ekin verilir şey değildi.

Kerim Ağa, bir aralık: -Acaba vadem geldi mi ki?- diye düşündü. İnsan bunu bilse işini ona göre yoluna kor, tedarikini görür, parasının yerini haber verir, gönül rahatıyla ölürdü.

Birdenbire karnına bir sancı girdi. Dışarı çıkmak için kalkmak istedi, fakat hiç dermanı kalmamıştı, kemikli elleriyle iki yanına tutunarak, ancak oturacak kadar doğrulabildi, yüzü acıdan gerildi, acele acele soluyarak tekrar arka üstü yıkıldı ve daldı.

Sokak kapısına hızlı hızlı vurulduğu sırada, tekrar uyandı. Aşağıdan sesler geliyordu.

-Kim var orada?- diye homurdandı.

Sesi pek hafif çıktığı halde, karısı Esma cevap verdi:

-Kahveci Rıza Çavuş'un kızı gelmiş, bir sepet vişne istiyor!-

Kerim Ağa yerinde doğrulmaya çalışarak, kısık sesiyle:

-Yirmi kuruştan ver!- dedi.

Aşağıda tekrar konuşmalar oldu, Esma bağırdı:

-On beş kuruş getirmiş!-

-Olmaz, yirmi kuruş!-

Sonra hızlı hızlı soluyarak:

-Sepeti getir bakayım!- dedi.

Esma, Rıza Çavuş'un kızının getirdiği sepeti alarak yukarı çıktı. Kerim Ağa sepetin ağzından biraz aşağıdaki bir yeri gösterdi: -Buraya kadar doldur da ver- dedi.

Kapı kapanıp kız gittikten sonra Esma'nın getirdiği on beş kuruşu yastığın altındaki keseye koydu.

Hacer kadın da gelmiş, aşağıya eşeği bağlıyordu.

Kapalı kanatlı pencerelerin arkasındaki sokaktan ineklerin geçtiği ve çocukların bağrıştığı duyuluyordu.

Hacer kadın bağdan getirdiği yaprakları yukarı çıkardı, kocasına gösterdi. Kerim Ağa, gözleriyle bir tarttıktan sonra:

-Yarın kasabaya pazara götür. İki bangonottan aşağıya, verme!- dedi. Sonra. Esma'ya döndü:

-Aman, pek yandım... Bana ekşi pekmezden bir şerbet yap da gel.-

Esma aşağıya indi; biraz sonra tekrar yukarı çıkarak:

-Testide ekşi pekmez kalmamış, anahtarı ver de dolaptan alayım!- dedi.

-Ne de çabuk bitirdiniz? Su yerine mi içersiniz ne? Tatlı pekmezden yap!-

-Tatlı pekmez de kalmamış. Anahtarı versene!-

-Eliniz kurusun, istemem!-

Kadınlar, Kerim Ağa'nın altını temizledikten sonra aşağı indiler. Karanlıkta oturup birer parça bazlama ile üç gün evvelden kalmış

birazcık yoğurdu yediler. Esma'nın oğlu küçük Necati doymadım deyince, yukardakinden habersiz, çocuğun önüne bir avuç vişne koydular.

Kerim Ağa'nın yanına çıktıkları zaman, ihtiyarın tekrar kendini kaybettiğini, yatakta sıçrayıp inlediğini gördüler. Esma korktu. Hacer:

-Ne korkuyorsun?- dedi. -Altı senedir koynuna girersin! Tut da altını temizleyelim!-

Hastayı bir sağına, bir soluna devirip temizlediler. Her tarafı ateş gibi yanıyordu. Kalça kemikleri sipsivri dışarı fırlamıştı.

Esma:

-Ölür mü ki?- dedi.

Hacer kuru elleriyle hastanın yorganını örterek cevap verdi:

-Helbet ölecek... Kaç yaşında ki!-

-Yetmiş var mı?-

-Var olmalı... Beni almadan ölen karısı iki oğul bırakmıştı, biri seferberlikte kaldı, birisi hapiste... Benim ilkim sağ olsaydı, şimdi kırkında olacaktı.-

Esma bu hesaptan pek bir şey anlamadı, sustu.

Necati minderin üstünde uyumuştu. Oda adamakıllı karardığı için Esma, ocağın üstündeki gaz lambasını yaktı. Hiç ses çıkarmadan bir müddet oturup bekleştiler, sonra lambayı söndürüp birer köşeye kıvrıldılar.

Gece yarısına doğru odanın ortasındaki yatakta bir hırıltı başladı. Evvela Hacer uyandı, sürüne sürüne gidip Esma'yı bularak:

-Kalk kız, kalk... Can teslim ediyor!- dedi.

Fakat Esma, yirmi dört yaşın derin uykusundan kolay kolay uyanamıyordu. Hacer sesini yükselterek:

-Kalksana kız!.. Kalk da çırayı yak... Kerim Ağa kötüledi olmalı!- diye bağırdı.

Esma'dan evvel küçük Necati uyanarak ağlamaya başladı. Hastanın hırıltısı devam ediyordu.

Genç kadın:

-Ne var ki?.. Çocuğa bir şey mi oldu?- diye doğruldu.

-Çocuğa değil kız... Koca adama bir şeyler oluyor!-

Esma gerine gerine kalktı; lambayı almak için ocağa doğru yürüdü; ayağı hastanın yatağına takılarak sendeledi ve korku ile bağırdı.

Kibriti bulmak için eliyle aranırken odanın sessizliğinden ürktü: Necati tekrar uyumuş, hastanın da hırıltısı kesilmişti.

-Öldü mü ki ne, Hacer kadın?-

-Ne bileyim kız? Sen ışığı yak!-

Esma elleri titreye titreye kibriti buldu; lambanın soluk kırmızı ışığı aşağıdan doğru vurarak genç kadının çenesini, uyku sersemi gözlerini aydınlattı; başının gölgesini, pek fazla büyüterek, tavandaki direklere ve hasırlara dağıttı; odadaki her şeyi, bu arada yatağında oturup gözlerini ovuşturan Hacer kadının bir tutamlık dağınık, ak saçlarını turuncuya boyadı. Necati çamurlu ayaklarını gerip uzatmış,

yarı açık ağzıyla nefes alarak uyuyordu.

Ortadaki yatakta Kerim Ağa hiç kımıldamadan yatıyordu. Yüzü o kadar beyazdı ki, gaz lambasının ışığı bile bu beyazlığı örtemiyordu. Hele aralık duran gözlerinin akı, loş odada, birer sedef düğme gibi donuk donuk parlıyordu. Seyrek sakallı çenesi biraz sola ve göğsüne doğru düşmüş, deliklerinden ağarmış kıllar fırlayan burnunun ucu sivrilivermişti.

Esma korkudan bir feryat kopardı; oda kapısına doğru koştu. Fakat Hacer kadın hemen yerinden fırlayıp onu eteğinden tuttu:

-Sus kız! Ne bağırıyon? Ölmüş işte! Gel çenesini bağlayalım.-

-Bilmem ki Hacer ablacığım!..-

-Hadi, sağ iken üstüme kuma gelip koynuna girmesini bildin de şimdi ölüsüne dokunmaktan mı korkuyon!-

Genç kadın sebebini anlayamadığı büyük bir korkuya düşerek ortağına yalvardı:

-Ben isteye isteye sana kuma gelmedim ki Hacer ablacığım, babam zorla verdi...-

Biraz durup cevap bekledi. İhtiyar kadının hiç aldırış etmeden ölüyle uğraştığını görünce:

-Komşulara haber verelim!- dedi.

-Komşular ne yapacaklar!.. Gece vakti elalemi uyandırınca Kerim Ağa'nın canı geri gelecek değil a!-

Kocasının yanına çömelip çenesini bağladı; ölünün kıvrılıp karnına

doğru çekilen zayıf bacakları bir türlü dümdüz uzanmıyordu; Hacer kadın iki eliyle diz kapaklarına basıyor, fakat ellerini çeker çekmez dizler tekrar yukarı fırlıyordu.

Esma, Hacer kadının karşısında yere çömelmiş, iri gözlerle bir ona, bir kocasına bakıyordu. Yirmi dört yaşında olduğu halde, bugüne kadar hiç böyle yakından ölü görmemişti.

Hacer kadın, Kerim Ağa'nın belini yokladı, bir şey aradı, bulamayınca ölüyü biraz yana devirerek altını karıştırdı: -Burdaymış!- diye mırıldandı.

-Ne aradın?-

Cevap vermedi. Ölünün donunun uçkurunu elinde tutuyor, bunun ucundaki bir düğümü dişleriyle çözmeye uğraşıyordu. Biraz sonra uçkuru Esma'ya uzatarak:

-Sen sök, benim dişim kalmamış- dedi.

Esma düğümü çözünce, yatağın kenarına birbirine bağlı iki anahtar düştü. İhtiyar kadın bunları yerden alarak doğruldu, kapıya doğru yürüdü, sonra arkasına döndü:

-Hadi gel, kız!- dedi. -Sandığını açıp bakalım, nesi var? Yarın hapisteki oğlunun karısı gelirse bize bir şeycikler komaz.-

Esma birdenbire canlandı:

-Nasıl komazmış?- ve eliyle minderdeki Necati'yi gösterdi: -Bu çocuk onun değil mi?. Onun hakkını kimsecikler alamaz.-

Hacer kadın merhametle güldü:

-Senin de dünyadan haberin yok ya- dedi. -Sen benim üstüme kuma geldin... Hükümet nikahı olmadın... Necati'nin mirasını kimse tanımaz.-

Esma inanmadı:

-Çocuk kimin çocuğu? Dünya alem biliyor... Piç değil a!-

Fakat onun da içine bir şüphe girmişti. Hacer kadının arkasından yürüdü. Alt kattaki sandığı açtılar. İçinden birkaç gömlek, bir çuha yelek, birkaç yün çorap, bir gümüş tabaka, bir çakmaklı tabanca, bir bağ bıçağı çıktı. Eşyayı iki üç kere karıştırdıkları halde para bulamadılar.

Hacer kadın:

-Gömmüş olacak!- dedi.

-Ya!.. Gömmüş olacak!-

-Nereye gömdü ki?-

-Kim bilsin?-

-Kız sana bir şeyler dimedi mi?-

-Ne gezer? Hiçbir şeyler dimedi!-

-Yazık... Gençliğin de var... Ne diye bir gece gömünün yerini söyletemedin?-

Esma kızarıp önüne baktı: Hacer kadın:

-Yukarı gidip urubalarını arayalım!...- dedi.

Kerim Ağa'nın elbiselerinden iki mendil, bir gümüş köstekli bafun saat, on yedi lira kadar da para çıktı.

Hacer kadın, aradığını bulamadığına kızmışa benziyordu: -Kırk sene kahrını çektim... Üstüme kuma getirdi, ağzımı açmadım da, giderken paralarının yerini diyivermeden gitti... Boyu devrilesi!..-

-Devrildi ya, Hacer abla!-

-Mezarında rahat yatamıyası... Gayrı ölesiye kadar gene böyle tarlada bağda çalışacağız ha!.. Gel kız şu parayı üleşelim!-

On yedi lirayı bir sana bir bana Esma ile paylaştı, fakat karşısındakine sekiz verip kendisi dokuz aldı. Ayrıca gümüş köstekli saati de çıkısına koydu.

Ondan sonra tekrar ortalığı araştırmaya başladılar. Minderlerin altına, tavandaki direklerin arasına baktılar, bir şey bulamadılar.

Esma ter ve toz içinde, aramaktan vazgeçerek:

-Hacer abla... Parası yok muydu ola?- dedi.

-Ölüsünü çakallar yiyesi, olmaz olur mu? Vardığımdan beri ırgat gibi çalıştım, kendi de çalıştı, altı yıldır sen de çalıştın, ortada ne var ki?.. Her yıl en aşağı yedi sekiz yüz bangonot ekin satıp alırdı; vişnesi, üzümü de başka.-

Fakat artık o da aramaktan yorulmuştu. Ölünün uçkurundan çıkan anahtarların büyüğünü eline aldı, biraz düşündü:

-Hadi, aşağı gidelim de kilitli odayı açalım, aş pişirelim, bazlama yapalım...- dedi. Sonra, daha çok kendi kendine söyler gibi devam etti:

-Rahat yatamıyası... Kırk yıl evinde oturdum, koca öküz gibi çalıştım, bir gün doyunca yemek yemedim... Gene de sesimi çıkarmadım... Nasıl olsa bir gün ölür de, her şeyler bana kalır dedim... Allahtan korkmadan paralarını yanına alıp gitti.-

Tekrar Esma'ya döndü:

-Ne yüzüme bakıyon kız? Gençliğin var diye mi güveniyon? Kucağında piçinle seni kim alır?.. İl orağına gidince aklını başına

devşirirsin!.. Hadi, durma... Gidelim de ne varsa çıkaralım, doyasıya bir yemek yiyelim...-

Kiler işini gören odayı açtılar, un, yağ, tarhana, pekmez, daha ellerine ne geldiyse dışarı taşıdılar, ocağı yaktılar; çıtırdayarak yukarıya doğru uzanan alevlerin ışığında birbiri arkasına, hiç durmadan, hamur yoğurdular, yufka açtılar, çorba kaynattılar, pekmez şerbeti yaptılar, bazlamalarına bulama sürdüler; yemekten tıkanır gibi olunca bir müddet durup konuştular. Kerim Ağa'ya ilendiler, sonra tekrar bir şeyler pişirip, hazırlayıp yemeye başladılar.

Ortalık ağardığı zaman ikisi de yerlerinden kımıldayamayacak hale gelmişlerdi; fakat kapının önünden ilk geçen sığırların gürültüsü, daha fazla beklenemeyeceğini, felaketlerini köylüye haber vermenin tam zamanı olduğunu onlara hatırlattı.

Yukarı çıktılar, Hacer kadın başına bir çaput örttü, Esma horul horul uyuyan Necatisini kucakladı. Ortada yatan ölüye bir göz bile atmadan aşağıya inip kapının önüne fırladılar. Bütün yakın evleri, hatta sokakları kaplayan yanık bir sesle bağırıp ağlaşmaya başladılar. Hacer kadın:

-Amanın komşular!.. Gitti... Dünyasına doymadan gitti!..- diye ağlarken, Esma da, uykudan birdenbire uyandırıldığı ve ne olduğunu anlayamadığı için avaz avaz bağıran çocuğunu kucağında sallıyor:

-Vay benim üç yaşında yetim kalan Necatim!..- diye köyün havasını çınlatıyordu.

1942

Sulfata

Bulunduğum kasabanın hemen arkasındaki ormanlık bir dağa çıktım. Önce fundalıklar, sonra çamlar arasında, uzun uzun, hedefsiz ve maksatsız dolaştım. Dağın en yüksek yerinde saatlerce kalıp, güzel işlenmiş, çiçekli bir bahçe gibi önümde uzanan ovaya; dağın eteğinde, siyah kiremitli damları, beyaz minareleri, kırmızı tuğladan uzun fabrika bacalarıyla kabartma gibi duran kasabaya; gümüşi yapraklı kavak ağaçları arasında kaybolan köylere; ve güneşin altında mor bir sise gömülen karşı dağlara baktım.

Bir türlü buradan ayrılmak istemiyordum. Fakat sabahtan beri gezip dolaştığım yerlerde su bulamamış, adamakıllı yanmaya başlamıştım. Dudaklarım kuruyup çatlıyor, dilim yapışkan bir hal alıyordu. Dağın yollarını bilmeden rastgele yürüdüğüm için, belki buz gibi bir pınarın beş on adım yanından geçiyor, fark etmiyordum. Mümkün olduğu kadar çabuk ovaya varıp kana kana su içmek arzusuyla, daha kısa olduğunu göz kararıyla kestirdiğim bir taraftan, acele acele inmeye koyuldum. Fakat ben hızlandıkça ayağımın altındaki sararmış çam pürleri kayıyor; eğreti duran toprak parçaları, taşlar, kozalaklar yuvarlanıyor, düşmemek için çabalanırken susuzluğum büsbütün artıyordu.

Bir aralık yolu da kaybettim; iki yamacın arasındaki bir boğazda, fundalıklar arasında sıkışıp kaldım.

Yabani zeytinler, ardıçlar, mazılar ve daha birçok dikenli dikensiz çalılar arasından kendime zorla bir yol açmaya çalıştım. Pek güç ilerleyebiliyor ve çok yoruluyordum. Elbisem her adımda bir yere takılıyor, şapkam düşüyor, gerilip gerilip kurtulan bir dal suratıma

çarpıyor ve gözlüğümü alıp gidiyordu. Çalılar boyumu aştıkları için ne tarafa gittiğimi bilmeden ilerliyordum. Yaprakların arasından baktıkça iki yanımda dimdik iki sırt, önümde ve arkamda fundalıklar görüyor, bu geceyi burada susuz nasıl geçireceğimi düşünmeye başlıyordum.

Bir hayli daha çabalayıp bir parça daha ilerleyince üç dört yüz adım ilerde, kazılmış bir toprak parçasıyla zeytin dikmeleri gördüm. Orada ya bir insan, yahut hiç değilse, bir yol bulunacaktı. Aşılanıp tımar edilen ve altı çapalanan bu zeytin fidanları, tabiatın bu dokunulmamış yerlerine bir insan elinin uzandığını gösteriyordu. Körpe dikmeler susuz yetişmeyeceğine göre, yakınlarda içecek bir şey de olmalıydı... Vücudum gerildi, bütün gayretimle o tarafa atıldım. Ayaklarımın altında ve iki yanımda dallar hışırtılar çıkararak kırılıyor, dikenler eteğimden çekiyor, çalılar yüzümü tırmalıyor, fakat hiçbir şey beni yolumdan alıkoyamıyordu. Bir saat kadar sonra zeytin fidanlarının bulunduğu kazılmış yere çıktığım zaman ellerim kanamış, yüzüm sıyrılmış, her tarafım tere gömülmüştü... Yüzümden çıkan duman, gözlüğümün camlarını buğulandırdığı için bir şey görmüyor, iri tezekli toprakta tökezleyerek yürüyordum. Dinlenmeden yoluma devam edemeyeceğimi anladım, rastgele bir yere oturup gözlerimi kapadım, biraz dinlendikten sonra gözlerimi açınca etrafıma bakındım. Boğaz burada genişlemiş, açılmıştı. İlerde, ağaçsız bir bayırda, yeni biçilmiş bir tarla ile, bunun aşağı tarafında, çukurda, mısır ekili küçük bir bahçe, yanında bir kuyu, biraz ötede kerpiç bir kulübe vardı.

Birdenbire susuzluğumu hatırladım, yerimden fırlayıp koştum. Kuyunun başına gelince dört yanıma bakınarak birinin görünmesini bekledim. Kimsecikler yoktu. Kulübeye doğru yürüyerek:

-Hemşerim... Kimse yok mu?- diye bağırdım. Cevap veren olmadı. Üstüne dallar örtülüp toprak atılmış kerpiç kulübenin kapısı aralıktı. Başımı uzatıp baktım. Bir köşede dürülmüş küçük bir yatak, ocağın kenarında birkaç toprak kap vardı.

Etrafta kimseler görünmüyordu. Tekrar kuyunun başına geldim, bir kova su çektim ve yarısına kadar içtim. Sonra oraları dolaştım. Bahçecikte mısır fidanlarının arasında tek tük bostan kökleri, birer

sırığa sarılmış birkaç fasulye vardı.

-Herhalde buranın sahipleri yakın bir yere gitmiş olacaklar!- diye düşündüm. Bahçede ve kulübede uzun zamandan beri bırakılmış bir hal yoktu, fakat bir taraftan da insanın gözü apaçık bir bozulma ile karşılaşıyordu: Mısırların altı günlerden beri sulanmamış, yapraklar sararmaya yüz tutmuştu. Adamakıllı kemale geldiği görülen bostanlar ve fasulyeler toplanmamıştı. Kulübedeki ocak haftalardır yakılmamışa benziyordu.

Kapının toprak eşiğine oturup biraz dinlenmek istedim. Güneş epeyden beri arkadaki bayırın arkasına girmiş, karşıdaki sırtların eteklerinden tepesine doğru yükselmeye başlamıştı. Boğazın benim geldiğim tarafından doğru çam kokulu bir rüzgar esiyordu. Biraz ilerde, biçilmiş tarlada cırcırböcekleri ötüyor, çekirgeler sıçrıyordu. Boğazın alt ucunda ancak küçük bir parçası görünen ova, yandan vuran güneşin ışıkları altında parlıyor, ağaçlar arasında uzayıp giden yollardan köylerine dönenlerin kaldırdığı toz bulutları dalga dalga yükselip, ovaya sisli bir sabah manzarası veriyordu.

Bu sırada gözlerim, boğazın alt başından, ova tarafından bulunduğum yere doğru ağır ağır gelen bir şeye takıldı. Biraz yaklaşınca, bunun, sırtında ağır bir yük bulunan biri olduğunu fark ettim. Herhalde, bu kuş uçmaz, kervan geçmez yerin sahibi olacaktı. Yerimden kalkarak o tarafa doğru yürüdüm. Ne biçim bir insan olduğunu ve benim burada bulunuşumu nasıl karşılayacağını bilmediğim için, ona yolda rastlamak istemiştim.

Çalılar arasındaki patikada bir müddet gözümden kayboldu. Birkaç yüz adım yürüdükten sonra yavaşladım. Buralarda karşılaşacağımızı kestiriyordum. Fakat uzun zaman yürüdüğüm halde kimseye rastlamadım. Ovaya iyice yaklaşmıştım ki, yolun kenarında bir karaltı gördüm. Akşam iyice çökmüştü. Bir şey seçemiyordum. Daha yaklaştım, o zaman yerde birinin yattığını, başka birinin de onun başı ucunda diz çöküp oturmuş olduğunu gördüm.

-Merhaba hemşerim!- diye seslendim.

Genç, fakat karanlık bir ses, mırıldanır gibi cevap verdi:

-Merhaba!-

Yanına sokulduğum zaman, yerde yatanın bir kadın olduğunu anladım. Yamalı bir pazen şalvardan çıplak ayakları fırlıyordu.

Delikanlıya sordum:

-Hastan mı var?-

-Öyle...-

Bir zaman sustum; sonra ben de yakına çömeldim:

-Şu yukardaki bahçeyle dikmeler senin mi?-

-Benim!-

-Dikmelere iyi bakmışsın maşallah... Bir iki seneye kadar zeytin verir.-

Dudaklarını büktü:

-Beş altı sene ister daha!-

Yüzünün sesinden daha genç olduğunu görüp şaştım. Hiç de on yedi on sekizden yukarı göstermiyordu.

Kadını işaret ederek:

-Kardeşin mi?- dedim.

Başını salladı:

-Yok... Ailem!-

Gülmeye çalışarak:

-Pek erken evlenmişsin!- dedim.

-Öyle oldu...-

-Hastalığı ne?-

-Sıtma!-

-Sulfata veriyor musun?-

-Bırak efendi, Allahını seversen, sulfata nerde?-

-Sıtma Mücadelesi'ne gitmedin mi?-

-Ordan geliyoruz!-

-Ne dediler?-

-Bir şeysi yok dediler!-

-Deme canım!-

-Öyle dediler!-

Deminden beri her sözüme kısa kısa cevaplar veren ve sanki her cevaptan sonra benim hemen kalkıp yoluma gitmemi bekleyen delikanlı birdenbire içini dökmek isteğini duymuş gibi, yüzüme baktı. Yanı başında, toprağın üstünde, yan üstü yatıp yaman bir nöbetle tir tir titreyen kadını gösterdi:

-Şunun haline bak, efendi!..- dedi. -Allah'tan korkmadan bir şeysi yok deyip savdılar!-

Olduğum yerde doğrulup hastaya bir göz attım, ona bir kadın demek de tuhaftı, hummanın tesiriyle büzülen vücudu minimini görünüyordu. Alacakaranlıkta terden parlayan yüzü de daha pek çocuktu.

Delikanlıya döndüm:

-Sen meramını anlatamamışsın herhalde, oğlum!- dedim.

-Meram anlamayana nasıl anlatırsın, beyim!- diye yüzüme baktı. Sonra gözlerini önüne çevirerek devam etti:

-Bak başından anlatayım... Hilafım varsa, yerimden sağ kalkmayayım... Aliye sıtmayı bizim köyde almış. Ben askerdeydim, gelince öğrendim...-

Sözünü kestim:

-Kaç yaşındasın?-

-İki sene evvel askerden döndüm!-

-Ne zamandan beri evlisin?-

-Kuram çıkmadan üç ay evvel Aliye bana kaçtıydı. Yaşı küçük diye kasabada nikah etmediler. Babası da laf dinlemez bir koca yörüktü. Kızını ovalıya vermek istemedi. Allah razı olsun, bizim köyün imamı duamızı okuyuverdi de bizi birleştirdi. Gelgelelim ben askerdeyken, bizim peder, kızcağıza etmediği hakaret komamış... 'Kocan askerde, ben sana bakamam, git kendi baban baksın, Kızılbaş dölü!' demiş; kız ortada kalıvermiş, komşuların yanında çalışmış, orağa, çifte gitmiş... Şükür Allaha çocuğu yoktu... Ben tezkereyi alıp gelince babamla zorlu kavga ettim. 'Malın da, tarlan da senin olsun... Neyin varsa, kızlarınla eloğlu damatların alsın. Ben gayrı senin ocağını tüttürmem!' dedim, rahmetli anamdan kalan bir tek tarlayı sattım. 'Gel kız, Aliye, kısmetimizi dağda taşta arayalım!' dedim, aldım karıyı buraya geldim. Tarlanın parası bizi bir sene idare etti. Burada çalıları söktüm, ikimiz yüklendik, kasabada sattık; kalan odunlarla kömür yaktık, daha çok para etti. Açılan yerlere ekin ektik, ekmeğimiz çıktı. Dört el bir olunca ne olmaz ki... Çalıları kökledik, deli zeytinlere aşı vurduk, kuyu açıp dikmelerimizi suladık. Kerpiç kesip bir odacık kurduk. Kimseye de muhtaçlık etmedik. O yandan geliyorsun, görmüşsündür: Bahçe yapıp yeşillik bile ektik. Geçen yıl kasabada devlet nikahı kıydırdık, bu yıl da iki keçi ile beş on yumurtlar tavuk alacaktık. Ama Aliye'nin sıtması tepti. Dedim ya, ben askerdeyken bizim köyde almış. Onlar obalıdır. Dağlık yerde sıtma olmaz, ama bizim köy sulak yer... Bu meret de öyle yerlerden hoşlanırmış... Tam orak zamanıydı. Yağmur bastırır filan

demedim, hemen alıp kasabaya indirdim. Sıtma Mücadelesi'ne götürdüm. Ne de olsa askerlik ettik, bu yolları biliriz. Doktor, tüyü bozuk bir oğlandı. Kaytan bıyık bırakmış, kocaman bir gözlük takmıştı; yüzümüze bile bakmadı, ak gömlekli bir hademeye: 'Al şunun kanını!' dedi, bizi de: 'İki gün sonra gelin!' diye savdı. İki gün sonra Aliye'yi yalnız gönderdim. Ben ekini biçiyordum... Doktor, kıza: 'Senin kanına baktık, bir şeyin yok!' demiş. Kız, 'Aman derim, doktor, bak şu halime, benzimde kan kalmadı... Ben bu derdi eskiden de çektim, kurban olayım, azıcık sulfata ver!' deyince yüzüne bağırıvermiş: 'Senin hastalığın sıtma değil dedik ya!' demiş. 'Başka derdin varsa git Belediye doktoruna!' Aliye, Belediye doktoruna gitmiş, adam kadının yüzüne bir bakınca: 'Kızım, ne buraya geldin? Senin sıtman var, Mücadele'ye git!' diye savmış. Aliye döndü geldi ama, perişandı. Üç gün yattı. Ardıç ezip suyunu içirdim... Ne bileyim ben... Şaşkınlık işte... Kar etmedi, büsbütün yüreğini döndürdü. Üçüncü günü biraz canlandı, aldım yanıma, yeniden kasabaya indirdim. Mücadele doktoru bizi tanıdı, 'Ne diye geldiniz sulfatacılar?' dedi. 'Aman bey' dedim, 'sen bir şey yok dedin ama, bacın üç gündür başını kaldırmadı, kurban olayım, bir muayene et de derdine derman ol!' Doktor başını bile çevirmedi: 'Biz kan muayenesine bakarız... Kanı temiz çıktı, üst yanına karışmam.' dedi. O zaman, Allah bilir ya, bir yalan attım: 'Belediye doktoru baktı, dalağını yokladı, ille de sıtması var diye sana yolladı!' dedim. Doktor, ters ters yüzüme baktı: 'Öyleyse ateşi geldiği zaman getir de bir daha kanını alalım!..' dedi. Ayağına düştüm: 'Üç saatlik dağda otururuz' dedim, 'Yangını olunca yattığı yerden başını doğrultamıyor, buraya nasıl gelir?' Yerinden kalktı, üstümüze yürüdü, tepine tepine bağırdı: 'Ne laf anlamaz hödük şeylersiniz siz!' dedi. 'Kanun var, nizam var, size yol gösteriyoruz, daha da kafa tutuyorsunuz. Defolun şurdan!..' Ak gömlekli hademeyi çağırdı: 'At şu miskinleri dışarı!' dedi. Dışarı çıkınca: 'Kız Aliye!' dedim. 'Yat şu kapının dibine. Domuzun sıtması nerdeyse gelir... Hemen içeri varır, kanını aldırırız.' Duvarın dibine çöktük, akşamacak bekledik. Daha ortalık kararmadan doktor çıktı. Hademe kapıyı kitlerken: 'Hemşeri, doktorun evi nerdedir?' diye sordum, adam, ne yapışkan şeylermiş bunlar, diye bir yüzümüze baktı: 'Doktorun evi yok, bekardır; gece yatmaya buraya gelir!' dedi. Daha iyi ya, dedim, biz de bekleriz. Gün kavuşurken Aliye'nin sıtması bastırdı. Yanıyom, Mustafa, yanıyom! diye inledi. Hemen oraya, taşların üstüne yatırdım, başını dizime aldım. Bekledim de bekledim. Gavurun doktoru gelemedi. Kız yandı, tere battı, yeniden yandı, doktor yatmaya

gelmedi. Ta gece yarısı iki yanına devrile devrile yolun başından söküldü. Amanın, sarhoş olmuş, kan alırken kızın bir yanını kesmeye ola! diye aklımdan geçti. Şeytan dedi ki, şu sarhoş halinde vur başına odunu, gebersin!.. Ama ne edersin, Aliye'nin dermanı onun elinde. Kapıya gelince, bir türlü anahtar deliğini bulamadı. Seğirttim, kapıyı açtım. Önünde selam durdum: 'Doktor bey, hastam kapının önünde... Sıtmadan yanıyor... Hadi şunun kanını alıver!' dedim. Gök gözlerini üstüme dikti, yüzüme doğru bir geğirdi, ondan sonra aman anam bir bağırmaya başladı, mahalleli uyanıp pencerelerden dışarı sarktı. 'Yine mi siz?.. Gece yarısı bile sizden rahat yok mu? Allahın gündüzünü gözünüz görmüyor mu? İş zamanında sizinle uğraştığımız yetmiyor mu?.. Nankör herifler... Saygısız herifler...' diye ortalığı ayağa kaldırdı, içeri girip kapıyı yüzüme kapayıverdi. Öte yandan gürültüye gelen bir bekçi de bizi oradan kovdu. Aliye'yi sırtlayıp kasabanın dışına getirdim, zeytinliklerden birinin altına, kırağılı otların üstüne bırakıverdim... Eh, bey, artık bundan sonra o doktorun yanına varmadım dersin ya... Çünkü insan olan bir daha oraya gitmez... Ama ben gittim... Bak, fukara kızcağız gün günden eridi. Ölüp gidiverecek... Bu gittikten sonra ben tarlayı, zeytini n'ideyim? Ahdım olsun, evi kazmayla yıkar, bahçeyi dağıtır, kuyuyu yeniden doldurur, dikmeleri birer birer söker, başımı alıp giderim... Uzatmayalım... Beş on gün bunu evde yatırdım. Kasabadan tanesi on kuruşa beş on tane sulfata aldım, içirdim, hani faydasını da gördü. Ben de bu aralık ekini kaldırdım, bahçeyi belledim, ama sulfatalar tükenince sıtma geri geldi. Bende her gün otuz kırk kuruş verip sulfata alacak hal var mı? Olsa da aradığın zaman bulunmuyor ki... Neyse, bir gün Aliye bana dedi ki: 'Mustafa, bugünlerde sıtma bana öğlenleri geliyor, sabahtan kasabaya inelim, ateş basınca orda oluruz!' İşte bu sabah kalktık gittik... Mücadele'nin kapısına varıp oturduk. Akşamacak bekledik... Ama domuzun sıtması gelmedi... O da bize düşman... Zaten dost olsa bizi gelip bulur muydu?.. Doktor şapkasını giyip gidene kadar ateşi gelmedi... Kalktık gerisingeriye dönerken yolda, şu bayırın altında yakaladı. Eve varmamızı bile beklemedi... Sırtıma alıp çıkarayım dedim, buraya kadar getirdim... Kuş gibi çocuk ama, yol çetin, dermanım kalmadı...

Mustafa sustu ve önüne baktı. Ortalık büsbütün kararmış, yıldızlar gökyüzünü doldurmuştu. Fakat ben, yerde yatan kadının çıplak ayaklarının titrediğini fark ediyordum. Zavallı, yabancı bir erkeğe

duyurmamak için inlemesini bile zapt etmeye çalışıyor, açık ağzından ıslık gibi sesler çıkararak hızlı hızlı soluyordu.

-Hadi sana yardım edeyim de eve kadar götürelim!- dedim.

-Zahmet etme, bey... ben dinlendim, kendim götürürüm, ne kaldı ki...-

Ona herhangi bir yardımda bulunmak için düşünüyor, bir şey bulamıyordum. Bu kasabada gelir geçer olarak oturduğum için doktoru tanımıyordum. Bir şey yapamamanın verdiği acılıkla yerimden kalktım... Birdenbire aklıma bir çare geldi:

-Bana bak, Mustafa!- dedim. -Sen şimdi bir yerden küçük bir cam parçası bul... İyice temizle... Sonra karına nöbet geldiği zaman bir topluiğneyle şahadetparmağının ucunu azıcık del... Çıkan kanı camın üstüne sür, onu doktora götür...-

Mustafa, inanmayan gözlerle beni süzdü:

-Olur mu ki?-

-Neden olmasın? Sıtmalı kanda herhalde mikrop bulunur, bunu görünce de sana sulfata verirler!-

Mustafa:

-Baş üstüne beyim...- dedi. Fakat ben onun sesinden, bakalım, bir kere de senin dediğini deneyelim, demek istediğini anladım.

Kasabaya üç saatlik yolum vardı. Daha geç kalmak istemiyordum. Onları bulundukları yerde bırakarak bayır aşağı yürüdüm. İki gün sonra akşamüzeri Mustafa'ya kasabanın çarşısında rastladım. Ağır ağır yürüyor, dalgın gözlerle elindeki bir şeye bakıyordu. Yanına sokuldum:

-Ne oldu Mustafa?- dedim.

Evvela tanıyamadı, uzun uzun süzdü, sonra hatırlar gibi oldu: -Sen

o dağda gördüğümüz beysin, tanıdım!- dedi.

-Ne yaptın?-

-Dediğini yaptım beyim!- diye acı acı güldü. -Doktora camı götürdüm. Sıtması üstündeyken parmağını delip kanını bulaştırdığımı söyledim. Yerinden kalktı, üstüme yürüdü: 'Ulan kim bilir hangi sıtmalının kanını aldınız da bana yutturmak istiyorsunuz!.. Benden dalavereyle sulfata koparmaya kalkıyorsun, ha! Çabuk arabanı çek, yoksa şimdi seni polise teslim ederim!' diye bağırdı. Ak gömlekli hademe de beni kolumdan tuttuğu gibi dışarı attı...-

Elindeki camı hızla yere çaldı, kırıklarının üzerine çıplak ayaklarıyla basarak, başka bir tek kelime bile söylemeden ve yüzüme bakmadan yürüdü gitti.

Gözlerim uzun zaman onun sırtına takılıp kaldı. Sonra dönüp yoluma devam ettim. Sıtma Mücadelesi'nin önünden geçerken, sarışın, mavi gözlü, ince bıyıklı ve iri gözlüklü genç doktorun, dispanserin kapısını kilitleyen hademeye sinirli sinirli homurdandığını duydum:

-Sana kaç defadır söylüyorum- diyordu. -Sokma bu herifleri benim yanıma!.. Dışarda kininin pahalı satıldığını duyunca hepsi sıtmalı kesiliyorlar... Ben bilirim bu köylülerin ne yalancı mahluklar olduğunu...-

1942

Hasan boğuldu

Kazdağı'nın Adalar Denizi'ne bakan yamaçlarından birindeki bir yörük obasına gidip dört beş gün kalacaktım.

Edremit pazarına çıra ve bal satmaya geldiği zamanlar ahbap olduğum ve devlet kapısında birkaç ufak işine yardım ettiğim uzun boylu, ak sakallı bir yörük beni davet etmiş:

-Çadırda yatmayı gözün tutarsa buyur! Taze bal yersin, kana kana acı su (rakı) içersin!- demişti.

Ben ona, bir daha kasabaya indiği zaman yanına katılıp geleceğimi söylediğim halde, sıcak, rüzgarsız bir günün sabahında, aklıma esiverince, yalnız başıma yola düzülmüştüm. Yerini aşağı yukarı bildiğim obaya, uğradığım köylerde sora sora, öğleye kadar varacağımı umuyordum.

Yüzlerce, belki binlerce senelik zeytin ağaçlarının arasında uzanan, çukur, iki yanı böğürtlen ve hayıtlarla örülü yolda ağır ağır

yürüyordum. Arkamdan yükselen güneş, gölgemi araba izlerinin kıvrımları üzerine serip uzaklara kadar götürüyor; deniz tarafından yüzüme doğru esen hafif, fakat serin bir bahar rüzgarı, kasabadan uzaklaştığımı hatırlatıyordu. Kırağı yemiş toprak ve taze çimen kokusu etrafı kaplamıştı. Tarla kuşlarıyla serçeler, ötüşe ötüşe ağaçtan ağaca sıçrıyor, güneşin vurduğu yerlerden dalgalı bir buğu yükseliyordu.

Kazdağı'nın eteklerindeki Zeytinli köyünün, bahçesi salkım söğütlerle gölgelenmiş havuzlu kahvesinde bir çay içip, Yüksekoba'nın yolunu sordum. Kahveci:

-Hiç oraya varmadım ama, bildiğime göre, Beyobası'nı geçtikten sonra Kızılkeçili Deresi boyunca dağa vuracaksın; patlakların yanına gelince soldaki bayıra tırmanıp yaylada bir kurşun atımı gideceksin!- dedi.

Ne Beyobası'ndan, ne de patlaklardan haberim olmadığı için adamcağızın yüzüne garip garip bakmış olmalıyım ki, güldü ve ilave etti:

-Yabancı adamın tek başına gideceği yer değil orası efendi. Dağlarda, ormanlarda yolunu sapıtıverirsin!-

-Yok canım, sora sora bulurum!-

-Kime soracaksın?.. Beyobası'nı geçtikten sonra insan göremezsin ki!- Cevap vermedim. Kahveci fincanı götürdü. Ben: -Acaba Edremit'e dönsem de bizim koca sakallı İsmail Baba'yı beklesem mi?- derken tekrar geldi:

-İşin rast gidiyor efendi!- dedi. -Yüksekoba'ya giden var, sen de yanına katıl!-

Hemen kalktım. Kahvenin önünde, yüzü güneşten yanmış, ince saç örgüleri sırtına dökülmüş, kanarya sarısı üçetekli giymiş bir yörük karısı vardı. Kahveci:

-Hacer kız, efendi sizin obada Koca İsmail Baba'ya misafir gidecekmiş, götürüver!- dedi.

Kadın yüzüme üstünkörü bir göz attıktan sonra:

-Hadi yürü!- emrini verdi.

Yüzünü bana çevirdiği sırada, bu yörük karısının henüz on sekiz yirmi yaşlarında bir kız olduğunu fark edip şaştım.

O daima birkaç adım önde, ben arkasından yetişmeye çalışarak yola koyulduk. Kahveci gülümseyerek arkamızdan bakıyordu.

Köyün dışına çıkıp zeytinlikler arasına dalınca Hacer sarı entarisinin eteklerini toplayıp beline soktu; alçak topuklu, kalın rugan ayakkabılarını çıkarıp heybesine koydu; toprak üzerinde çıplak tabanlarının izini bırakarak yürümeye başladı. Başındaki ince, oyalı yazmanın altında küçük bir bal kutusu gibi kabaran altınlı fesi, her adımda hafifçe titriyor; uzun boyu, heybenin ağırlığı ile azıcık öne eğiliyordu.

Hiçbir şey konuşmadan bir saat kadar yürüdük. Birkaç meyve ağacının arasına serpilmiş beş on evden ibaret Beyobası'nı, biraz sonra da, ulu bir çınarın gölgesinde yıkılıp dağılmaya bırakılmış boş bir su değirmenini geçtik. Artık zeytinler bitmiş, çam ormanları başlamıştı. Gün ışığı vurmayan, gölgeli, loş bir boğaza iniyorduk. Karşımızda alabildiğine dik bir dağ yükseliyor, onun henüz gözümüzden saklı bulunan eteklerinden doğru, coşkun akan bir derenin uğultusu geliyordu.

Hacer kız bir aralık başını çevirdi:

-Dere boyundan gideceğiz. Suyu fazladır, bastığın yere mukayyet ol!- dedi.

Kayalar arasındaki dik ve dar bir patikadan inince Kızılkeçili Deresi'yle karşılaştık. İki sırtın birleştiği dar boğazda kayadan kayaya atlayarak köpüren sular, kulakları dolduran büyük bir gürültü

çıkarıyorlardı. Suyun kenarındaki dar yolda, çok kere taştan taşa atlayarak, yürümeye başladık. Kah derenin kıyısına kadar iniyor, kah tekrar sırta tırmanarak beyaz köpüklü çağlayanlara yüksekten bakıyorduk. Boğaz gittikçe darlaşıyor, iki yanda dimdik yükselen kayaların yarıkları arasından fırlayan kocaman çam ağaçları, yan yatmış bir halde, boşluğa uzanıyordu. Suların yalayıp parlattığı taşlarda çıplak ayaklarıyla seken Hacer'e yetişmek için güçlük çekiyordum. Dağdan yuvarlanıp derenin yolunu kapayan ev büyüklüğünde kayalar, yahut bir kayanın beri tarafındaki yumuşak toprağı oyan sular, dere boyunca yer yer büyük ve derin havuzlar meydana getirmişlerdi. Bir kararda durmayan aynalarına etraflarındaki iri çam veya çınar ağaçlarının gölgesi vuran ve suları içlerine çok kere birkaç adam boyu yüksekliğinde bir kayadan köpük köpük dökülen bu havuzlara her rastlayışımızda önümdeki kız başını çevirmeden:

-Buna Deli Büvet derler!-

Yahut:

-Buna Kunduzlu Büvet derler!- diye izahat veriyordu.

Boğazın biraz genişlediği bir yere yaklaştığımız zaman, kulaklarımı müthiş bir gürültü doldurmaya başladı. Hacer:

-Sutüven'e geldik!- dedi.

İki iki buçuk metre çapında bir borudan fırlıyormuş gibi bol ve coşkun akan sular, bembeyaz bir kayaya varınca birdenbire boşlukla karşılaşıyorlar, bir an, bir küçük an sanki duralıyorlar, sonra, geldiklerinden daha müthiş bir hızla derin bir çukura, sade köpük halinde dökülüyorlardı. Orada bir müddet kaynaşıyorlar ve çalkalana çalkalana sağa kıvrılıp, beyaz taşlar üzerinde sekerek, yollarına devam ediyorlardı. Kenara kadar sokulup aşağıya bakınca insanın yüzünü serin bir buğu sarıyor, ardı arası kesilmeyen bir gök gürültüsü iki yanda yükselen kayalık dağlarda uğultulu akisler bırakıyordu. Bu

çağlayandan bahseden bir şiirin ilk satırları hep dudaklarımda idi:

Bir kayadan duman duman,

On yedi metre atlayan

Dağ kokusiyle yüklü su...

Akması tel tel ince saç,

Düştüğü yerde üç kulaç,

Mavi su, ak köpüklü su!..

(Mustafa Seyit Sutüven'in şiiri)

Bir kenarda çömelip gözlerini bir bana, bir Sutüven'e çeviren kız, heybesini tekrar sırtladı. Dere boyunca, iki dağın gittikçe sıkışan yamaçları arasında, yeniden çıkmaya başladık. Menbaa yaklaştıkça dere artık akmıyor, çağlayanlar şeridi halinde, bir kayadan bir kayaya sıçrıyordu. Suyu aralarına alan kayalar bir yerde daralıp birbirlerine iki adım kadar yaklaşmışlardı; olanca hızlarıyla gelip bu cendereye giren sular, beş altı metre uzunluğundaki dar boğazdan görülmedik bir hırs ve süratle, ve simsiyah bir renk alarak geçiyorlar, kurtulduktan sonra da, kumlu ve çakıllı yataklarına serilip, beyaz kabarcıklı kahkahalar atarak fıkırdıyorlardı.

Yolun adamakıllı çetinleştiği, iki taraftaki taşlara, çalılara, çam fidanlarına tutunmadan yürümenin güçleştiği bir yerde önümüze koskocaman bir büvet çıktı. Bir başından bir başı on beş adım vardı. Üç adam boyu kadar derin olan suyu yüksekçe bir kayadan dökülüyordu. Gövdesini dört kişinin zor kucaklayacağı bir çınar havuza doğru eğilmiş, kalınlı inceli dallarını suyun üstüne uzatmıştı. Şimdi boğazın alt başı hizasına gelen güneş, iri yapraklar arasından geçerek büvetin dibindeki süt gibi beyaz çakılları, iri kumları ışıldatıyordu. Döküldükleri kayanın dibinden başlayarak yer yer anaforlar yapıp kenarları dolaşan sular, havuzun alt başına gelince, birdenbire yollarını bulmuşlar gibi, geniş bir kayanın üstünden hızla geçerek akıp gidiyorlardı.

Hacer kız burada hiç durmadan yoluna devam etti. Ben onun ardından yetişmeye uğraşırken, dönüp dönüp bu görülmemiş güzelliğe bakmaktan kendimi alamıyordum. Suların gürültüsünü bastırmak için bağırarak sordum:

-Bu büvetin adı yok mu?-

-Hasanboğuldu!-

-Ne dedin?-

-Hasanboğuldu!-

-Kim Hasan?-

-Zeytinli'den... Bahçıvan Hasan!-

-Ne zaman boğulmuş?..-

-Çok olmuş... Kırk elli sene var...-

-Nasıl boğulmuş?-

Kız durdu, geri dönüp, şimdi bulunduğumuz yüksek yerden aşağıya, güneşin ışığıyla balık karnı gibi parlayan sulara ve bunların üstünü yer yer örten çınara baktı: -Yaylaya varalım da, azıcık oturur dinleniriz, o zaman anlatırım!- dedi.

Tekrar yola koyulduk, bir hayli daha çıktık. Dönüp boğazın geldiğimiz taraflarına baktığım zaman, ovayı epeyce aşağılarda, adamakıllı küçülmüş olarak görüyordum. Zeytin ve kavak ağaçlarının arasında kırmızı kiremitleri ve beyaz minareleri görünen köyler birer oyuncak gibiydi.

Hacer:

-Patlaklara geldik; buradan dağa vuracağız!- dedi.

İleriye dönüp baktım. Derenin iki yanında, sudan hemen birkaç karış yukarıda, birbirlerinden ancak birer ikişer adım uzaklıkta, yan yana belki yirmi tane pınar vardı. Kimi irice bir taşın altından, kimi kumlu bir topraktan fırlıyor, binlerce kuşun bir arada çıkardığı sesi andıran bir şırıltı ile dereye karışıyordu. Koşup yüzükoyun yattım ve bunlardan birinin dayanılmayacak kadar soğuk suyunu dinlene dinlene içtim. Hacer de çömelmiş, avucuyla su alarak yüzüne ve şakaklarındaki saçlara sürüyordu.

Vücudumdan terler boşanarak dağa tırmanmaya başladım. Dere sağımızda ve aşağıda kalmıştı. Üzeri kuru çam pürleriyle örtülü keçiyolunda kayıp yuvarlanmamak için bazan diz üstü çöküp bir ardıç dalını yakalıyor, bazan da tutar tutmaz köküyle beraber elimde kalan bir kekiğe yapışıyordum. Nihayet bayır mülayimleşti, biraz sonra da önümüz açıldı. Seyrek çamların arasından ilerideki denizi gördüm. Birkaç adım daha yürüyüp gölgeli bir yere oturduk.

Hacer kız heybesini karıştırarak:

-Yanında yiyeceğin yok herhalde!- dedi. -Sokul da ekmek yiyelim!-

Ben üç dört saatte obaya varacağımı sandığım için yanıma bir şey almamıştım. Ne kadar acıktığımı şimdi birdenbire anlıyordum. O, bu sırada önüme bir tutam yufka koymuş, yere serdiği kırmızı yazma mendilin üstüne bir topak tulumpeyniri ile birkaç taze soğan bırakmıştı. Hem yiyor, hem etrafıma bakıyordum. Bulunduğumuz yer, denizden bin beş yüz metre kadar yüksekte idi. Akçay iskelesinin önünde duran kayıklar, ağaçların arasındaki seyrek binalar iğne topuzu kadar ufaktı. Karşıda, Burhaniye'nin arkasında yatan Madra Dağları şekilsiz bir yığından ibaretti. Güneşin altında göz kamaştırıcı pırıltılarla yanan deniz, ta uzaklarda açıklı koyulu gölgelere bürünen Midilli Adası'na kadar uzanıyor, bunun sağ yanından geçerek ufukta, sisler içinde gökle birleşiyordu. Kazdağı'nın körfeze kadar yaklaşan eteklerini sayılamayacak kadar çok, her biri başka renk ve biçimde, irili ufaklı dağlar ve tepeler çeviriyordu. Arkamızda Sarıkız, bu dağların en yüksek tepesi, ağaçsız başını beyaz bulutlara uzatıyordu.

Yanımdaki kız, ortada kalan yufkalarla peyniri mendile sarıp

heybesine yerleştirdi; ben, hemen kalkmayı asla düşünmediğimi belli etmek ister gibi arkamdaki çama yaslanarak:

-Hani şu Hasan'ın nasıl boğulduğunu anlatacaktın!- dedim. -Nasıl boğulduğunu gören yok ki... Yalnız orada boğulduğunu söylüyorlar!-

-İyi ya, neden boğulmuş?-

-Obaya varınca kime sorsan diyiverir... Hadi yolumuza gidelim!-

-Yok canım!- dedim. -Yemek üstüne hemen yola çıkmak iyi değildir. Sonra obada İsmail Baba'yla konuşacak çok lafımız var... Sen bildiğin kadarını söyleyiver!-

Hacer heybeyi tekrar yanına bırakarak azıcık düşündü. Bir aralık gözlerini üstümde gezdirerek hikayesini ne dereceye kadar alaka ile dinleyeceğimi, ne kadar anlayabileceğimi keşfetmek ister gibi beni süzdü. Genç yüzünde büyük bir ciddilik, iri, siyah gözlerinde dalgın bir hal vardı.

-Bu Hasan Zeytinli'de bahçıvanmış...- diye başladı. Anlatırken önüne ve ara sıra ovaya bakıyor, güzel bir delikanlı eline benzeyen irice elinin şahadetparmağıyla toprağı karıştırıyordu.

-Bu Hasan Zeytinli'de bahçıvanmış... Ufacık bir bahçesi varmış; yazın bostan, yeşillik eker, kışın el zeytini silkmeye gider, koca anasıyla yaşar dururmuş. Daha da pek genç imiş; hani bıyığı yeni terlemiş. Anasından başka kadına göz kaldırıp bakmaz, düğünde, bayramda öbür delikanlılar gibi rakıya, oyuna katılmaz, kız gibi bir oğlanmış... Pazarlara gidip bostan ne satınca da parasını getirir, anasına teslim edermiş. Bizim obadan onu bilenler var da onlar söylüyorlar... Anam daha şuncağız çocukmuş... İşte o zamanlar bizim Yüksekoba'dan Emine, Edremit pazarında bu Hasan'ı görmüş... Anam Emine'yi bilirdi; sekiz yük balları varmış; babası ağaç devirip kereste yapar, anasıyla Emine de arılara bakarmış. Dağ gibi bir kızmış. Danaları, inekleri, boynuzundan tutunca şu yana savuruverirmiş. Bu geldiğimiz yolu iki saatte iner, üç saatte çıkarmış.

Çocuklarla da pek oynar, obanın kızlarını ardına takınca ormanda koşturup terletir, sonra da hepsini bicik bicik yanaklarından öpermiş... İşte bu Emine, Edremit pazarında Hasan'dan bostan almış; hani dağlık yerde pek kavun karpuz olmaz da onun için... Hasan bostanları Emine'nin heybesine doldururken: 'Yörük kızı!' demiş, 'Yükün ağır oldu. Kazdağı'nın yolu çetindir, nasıl çıkacaksın?'

Emine onun yüzüne gülüvermiş de:

'Ne sandın düz ovalı!' demiş, 'Biz dağlıyız, sizin boş çıkamadığınız bayıra biz kırk okka yükle çıkarız!..'

Hasan önüne bakmış, Emine yoluna gitmiş, ama ertesi pazar yine onun sergisine varmış:

'Bostanların iyi çıktı, sarı oğlan, al sana bal getirdim!' demiş; omuzundan bal teknesini indirip bir gömeç almış, Hasan'a vermiş. Hasan'ın yüzü yine al al olmuş:

'Ne zahmet ettin, yörük kızı!' demiş, ama Emine cevap vermeden gülüp yürümüş.

İkindi vakti Hasan eşeğini önüne katıp köye dönerken, Kadıköy Mezarlığı'nın önüne varınca, bakmış Emine heybesi sırtında ileriden gidiyor. Önce dili tutulmuş, hiç tınmadan ardından yürümüş, sonra bir yüreklenmiş, eşeğini sürüp Emine'nin yanına varmış:

'Uğurlar olsun, yörük kızı! Sen hangi obadansın?' diye sormuş. Emine, Hasan'ı görünce:

'Sana da uğurlar olsun, sarı oğlan! Ben Yüksekobalı'yım sen nerelisin?' demiş.

'Ben Zeytinli'denim... Köye kadar yolumuz bir... Heybeni eşeğin üstüne at da rahat git!..'

'Olmaz! Ovada heybeyi eşeğe taşıtırsam, koca dağa bu yük ile nasıl çıkarım?'

Zeytinli'ye gelene kadar yan yana yürümüşler; az konuşmuşlar, çok bakışmışlar; ama ikisinin de gönlü birbirini sevmiş. Ondan sonra her pazardan beraber dönmüşler... Emine arada bir Hasan'ın, Zeytinli'nin alt başındaki bahçesine uğrayıp ona süt, peynir, bal götürmüş; Hasan, Emine'ye dut silkivermiş, kiraz, vişne toplamış. Bahçenin ortasındaki ayvanın dibinde yan yana çömelip konuşurlarken görenler çok olmuş. Ama Hasan'ın anası bakmış ki bu iş böyle sürüp gidesi değil... Oğlunu önüne oturtup:

'Oğlum, Hasan!' demiş. 'Baban öleli beri evin erkeği sensin... Ben bugün varsam yarın yoğum... Evine bir kadın lazım. Sana bizim köyden bir kız almak isterdim ama, yine sen bilirsin... Eğer gönlün bu yörük kızını pek sevdiyse bu ihtiyar halimde obasına gidip isteyeyim... Güz yaklaştı; zeytinden sonra düğününüzü yaparız...'

Hasan da hep bunu düşünürmüş ama, bir türlü içini dökemezmiş. Bakmış artık beklemenin yolu yok, Emine obadan indiği bir gün onu bahçede yanına oturtmuş:

'Emine' demiş, 'bahar geçti, yaz geçti; leylekler yerine göçtü! Kış gelip dağları yolları kar örtmeden ya sen bana gel, ya ben sana geleyim!'

Emine'nin yüzü sapsarı olmuş:

'Ah, Hasan!' demiş, 'Kışın derdi senden evvel benim içime çöktü, ayrılık günleri geldi çattı. Ne ben senin köyünde edebilirim, ne sen benim obamda... Bu yaz büyük günah işledik... Artık sen beni unut, ben de seni unutayım...'

Bunu duyunca Hasan'ın aklı başından çıkmış; Emine'nin eline sarılmış:

'Aman yörük kızı, aman biricik Eminem!' demiş, 'Senin tatlı dilini

duyan, güler yüzünü gören bir daha seni nasıl unutur? Böyle deme, burda kal. Sen bahçeye bakarsın, ben zeytine giderim, kimseye muhtaç olmayız...'

Emine acı acı gülmüş de demiş ki:

'İnsan nereye giderse rızkı da beraber gidermiş; bunu düşündüğüm yok. Ama ben dağlıyım, bu çukur ovalarda kalamam. Köyünüzün eli kınalı kızlarına katışamam, senin içine dert olur... Kızılbaş kızı geldi de Hasan'ı elimizden aldı derler, benim içime dert olur... Yörük kızı dağdan köye, çadırdan eve inmemeli... Ben seni görmemeliydim... Gördüm, sözüne uymamalıydım... Ama neyleyim, senin de tatlı sözünle güler yüzün etti bunları... Hadi benim Sarı Hasanım, tut ki birbirimizi düşte görmüş de uyanmışız... Bırak beni dağıma gideyim!'

Yanından kalkıp kuş gibi uçmuş. Hasan arkasından bakmış kalmış...

Hacer toprakla oynayan parmağını eteğine silerek, önce bana, sonra ileriye, boşluğa baktı. Ben gözlerimi onun yandan görünen yüzüne dikmiştim. Bakışının hala tesiri altındaydım. İnsan ruhlarının ince ve derin kıvrıntılarını bütün karmakarışıklığı ile anlayan ve şaşılacak bir kolaylıkla anlatan bu genç yörük kızı sanki birdenbire büyüyüvermişti. Gözlerini çevirmiş, aşağıya, yeni yeşeren ağaçları, taze ekinleri, koyu yapraklı zeytinleri, yer yer görünüp tekrar kaybolan dereleri ile pırıl pırıl yanan ovaya bakıyordu.

Dağınık siyah kaşların altında düşünceli duran gözleri, sımsıkı kapalı ince dudakları, tozlu ve hala biraz terli yanakları çam dalları arasından sızan güneşte parlıyor; çocuk çizgilerini henüz kaybetmemiş olan yüzü garip bir olgunluk ifadesi alıyordu. Aşağılarda kalan derenin uğultusu rüzgarın esişine göre azalıp çoğalarak bize kadar geliyor, çamların mırıltısına karışıyordu. Baygın bir kekik ve çam kokusu ortalığı doldurmuştu. Hacer kız elini yanına uzatarak yerden kuru bir kozalak aldı; parmaklarıyla onun dişlerini büküp kırmaya başladı. Sonra başını bana çevirdi, elinde ufaladığı kozalağın çıtırtılarına karışan hafif bir sesle yeniden anlatmaya başladı:

-O günden sonra Hasan'ın yüzü gülmemiş, rengi yerine gelmemiş. Gönlünü bir yerde eğlemez, ağzını açıp dünya kelamı eylemez olmuş. Pazarlara ayva, nar satmaya gider, ne alıp ne verdiğini bilmeden geri dönermiş. En sonunda bir gün dayanamamış; Edremit pazarı günü, akşam vakti Zeytinli'nin üst başında, Yüksekoba'ya giden yolun kıyısında oturup Emine'yi beklemiş. O gün kızın pazara indiğini kestirirmiş. Az sonra Emine yolun alt başında görünmüş. Onun da yüzü sarı, hali perişanmış. Hasan'ı görünce yüreği yanmış ama, hiç tınmadan oradan geçip gidecek olmuş. Hasan yolunu kesmiş:

'Emine!' demiş, 'Bu dünyada gönlüne karşı gelen babayiğit çıkmamış. Ocağına düştüm! Deli gönlün bizim çukur köyümüze sığmazsa al beni obana götür! Ananı ana, babanı baba bileyim; ineğini sağıp davarını güdeyim; babanla tahta biçip keresteyi dağdan sırtımda indireyim. Tek beni buralarda garip koyup gitme!..'

Emine durmuş, Hasan'ın yanına çökmüş, gözlerini koluna silmiş:

'Hasan' demiş, 'yüreğimi deldin! Ne çare ki dediğin olacak iş değil. Ovada büyüyen dağda yapamaz... Dağın suları serindir ama, yolları sarptır, kışı çetindir... Kar altında odun kesmek, bahçeye bostan ekmeye benzemez. Benim erim diye götürdüğüm adamı obamızın yiğitleri kınamamalı!.. Ben seni bildim, artık gözüme hiçbir yiğit görünmüyor; ama anamın, babamın, akranımın yanında seni küçük düşüremem. Sal beni gideyim!..' Hasan ayak diremiş: 'Her işi yaparım; obanızın yiğitlerini kardeş bilip işlerine koşarım; eğer of dersem kov beni köyüme gönder!' demiş.

Emine'nin aklı yatmamış ama, yüreği yumuşamış: 'Haftaya burada bekle de cevabımı al!' demiş.

Hafta sekiz gün, Hasan anasının boynuna sarılmış; hak alıp hak vermiş; gelmiş yolun başına, Emine'yi beklemiş... Çok geçmeden yörük kızı görünmüş... Sırtında koca bir çuval varmış, içi pamuk doluymuş gibi onu beli bükülmeden taşırmış. Hasan'ın yanına gelince:

'Hasan!' demiş, 'Anamla, babamla danıştım; onlar da emmilerimle danıştılar. Ovalıya varanın, ovalıdan kız alanın onduğunu gören yok.

Deli kız, deli kız! dediler. Yüksekoba'da gönlünü verecek yiğit mi bulamadın? Ben de: Herkesin yiğidi kendi gönlüne göreymiş! dedim. Peki öyleyse dediler, bir sına bakalım, senin yiğidin Kazdağı'ndaki yörük Emine'ye er olacak adam mı? Konuşup kavil ettik (sözbirliği ettik): Zeytinli'den kırk has okka tuz aldım; bunu sırtına vurup bir yerde durup dinlenmeden benimle Yüksekoba'ya çıkabilirsen haftaya düğünümüz olacak. Kırk okka yükle dört saatlik dağa çıkan adama eğri bakacak babayiğit bizim obamızda yoktur. Çıkamazsan, kaderimiz böyleymiş!'

Hasan bir söz söylemeden çuvalı sırtlamış. Emine'nin önüne düşüp yürümüş. Ayakları kuş gibi uçarmış. Beyobası'nı geçmişler, bayır aşağı dereye inerken Emine bir bakmış, Hasan'ın yüzünden, ellerinden su gibi ter boşanıyor... Az önce genişleyen yüreği daralmış:

'Kendine yazık etme, Hasan!' demiş. 'Ver çuvalı bana, ben gideyim! Sen bahçene dön!'

Hasan soluk soluğa:

'Buraya gelirken ant içtim. Geri dönersem sağ dönmeyeceğim!' deyip yürümüş. Emine'nin yüreği daha da daralmış ama çaresi yok. Eski değirmeni geçmişler, Sutüven'in yanına gelince Hasan durmuş:

'Emine!' demiş, 'Bana ettiğin zulümdür! Tuzlar sırtımı yaktı... Dur bir soluk alayım!'

Emine:

'Kavlimizde durup dinlenmek yok!' deyip yürümüş. Hasan bir taştan bir taşa atlayıp ardından yetişmiş. Az daha gitmişler; Hasan yine durup yalvarmış:

'Emine, zalım anana babana uyup beni çok ağır sınadın! Bu kadarı yeter, hadi köye dönelim!'

Emine'nin yüreği dilim dilim olmuş da içindekini yine dışarı vurmamış:

'Ben sana dedim Hasan, bu dağlar sana göre değil! Ver çuvalı ben gideyim' demiş.

Hasan gayretlenmiş, biraz daha yürümüş. Demin yanından geçerken Hasanboğuldu dedim ya, eskiden oraya Gök Büvet derlermiş. Hasan oraya geldiğinde dizleri bükülüvermiş, olduğu yere çökmüş:

'Ah, Emine!' demiş, 'Beni boş yere yaktın. Ben bu dağlara çıkamayacağım, gel köye dönelim!'

Emine ağzını açıp bir söz demeden Hasan'ın sırtından düşen çuvalı yüklenmiş, tek başına, gerisine bakmadan yürümüş. Çalıların ardında kaybolup giderken, Hasan anasız kalmış yavru kuş gibi bağırmış:

'Emine, obana gelemem, köyüme dönemem, beni buralarda bırakıp gitme!'

Emine durmuş, durmuş, sonra başını çevirmeden yine yoluna düzülmüş. Ta patlakların yanına gelinceye kadar Hasan'ın bağırdığını duymuş. Garip oğlan suyun gürültüsünü bastırıp:

'Emine, ben senin ardından gelemedim, sen benim ardımdan gel!' diye seslenirmiş.

Emine bir yerde durup soluk almadan, bir kere dönüp ardına bakmadan kırk okka tuzla obaya varmış. Anası babası onu görünce her şeyleri anlamışlar. Kız çuvalı oraya atıp yere yıkılmış, kendinden geçmiş; ama daha ortalık kararmadan yerinden fırlamış:

'Duydunuz mu? Hasan beni çığırıyor!' demiş.

Anası babası sormuşlar:

'Hasan'ı nerde bıraktın?'

'Gök Büvet'in orda!'

'Kız sen deli mi oldun? İki saatlik yerden buraya ses gelir mi?' Emine kimsecikleri görmez, kimseciklerin sözüne bakmaz, durup dinler, sonra:

'Anacığım! Bak nasıl çığırıyor! Yazık oldu... Dur bir varıp bakayım!..' dermiş.

O gece zor tutmuşlar. Obanın yanındaki ormanlarda sabahacak dolaşmış. Gün ağarırken Gök Büvet'e inmiş. Bakmış oralarda kimsecikler yok... Suyun yanından geçip gidermiş, bir de ne görsün: Hasan'ın dallı çevresi, koca çınarın su içindeki dallarından birine takılmış, yüzüp duruyor... Onu oradan aldığı gibi koynuna sokmuş... Dere boyunda bir aşağı, bir yukarı koşup: 'Hasanım! Ses ver de yanına varayım!' diye bağırmaya başlamış. Her defasında dağlar taşlar ses verir:

'Emine, ben senin ardından gelemedim, sen benim ardımdan geleceksin!' dermiş.

Yemeden, içmeden üç gün dağlarda, ormanlarda, dere boylarında dolaşıp Hasan'ı aramış. Zeytinli'ye inip anasından sormuş. Kocakarı saçını başını yolar, ağlarmış.

Köylüler Hasan'ın Gök Büvet'te boğulduğuna kayıl olmuşlar (inanmışlar): 'Güz yağmurlarından derenin suyu coştu. Ölüsü kim bilir hangi kovuğa girip kaldı? Belki de sular aldı denize götürdü!' derlermiş. Emine bunu duyunca:

'Yalan!' demiş, 'Hasan ölmedi ki! Beni çığırıp duruyor ama yerini diyivermiyor. Araya araya bulurum helbet!'

Anası babası ardına düşmüşler, alıp kapamışlar. O bir yolunu

bulur, dere boyuna iner, Hasan'a seslenirmiş. Gök Büvet'in yanındaki kayalara oturur, koşmalar düzer söylermiş. Bir gün anasına:

'Hasan bana yine seslendi; bugün beni Gök Büvet'te bekleyecek. Bu sefer sağlam kavilleştik, gayrı kavuşacağız!' demiş.

Anası:

'Amanın kızım, neler oldu sana?' diye ağlayıp dövünmüş. Kız bir yolunu bulup ortadan kaybolmuş. Akşamüstü oradan geçenler Emine'yi Gök Büvet'in yanındaki koca çınarın dalında, Hasan'ın çevresiyle asılı bulmuşlar.-

Hacer kız kara gözlerini yüzüme dikerek:

-İşte Gök Büvet'e o zamandan beri Hasanboğuldu diyorlar; koca çınara da Emine Çınarı derler. Hadi, geç olmadan yolumuza gidelim!..-

Akşam yaklaştığı için aşağıdan doğru derenin uğultusu daha çok duyuluyordu. Kalkıp yürümeye başladık. Güneş Sarıkız'ın arkasına girmiş, bulunduğumuz yeri birdenbire artan serin rüzgarlara bırakmıştı. Eteklerine kadar çam, oradan denize kadar zeytin ormanlarıyla örtülü olan Kazdağı'nın bu yamacında saatlerce süren bir akşam başlamıştı. Güneş bin yedi yüz metrelik dağın arkasına adeta vaktinden evvel saklanmakla, günün bu en güzel zamanını sanki isteye isteye uzatıyordu. Midilli tarafından esen bir rüzgar körfezin girinti ve çıkıntılarında kırılarak boyuna yolunu değiştiriyor, suların üzerinde ayrı ayrı taraflara koşuşan dalgacıklar meydana getiriyordu. Güneşin, Madra Dağları'nın üstündeki bulutlara vurarak onları kızıllaştıran ve oradan tekrar denize akseden son ışıkları, başka başka istikametlerde kırışan sularda türlü renkler yaratıyordu. Dağın eteklerine sıralanan ve bazan hemen önümüze kadar yükselen tepeler, birbiri üstüne yığılmış karanlık bulut kümeleri gibi görünüyordu. Daha uzaklarda, Ayvalık'ın karşısındaki Cunda Adası'nın alçak tepeleri, Kazdağı oralara siper olmadığı için, hala güneşin kırmızı ışıkları içinde yanıyor; biraz daha arkada, Midilli'nin o taraflara kadar uzanan kollarına karışıyordu. Rüzgar çamların dallarında uğulduyor, önünde giden Hacer kızın

etekleri ve ince örülü saçlarını öne doğru savuruyordu. Saatlerce beraber geldiğimiz bu kızın ne kadar güzel, ne kadar ahenkli bir yürüyüşü olduğunu ilk defa fark ediyordum: Olgun bir buğday tarlasında ilerliyormuş gibi hafifçe dizlerini kaldırarak ve başını ileri geri sallayarak adım atıyor; çimenlerin ve renk renk çiçeklerin, üstüne çıplak ayaklarıyla basarken vücudunun ağırlığı olmadığı hissini veriyordu.

Yanına sokuldum:

-Hacer kız- dedim, -Emine'nin Gök Büvet'te oturup söylediği koşmalardan bildiğin var mı? Obaya varmadan bana bir tanesini söyleyiver!-

Durdu. Gözleri, etrafımızı saran manzaranın ve biraz evvel anlattığı hikayenin içinde kaybolmuş gibi büyük ve dalgındı. Şakaklarında, tozlarla karışıp sonra kalın çizgiler halinde kuruyan terlerin izleri vardı. Derin derin nefes alıyordu. Bu anda onu, etrafını saran tabiattan ayırmaya imkan yoktu. Akşamın loşluğu içinde topraktan, çiçeklerin arasından fırlayıp büyüyüvermiş bir mahluk gibiydi. Yavaşça dudaklarını oynattı:

-Sana Emine'nin bir koşmasını okuyuvereyim!- dedi. -Hasan'ına kavuşmadan az önce bunu söylemiş derler!..-

Biraz düşündü; gözleri kapalı ilave etti:

-Kim bilir...-

Sonra arkasındaki çam ağacına sırtını dayadı, heybesini sağ omuzundan yere düşürdü, gözlerini yere dikti; hafif, fakat tüyleri ürpertecek kadar içli bir sesle şu koşmayı okudu:

Uzaklardan sesin aldım;

Çevreni derede buldum;

Nereye gittiğin bildim,

Hasanım arkandan geldim.

…

Sarı kahküllü, dal boylum;

Saz benizli, ayva tüylüm;

Tatlı sözlü, melek huylum,

Hasanım ardından geldim.

…

Köyden, obadan koğulan,

Duru sularda boğulan,

Toz köpük olup dağılan

Hasanım ardından geldim.

…

Sarp dağlara getirdiğim,

Kavuşmadan yitirdiğim,

Ak kefensiz yatırdığım

Hasanım ardından geldim.

…

Emine'yi yaslı eden,

Kerem olup Aslı eden,

Dağı taşı sesli eden

Hasanım ardından geldim.

1942

SIRÇA KÖŞK

Portakal

Vapur Doğu Akdeniz limanlarından birine yaklaştığı zaman ortalık kararmaya başlamıştı. Güneşin biraz evvel battığı, denizle bulutların birbirine karıştığı yerde katmer katmer turuncu yığınlar, bunun karşısında, Torosların üzerinde ise, karlı tepeleri saran al al tüller vardı. Vapur kısa, kalın bir şeydi. Kıçı pek suya batmış, burnu pek havaya kalkmış gibi yürüyordu. Elli beş yaşındaki makine, kendisiyle aynı yaşta olan tekneyi, sıtmaya tutulmuş gibi zangır zangır titretiyordu.

Yarım asırdan beri fırçalanıp silinmekten yarı yarıya incelmiş ve aralarındaki zifti dökülmüş olan güverte tahtaları, sıcakta yan yatıp hızlı hızlı soluk alan sıska bir köpeğin kaburgaları gibi, kımıldayıp duruyordu.

Bir saatten beri dümen vardiyası tutan vinççi İsmail, bacakları bir arşın kadar birbirinden ayrı, çıplak ayakları deve tabanı gibi sımsıkı güverteye, elleri dümene, gözleri limana yapışmış, hiç kımıldamadan duruyordu. Görenler onun sanki nefesi kesilmiş bir halde çok mühim bir hadiseyi, mesela karşıda taş evlerinin camları parlayan şehrin bir infilakla uçuvermesini, yahut denizden büyük bir canavar çıkıp gemiyi birden yutuvermesini beklediğini sanırlardı.

Halbuki hiç de böyle büyük şeyler düşündüğü yoktu. O İstanbul'da, Beşiktaş'ın arka mahallelerinden birinde bıraktığı minimini bir şeyi, on beş gün evvel, bu son sefere çıkacakları gün doğan oğlunu düşünüyordu. Ona, geçen sene Şile taraflarından İstanbul'a motörle mangal kömürü getirirken boğulan babası Musa Kaptan'ın adını koymuştu. Şimdi kendi kendine, ağzını kımıldatmadan mırıldanıyordu:

-Musa Denizer!.. Musa Denizer!-

Çocuğunun hem adını, hem soyadını birlikte söyledikçe oğlan gözünde büyüyordu. Limanın önünde yamyassı yatan ve üzerinde harap bir kale bulunan Adacığa yaklaşmışlardı, burada dümeni sancak tarafına kırarken:

-Okutacağım keratanın oğlunu!- diye söylendi.

Kendisi okumamıştı ama, tütünden aldığı karısı -tahsilli- idi. Hem birkaç sene mektebe gitmiş, hem de öteki işçi kızlarla beraber okuyup yazmaya merak sardırmıştı. İsmail her seferden dönüşte bir Köroğlu (Burhan Cahit Morkaya'nın çıkardığı mizah dergisi) alır, eve gidip yıkandıktan sonra onu karısına uzatır, kendisi mindere kurularak, dinlerdi. Karısı Hayriye hiç kekelemeden, hafızlar gibi başını sallayarak, önce resim altlarını, sonra destanları, sonra makaleleri, haberleri, tefrika romanları, acayip, hatta biraz yanık bir makamla okur, bu sırada İsmail de, dudaklarının kenarında müphem bir çizgi, anlasın, anlamasın, arada bir kahkaha atarak dinler, harp vaziyetine ait yerleri tekrarlatır, vapurda güverte yolcularından, yahut izinden dönen neferlerden dinlediği mütalaaları, birbirine karıştırıp anlatır, -gidişat iyi değil gibi Hayriye!- der, susardı. Bu sükut, -Artık yemek yiyelim- manasına idi ve karısı hemen yerinden fırlar, sofrayı hazırlamaya başlardı.

İsmail hiç kımıldamayan gözlerini artık iyice yaklaştıkları limana dikmiş dururken, arkasından ayak sesleri duydu. Kalın, cızırtılı bir ses:

-Ben göremedim yahu!- diyordu. Bu, gemi süvarisi idi.

İkinci kaptanın ince, titrek sesi:

-Dürbünle iyi bakın! Bana var gibi geliyor!- dedi.

İkisi de kumanda köprüsünün ön tarafına geldiler, dürbünlerini gözlerine yerleştirerek limanı ve orada sıra sıra dizili duran kara mavnaları uzun uzadıya araştırdılar. Kısa boylu, kırmızı yüzlü, kır saçlı, küt burunlu biri olan süvari, tam kitapların tarif ettiği bir deniz kurdu idi. Sesi, ayazda kalmış gibi yırtık yırtık çıkıyor, gözlerinin

uçlarından yanaklarına doğru yaşlar süzülüyordu. Gözlerinin altı da, içi su dolu kesecikler gibi şişmiş ve yanaklarına doğru sarkmıştı. İkinci kaptan ise inadına uzun, sarı, sıska bir şeydi. Kasketini kulaklarına kadar geçirmiş, şubat ayında buralarda hava pek soğuk olmadığı halde, kaputunun yakasını kaldırmıştı.

Süvari:

-Göremiyorum be!- diye söylendi.

-Biraz daha yaklaşalım, görürsünüz!-

-Biz yaklaştıkça da hava kararıyor...-

Sonra, somurtkan yüzünü hiç değiştirmeden kesik kesik güldü, eliyle ikinci kaptanın böğrünü dürttü:

-Patlama yahu!.. Limana varınca anlarız! Eğer bir şey varsa, acentadan evvel gelirler!..-

Konuşarak İsmail'in önünden uzaklaştılar. Delikanlı arkalarından bir göz attı. -İnşallah aradığınız çıkmaz!- diye söylendi. Bugün bu üçüncü vardiyası idi. Halbuki onun asıl işi vinççilik olduğu için, gemi bir limandan ayrılınca, öteki limana varıncaya kadar başaltı kamarasında yatıp uyumalıydı. Ama bu sefer tayfalardan üçünü birden sıtma tutmuş, kaptan da İskenderun'da başka tayfa almaya lüzum görmemişti. İsmail bunun suçunu süvaride buluyor, -Birazdan demir atınca geç vincin başına, artık gece yarısına kadar mı, sabaha kadar mı, Vira!.. Mayna!.. Vira!.. Mayna!.. Çek Allahın emrini!..- diye homurdanıyordu.

Ortalık adamakıllı kararmış, gemi de limana iyice yanaşmıştı. Rıhtımda tek tük ışıklar yanıyordu. İkinci kaptan tekrar kumanda köprüsünün ön tarafına gelerek demirin başında duran tayfalara emirler verdi. Demirin zinciri, istim seslerine karışan büyük bir gürültü ile, sıçraya sıçraya geminin burnuna doğru gidip, delikten geçerek sulara gömülüyordu.

Vapur makinelerini istop edip olduğu yerde, suların akışına kapılarak ağır ağır dönerken, bir sürü kayık, sanki bir anda peyda oluvermişler gibi, geminin etrafını sardı. Fakat aşağıya uzatılan iskeleye yanaşmıyorlar, biraz açıkta duruyorlardı. Yalnız içinde bir polisle bir sivilin ayakta durduğu Sahil Sıhhiye İdaresi'nin kayığı ile, acentayı getiren kayık, küçücük bayraklarıyla kendilerine bir yol açmışlar, vapura yanaşmışlardı. Hemen bunların arkasından başka bir sandal daha geldi, pek şişman ve kırmızı yüzlü biri acele, fakat alışkın hareketlerle iskelenin iplerine yapıştı, yuvarlanır gibi yukarı çıkmaya başladı. Kasketini gür kaşlarının üstüne eğerek aşağıyı seyreden süvari koluyla ikinciyi dürterek:

-Geldi!- dedi. -Sen burada kal!.. Buraya bırakılacak yirmi beş parça eşya var... Ben salona gidiyorum.-

Birinci mevki kamaraların kırmızı kadifeli küçücük salonu bir sürü insanla dolmuştu. Acenta önündeki dar masaya eğilmiş, yolculara bilet kesiyor, vapurun katibiyle konşimentoları, ordinoları, birtakım başka listeleri elden geçiriyor, kamarota kahve söylüyordu. Vapura herhangi bir iş için gelenler, aradıklarıyla baş başa vermiş, konuşuyorlar; yüzleri yolculuktan kirlenmiş kamara müşterisi şık hanımlarla arsız çocukları etrafa meraklı gözlerle bakıyorlardı.

Salonun daracık kapısında yan dönüp şunu bunu iteleyerek güç halle içeri girebilen şişman, kırmızı yüzlü adam, süvariyi bir köşede yalnız başına oturmuş, pencereden dışarıyı süzer görünce biraz duraladı, demin onu kumanda köprüsünde görmüş, el sallamış, ama öteki görmemezlikten gelmişti. Kendisi daracık yerlerden, yatak denkleri, sandıklar, girip çıkarken bir aralıkta sıkışıp kalan yolcular arasından yol bulup gelinceye kadar, kaptanın salona inip köşeye yerleştiğini görünce: -Tuzağı kurmuş bekliyor, domuz herif!- diye homurdandı; sonra iri dudağını yalayıp ıslattı, yüzüne tatlı bir ifade vererek o tarafa yürüdü:

-Nasılsın Süvari Bey?-

Süvari hiç beklemediği eski bir dostu ile karşılaşmış gibi:

-Ooo!.. Merhaba Osman Yiğit... Ne var, ne yok? Geç otur bakalım!- dedi.

Osman Yiğit kalbi hızla çarparak yaklaştı, kor üstüne oturuyormuş gibi, döner iskemleye şöyle bir ilişti, yutkundu, derin bir nefes aldıktan sonra:

-Ocağına düştük kaptan- diye boşandı, -üç bin sandık portakalım var! Bir haftadır yolunu gözleriz!-

Kaptan altı şiş gözlerini yarı kapayarak salondakileri süzdü, dudaklarının arasından, -İskenderun'da fazla mal çıktı, iki gün bekledik... Ama gemi de yükünü aldı...- dedi.

Karşısındaki, cümlenin son kısmını duymamazlıktan geldi:

-Neyse selametle geldiniz ya!-

-Öyle, inşallah selametle de gideriz!-

-İnşallah, inşallah... Şu bizim üç bin sandığa da...-

Kaptan bu sözleri hiç duymamış gibi:

-Hep de havaleli mallar yükledik... Bakalım İstanbul'u nasıl bulacağız... Denizlerin kötü zamanı...- diye devam etti, sonra, daha ziyade kendi kendine mırıldanıyormuş gibi:

-Gemi de gemi değil ki... Hacı Davut vapuru... Dört seneden beri havuzlanmadı... Allah çoluğumuza çocuğumuza acıyor herhalde...- Osman Yiğit, yüzü büsbütün kızararak:

-Şu bizim portakallar...- diyecek oldu. Kaptan birden doğrularak: -

İnşallah gelecek sefere...- dedi.

-Aman Süvari Bey... Şaka etme Allahını seversen! Portakallar sandığa gireli on beş gün oluyor. On gündür de rıhtımda bekliyor, bu sabah mavnaya yüklettim, nerdeyse gemiye yanaşmıştır!- Süvari Bey gözlerinin kenarından süzülen yaşları elinin tersiyle sildi, yüzünü uzun uzun kaşıdı, sonra:

-Osman Yiğit- dedi, -hatırın için birkaç yüz sandık alırım ama sintineye koyarım; başka yerim yok!-

-Yapma be kaptan, sintinede portakal gider mi? Sabaha varmadan çürür!-

-Orasına ben karışmam!-

Süvari bunları söyleyerek kalktı, salondan çıktı, yukarıya, kamarasına gitti.

Osman Yiğit başını iki yana sallayarak biraz bekledi, sonra o da acele adımlarla, dışarı fırladı, kumanda köprüsünün merdivenini ıkına sıkına tırmandı. Yukarı varınca ikinci kaptanı orada dolaşır buldu. Onu bir kenara çekerek meseleyi anlattı:

-Hadi kurbanın olayım, şu işi bir düzenine koy... Beni yakmasın...- diye sırtını sıvazladı.

İkinci kaptan:

-Vallahi, ne bileyim!.. Bakalım bir kere...- diye süvarinin kamarasına girdi.

Ondan sonra belki yarım saat süren bir pazarlık başladı, ikinci kaptan bir içeri, bir dışarı gidip gelerek bu hayırlı işi yoluna koymaya uğraştı, nihayet navlunu altı kuruş olan portakal sandıklarının yetmişer kuruştan gemiye alınması kararlaştı. Osman Yiğit aşağıya

inip acenta ve vapur katibi ile muameleyi tamamladıktan sonra, sandık başına navlun farkı olan altmış dört kuruştan üç bin sandığın tutarı bin dokuz yüz yirmi lirayı ikinciye teslim etti.

Bu aralık mavna yanaşıp portakal sandıklarını gemiye vermeye başlamıştı. Vinç sabaha kadar işledi. Tayfa İsmail Denizer, yorgunlukla, İstanbullu olan karısından öğrendiği güzel konuşmayı bir yana bırakıp halis Rize şivesiyle etrafına küfürler ediyordu. Kumanda köprüsündeki genç mülazım kaptan, ne yapacağını bilemiyor, denize yuvarlanan iki sandık portakal için aşağıda kıyametler koparan Osman Yiğit'e şaşkın gözle bakıyordu. Sabahın kırağısı üzerlerine yağan güverte yolcuları, ıslak paltolarının yahut yorganlarının altında kımıldıyorlar, öksürüyorlardı. Bir nefer, kaputunu omuzuna atmış, yağlı tahtalar üzerine uzanmış yatan bu erkekli, kadınlı, çocuklu kalabalığın üstünden aşarak ayakyoluna varabilmek için uğraşıyor, ak sakallı, sıska bir herif, yorganını sırtına sarmış cıgara içiyordu. Ön tarafta bir gidip gelme oldu. Bir kampana çaldı, gemi demir alıyordu. Biraz sonra makineler homurdana homurdana işlemeye, bütün tekneyi o garip sıtma nöbetiyle titretmeye başladılar. Vapurun bir gün evvel pek havaya kalkmış gibi duran burnu, bu sefer iyiden iyiye sulara gömülerek, cenup (güney) batıya doğru yöneldi. Kısa kalın bacadan çıkan kara dumanlar, güneşin doğmak üzere olduğu tarafa doğru kıvrım kıvrım uzanıyordu.

O gün öğleden sonra süvari ile ikinci kaptan, ellerinde dürbünleri ile, ikide birde ufukları seyretmeye başladılar. Bu hal ertesi gün, daha ertesi gün de devam etti. Ara sıra çarkçıbaşı da geliyor, o da cenup batıya, cenuba bakıyordu. Hep birden bir şey arıyor, bir şey bekliyor gibiydiler. İki üç kelimelik cümlelerle konuşuyorlardı:

-Bir şey var mı?-

-Görünmüyor!-

-Günbatısı karanlık, bir imbat çıkacak gibi!-

-Zannetmem... Bugünlerde lodos beklenir!-

-Olsun da, ne olursa olsun!-

-Ya adamakıllı kötü bir deniz yaparsa?-

-Eh, kısmette ne yazılı ise o olur!-

-Hadi hayırlısı!-

Üçüncü gün, ikindi vakti cenup tarafı karardı. Çarkçıbaşı yine üst güvertedeydi. Hemen kaptanın yanına koştu:

-Hele şükür, lodos geliyor... Allah vere de fazla sert olmasa!- dedi. Bunları söylerken gülümsüyor, yüzünün kalın derisi, kısa kesilmiş kır saçlarının dibine kadar kırışıyordu. Yarım saat kadar sonra, deniz oynamaya, ılık, fakat şiddetli bir rüzgar direklerde ıslık çalmaya başladı. Geminin iskele tarafına vuran dalgalar yükselip güverte yolcularını ıslatıyordu. Ellerinde yastıkları, kilimleri, sepetleri, bavulları ile kuytu bir yer bulmaya uğraşan kalabalık, şuraya buraya koşuyordu. Bütün aralıklar ve ambarlar portakal sandıklarıyla dolduğu için yolcuların üstü örtülü bir yer bulabilmeleri pek zordu. Herkes, rüzgardan, dalgalardan korunabilmek için aksi tarafa yığılıyor, bu yüzden gemi daha çok sancağa yatıyordu. Ortalık adamakıllı karanlıktı. Bir köşede kusan kadınlar, ağlayan çocuklar vardı. Kamara yolcuları da, yemeklerini sofrada bırakmışlar, köşelerine çekilmişlerdi. Ara sıra koridorlarda iki tarafa tutuna tutuna sarhoş gibi yürüyen dağınık saçlı kadınlar görülüyordu.

Çarkçıbaşı ile ikinci kaptan, birinci mevki salonuna gelmişler, yolculara telaşla tavsiyelerde bulunuyorlar, güya kendi kendilerine söyleniyorlarmış gibi:

-Vaziyet fena... Ne halt edeceğiz bilmem... Gemi gemi değil ki!.. Yük de fazla... Hep havaleli şeyler...- diyerek adeta panik havası yaratıyorlardı.

İkinci kaptan bir aralık:

-Çarkçı Bey!.. Avarya (avarya, -deniz zararı' demektir. Burada -gemiden denize mal atmak- anlamında) yapmazsak, vaziyet tehlikeli galiba!- dedi. Çarkçıbaşı:

-Vallahi bilmem, kaptan... Ama bizim makine dairesinde bile ayakta durulmuyor... Süvari Bey'le avarya için konuşalım!-

Yolcuların yanında yapılan bu münakaşadan sonra ikisi beraber yukarıya, süvariye çıktılar. En havaleli mal olan portakalların denize atılmasına karar verildi. İkinci kaptanın nezareti altında iki yüz elli sandık bordadan aşağıya fırlatıldı, sonra gemi katibi avarya evrakını usulü dairesinde tanzim etti. Tüccar Osman Yiğit'in sigortadan üç bin sandık portakalın parasını alabilmesi için bu evrakın düzgün olması lazımdı.

Ertesi gün öğleye doğru hava sertliğini kaybetti, akşamüstü büsbütün sakinledi. Birkaç gün daha gürültüsüz, patırtısız bir yolculuktan sonra, gece saat sekiz sularında, vapur İstanbul'a vardı. Sirkeci rıhtımına yanaştı. Boşalan yolcuların, telaşlı gidip gelmeleri arasında, tayfalar koşuşuyorlar, ambarları açıyorlardı. Bu aralık ufak tefek, çil yüzlü, incecik burunlu, yakası kürklü paltolu bir adam, dar merdivenden inmeye çalışanları itip arkalarına baktırarak vapura girdi, süvarinin kamarasına çıktı. İkinci kaptanla vapur katibi de oradalardı.

Çil yüzlü adam:

-Geçmiş olsun Süvari Bey!- diye söze başladı. -Acentadan öğrendim, Osman Yiğit'in portakalları avarya olmuş. Neyse sağlık olsun... Muamele tamam mı?-

Katip:

-Bizimki tamam!- diyerek bir deste kağıt gösterdi. -Yarın acentaya gider, üst tarafını tamamlarız!-

Süvari, o kalın ve cızırtılı sesiyle:

-Halil Eğinli!- dedi. -Nasılsın? Senin malların ziyan olmasına canım sıkıldı doğrusu, ama ne yaparsın, başka tüccarın malını atamazdım. En sonra Osman Yiğit'in portakallarını almıştım, en üstte onlar duruyordu. Şimdi sen portakalsız kaldın. Gelecek partiyi beklersin artık!-

Halil Eğinli:

-Gemide başka portakal da var mı?- diye sordu.

-Birkaç bin sandık da Dörtyol malı var. İskenderun'dan aldık...-

Öteki, kurnaz kurnaz gülerek:

-Canım başka, başka... Onu sormuyorum. Bizim için bir şey var mı diyorum!-

Kaptan, yine yüzü hiç değişmeden o kesik, kısa kahkahalarından birini attı:

-Kolay canım, senin vasıtan hazır mı?-

-Yanaştı bile!-

Kamaranın kapısını iyice kapattıktan sonra içerde esaslı bir pazarlık daha başladı. Denize atılmış göründüğü halde geminin deniz suyundan uzak yerlerinde rahat rahat bekleyen iki bin yedi yüz elli sandık portakal, Halil Eğinli'ye yeni baştan satıldı. İçinde seksen portakal bulunan sandıklardan her biri üç liradan hesap edildi. Aslında, ambalaj masrafı ile beraber tanesi doksan paraya mal olan portakalların sandığı, yüklendiği iskelede yüz seksen kuruş, meşru olan ve olmayan navlunla beraber İstanbul'da maliyeti iki yüz elli kuruştu. Ama böyle ufak farklar üzerinde fazla durulmadı. İki bin yedi yüz elli sandığın tutarı olan sekiz bin iki yüz elli lira Halil Eğinli'den peşin peşin alındı. Bir aya yakın süren bu seferin bütün geliri Osman

Yiğit'in navlun farkı olarak verdiği bin dokuz yüz yirmi lira ile birlikte, on bin yüz yetmiş lira tutuyordu. Eh, lostromosuna, serdümenine kadar pay verilecek olduktan sonra, bu rakam pek göz kamaştıracak bir şey sayılmazdı.

Halil Eğinli gittikten sonra, ikinci kaptan, çarkçıbaşı, gemi katibi, baş kamarot, bir de bu aralık vapura gelmiş olan acenta memuru, süvarinin kamarasında toplandılar.

İsmail Denizer, sefere çıkacakları gün çocuğu olduğunu ileri sürerek, vapur limana girer girmez ikinciden izin almıştı. Onun için şimdi Osman Yiğit'in denize atılmış görünüp Halil Eğinli'ye satılan portakallarını o boşaltmıyordu. Vincin başında daha çocuk denecek kadar küçük bir tayfa vardı.

Fakat İsmail Denizer de bir türlü gemiyi bırakıp gidemiyor, katibin yolunu gözlüyordu. Geçen sefer doğum masrafları için avans aldığından, artık para istemeye ne hakkı, ne yüzü vardı ama, eve de böyle büsbütün eli boş dönemezdi. Hiç olmazsa bir iki buçuk liralık koparmalıydı.

Katip de nedense ortalıkta görünmüyordu. Belki bir saate yakın bekledi, odasının kapısını açıp açıp içeri baktı, kimsecikler yoktu. Nihayet oradan geçen kamarotlardan birine sordu. Beyaz ceketli delikanlı:

-Süvarinin kamarasında, ama yanına giremezsin, işleri var!- dedi. İsmail yarım saat kadar daha bekledi. Sonra korkak adımlarla yukarıya çıktı. Her merdivenden sonra beş on dakika bekliyor, daha ileri gitmeye cesaret edemiyordu. Nihayet kaptan köprüsüne kadar çıktı. Hemen merdiven başında, telgrafın yanında kazık gibi durdu kaldı. Süvarinin beş altı adım ilerideki kamarasından sesler geliyordu. İkinci kaptanın ince, titrek sesi, süvarinin boğuk, yırtık bağırışlarına karışıyordu; içeride oldukça ateşli bir münakaşa vardı. Ara sıra birisi masaya vuruyor, kapı aralanıyor, birisi dışarı çıkmak istiyor, sonra kolundan yakalanıp içeri çekiliyordu. İsmail biraz durduktan sonra, bir korkuya kapıldı, hemen geldiği gibi dönüp gitmek için merdivene

ayağını attı. Fakat bu sırada kamaranın kapısı arkasına kadar açıldı. Geriden vuran sarı ışıkta kaptanın kısa, tıknaz vücudu göründü, İsmail bir ayağı merdivende, korkudan taş kesilmiş gibi kaldı. Kaptan ön tarafa, ona doğru yürüyordu. Birkaç adım daha atınca yanına geldi. Hırsla soluyor, homurdanıyordu. Islak gözleri karanlıkta daha küçülmüş gibiydi. Orada birisinin durduğunu görünce, kim olduğunu tanımadan koluna yapıştı. Boğulur gibi kısık bir sesle:

-Görmüyor musun köpoğlularını... Beni kafeslemeye bakıyorlar!- diye söylendi.

Bu aralık kapıda ikinci kaptanın sarı başı göründü:

-Süvari Bey, bir dakika teşrif buyurun!- diyordu.

Süvari o tarafa dönüp bağırdı:

-Bırak efendim, ne halt ederseniz edin, ben yokum bu işte!- Sonra tekrar İsmail'e döndü, yumruğuyla göğsünü döverek: -Bütün mesuliyet benim... Hapse ben gireceğim... Benim çoluğum çocuğum sürünecek... Benim şerefim mevzubahis... Yine de doyuramıyorum gözlerini pezevenklerin...-

İkinci kaptan o tarafa geldi, süvariyi yumuşak bir hareketle kolundan tutarak:

-Asabileşme kaptanım, senin dediğin olsun!- diye kamaraya sürüklemeye çalıştı. Sonra orada duran İsmail'i görerek:

-Sen ne arıyorsun burada ulan!- diye bağırdı. Tokatlamak için üstüne yürürken birdenbire kendini topladı, elini cebine sokup bir on liralık çıkardı, tayfanın eline sıkıştırdı:

-Haydi çek arabanı!- diye payladı.

İsmail çabuk çabuk merdivenden aşağı inerken, süvari tekrar kamarasına girmiş, kapı kapanmıştı.

İsmail yolda bir hayli düşündü: Eve ne götürebilirdi? Cebindeki on lira ona bir hayli cesaret, cömertlik veriyordu.

...

Biraz daha yürüdükten sonra, Bahçekapı taraflarındaki manavların önünde yavaşladı. Portakallara uzun uzun baktı. Lohusa karısına en iyi hediye portakal olacaktı, bu mevsimde Akdeniz seferine çıkan gemilerin tayfaları uğradıkları limanlardan ucuz ucuz portakal alır getirirlerdi. Fakat kendisi vinç başından ayrılamadığı, yanında da on parası olmadığı için bir şey alamamıştı.

Bir manavın önünde durdu, en irilerinden tanesi yirmişer kuruşa on tane portakal aldı, mendiline koyup bağladı, oradan geçen bir gazeteciden de bir Köroğlu istedi, katlayıp cebine yerleştirdi, sonra biraz ilerideki bekleme yerine giderek Beşiktaş tramvayını gözlemeye başladı.

1944

Beyaz Bir Gemi

Ressam Tevfik Aravurgun, bir elinde sehpası, öbür elinde boya kutusu ile rıhtımda sağına soluna bakındı. Dün akşam Haliç üzerinde batmakta olan güneşin, arkadan vurarak yelkenlerini sırmalı gibi parlattığı yassı ve alçak kömür kayıkları şimdi kuşluk vaktinin göz kamaştırıcı aydınlığı içinde pek kirli suratlı, hırpani, asıl vaziyetlerine pek yakın bir görünüş alıvermişlerdi. Ressam Tevfik, dün akşam rıhtımda gezerken tasarladığı -Fındıklı'da kömür kayıkları- tablosunun, bütün cazibesini kaybettiğini ve -yelkenlerinde kızıl hareler oynaşan, gölgelerinde karanlık ummanların ruhu buğulanan- --

Tevfik bir hayli de şairdi-- bu taka bozması motörlerin, yüzüne vuran ustalıklı projektör ışıkları kesildiği, vücudunu tatlı bir sır gibi saklayan tül sırtından çekildiği zaman sarkmış etleri ve sarı yeşil çehresiyle perişan bir hal alıveren bir eski dansöz gibi, karpuz kabuklarıyla kedi ölülerinin arasında ağır ağır çalkalandıklarını görünce, yüzünü buruşturdu. Bugün bir resim yapmaya karar vermişti, bir şeyler bulmalıydı. Ama öyle rastgele bir şey değil. Aslında çirkin ve iğrenç de olsa, güzelleştirebileceği bir şey... Çünkü sanat, yeryüzünde ve insanların içinde olup bitenleri, çöplükle sarayı aynı hakikatten uzak ve güzelleştirici örtüye bürüven ay ışığı gibi, tatlı bir yalan bulutunun arkasından göstermeye mecburdu, sanat eserinden faydalanabilecek durumda olanlar, her şeyden önce avunmak, oyalanmak istiyorlardı; sanatkarın ekmeği de işte bu tatlı rüya meraklılarına bağlıydı, yoksa kömür kayığında yüzükoyun yatan yırtık zıpkalı Bartın uşağına değil.

Ressam Tevfik Aravurgun alakasız ve bıkkın bakışlarını denizin kırışıksız çalkalanan yeşil yüzünde gezdirirken, tam karşısında, birkaç yüz metre ilerde, beyaz bir gemi gördü. Arkaya doğru yatık bacasından hafif dumanlar çıkan ve maden kısımları güneşte sapsarı parlayan bu ince uzun gemi, kemanbaş provasının zarif bastonunu Sarayburnu'na doğru uzatmış, kımıldamadan duruyor, bayrağını Kızkulesi'nin önünde dalgalandırıyor, bu haliyle, gagasını ileri doğru uzatıp kuyruğunu çırparak suların üstünde dinlenen beyaz bir martıya benziyordu. Ressam gözlerini kırpıştırarak o tarafa doğru baktı, sonra kararını vermiş gibi başını sallayıp sehpasını kurdu, boya kutusunu açtı, paletiyle fırçalarını eline aldı, pek öyle acele etmeden, sanki bu işi yarıda bırakacakmış gibi duraklaya duraklaya, beyaz geminin resmini yapmaya başladı.

Tepesine doğru yükselen güneş minimini gözlerini kamaştırıyor, henüz otuzuna gelmediği halde, esmer derisi, bumburuşuk olan yüzünü büsbütün kırıştırıyordu. Kısacık boyu sehpanın arkasında kayboluyor, ara sıra gemiye bakmak için başını çevirince boynunun derisi kıvrılıp katlanıyordu.

Bir saat kadar sonra resmi tamamladı, daha doğrusu, kendi kendine: -Eh, yeter artık!- diye işi bıraktı. Elinin tersiyle alnının terlerini silerek bir iki adım geri çekildi. Hiç de fena olmamıştı. Günün resim yapmaya en uygunsuz olan bir saatinde çabucak çırpıştırdığı bu tablo bile, onun epeyce kabiliyetli bir sanatkar olduğunu gösteriyordu.

Yaptığı resme baktıkça bunu kendisi de fark eden Tevfik, -Ah, Fransa'da birkaç sene daha kalabilseydim, insan altı ayda ne görür, ne öğrenir ki?- diye zihninden geçirdi, eğilerek takımlarını toplamaya başladı, bu aralık yine kendi kendine söyleniyordu: -İstediğin kadar güzel resim yap... Anlayan, kıymetini bilen olmadıktan sonra...- Biraz durdu, kapalı dudaklarını birer çizgi gibi incelten garip bir gülümseme yüzünün buruşuklarını artırdı, o düşünmeye devam etti: -Neyse, buna da şükür... Sekiz sene Anadolu'da ortamekteplerle öğretmen okullarında resim hocalığı etmekten anamız ağladı, bir yolunu bulup buraya kapağı atmasaydık, daha da ağlayacaktı...-

Gözü karşıdaki beyaz gemiye takıldı ve düşünceleri hemen o tarafa kaydı: -Kim bilir hangi gavurun yatıdır?.. Yaşamasını biliyor hergeleler... Elbette, dünyada her şey parayla olur, para da onlarda... Sanatın kıymetini de onlar biliyor. Acaba bu geminin sahibi ne milletten? Ya İngiliz, ya Amerikalıdır. İngilizse boş ver, pinti oluyor herifler... Ama, Amerikalı ise yaşadık...-

Tevfik ilerden geçen bir sandala ellerini sallayarak seslendi. Kendisi de farkında olmadan birtakım kararlar vermiş olduğunu görünce gülümsedi... Eni iki, boyu üç karış büyüklüğündeki bu tabloyu geminin sahibine götürüp lütfen bu hediyeyi kabul etmesini isteyince, adam herhalde pek mütehassis olacak, hele ressamın karşıdaki Akademi'nin hocalarından olduğunu öğrenince, muhakkak kesenin ağzını açacaktı. Öyle ya, keyfi için hususi yatla seyahate çıkan zengin bir ecnebi için, gemisinin eşsiz İstanbul dekoru içinde yapılmış güzel bir tablosunu salonuna asmaktan ve dostlarına bu resmin yerli bir profesör tarafından yapıldığını söylemekten daha zevkli ne olabilirdi? Yapacak işleri olmadığı için dünyayı dolaşmaya çıkan aylakçı zenginlerin, memleketlerinin herhangi bir köşeciğinde saklanmayıp, sahilden her tarafı gezdiklerini ispat etmek ister gibi, her uğradıkları yerden vesika mahiyetinde bazı şeyler tedarik etmek adetinde olduklarını biliyordu. Ama bu düşüncelere dalmış bir halde gemiye yaklaşıp bayrağın İngiliz olduğunu görünce, biraz ümitleri kırıldı. Deli gibi para yiyenlerin asıl Amerikalılar olduğu malumdu. -Neyse, kalbini sağlam tut Tevfik!- diyerek elinde tablosuyla beyaz geminin merdivenini çıkmaya başladı. Kendisini yukarda genç, güleryüzlü, lacivert elbiseli biri karşıladı, kırk yıllık ahbap gibi ona elini uzatarak, tuhaf bir Fransızca ile:

-Buyurun- dedi, -deminden beri size bakıyordum, bizim yata geldiğinizi anladım. Dürbünle bakınca tablonuzu bile gördüm. Galiba bizim geminin resmini yapmışsınız, öyle değil mi?- Hem konuşuyor, hem de ressamı geminin kırmızı kadife takımlı salonuna götürüyordu. Altı ayda öğrendiği yarım yamalak Fransızca ile karşısındakinin sözlerinin ancak bir kısmını anlayabilen Tevfik, buruşuk yüzünde anlayışlı görünmek isteyen şaşkın bir tebessümle, genç kaptanın arkasından gidiyordu. Öteki sözüne devam ederek:

-Lord Cenapları pek müteessir olacaklar. Gemide bulunup sizi kendileri kabul etmeyi herhalde pek isteyeceklerdi. Sanatınızı bizzat takdir etmek fırsatını kaçırdıklarına sahiden çok üzülecekler- diyordu.

Ressam Tevfik Aravurgun'un yüreği birdenbire hızlı atmaya başladı, fena ihtimaller zihnini dolduruvermişti. -Hapı yuttuk!- diye düşünüyordu. -Herifin nezaketine bakılırsa, Lord Cenapları gemide yoklar bahanesiyle atlatılacağız. Ne yaman adamlar yahu... Beni daha uzaktan dürbünle dikiz edip atlatma planları hazırlamışlar. Ne yapalım, kısmet.-

Bol bol hayaller kurup bunların her zaman boşa çıktığını görmeye alışmış bütün insanlar gibi, ressam Tevfik de kaderine çabuk boyun eğenlerdendi. Bunun için, genç kaptan tabloyu eline alıp takdirkar bakışlarla uzun uzun seyrettikten sonra: -Ah, ne güzel, ne güzel... Bizimle bir öğle yemeği yemek lütfunda bulunursunuz, değil mi?- deyince, adeta sevindi, kaç günden beri doğru dürüst bir yemek yemediğini hesaplamaya çalışarak, -Neyse, buna da şükür!- dedi. Hele geminin bol, güzel yemekleri ile karnı iyice doyup, biraz fazlaca kaçırdığı tatlı şarabın tesiriyle mahmur, koltuğun arkasına yaslanınca, bu alışverişten memnun bile olmaya başladı. Böyle lüks bir gemide bu kadar nazik bir ecnebi ile karşı karşıya ve sindire sindire yenen bu nefis yemek, küçük bir mukavva parçası üzerine bir saatte yapılan bir resme değerdi; imzasının bir İngiliz lordunun yatında dünyayı dolaşması da caba...

Genç kaptanla İstanbul'un güzellikleri, resim sanatının incelikleri üzerinde biraz konuştuktan sonra, --kaptan da pek o kadar iyi

Fransızca bilmediği için, gitgide daha kolay anlaşmışlardı-- Tevfik gitmek için doğruldu. Kaptan: -Bir dakika!- diyerek salondan çıktı, tekrar içeri gelince, yüzü hafif kızararak: -Lord Cenapları hakikaten bedbaht olacaklar, bu centilmence alakanızı kendileri değerlendirmeyi muhakkak çok isterlerdi, kusura bakmayın, benim tarafımdan şunu kabul edin!- dedi ve ressama bir zarf uzattı. Kekeleyerek teşekkür kelimeleri mırıldanmaya çalışan Tevfik, kendisini merdiven başına kadar geçiren ve karaya dönebilmesi için geminin sandallarından birini veren kaptanın hararetle elini sıktı.

Kayıkta elini cebinden çıkarmıyor, parmaklarının arasında hışırdayan zarfı okşuyordu. Bunun içinde ne kadar para bulunduğunu hemen görmek için yanıp tutuştuğu halde, karşısında kendisine hiç bakmadan hızlı hızlı kürek çeken İngiliz gemiciden utanıyor, sonradan inkisara uğramamak için de; herhangi bir tahminde bulunmaktan kaçıyordu. Rıhtıma yanaşıp kendini karaya atar atmaz, koşarak binanın köşesini döndü, elleri titreyerek zarfı çıkardı ve içini boşalttı. Bunlar beş tane irice banknottu. Bir hayli evirip çevirdikten, yazıları söktürmeye çalıştıktan sonra, üzerindeki 5 rakamına bakarak bunların beşer İngiliz lirası olduğuna hükmetti; ama yine de bir anlayanına sormaya karar verdi.

Ressam Tevfik Aravurgun'un yaptığı yat resmi ile buna karşılık aldığı 25 İngiliz lirasının hikayesi birkaç saat içinde bütün Akademi'ye yayıldı, hatta bazı çabuk tesirler göstermekte de gecikmedi.

Mesela gencinden yaşlısından üç beş ressam hemen rıhtıma inerek aynı beyaz geminin, başka başka yerlerde ve birbirlerine göstermeden resmini yapmaya koyuldular. Ama daha başlangıçta, bütün ümitleri suya düştü: Ufak bir motör, beyaz gemiye yanaştı, gemi bacasından koyu dumanlar çıkardı, biraz sonra da burnunu Marmara'ya çevirerek aldı başını gitti.

Bu günden sonra birçok ressamların rahatı, hatta bazılarının uykusu kaçtı. Hepsi beyaz bir yat bekliyorlar, onun güzel bir resmini yapabilmek için yanıp tutuşuyorlardı. Gündüzleri kah atölyelerinin kocaman pencerelerine yaklaşarak, kah rıhtıma inip güya biraz hava almak, başını dinlemek ister gibi dalgın dolaşarak hep ufku

gözetliyorlar, kendilerine kimsenin bakmadığına emniyet getirince durup ellerini kaşlarının üstüne koyuyorlar ve engin denizde kara arayan kaybolmuş gemiciler gibi denizin yüzünde bir şeyler seçmeye çalışıyorlardı. Birçokları rüyalarında her çeşitten beyaz gemiler görüyorlardı. Bunlar, ister kocaman yolcu vapuru, ister alçacık taka olsunlar, kaptanları ister bahriyeli kantosuna çıkmış bir kadın, ister Hint racaları gibi giyinmiş kara sakallı bir adam kılığında bulunsunlar, nedense hep beyaz renkteydiler. Ama sahiden beyaz bir gemi İstanbul limanına girmeye tövbe etmiş gibiydi. Haftalar, aylar geçti, yata benzer bir şeyin Marmara'nın, yahut Boğaz'ın mavi suları üzerinden süzülüp geldiği görülmedi. İkinci Dünya Harbi'nden az önceki sıralarda olduğu için, belki lordlarda pek gezip dolaşma hevesi yoktu. Ama buna rağmen, bazı tuttuğunu koparır, sebatlı ressamlar ümitlerini kesmiyorlar, günün birinde herhalde beyaz bir yatın Sarayburnu'nu dönerek Kızkulesi'nin önüne demirleyeceğine inanıyorlardı. Beklemekten bıkıp yorulan, o gün bu fırsatı kaçıracak, fakat sabredip ümit kesmeyen kazanacaktı. Ressam Tevfik Aravurgun bu sonunculardandı. Ne olursa olsun sonuna kadar dayanacak ve kendi bulduğu hazineyi kimseye kaptırmayacaktı. Ötekileri en mukaddes haklarına göz diken haydutlar gibi kinli bakışlarla süzüyor, -Hele bir tane gelsin, size zor kaptırırım!- diye kendi kendine söyleniyor, ara sıra da yumuşuyor ve arkadaşlarına gidip bir anlaşma şekli bulmak, mesela, -ilk gelen benim, ikincisi senin, üçüncüsü de filancanın olsun- diyerek hiç olmazsa en tehlikeli birkaç rakiple uyuşmak istiyordu. Ama beyaz bir gemi, bir yat gelmiyor, gelmiyordu.

Bir eylül sabahı üç ressam rıhtımda birbirleriyle göz göze gelmekten kaçınarak dolaşıyorlardı. Tevfik bakışlarını bir denize, bir arkadaşlarına kaydırarak çabuk adımlar atıyor, nefsine küfür üstüne küfür yağdırıyordu. -Ne vardı liraları önüne gelene gösterecek? Sen İngiliz lirası görmedin de onlar pek mi gördüler sanki? İşte hiçbirisi kaç paralık banknot olduğunu bilemedi, sen sırrını meydana vurduğunla kaldın...-

Tam bu anda üç ressamdan biri, iki defa üst üste sergide mükafat kazanmış sarışın bir genç, olduğu yerde mıhlanmış gibi durup gözlerini ileriye dikerek kendi kendine söylendi: -Yata bak ulan!-

Ortalık pek sessiz olduğu için mi, yoksa mırıldandığını sanan genç

ressam heyecanından bağırıverdiği için mi, bilinmez, bu cümleyi ötekiler de duydular ve taş kesilmiş gibi, oldukları yerde durarak, gözlerini genç ressamın baktığı yere diktiler. Evet, beyaz bir gemi, bir yat, şurada birkaç yüz metre önlerinde duruyor, sağından solundan geçen şirket vapurlarının dalgasıyla hafif hafif sallanıyordu. Ne zaman gelmişti, ne zaman demir atmıştı, nasıl olup da farkına varmamışlardı? Hiçbiri bunlara cevap verecek halde değildi. Ama işte ortada bir gerçek vardı: Gemi, beyaz gemi, aylardan beri bekledikleri gemi karşıdaydı. Şaşkınlıkları geçer geçmez üçü de kuş olup atölyelerine uçmak istedikleri halde güya birbirlerine belli etmemek için ağır ağır içeri girdiler, merdivenleri teker teker, fakat sabırsızlıktan boğulacak gibi kalpleri çarparak çıktılar. Bir dakika sonra üçü de sehpalarının karşısına geçmişler, boyalarını ellerine almışlardı. Bu işi başarmadaki sırrın, resmin güzelliğinden ziyade çabuk bitirilmesine bağlı bulunduğunu üçü de biliyorlardı. Bunun için Tevfik ilk olarak ve yarım saatten az bir zamanda tablosunu bitirdi. Zaten her üçünün de atölyesinde Kızkulesi'yle Sarayburnu arasındaki manzarayı gösteren birer resim hazır duruyordu; yapılacak iş, bunun orta yerindeki boşluğa yatın tasvirini konduruvermekten ibaretti. Tevfik Aravurgun tablosunu yakaladığı gibi cadde tarafındaki kapıdan çıktı, biraz ilerden bir kayığa atladı ve bütün kuvvetiyle karşıdaki beyaz gemiye çekmesini söyledi. Daha kıyıdan otuz adım ayrılmamıştı ki, öteki iki ressamın da ayrı ayrı yerlerden sandala binip var hızlarıyla gemiye yaklaştıklarını gördü. Kayıkçıya, -Dayan amca, dayan!- diye gayret verecek oldu, fakat bu manasız yarışın ne demek olduğunu anlamayan adamcağızın ters bir bakışı lafını ağzına tıkadı. Öteki kayıklar gitgide yaklaşıyorlardı. Her ikisi de tablolarını tamamlamamış olacaklardı ki, şimdi kayıkta bile, dizlerinin üstüne koydukları mukavvalara fırçalarıyla bir şeyler ilave ediyorlar, şuralarını buralarını düzeltiyorlardı.

Geminin merdivenine üçü de hemen hemen aynı zamanda vardılar, kayıktan kayığa atlayarak, Tevfik önde olmak üzere, birbiri arkasından merdiveni çıktılar. Karşılarına ilk gelen oldukça temiz kıyafetli, mavi gözlü ve uzun burunlu tayfa Fransızca, yahut İngilizce yerine tatlı bir Laz şivesiyle: -Ne isteysunuz?- diye sorunca bir an duraladılar, fakat bundan bir mana çıkarmaya uğraşmadan nezaketle bazı şeyler öğrenmek istediler. Birinin sözünü öteki ağzından alarak:

-Yatın sahibi nerede efendim? Kendilerini görmek istiyoruz- dediler, sonra daha çekingen, devam ettiler: -Gemilerinin resmini yaptık da, kendilerine hediye edecektik!-

Daha konuşacaklardı, fakat, tam tepelerinden gelen boğuk, buna rağmen kuvvetli bir ses onları ürküttü, başlarını o tarafa çevirince, kaptan köprüsünün kenarına dayanmış, sarı dişli, en aşağı bir haftalık tıraşlı bir adamın, iri gözlerini döndüre döndüre kendilerine bağırdığını gördüler:

-Ne yatı ulan? Serseri misiniz nesiniz? Buraya alaya mı geldiniz? Şimdi o resimlerinizi başınıza geçiririm!- Sonra orada kımıldamadan duran uzun burunlu tayfaya döndü:

-Ne bekliyorsun be? Atsana bunları dışarı!- dedi.

Kendisine meseleyi anlatmak isteyen ressamların yüzüne bile bakmadan kamarasına girdi, kapıyı vurdu.

Mavi gözlü tayfa yumuşak, fakat itiraz götürmez bir hareketle ressamları merdivene doğru sürüklerken: -İyi etmedunuz- dedi, -bizim kaptan asabidur, şakadan hazzetmez. Haydi güle güle.-

Ressam Tevfik Aravurgun son bir gayretle, sanki hiçbir şeyi denemeden bırakmamak için, tayfaya sordu:

-Peki, bu yat kimin?-

Tayfanın yüzü kızardı, o da kızmaya başlamıştı, uzun burnunun ucu titreyerek:

-Bırak gevezeliği- dedi, -işiniz yok mu sizin? Bu gemi kimsenin değil, devletin. Yatı nerden çıkardınız? Tahlisiye gemisi bu. On gündür vazifedeydik, İstanbul'a gelir gelmez nerden çıktunuz? Haydi bakalum.-

Her üç ressam da kayıklarına binip döndüler. Biraz açılınca başlarını çevirip beyaz gemiye baktılar. Bunun sahiden yata benzer

tarafı yoktu. Alçacık kıçı, sudan dimdik fırlayan yüksek burnu ile, daha çok, büyücek bir römorköre benziyordu. Beyaz boyası yer yer kirlenmiş, sıyrılmıştı.

Ressamlar, arkadaşlarının alayına uğramamak için bugün başlarından geçeni gizli tutmaya karar verdiler. Ama çok düşündükleri ve aradan yıllar geçtiği halde, biçimsiz bir tahlisiye gemisini o gün kendilerine zarif, beyaz bir yat gibi gösteren şeyin ne olduğunu bir türlü anlayamadılar.

1945

Katil Osman

Hapishanenin dış avlusunda, Abaza Kemal'in kahve ocağının dibinde oturmuş, birbiri üstüne cıgara içiyordum. Yüksek kale duvarlarının dışından, limandan gelen sesler içime gariplik çöktürmüştü. Düdüğünü daha uzaklarda yanık yanık öttüren bir gemi şimdi yaklaşmış, demir atıyordu. Zincir gürültüsü arasında kavga eden kayıkçıların sesini duyar gibi oluyordum. Gönlüm dışardaydı. Başka zaman beni avutan şeylere bakmıyordum bile. Gardiyan Arif'in

tavuğu, etrafında bir haftalık civcivleriyle, ayaklarımın altında dolaşıyor, yanımdaki sur duvarının ortasından fırlayan ve büyüyüp aşağıya doğru uzandıkça çiçek üstüne çiçek açan papatya dalı hafif rüzgarda sallanıyor, esrarkeş Tayyar Baba biraz ilerde sırtını duvara dayayıp başını karnına sarkıtmış, Bayburt türküleri mırıldanıyordu. Ama ben bu candan ahbaplarımda teselli arayacak halde değildim. Gözüm sekiz arşın kalınlığındaki taş duvarları aşıyor, güverte kenarında eteklerini uçurarak vincin işlemesini seyreden kızları, merdivenden kocaman yatak denkleri indirmeye çalışan hamalları görüyordu. Yerimden fırlamak, gardiyanları, jandarmaları şöyle elimin tersiyle iterek çıkıp yürümek, bir sandala atlayıp gemiye varmak ve kaptana: -Çek!- demek istiyordum. Gözümde tüten ne şehirler, ne insanlar, ne de kırlar ve ormanlardı. Açık denizleri, etrafında duvar olmayan, uçsuz bucaksız yerleri arıyordum. Ama ruhumuz böyle gökyüzlerinde uçup dururken birdenbire yere inip insan küçüklüğü ile karşılaşmak ne tuhaf oluyor.

Mürteci Yakup Hoca yanıma sokuldu, altına demir iskemlelerden birini çekerek: -Nasılsınız bakalım?- diye sordu. Ben onun ne maksatla geldiğini tahmin ettiğim için hemen kahve ocağına seslendim: -Kemal, Hoca'ya bir çay demle.-

Zavallı, Balıkesir taraflarında burnunu soktuğu bir tarikat meselesi yüzünden -mürtecidir- diye on sene yemişti. Menemen hadisesinden ürken devlet, böylelerine karşı o sıralarda pek sert davranıyordu. Dışardayken hali vakti yerinde, iki karılı olduğunu söylediği halde, senelerden beri kendisini arayan, soran yoktu. Şunun, bunun yardımı, hapishane müdürünün himayesi, ara sıra yazdığı muskalar sayesinde şöyle böyle geçiniyor, fakat mahpuslar arasında laf taşıdığı, müdüre ispiyonculuk ettiği için, herkesten hakaret görüyordu. Bunları fenalık olsun diye değil, hem çok meraklı, hem de çok geveze olduğu için yaptığını sanıyorum. Çünkü onun nasıl bir an bile yalnız kalmaya dayanamayıp hemen birilerinin yanına sokulduğunu, söylenecek meraklı, mühim bir şey bulup etrafın alakasını kendi üzerine çekmek için, o minimini, bal rengi gözlerini kırpıştırarak nasıl kafasını patlatırcasına gayretler sarf ettiğini görmüştüm. Merakla dinleneceğine hükmettikten sonra, babasını ipe gönderecek sırları bile ortaya atmaktan kendini alamazdı. Yaz, kış sırtından çıkarmadığı soluk pembe pardösüsünün eteklerini savura savura bahçenin bir

yanından bir yanına koşar, şurda üç kişiden beş laf, burda beş kişiden üç laf alıp vererek gününü doldururdu. Kendisini benimle yarı buçuk hemşeri saydığı için, sık sık yanıma gelir memleketteki tanıdıkların sözünü açar, Balyalı olan ikinci karısından bahseder, en sonunda taze bir çaya fit olur giderdi. Bugün halinde yapma bir ağırlık vardı. Sağ elinde çay fincanı, sol elinde dumanını suratıma üflediği köylü cigarası, -işte bu insanların hali böyledir!- demek isteyen manalı baş sallamaları ile ikide bir içini çekiyordu. Gülümseyerek sordum:

-Hayrola Hoca, ne havadislerin var bakalım?-

-Bizim Katil Osman yine dün akşam haltlar karıştırmış. Bu sefer iş ciddi. Berber Hüsamettin'i bıçaklamış. Diye diye en sonunda katil olacak.-

Bu Katil Osman'ın kim olduğunu önce birdenbire hatırlayamadım. Biraz düşündükten sonra:

-Şu iki ay kadar önce tahliye edilen delikanlı mı? Hani Koca Reis yol kesmekten ceza verecekti az kalsın!- diye sordum.

-Keşke verseydi. En çoğu yedi sene alır, teşebbüs halinde kaldığı için iner, birkaç seneyle yakayı kurtarırdı. Bu işler de başına gelmezdi. Berber Hüsamettin ölürse on beş sene garanti. Berber de kurtulacağa benzemez, bıçağı karnından yemiş.-

Katil Osman'ı iyice hatırladım. Yirmi beş yaşlarında olduğu halde on yediden fazla göstermeyen, soluk, ince yüzlü, bembeyaz elli ve uzun parmaklı bir çocuktu. Yanıma hep ceketini toparlayıp ellerini göbeğinin üstünde kavuşturarak sokulur, bir şey söyleyecek olsam: -Buyur Ağabey!- diye başını uzatırdı. Memleketin şimdi hapiste bulunan namlı kabadayılarının yanında ağzını bile açmaz, hocasının bir sözünü kaçırmak istemeyen numunelik bir talebe gibi gözlerini dikip hep dinlerdi.

Onun dışardaki hayatı hakkında duyduklarıma inanmak çok güçtü, ama herkes aynı şeyi söylüyor, ziyaret günleri gelen ihtiyar anası bile, oğlunu uzaktan görünce: -Ocağımızı batırdın Osman, tez günde

boyların devrilsin!- diye acı acı beddua ediyordu. Anlattıklarına göre, bu yaşa gelen ve babası genç öldüğü için halleri hiç de iyi olmayan Osman, şimdiye kadar bir iş tutmuş değildi. Hangi ustanın yanına verdilerse üç beş gün durup kaçmış, terzilikte ilik açmaktan, kunduracılıkta iplik mumlamaktan ileri gidememişti. On yaşında mahalledeki memur çocuklarını dövmekten başlayarak, on ikisinde anasının üstüne yürümüş, on beşinde dayısına bıçak çekmiş, on altısından sonra da hiç olmazsa haftada bir karakolu, ayda bir hapishaneyi boylar olmuştu. Babadan kalma bir bağın baharda yaprağını, güzde üzümünü, kışın kökünü satıp rakıya yatırmış, anasının başını soktuğu iki göz evle arkasındaki bir buçuk dönüm bahçeyi de aynı yere yollamak için çok uğraşmış, fakat ihtiyar kadının -Cenazem çıkmadan bu eve başkası girmez!- diye müthiş bir inatla direnmesi ve tapuları Osman'ın dayısına verip saklatması yüzünden bu işi beceremeyişti. İhtiyar kadıncağızın küçücük bahçede yaz kış durmadan uğraşarak yetiştirdiği sebzelerle beş on erik, vişne ağacının meyvesi Osman'ın ne boğazına, ne üstüne başına yetmediği için delikanlı işi haraççılığa vurmuştu: Nazı geçen, daha doğrusu şerrinden yılan esnafa musallat oluyor, bazan bir pabuççunun, bazan bir zerzevatçının yanına, kendisini isteyen olmadığı halde, çırak gibi girip beş on gün çalışıyor, kefal tutup balık yumurtası çıkaran balıkçılara güya yardım ediyor, böylece yerine göre bir çift yemeni, yahut birkaç lira para alıyordu. Karadeniz'den bıldırcın akını başladı mı, o da avcılarla beraber gider, yağmurlu günlerde çocukların bile eğilip yerden kuş topladığı bu ava katılırdı. Akşamları herhangi bir meyhaneye dalıp bir ahbap sofrasında kendine içki, yemek ısmarlatır, olmazsa, aşçıya: -Borcum olsun!- der, savuşurdu. Birçokları başlarını belaya sokmaktansa ona arada bir yemek yedirmek, pek asılırsa yarım lira borç vermekle yakalarını kurtarmaya bakıyorlardı. Çünkü bir yapıştığı insanı kolay kolay bırakmıyor, en olmayacak yerde suluca laf atarak, şakalar yaparak, azıcık ters muamele görse hemen parlayıp kavga çıkararak karşısındakini iyice bezdiriyordu. Hiçbir düğünden, hiçbir toplantıdan eksik olmaz, kapısını açık bulduğu yere babasının evi gibi girer, üç kadehte sapıtır, ondan sonra, ya terbiyesi, yahut zavallılığı yüzünden kendisine mukabele edemeyecek birini seçer, balta olurdu. Kasabanın en kabadayıları bile onunla hır çıkarmaktan çekinirlerdi. Böyle bir çamura uymanın ayıplığı bir tarafa, Osman kavgada alt olacağını anlayınca işi hemen yaygaraya vurur, avaz avaz bağırır, ağlar, yedi mahalleyi başına toplardı. Her yerde, her vesileyle kavga çıkardığı, en küçük nizalarda (çekişme, kavga) bile elini

bıçağına atıp: -Yakarım ulan, kanını içerim ulan, beni katil etme ulan!..-'diye bağırıp palavralar savurduğu için, daha bir kişiyi bile yaralamadan adı Katil Osman olmuştu.

Ama yukarda da söylediğim gibi, benim hapishanede gördüğüm mahçup oğlanla bu azılı serseriyi birleştirmek zordu.

Halbuki o zaman da yine böyle bir edepsizlikten içeri düşmüştü: Bir akşam üzeri yolda evine giden bir mahallelisini çevirmiş: -Hadi gidelim de bana rakı ısmarla!- demiş, öteki: -İşim var!- deyince, -Öyleyse iki lira borç ver!- diye tutturmuş, adamdan yine yüz bulamayınca bıçağa sarılmış. Etraftan koşup gelenler polise teslim etmişler. Onu sık sık karşısında görmekten bıkan ağır ceza reisi bu sefer Osman'a iyi bir ders vermek istemiş, -Gece vakti silahla yol kesmek- suçundan onu şöyle dört beş sene için içeri tıkmaya niyetlenmiş. Ama Osman o taş yürekli Koca Reis'in karşısında da o masum, mahçup haliyle terbiyeli terbiyeli ağlayıp kendine acındırmış olacak ki, birkaç ayla yakayı kurtardı ve aldığı cezayı yatmışına saydıkları için hemen çıktı.

Yakup Hoca hep buna hayıflanıyor, -Reis, oğlana iyilik etmedi. Osman şu Yusuf makamında üç senecik yatsaydı aklını başına devşirip çıkardı. Şimdi berber ölürse on beşi yiyecek. Tuh...- diye söyleniyordu.

Vakit ikindiyi geçmişti. Hoca kollarını sıvayıp abdest almaya hazırlanıyordu. İlerdeki hızarcılar, biçtikleri ceviz kütüğünün arkasında namaza durmuşlardı. Sur duvarlarının üstünde jandarmalar nöbet değiştiriyorlardı. Limandaki geminin vinç sesleri, denizde gidip gelen motörlerin gürültüsü kafamın uzak yerlerinde uğuldayıp duruyordu. Arka tarafımdaki demir parmaklıklı kapı gıcırdadı, başımı çevirince, Hopalı gardiyan Ali Faik'le beraber Katil Osman'ın avluya girdiklerini gördüm.

Osman'ın yüzü kağıt gibiydi. Gözleri ufalmış ve kanlanmıştı, çenesiyle şakaklarındaki seyrek tüyler büyümüş gibiydi. Uzayıp incelmiş hissini veren çehresi, sivri burnu, yarı açık ağzında görünen ufak sarı dişleri ve etrafa şaşkın şaşkın bakan gözleri ile, kedinin ağzına düşmüş canlı bir fareye benziyordu.

-Geçmiş olsun Osman, gel şöyle otur bakalım!- diye seslendim. -Ali Faik, gel sen de bir kahve iç.-

Osman, himayesine sığınacak birini bulmuş gibi, çabuk adımlarla sokuldu, Yakup Hoca'nın yanına bir iskemle çekip ilişti, ellerini masanın üstüne koyarak, korkak gözlerini yüzüme dikti. İnce parmaklı beyaz elleri titriyordu.

-Nasıl oldu, Osman?- diye sordum.

-Sorma ağabey, bir kazadır oldu işte.-

Kırık dökük kelimelerle vukuatını anlattı. İşine geldiği gibi değiştirdiğini fark ediyor, fakat ses çıkarmıyordum. Sanki Koca Reis'in karşısındaymış da yüreğini yumuşatmak istiyormuş gibi ağlamaklı bir sesle ve başını sağ omzuna düşürerek vızıldıyordu: -Vallahi şaka olsun diye yaptım ağabey, bıçağın ucuyla şöyle dokunuverdim, karnı boşmuş, girivermiş!-

Bu sırada Yakup Hoca, gardiyan Ali Faik'le konuşuyor, onu sorguya çekiyordu. Osman'ınkine pek uymayan hikayesini tamamladıktan sonra gardiyan doğruldu, kahve fincanındaki son yudumu dikerek:

-Sen bu masalları bu sefer Koca Reis'e dinletemezsin, başka laflar düşün, hadi bakalım, koğuşa gidelim- dedi.

Osman da kalktı, uzaklaşırken yanındakine: -Vallahi billahi benim dediğim gibi oldu, Ali Faik!- diye izahat veriyordu.

Hemen o akşam birçoklarından dinlediğime göre, Osman'ın bu vukuatı da incir çekirdeği doldurmaz bir meseleden çıkmış: Kendisi gibi kopuk bir arkadaşıyla beş kadeh attıktan sonra kahveye gidip altmış altı oynarlarken berber Hüsamettin yanlarına gelmiş, oyuncuların kağıtlarına bakarak: -Koz çek, yirmiyi söyle- diye karışmaya başlamış. Osman da: -Ulan o kadar iyi biliyorsan gel sen de oyna, üç kol yapalım!- demiş, Hüsamettin istememiş, oynarsın, oynamazsın derken Osman, Bursa işi söğüt yaprağını çektiği gibi saplayıvermiş. Anlatanlar:

-Osman'da adam vuracak hal ne gezer, herhalde sarhoşlukla elinin

kararını bilemedi, fazla soktu. Bıçak bir karış girmiş- diyorlardı. Osman yanında konuşulan bu sözleri ağzını açmadan dinliyor, ürkek gözlerini, koğuşta bağdaş kurup oturmuş olan eski mahpusların ayaklarında gezdiriyordu.

Bundan sonraki günlerde Osman'ın hali hiç değişmedi. Bahçede çabuk adımlarla volta vuruyor, ikide bir kapıya koşup hastanedeki Hüsamettin'den haber soruyordu. Berber on iki gün yaşadı. Yarası pek ağır olmadığı için belki kurtulabilecekti. Fakat bu küçük vilayet merkezinin iki doktorlu hastanesinde buz makinesi yoktu. Hademelerin saatte bir kuyudan çektikleri suya batırarak hastanın karnına konan soğuk bezler nedense kar etmedi, oğlan bıçağı yediğinin on ikinci günü karın zarı iltihabından gitti.

Bu haberi duyduğu zaman Osman'ın benzi büsbütün sarardı. Şaşkın şaşkın etrafındakilerin yüzüne baktı; hızlı nefesler alarak uzaklaştı, bir duvar dibine çöktü ve düşünmelere daldı.

Ama bu günden sonra Osman birdenbire değişti. Hep sinirli ve heyecanlıydı. O sessiz, ürkek hali kaybolmuş, bana, hatta eskiden pek saydığı kabadayılara karşı tavırlarına bir aldırmazlık, bir sertlik gelmişti. Olur olmaz lafa karışıyor, terslenince cevap vermeye kalkışıyordu. Koğuş arkadaşlarıyla, yatak yeri, yahut tayın bölüştürme meselesinden ufak tefek nizalar çıkarmaya başlamış, görüşme günü kapıya gelen anası ile, para yüzünden, gardiyanların araya girmesine sebep olacak kadar büyük bir kavga etmişti. Başına gelen felaketi göz önünde tutunca onun bu hırçınlığını anlamak zor değildi. Kendisiyle oturup dertleşen, halini soran yoktu. Çocukluğundan beri elinden tutanı olmayan delikanlıyı bir gün karşıma alıp dilince konuşmaya başladım. Dışardaki hayatından, içki alemlerinden, mahalle kavgalarından, denizden ve bıldırcın avından bahsettik. Söz döndü dolaştı, son vukuata dayandı. O zaman ben, Osman'ın ruhuna çöken büyük sıkıntıyı biraz hafifletmek için uzun teselli cümleleri sıraladım. Sesimde garip bir tevekkül edasıyla:

-Aldırma Osman- dedim, -bunlar hep insan başına gelir. Bak, şu hapishanede yatan yedi yüz kişinin en az beş yüzünün boynunda can vebali var. Pişman olur, kendini ıslah edersen her şey unutulur.-

Bunları dinlerken Osman'ın yüzünü kaplayan sıkıntı ifadesi beni şaşırtmadı. Onun buz tutmuş insanlığını ısıtıp yumuşatmak kolay olmayacaktı elbette. Ama benim daha fazla şeyler söylememe meydan vermeden, Osman bir el işaretiyle sözümü kesti. Kimsenin duymasını istemiyormuş gibi ağzını yüzüme yanaştırarak:

-Bırak boş konuşmaları, ağabey!- dedi. -Bu kadar sene hiç yoktan adımız katil diye söylendi; artık önüne gelen benimle dalga geçiyordu. Gözüm kızıp birinin üstüne yürüsem, herifin kılı bile kıpırdamıyor, 'senin gibi lafla adam öldürenleri çok gördük!' diyordu. Memleketin bir kabadayısının yüzüne bakacak halim kalmamıştı. Allah rahmet etsin, Hüsamettin'le görülecek bir hesabım yoktu, ama bu vukuat bana lazımdı.-

Osman, benim şaşkınlığıma aldırış bile etmeden yerinden kalktı, omzundan ağır bir yükü fırlatıp atmış bir adam gibi hafif adımlarla uzaklaştı.

Konuşmanın sonuna doğru usulca yanımıza sokulup bizi dinlemiş olan Yakup Hoca, öğrendiği şeylerden memnun, elini omzuma koydu ve filozofça mırıldandı:

-Bu dünya böyledir işte, kimi adam öldürdüğü için katil diye anılır, kimi adı katile çıktı diye adam öldürür.-

1945

Böbrek

Niğde eski nüfus memuru Avni Akbulut, elinde yiyecek sepeti, arkasında hammal, Sirkeci'deki -Güzel Nevşehir- otelinin daracık kapısından girdi. Burayı daha da darlaştırmak ister gibi bir kenara dizilmiş olan mermer masalarda taşra esnafı kılıklı birkaç adam çay içiyorlardı. Avni Akbulut, köşedeki camekanlı yere sokuldu: -Katip nerde?- diye, bitkin, yarı duyulur bir sesle sordu. İçine bir kişinin güç halle sığabildiği camekanda kocaman bir defterin üstüne eğilmiş

çıplak kafalı, gözlüklü, orta yaşlı bir adam: -Buyurun, hoş geldiniz!- diye doğruldu. Avni Akbulut, oradaki bir iskemlenin üstüne dermansız bir halde oturmuş, alnından boncuk boncuk dökülen terleri siliyordu. Kilitleri tutmadığı, kayışları koptuğu için urganla sarılmış olan körüklü bavulu sırtından indirmeye çalışan hammal da ter içindeydi. Katip, karşısındakinin bitkin halini fark edince alakalandı.

-Geçmiş olsun, rahatsız mısınız?-

-Evet, dermanım yok... Yol da az değil... İstanbul'un sıcağı da yamanmış ha!-

Katip biraz düşündü, önünde hızlı hızlı soluyan adamı süzdü, sonra:

-Size tek yataklı oda vermeliydi ama, hepsi dolu. Dur bakayım, on iki numarada bir yatak boş, yanınızda yatacak olan çok ağırbaşlı, Müslüman bir adamdır. Sabah çıktığını, geceleyin gelip yattığını bile duymazsınız. Yatak fiyatı da tabii ikramlıdır.-

Hasta hasta iki gün yolculuktan sonra şöyle bir uzanıp dinlenmekten başka şey düşünmeyen Avni:

-Neresi olursa olsun, sen bana odayı göster!- dedi, hammalla hesabı kestikten, nüfus kağıdını teslim ettikten sonra katibin arkasından merdivenleri çıkmaya başladı. Bereket oda birinci kattaydı. Siyah eteklikli, topukları yırtık siyah çoraplı, şipidik terlikli şişman bir kadın yerleri siliyordu. Katibin emri üzerine ellerini üstüne kurulayarak on iki numaranın kapısını açtı, yorganın ucunu kaldırıp bakarak: -Daha temiz, buyurun!- dedi. Arkadan bavulu getiren bir garson, üstü mermerli komodinden sürahiyi alarak suyunu değiştirdi, sonra her üçü: -Hoş geldiniz, istirahat buyurun!- diyerek çekildiler.

Kendini elbisesiyle yatağın üstüne atan Avni Akbulut hemen uyudu. Birtakım tıkırtılarla uyandığı zaman ilk gözüne çarpan şey, tavanda sönük bir ışıkla yanan, sinek pisliği içindeki elektrik lambasıydı. -Desene, akşam olmuş- diye düşünerek başını yana çevirdi. Elli yaşlarında, kısa değirmi sakallı, kıyafetine bakılırsa

Anadolulu bir adamın pabuçlarını çıkarıp, somyası gıcır gıcır eden karyolaya yerleştiğini gördü. Kendisi de biraz doğruldu. Onun uyandığını fark eden karşı yataktaki, sakalını sıvazlayarak:

-Safa geldiniz, yabancısınız herhalde?- diye sordu.

-Safa bulduk, Niğdeliyim.-

-Dimeyin! Ben de Borluyum.-

-Çok güzel, kimlerdensiniz?-

Hemen ahbap oluverdiler. Değirmi sakallı sık sık Niğde'ye gidip geldiğini, orada birçok bildikleri olduğunu söyledi. Hatta kızını Niğdeli birine verdiğini anlatırken, -Nikah için nüfus kayıtları çıkarttığımda sizi görmüş olacağım, bana hiç yabancı değilsiniz!- diye tanıdık bile çıktı. Ayak esnaflığı yapar, memleketten elma kurusu, fasulye, nohut getirir, buradan oraya da kıl çuval, kösele, mıh, nalça gönderirmiş. Elhamdülillah işi fena değilmiş, ama, geçenlerde memleketten birkaç hısmı hasta olup İstanbul'a gelmişler, onları doktor doktor gezdirmekten işleri yüzüstü kalmış. Eloğlu birbirinin elinden ekmeğini almak için kurt gibi bekliyormuş. Doktorun da iyisini, helal süt emmişini buluncaya kadar hayli dolaşmışlar, hayli masarife girmişler. Maazallah insan bir soysuzunun eline düşerse malına mı, canına mı yanacağını bilemezmiş.

Lakırdı hastalık ve doktor meselesine dökülünce Avni Akbulut'un da dili açıldı. O da İstanbul'a derdine derman aramaya gelmişti. Üç seneden beri çektiği böbrek sancısından kurtulmak için almadığı ilaç kalmamış, bir yıl önce Kayseri Hastanesi'ne varmış, röntgen yaptırmış, doktor böbrekteki taşı çıkarmadan olmaz, çok büyümüş, ilaçla düşecek gibi değil, demiş, Avni de çoluk çocuğuyla helalleşip bıçağın altına yatmış. Beş altı ay rahat etmiş ama, hastalık bu sefer öteki böbrekte tepmiş. Yeniden röntgen yaptırınca, sağ böbrekte hem de iki taş birden görmüşler. Artık Kayseri doktorlarına inanamaz olmuş, İstanbul'a gelmiş.

-Bakalım şunların hocaları ne biçim imiş? Kayseri'nin operatörü kötü değildi ama, işini sıkı tutsa öbür böbrekte yeniden tepmezdi. Demek hastalığın kökünü bulup çıkaramamış. Perhiz et diye tutturdu. Yemeden, içmeden vazgeçecek olduktan sonra karnımı deştirir miydim? Ağzına et koymayacaksın, dedi. Et girmeyen yemekte tat olur mu? Uzatmayalım, bizim hükümet doktoru buradaki hocasına mektup verdi, git kendini göster, lüzum ise o seni ameliyat da eder, hastalığı kökünden alır, dedi. Biz de evimizin nafakasını kestik, buraya geldik. Ne yaparsın, can her şeyden üstün. Bu gideceğim doktor da profesörmüş.-

Deminden beri karşısındakinin sözlerini, -Bilirim bunların hepsini- demek isteyen bir gülümseme ile dinleyen değirmi sakallı, profesör kelimesini duyunca adeta hiddetlenmiş gibi kaşlarını çattı.

-Adı neymiş o profesörün?- diye sertçe sordu.

-Dirim Yurdu'nun sahibi Osman Bey.-

Öteki korkunç bir şey görüyormuş gibi gözleri büyümüş, yerinden fırladı:

-Tatlı canına acıman yok mu senin?- diye bağırmaya başladı. -Kim verdi sana o kasabın adını. Herhalde ortak olmalılar. Yanımda adını anma, içim fena oluyor. Daha bir buçuk ay önce aslanlar gibi kardeşimi öldürdü. Bıçağının altına yatanın sağ kalktığı görülmüş mü? Üstelik de soyguncunun başta gideni. Bin liranın yüzünü görmeden kan çıbanı bile deşmiyor.-

Avni onun sözünü kesecek oldu:

-Bizde o kadar para ne gezer, devletin hastanesine gideceğim, bu profesörün asıl vazifesi oradaymış.-

Öteki, cahil, tecrübesiz bir çocuğu düşüncesizce atacağı adımdan alıkoymak isteyen şefkatli bir baba gibi biraz üzüntülü, biraz hükmedici bir tavırla Avni'nin yanına sokuldu:

-Daha beter ya- dedi, -adamın iflahı işte o hastane dediğin yerde kesilir. Belli, senin bu doktor milletinden habarın yok... Aslan kardeşim, orada hastaya bakmazlar, acamı doktorlara ders gösterirler. Ellerine bir düştün mü yakanı kurtarabilirsen aşkolsun. Kesip biçecek insan lazım onlara... Adamın karnını bir yardılar mı, yandı fıkara gayrı... Hasta olan yerini de deşerler, hasta olmayan yerini de... Oranın usulü öyle... Yeni yetişen doktorlar bakacaklar, afat olan yer ile sağlam yeri ayırt etmesini öğrenecekler. O profesör dediğin, hastaya elini bile değmez, başına kum gibi üşüşen parmak kadar oğlanlara, kızlara: -Kes şurayı, kes burayı!- der, o zibidiler de çalarlar bıçağı. Allah yardımcın olsun. Dedim ya, sana o mektubu veren doktor dostun değil imiş. Hadi, diyelim o eloğlu, senin kendi canına acıman da yok mu?-

Avni Akbulut dili tutulmuş gibi karşısındakinin yüzüne baktı kaldı. Birkaç kere yutkundu, fakat müthiş bir korku, gurbet ellerde çoluğun çocuğun bıçağıyla doğranmak korkusu, bütün vücudunu bir ter ve titreme halinde sarmıştı. Boğazından ses çıkınıyordu. Değirmi sakallı yatak komşusu elini yavaşça omuzuna koyarak:

-Üzülme canım- dedi, -ama üzülme demek de boş laf, can pazarı bu. Velakin her şeyin çaresi bulunur. Doktorun da helal süt emmişi vardır elbette... Dedim ya, çok gezdik, dolaştık, çok masarif ettik ama, şu doktorların iyisini, kötüsünü bilir olduk.-

Bir parça kendini toparlamaya çalışan Avni, acele bir yardım bekler gibi iki elini birden uzatarak:

-Kurbanın olayım, bildiğin bir insaniyetli doktor var mı? Hani şu böbrek işinden de anlayan bir doktor...-

Öteki, merhametli bir gülümseme ile başını sallayarak cevap verdi:

-Üzülme dedim ya! Müslümanın Müslümana yardım etmek borcu. Bu hasta halinde İstanbul gibi yere derman aramaya gelmişsin, seni yüzüstü bırakmak hemşeriliğe sığar mı? Bak dinle beni: Şu koskoca şehirde bir tane esaslı doktor gördüm, o da Sağlık Yurdu'nun sahibi İrfan Bey. Bıçağının dokunduğu yerde illet kalmıyor. Eli pek hafif.

Dört yerinden karnını deştiği adamlar bir hafta sonra Haydarpaşa'ya, trene yürüye yürüye gidiyorlar. Hele böbrek, ciğer, yürek ameliyatında Avrupa'da bile üstüne yok diyorlar. Bir muayenehanesi var, içindeki aletleri İstanbul'un bir hastanesinde göremezsin, Alamanya'dan hususi gelmiş. O röntgenler, o aynalar, o camekan içindeki pırıl pırıl gümüş makaslar, bıçaklar, o süt gibi beyaz ameliyat masaları, canım, anlatmakla tükenecek gibi değil ki... Hastanesi deniz kenarında, padişah saraylarının bitişiğinde. Yatağından başını kaldırıp baksan selatin (sultan'ın çoğulu. Sultanlarca yaptırılmış camiler için kullanılıyor) camilerinden yedisini birden görürsün, limana giren bütün ecnebi vapurları ayağının altında.

Dedim ya, tarifi mümkünsüz.-

Avni Akbulut önce can kulağıyla dinlerken sonlara doğru mahzun bir tavırla başını sallamaya başlamıştı; karşısındaki belki de bunu fark ederek susunca, ümitsiz bir sesle mırıldandı: -Oraların fiyatı da ona göredir. Böyle lüküs yerler bizim için değil!-

Sağlık Yurdu ile sahibini fazlaca övdüğünü anlayan adam, üst dudağından ön dişleri dökülmüş ağzına doğru uzanan kır bıyıklarını sağa sola sıvazladı, külrengi gözlerini bir an küçültüp düşündükten sonra:

-Yok canım- dedi, -sana söyledim ya, helal süt emmiş adam! Ondaki insaniyeti kimsede bulamazsın. Halden anlar, paran çıkışmazsa derdini ameliyatsız da sağaltır. Bir de tatlı konuşmaları var, hani insanın illetini diliyle çekip alıyor desem hilafsız...-

Avni şüphe ile başını salladı:

-Benim derdim öyle tatlı dil ile ameliyatsız iyi olacak soyundan değil, bir böbrekte iki taş bu, bıçağı yimeden çıkar mı?-

Öteki güldü:

-Tabii çıkar. İlaçla eritiverince aşağıdan dökülür gider. Bu doktorda öyle ilaçlar var ki, İstanbul'un bir hastanesinde bulamazsın,

Alamanya'dan hususi gelmiş!-

Avni hala tereddüt eder gibiydi, fakat öteki durmadan doktorların vicdansızlığını, bunlar arasında operatör İrfan'ın nasıl bir inci olduğunu, -Allah doktorları günahkar kullarını cezalandırmaya yollamış, ama günahsız kullarını da yüzüstü komamış!- diyerek anlattı. -Tatlı canına acıman yok mu senin?- diye boyuna tekrarladı. Ertesi gün işini gücünü bırakıp onunla birlikte bu -Helal süt emmiş- adama gitmeye de razı oldu. Gündüzki uykusuna rağmen hala yol yorgunluğunu atamamış ve bu heyecanlı konuşmadan büsbütün harap düşmüş olan hasta, -Hayırlısı neyse o olsun- diyerek yatağına uzandı, sabaha kadar inleyip oflayarak, hatta bazan birdenbire gelen keskin sancıların tesiriyle bağırıp yerinden fırlayarak döndü, durdu.

Kuşluk vaktine doğru beraberce yola düzülüp operatör İrfan'ın muayenehanesine gittiler. Bu doktorun resmi işi olmadığı için öğleden önceleri de yerinde bulunuyordu. Değirmi sakallı hayır sahibi: -Yanında kaç paran var? Malum ya, yorganına göre ayağını uzat demişler. Paramız belli olunca tedaviyi, ilacı da ona göre tutarız, işin fantaziyesine kaçmayız.-

Avni Akbulut bir taraftan: -Hastalığın ve tedavinin fantaziyesi nasıl oluyor acaba?- diye düşünürken, bir taraftan da cebindeki paranın hesabını yaptı. Öyle göründüğü kadar da meteliksiz değildi. Nüfus memurluğunu bıraktıktan sonra elindeki bir bağ, bir de elma bahçesi ile gül gibi geçiniyor, ikisi de evli olan büyük oğullarının yardımı ile küçük oğlu Süleyman'ı ve bir tanecik kızı Feride'yi ortaokula gönderiyordu. Hastalığı için Niğde ve Kayseri'de ettiği masrafların topu yüz lirayı bulmazdı. Ama şimdi İstanbul'a bu derdi kökünden aldırmak için gelirken ihtiyatlı davranmış, yol parasından ayrı cebine altı yüz liracık koymuştu. Yanındakine:

-Yüz elli liram var, yol parası ile otel parası da içinde!- dedi.

Öteki birdenbire olduğu yerde, sokağın ortasında durdu: -Ciddi mi söylüyorsun?- dedi. -Bu para ile İstanbul'da yarana pansuman bile yapmazlar. Gittiğimiz doktor ne kadar da gözü tok olsa, gene masarifini alacak, çoluğu çocuğu bu yüzden ekmek yiyor, keseden

veremez ya! O röntgen makinesi adamın içini dışını göstermek için ne kadar elektrik yakıyor, biliyor musun? Üstelik film de bulunmuyor. Ben rahmetli kardeşim için ne kadar aradım. Karaborsadan ateş pahasına alacaksın. Vazgeçelim bu işten de sen yol paranı yimeden Niğde'ye dön.-

İşin şakaya gelmeyeceğini anlayan Avni:

-Yok canım- dedi, -tanıdık hemşerilerden beş on kuruş daha buluruz. Şu dertten bir kurtulalım da...-

Doktor onları pek bekletmeden kabul etti. Muayenehanesi sahiden pırıl pırıl aletlerle doluydu. Avni artık alıştığı, fakat bir türlü sevemediği o acayip ilaç kokusunu yine duyunca hemen orada bıçak altına yatırmışlar gibi titremeye başladı. İçinden: -Gene düştük bu lanetlerin eline- diye söyleniyor, bu andan itibaren artık hiçbir şeyin kendi elinde olmadığını, onlar ne derse itiraz etmeden yapmaya mecbur kalacağını biliyordu.

Kendisini beyaz örtülü, yüksekçe bir sedire yatırıp karnını iteleyen adama baktı: Bu kısa, kalın, yassı biriydi. Her an bir kalp durmasından ölüverecekmiş hissini veren kırmızı, şişkin, iri mesameli yüzü yağlı gibi parlıyordu. Dehşetli canı sıkılmış gibi bir hali vardı. Hastanın karnını, göğsünü, sırtını, ağzını, burnunu muayene ettikten ve Kayseri'de çekilen röntgen filmlerini gözden geçirdikten sonra:

-Sizi kliniğe kaldırıp müşahede altına alalım, icap ederse ameliyat ederiz. Bünyenizin böbrekte taş yapmak temayülü var. Sıkı rejim, kuvvetli ilaçlar lazım- dedi.

Değirmi sakallı Borlu: -Müsaade buyur!- diye doktoru bir kenara çekerek, Avni'nin de duyabileceği bir sesle, hastanın bu masarifi kaldıramayacağını, kendisini sıkıca bir muayeneden geçirip Almanya'dan gelen ilaçlarla derdine derman olmasını rica ettiğini söyledi. Avni söze karışıp: -Bilmem olur mu ki? Bana Kayseri'de bu taşlar ameliyatsız düşmez dedilerdi- diyecek oldu, fakat doktorun sert bir el hareketi onu susturdu: -Düşmez ne demek? Taşın cinsine bağlı.

İlaçla eriyen taş var, erimeyen var. Önce iyi bir tahlil yaptırıp bunu anlamalı, bünyenin hususiyetlerini her bakımdan incelemeli, tedaviyi buna göre tayin etmeli. Operatif müdahale en sonra düşünülecek şeydir. Öyle her karnı ağrıyana ameliyat diyen doktorlara pek güvenme. Bugün tababetin esası kimyadır. Cerrahlık yavaş yavaş maziye karışacak.-

Bu ilmi mülahazaları pek iyi kavrayamayan ve doktorun yüzündeki can sıkıntısı ifadesinin artmakta olduğunu fark eden Avni: -Siz nasıl münasip görürseniz öyle yapalım, doktor!- diyerek razı oldu.

Bundan sonra yirmi gün kadar süren muayene ve tedavisinde Borlu hemşerisi Avni'yi hemen hiç yalnız bırakmadı.

Elinden gelen her yardımı, her kolaylığı gösterdi. Ara sıra işlerinin yüzüstü kaldığından bahsetse bile, Avni'nin: -Siz artık zahmet etmeyin, ben kendim gider gelirim- yollu tekliflerini asla kabul etmiyor, onunla birlikte karaborsada röntgen filmi arıyor, bulunca pazarlığını kendisi ediveriyor, Avni'nin bünyesini iyice anlamak için her birine birkaç defa gittikleri bakteriyologlar, dahiliyeciler, mide mütehassısları, asabiyeciler, kalpçiler, gözcüler, kulakçılarla o konuşuyor, çeşit çeşidi yapılan kan ve idrar tahlilleri için çeşit çeşit laboratuvarlara girip çıkıyor, raporları okuyup, tecrübelerine dayanarak izah ediyor, nihayet doktor İrfan'ın reçetelerinde yazılı olup piyasadan kalkmış bulunan şifalı Alaman ilaçlarının el altından satıldığı yerleri o meydana çıkarıyor ve biraz pahalı da olsa, elde edilmesini sağlıyordu.

Bu gidip gelmeler üç hafta kadar sürdükten ve Avni Akbulut, hemşerilerden tedarik ettim diye diye cebindeki paranın dört yüz liradan fazlasını doktor vizitelerine, tahlillere, filmlere ve ilaçlara yatırdıktan sonra, bir gün Borlu hayır sahibi ortadan kayboldu. Otel katibine sorunca, -Nüfus kağıdını alıp gitti- yollu kısa bir cevapla karşılaştı. Bir on lirayı daha gözden çıkarıp tekrar başvurduğu doktor İrfan, yüzünde o korkunç can sıkıntısı ifadesiyle, ilaçlara devam etmesini ve birkaç ay sonra bir daha gelmesini söyledi.

Nasıl bir tuzağa düştüğünü yavaş yavaş anlayan Avni, büsbütün

halsiz ve perişan, yatağına uzanıp düşüncelere daldı: -Ülen Allahın sersem kulu, nasıl oldu da basiretin bağlandı? Borlunun kır sakalına mı kandın, tatlı diline mi? Sen böyle dolaplara girecek adam mıydın! Gelgelelim şu kör olası hastalık insana göz açtırmıyor. Aman anam, bu sancılar böyle gelip, gittikçe karşıma Azrail çıksa medet ya melaike deyip eline sarılacağım. İlaçların da bir faydasını görmedik! İnsaniyetine kurban olduğum doktorun bir kere yüzünün güldüğüne rastlamadım. Ne gidersin bilmediğin adama? Niğde doktorunun verdiği mektubu nerelere tıktık acaba? Koskoca profesörü bırakıp soyguncuların elinde kaz gibi yolundun, Avni Akbulut, senin ettiğini parmak kadar çocuklar etmez.-

İnleye inleye karyoladan inip bavulunu karıştırdı, ikiye katlanmış mektubunu bulunca cebine yerleştirdi. Sonra iskemlenin kenarına ilişerek komodinin mermerinde parasını hesapladı: Oda kirasını haftadan haftaya ödemiş, perhiz yemekleri pişirttiği şişman hizmetçiye masrafları günü gününe vermişti. Şimdi yanında, yol parası içinde, yüz yirmi beş lirası vardı. Böbreğinde iki taş ile, kolunu sallaya sallaya Niğde'ye dönmeli miydi, yoksa şu profesörü bir denemek daha mı akıl karı idi? Borlunun hastaneler için söylediklerini şimdi şüphe ile karşılıyor, -Devletin hastanesinde adamı çoluğa çocuğa doğratırlar mı? Attı köpoğlu köpek!- diye kendine cesaret veriyordu.

Hemen ertesi gün hastanenin yolunu tuttu. Elindeki mektubu önce kapıcıya, sonra koridorlarda rastladığı, doktor mudur, hademe mi belli olmayan beyaz gömlekli birkaç kişiye gösterdi. Nihayet -Bevliye- kliniğinin önünde sıra bekleyenlerin arasına karıştı. Etrafında şehirli, köylü; kadın, erkek; yaşlı, genç birçok insanlar; ellerinde birer kağıtla başka servislerden gönderilmiş dar ve kısa pijamalı hastalar; koridorun bir başından öbür başına apış apış gidip gelen delikanlılar vardı. Öğleye kadar bir kenarda durdu. Doktoru yalnız görüp mektubu vermek istediği için ortalığın tenhalaşmasını beklemeyi muvafık bulmuştu. Kapının önündekileri teker teker içeri bırakan hademeye birkaç kere sokulup, doktorun yanı kalabalık mı diye soracak oldu, fakat öteki cevap olarak: -Numara aldın mı?- deyince elindeki mektubu gösterdi, -Hususi konuşacağım!- dedi. Hademe, Avni Akbulut'un bütün ümidini bağladığı mektuba bir göz bile atmadan eliyle kenara itti:

-Bekle öyleyse, çıkarken yanına sokulabilirsen verirsin!-

Orada durdukça bazı beyaz gömlekli asistan ve doktorların, sıraya filan bakmadan, hastalardan tanıdıkları herhangi birini arkasına takıp içeri soktuklarını gören Avni, açıkgözlük ederek bunlardan birinin peşine takıldı. İçerde on beş, yirmi kadar delikanlı ile iki kız vardı. İkisi de gözlüklü ve kısa boylu olan kızlar, orta yerde bir hastayı muayene eden, küçücük, sıska, buruşuk yüzlü, kır bıyıklı bir adamın etrafında dönüp ağzının içine bakıyorlar, delikanlılar kendi aralarında konuşup gülüşüyorlardı. Profesör olduğu anlaşılan ortadaki sıska adam, camları parladığı için gözlerini göstermeyen kocaman gözlüklerini bu gençlere dikerek:

-Bakınız hanımlar...- diyordu. -Zahmet olmazsa siz de bakınız efendiler... Bu hasta bayan, bir müddet evvel lohusalık sıralarında... Nasıl efendim? Doğumdan önce mi başlamıştı?...

Evet efendim, şu halde hamileliğin sonlarına doğru, oldukça ağır bir eklampsi, yani havale geçirmiştir. Bu hastalığın böbreklerdeki komplikasyonlarını biliyorsunuz. Yani böbrek ensüfisyansı... Yani ademi kifayesi... Evet efendim... Ama aradan bu kadar aylar geçtikten sonra... Nasıl efendim? Üç hafta mı? Evet, üç hafta geçtikten sonra bu şekilde egü bir üremi halinde tezahürü tıp literatüründe pek ender görülür. İnzarı ekseriyetle vahimdir. Nasıl efendim? Zevci misiniz efendim? Merak etmeyiniz, geçecek efendim. Hastayı kaldırsınlar.-

İki hademe, yukardaki nisaiye koğuşundan sedye ile indirdikleri hasta kadını tekrar alıp götürdüler. Kocası asistanlara ve talebeye sokularak, -inzarı vahim- tabirinin ne demek olduğunu öğrenmeye çalışıyor, fakat hepsinden kaçamaklı cevaplar alınca telaşı büsbütün artıyordu. Nihayet profesöre başvurdu.

-Ölecek mi!-

Öteki, gözlüklerinin arkasında kaybolan gözlerini karşısındakine dikerek yumuşak bir sesle:

-Biz doktorlar hiçbir hastadan ümidi kesmeyiz efendim!- dedi.

Hasta kadının kocası, bu cevabın derinliğini kavramak istiyormuş gibi düşünceli ve şaşkın, dışarı çıktı.

Profesörün gözleri bu anda önünde beliriveren Avni Akbulut'a ilişince, bir şeye hayret ediyormuş gibi kaşları yukarı kalktı, alnı buruştu, o yumuşak, fakat her şeyden uzak sesiyle sordu:

-Sizin neyiniz var efendim?-

Avni bir şey söylemeden Niğde hükümet doktorunun

mektubunu uzattı. Profesör, hep kaşları kalkık ve alnı kırışık zarfı açtı ve içindeki kağıda şöyle bir göz gezdirdi. Altındaki imzayı hatırlamak ister gibi biraz düşündü, sonra başını salladı ve Avni'ye dönerek:

-Peki ne istiyorsunuz?- dedi.

Hasta hemen derdini anlatmaya başladı. Cebinden raporları, tahlil neticelerini, koltuğunun altından, sayısı onu geçen röntgen filmlerini çıkardı. İlk defa nasıl ameliyat olduğunu, sonra hastalığın nasıl yeniden teptiğini saydı döktü.

Bu sırada doktor muslukta ellerini yıkıyor, ispirto ile ovuşturuyor, beyaz bir havluya kuruluyordu. Onun kendisini pek can kulağıyla dinlemediğini fark eden Avni, şimdi asistanlara, talebelere dönmüş, hikayesine devam ediyordu. Sözünü tamamladığı zaman doktor da gömleğini çıkarmış, beyaz sadakor ceketini giymişti. Başasistana dönerek sordu:

-Neymiş?-

Öteki, birkaç doktorca kelime mırıldandı ve filmlerden birini uzattı. Profesör az önce yıkadığı ellerini kirletmemek için filme dokunmadı, asistanına tutturarak gözlerini büzdü ve dikkatle baktı. Sonra Avni'ye döndü:

-Böbreğinizde taş var.-

-Biliyorum efendim.-

-Aldırmanız lazım.-

-Baş üstüne efendim.-

-Ama hemen ameliyat olmalısınız. Her geçen gün sizin için tehlikelidir.-

-Hemen olsun efendim. Emredin bugünden yatayım.-

Profesör, karşısındakinin ne demek istediğini ilk anda anlayamamış gibi başını arkaya atarak bir an düşündü, sonra başasistana dönerek:

-Bizim serviste boş yatağımız var mı?- diye sordu.

-Hiç yok efendim.-

Avni atıldı:

-Birkaç gün beklerim, belki o zamana kadar boşalır.-

Asistan cevap verdi:

-Zannetmiyorum, yakında çıkacak hastamız yok. Sonra birçok da sıra bekleyen var.-

Profesör kapıya doğru yürüyerek ilave etti:

-Siz bilirsiniz, fakat hastalığınızın beklemeye tahammülü yok. Hemen bir hastaneye yatıp taşları aldırmalısınız.- Bunları söylerken kapıdan çıkmıştı, Avni'nin cevabını beklemeden koridorda hızla

yürüdü gitti. Talebelerle asistanlar da arkasından odayı boşalttılar. Avni elinde raporları, filmleri ile orta yerde kalıverdi. Bu sırada içeri gelip ortalığı düzeltmeye koyulan o kapıdaki hademe, onun hala odada dikildiğini görünce: -Ne bekliyorsun?- diye sordu. Avni dertleşecek kafa dengi birini bulmuş gibi ona Kayseri'den başlayarak böbreğinin hikayesini anlatmaya kalkınca, hademe eliyle sözünü kesti:

-Doktor Osman Bey'in burada bunları dinleyecek vakti yok. Görmedin mi, işi başından aşkın. Burası fakir fukara yeri. Sen efendi adamsın, git derdini muayenehanesinde anlat. Dirim Yurdu'nun sahibidir, saat dörtten sonra hep orada bulunur. Al istersen adresini vereyim.-

Gömleğinin cebinden çıkardığı irice bir kartı hastanın eline tutuşturdu, işine koyuldu. Kafasının içinde hep o acayip, bütün iradesini elinden alan ilaç kokusuyla hastaneden ayrılan Avni, ağır ağır yürüyerek otele geldi, perhiz yemeğini bile yiyemeyerek sadece bir çay içti ve bir saat kadar dinlendikten sonra, hemen kapının önünde duran tramvaylardan birine atlayarak Dirim Yurdu'nun yolunu tuttu.

Profesör Osman, onu hastanedekinin tersine büyük bir alaka ile muayene etti, hatta tatlı dilini Borlu o kadar övdüğü halde suratı hep canı sıkılmış gibi duran doktor İrfan'ın aksine doktor Osman sahiden tatlı dilli, güler yüzlü idi. Bütün filmleri, raporları teker teker gözden geçirdi, birçok şeyler sorup soruşturdu, nihayet, aralarında tam bir itimat bağı kurulduğuna kanaat getirince, ellerini Avni'nin omuzlarına dayayarak:

-Bak kardeşim- dedi, -sana hastalığının mahiyetini iyice anlattım, cahil bir insan değilsin, hayatını, aileni düşünmeye mecbursun, kararını ver. Tek çare ameliyattır. Taşı çıkarırız, birkaç ay da sıkı perhiz eder, vereceğim ilaçları alırsın, Allahın izniyle bir şeyciğin kalmaz.-

-Hastanede de söyledim ya doktor, emrin ne ise öyle ederim. Beni hastaneye yatırıver.-

-Fakülte hastanesine yatıramam; hem yer yok, hem de hastalığın öyle fevkaladeden yatırılmanı icap ettirecek mahiyette bir şey değil. Basit bir böbrek taşı. Yer açılmasını beklemek ister de sıraya girersen aylar sürer, halbuki hastalığının buna tahammülü yok. Bak düşün, taşın. İstersen benim kliniğe yatırayım, ama şenin için biraz masraflı olur.-

Avni, doktorun gözlüklerinin içine bakarak:

-Yani ne kadar olur doktor bey?- dedi. Burnunu, kafasını yine o uğursuz ilaç kokusu dolduruvermişti. Gözleri kararıyordu. Doktorun zayıf yüzünün hafif bir gülümseme ile buruştuğunu hayal meyal fark etti ve uğuldayan kulakları onun yumuşak, cana yakın sesini uzaklardan gelir gibi işitti:

-Yatak parası ve ameliyat için bin lirayı göze almalısın.-

Avni'nin kafasını saran bulut bir an için açılır gibi oldu. Boğuk bir sesle:

-Aman doktor!- dedi. Profesör hep o tatlı gülümsemesiyle sözünü kesti:

-Söyledim ya, biraz masraflı olur. İstersen tekrar Kayseri Hastanesi'ne başvur. Ama vilayet hastaneleri ve doktorları... Sen daha iyi bilirsin ya, başından geçti...-

-İyi ama doktor, bin liranın yolu nerde?-

Öteki bütün yüzünü kaplayan tatlı bir gülüşle:

-Bunu bana mı soruyorsun? Bilsem vallahi söylerdim- dedi. Şakaya katılacak halde olmayan Avni eliyle kulağının arkasını kaşıyarak kendi kendine mırıldandı: -Çoluk çocuğa yazıp bağla bahçeden birini sattırmalı mıydı? Can her şeyden üstün.- Sonra doktora döndü: -Bana biraz ikram edemez misin, bak sana talebenden mektup da getirdim.-

-Ha, kim o çocuk? İsmi yabancı değil ama, bir türlü hatırlayamadım. Neyse, şimdi seninle bakkal pazarlığı yapacak değiliz; dedim ya, düşün taşın, kararını ver. Ben her gün öğleden sonra burdayım.-

İlaç kokusu; yorgunluk, açlık, geceleri sancılar yüzünden uyuyamamak hastayı öyle bir hale getirmişti ki, kafasında şu anda: -Ne olacaksa hemen olsun- düşüncesinden başka bir şey yoktu. Tekrar doktor doktor dolaşmak, röntgenlerde soyunmak, iğnelerle kan aldırmak, şişelere işemek, bekleme odalarında saatlerce, günlerce pineklemek, artık bunların hiçbirine dayanamayacaktı. Sönük gözlerini ağır ağır Profesör Osman'a çevirerek: -Niğde'ye mektup yazalım da bizim elma bahçesini satsınlar bakalım. Şimdi mahsul mevsimidir, herhalde para eder- dedi. -İstersen bir telgraf yaz, ben hemen gönderteyim. Sen de git, otelden eşyalarını al, buraya naklet. Para gelir gelmez ameliyatı yaparız.-

Bu işler o gün tamamlandı. Avni, hastane için hususi satın aldığı mavi yollu tisör pijama ile beyaz karyolasının kenarına oturarak Niğde'den para gözledi. Her geçen gün hesabını hiç yoktan on beş lira artırıyor ve hasta bazan: -Bu mevsimde bir bahçe satmak bu kadar sürdürülür mü? Kendi soyumuzda bile halden anlayan olmadıktan sonra...- diye söylenerek Niğdedekilere kızıyor, bazan da: -Ne diye para gelesiye kadar otelde kalmadım da doktorun sözüne uyup buraya taşındım ki? Otelin gecesi bir buçuk lira idi. Bu hastalık bende akıl komamış, belli- diye kendi kendine içerliyordu. Kliniğe yattığının on birinci günü telgraf havalesiyle bin iki yüz lira geldi, hemen ertesi gün, ikindi vaktine doğru, ameliyat masasına yattı.

Henüz narkozun tesiriyle sersem bir halde gözlerini aralayınca ilk gördüğü şey doktor Osman'ın gülümseyen yüzü oldu.

-Nasılsınız? İyisiniz ya!- diyordu, -On beş güne varmaz kalkarsınız. Çıkardığım taşı görmek ister misin? Fındık kadar... Bak!-

Avni daha iyice açamadığı dumanlı gözleriyle doktorun elindeki yuvarlak şeye baktı, sonra biraz geride duran asistanla hemşireyi de süzerek güçlükle mırıldandı:

-Teşekkür ederim doktor... Öbür taş da böyle kocaman mı?-

Profesör Osman karşısındakinin ne dediğini anlamayarak iri camlı gözlüklerini arkasındakilere çevirdi. Genç asistan yatağa yaklaştı:

-Hangi taş?-

O zaman hastanın gözleri büyük bir korkuyla açıldı, karşısındaki üç beyaz gömlekliyi birer birer dolaştı, hırıltılı bir sesle sordu:

-İki taş olacaktı, doktor! Ocağına düştüm, birini içerde mi kodun yoksa?-

-Kim söyledi iki taş diye?-

-Kayseri de söylediler. Röntgen öyle gösteriyormuş.-

Profesör ve asistanı filmlerin bulunduğu zarfı açtılar, pencerenin yanına gidip uzun uzun baktılar; biri baktıktan sonra elindekini ötekine veriyor, yeni aldığını gözden geçiriyordu. Odada çıt yoktu. Ara sıra iki doktor birbirlerine filmde bir şey gösteriyorlar, fakat tek söz söylemiyorlar. Nihayet Profesör Osman hastaya yaklaştı:

-Zannetmiyorum!- dedi, -Gerçi filmin orası biraz bulanık ama, Kayseri Hastanesi'nin röntgenine pek güvenilmez, bu taşın gölgesi düşmüş olacak. Belki sen de film çekilirken biraz kımıldadın... Ben böbrekte başka bir taşa rastlamadım. Hiç merak etme.-

Bundan sonraki günler, hatta haftalar, hatta aylar Avni Akbulut için yarı rüya halinde geçtiler. Sanki ameliyat gününde yapılan narkozdan hala kurtulamamıştı. Doktorlar o gün filmleri alıp götürmüşler ve bir daha ortaya çıkarmamışlardı. Her gün birkaç kere yanına geliyorlar, -Nasılsın? Bir şikayetin var mı?- diye soruyorlar, bazan hemşire pansuman yaparken bulunuyorlar, fakat ikinci taş meselesini hiç açmıyorlardı. Bu halde bir ay kadar yattıktan sonra, -- dikişler alınalı daha sekiz gün olmuştu-- Avni de tekrar sancılar

başladı. Yeniden röntgenler, idrar tahlilleri, konsültasyonlar yapıldı. Profesör: -Senin bünyen taş yapmaya çok müsait, böbrekte gene kilsi bir teşekkül ihtimali var. Esaslı bir müdahale daha icap edecek galiba!- dedi. Niğde'ye tekrar acele telgraflar çekildi, satılan bağın parası bu sefer yirmi günde geldi. İkinci ameliyat için Avni'yi masaya yatırdıkları zaman, eski nüfus memuru bir deri bir kemik kalmıştı. Gözleri bir şey seçemiyor, kulakları uğulduyor, sesi fısıltı halinde çıkıyordu. Yüzüne maskeyi koydukları zaman bu uykudan bir daha uyanamayacağını sanıyor, ama buna o kadar üzülmüyordu.

Ameliyat bir saate yakın sürdü. Doktor hem yarayı kesiyor, derinlere gidiyor, hemşirenin uzattığı makası, bıçağı, pensi alıyor, eğiliyor, doğruluyor, hem de bu aralık asistanıyla konuşuyordu: -Bizim şu Ada'daki köşkün banyosuna ne renk fayans koydurayım, bir türlü karar veremedim. Mavi kasvetli olacak, pembe de yatak odasına uymuyor... En güzeli filizi ama, piyasada iyisi yok. Ne halt etmeli bilmem!-

Nihayet böbrekten leblebi kadar bir taş daha çıktı, fakat iki ay gibi kısa bir zamanda iki defa üst üste bıçak yiyen bu ufacık et parçası da artık canından bezmiş gibiydi: Taşı aldıkları yerde beliren ince bir kan sızıntısı bir türlü durmuyordu. Profesör Osman: -Ne yapacağız?- der gibi gözlüklerini asistanıyla hemşireye çevirdi. Beş dakikadan fazla beklediler, kan ne azalıyor ne çoğalıyor, hep aynı şekilde, hafif hafif sızıyordu. Hastanın zayıf vücudunda kımıldamalar başlamıştı. Birkaç dakika daha beklediler. Böbreği böyle kanar halde bırakarak yarayı kapamak, hastanın yüzde yüz ölümü demekti. Profesör, asistanıyla birkaç kelime konuştuktan sonra tekrar makaslarını, bıçaklarını, eline aldı, böbreği etrafına bağlayan çeşit çeşit etleri, sinirleri kesti, inceli kalınlı damarları düğümledi, bir anda pörsümüş gibi gevşeyen bu morumsu et parçasını beyaz bir küvetin içine bıraktı, sonra yorgun bir sesle asistanına yarayı kapatıp dikmesini söyledi, alnında beliren terleri gömleğinin koluna silerek musluğa, ellerini yıkamaya gitti.

Avni Akbulut yatağında kendine gelip, ölmediğini, yalnız böbreğinin çıkarıldığını, artık bir tek, o da ameliyatlı böbrekle kaldığını öğrenince pek şaşırmadı, başını öte tarafa çevirip gözlerini kapadı. Haftalarca bu halde yattı. Artık iki günde bir uğrayan doktora, her gün pansumana gelen asistana da bir şey söylemiyor, bir şey sormuyordu. Yalnız günün birinde Profesör Osman yatağının kenarına

oturup yalancıktan gülmeye çalışan bir yüzle, artık hastalığının tamamen iyi olmuş sayılabileceğini, tek böbrekle kalmanın öyle pek korkulacak bir şey olmadığını, çünkü insan bünyesinin böyle hallerde bütün dikkatini, bütün gayretini öteki böbreğe vererek onu adamakıllı kuvvetlendirdiğini ve artık Avni için Niğde'ye dönüp istirahat etmekten ve hala akmakta olan yarasını haftada iki defa doktora, hatta bir sıhhat memuruna pansuman ettirmekten başka bir iş kalmadığını söyleyince, hasta o fersiz gözlerini karşısındakinin yüzüne dikti, ağır ağır, fakat sarsılmaz bir sesle:

-Yok doktor- dedi, -beni bu halimle sokağa atamazsın. Gayrı sattırıp parasını getirtecek bağ, bahçe kalmadı ama, gene de beni bu halimde sokağa atamazsın. Ben bu halimde memlekete dönecek olursam, bana sokaktaki itler bile güler. Ya bu yara kapanır, dermanım yerine gelir, yürüye yürüye trene giderim, ya bu karyolada ölürüm. Çoluğun çocuğun başına bela olmam. Kolumdan tutup atsan bile kapının önünden bir adım gitmem, geleni geçeni başıma toplarım. İşte, kendin düşün artık.- Bu sözlerden sonra hastanın gözlerini kapayıp başını öteye çevirdiğini gören doktor, sesini çıkarmadan odadan çıktı, gitti. Avni bir hafta kadar bekledi, her kapı açılışında yüreği oynuyor, -Acaba sokağa atarlar mı ki? Bu halde Niğde'ye, çoluğun çocuğun yanına nasıl varırım?- diye düşünüyor, pansumana gelen asistanla hemşirenin yüzlerine dikkat ve korkuyla bakıyordu. Ama onların kendisine karşı muameleleri değişmemişti. Hep aynı nazik dalgınlıkla sargılarını çözüyorlar, -Nasılsınız?- diye sorduktan sonra hep aynı şekilde, cevap beklemeden birbirleriyle konuşuyor ve odadan çıkıyorlardı...

Bir gün Profesör Osman, o zorla gülen yüzüyle odaya girdi. Hemşireyle asistan da arkasındaydı. Kırışık alnını yatağa doğru eğerek hastayı sıkı bir muayeneden geçirdi, birçok şeyler sordu, hala kapanmayan yarayı kendi eliyle açtı, tabelayı ve ameliyattan sonra çekilen röntgen filmlerini asistanıyla birlikte bir daha gözden geçirdi, sonra Avni Akbulut'a dönerek: -Hastalığın bu safhası talebe için çok enterasandır, sizi yarın fakülte hastanesine kaldıracağız!- dedi.

1945

Cigara

Cıvık, yağmurlu bir havada Beyoğlu'nda yürüyordum. Vakit gece yarısına yaklaşmıştı. Sokaklarda sarhoşlar, barların önünde otomobiller vardı. Birkaç saçı boyalı kadın sık sık arkalarına bakarak çabuk adımlarla yürüyor, bir bekçi ile bir polis sokağın başında münakaşa ediyordu. Elektrikli ilanların önünden bir an aydınlanıp geçen iri, seyrek yağmur damlaları yere birer tükürük gibi düşüp yayılıyor, çamurlu asfaltı daha yapışkan bir hale getiriyordu.

Bir dörtyol ağzındaki genişçe bir meydanın kenarında dört beş çocuğun kavga ettiğini gördüm. Anaya avrata söven ince seslerin arasına acı bir vızıldama karışıyor, arada sırada keskin bir çığlık, boz renkli gökyüzüne doğru yükseliyordu. Biraz yaklaşınca, yalınayak, yırtık gömlekli, en büyüğü on yaşında kadar dört çocuğun, epeyden beri sürdüğü anlaşılan bir kavgayı bitirmek üzere olduklarını anladım. Biraz irice yapılı, fırlak dişli, kırmızı saçlı, çok bilmiş bakışlı bir oğlan, kendisini kolundan tutup sürüklemeye çalışan bir çocukla birlikte uzaklaşıyor, bu arada ikide bir arkasına dönüp bakıyordu. Duvarın dibinde, kaldırımın çamurlarına düşüp dağılmış beş on gazetenin yanında duran korkunç derecede sarı yüzlü, ufak, kalkık burunlu bir çocuk, burnunu elinin tersine silerek ağlıyor ve yanında kalıp yerdeki gazeteleri toplamak isteyen arkadaşının:

-Haydi, sen de topla da, artık gidelim Kemal!- diye ısrar edişine kulak asmadan, suratına dökülen açık kahverengi saçlarını eliyle iterek, beş on adım kadar uzaklaşmış olan kırmızı saçlının arkasından: -Ben sana gösteririm, orospu evladı!- diye bağırıyordu. Kırmızı saçlı bunu duyunca kolundaki arkadaşını silkelediği gibi geri koştu, korkudan büyümüş gözlerle kaçmak isteyen Kemal'i daha üç adım atmadan yakaladı, hiç telaş etmeden, sadece dişlerini sıkıp küfürler mırıldanarak, rastgele tokatlamaya başladı. Kurtulmak için çırpınan oğlan avaz avaz bağırıyor, yerden topladığı gazeteleri tekrar çamura fırlatan arkadaşı araya girip:

-Sen ona uyma, Esad ağabey, ben onu eve götürürüm!- diye kırmızı saçlıyı teskine uğraşıyor, Esad'ın arkadaşı ise, canı sıkılmış bir halde ellerini pantolonunun ceplerine sokmuş, iki üç adım uzaktan seyrediyordu.

Sokaktan, yanlarında birer karı ile geçen insanlar bu gürültüye başlarını çevirip bakıyorlar, sonra gülüşerek yollarına gidiyorlardı. Yalnız, meyhanelerde çiçek satan topal bir Rus karısı bir dükkan camekanına dayanmış, iri gözlerle çocuklara bakıyordu. Yüzünde hem dehşet, hem meraka benzeyen garip bir gerilme vardı. Ben birkaç adım ilerleyerek çocukların arasına girdim, ikisini de yakalarından tutup ayırdım, sonra kırmızı saçlıya:

-Hadi bakalım, çek arabanı, utanmıyor musun?- diye sertçe söyledim. Esad beni bir an dikkatle süzdü. Yüzüme doğru kaçamak bir göz attı. Nedense gözüne kestirememiş olacak ki, ağır ve gururlu bir eda ile yavaş yavaş uzaklaştı, fakat dört beş adım gittikten sonra başını çevirerek:

-Söyleyin o piçe de ağzını tutsun!- dedi. Yeniden küfürlere başlamak üzere olan Kemal'i susturdum. Her tarafı ıslanmış olan gazeteleri toplamak için yere eğilen arkadaşına:

-Bırak çocuğum, artık onlar bir işe yaramaz. Kaç para ise ben vereyim!- dedim. Küçük Kemal benim bu teklifime en küçük bir alaka bile göstermedi. Sadece vızıldayarak ağlıyor, anlaşılmaz küfürler mırıldanıyordu.

-Gazeteler senin mi?- diye sordum.

İlk defa olarak yüzüme baktı, ama hiç görmeyen gözlerle baktığını ve bu sırada kafasının çok başka şeylerle dolu olduğunu derhal fark ettim. Sorduğumu tekrarlayınca başıyla -Evet!- diye işaret etti, hafifçe silkinerek yakasını elimden kurtardı, kenardaki dükkanın çıkıntılı köşesine dayanarak sessizce bekledi. Öteki çocuk yerdeki gazeteleri sayıyor; ikide birde gözlerini kaldırıp beni süzüyordu. Meydan tenhalaşmıştı. Yan sokaktaki bardan hafif bir dans müziği işitiliyor, Kemal ara sıra burnunu çekiyordu. Öteki doğruldu, inanmaz gözlerle yüzüme bakarak:

-Yedi gazete amuca, kırk iki kuruş eder!- dedi. Sonra, sanki cevabımdan korkarmış gibi başını arkadaşına çevirdi:

-Hadi Kemal, gidelim artık!- dedi.

Cebimden bir elli kuruş çıkarıp uzattım:

-Kardeş misiniz?- diye sordum.

-Hayır, bir mahalleliyiz!-

-Nerede oturuyorsunuz?-

-Tophane'de!-

Parayı Kemal'in cebine koydu:

-Hadi be Kemal, aldık parayı işte... gidelim artık!..- diye ötekinin kolundan tuttu. Fakat Kemal şiddetle elini çekti, aynı vaziyette kaldı.

-Ne diye kavga ettiler? Gazete satmaktan mı?-

-Yok canım, Sulbiye yüzünden!-

-Sulbiye de kim?-

-Bizim mahallede. Önce Esad'ı dost tutuyordu. Sonra Kemal'e döndü. Öteki boyna kıza dayak atıyordu. Üç gün, beş gün, eri sonunda kız Kemal'e kaçtı...-

-Esad buna mı kızdı?-

-Geçen akşam sinemanın arkasındaki arsada üst üste yakalamış. Kızın ağzını yüzünü paçavraya çevirdi ama, Kemal kaçmış. O günden beri arkasını kovalıyordu. Bir daha konuştuklarını görürsem bıçaklarım, diyor!-

Duvara dayanıp gözlerini sokağın çamuruna, sarı ışıkların aksettiği ve iri damlaların düşüp noktaladığı pis sulara diken Kemal'e baktım, kulağının dibinde anlatılanları hiç duymamış gibi hareketsiz duruyordu. Arkadaşı onu tekrar çekelemeye başladı:

-Hadisene be Kemal... ne bekliyorsun be! Gidelim be!-

Kemal onu eliyle itti:

-Sen gideceksen git ulan! Bana karışma!-

Öteki bir an düşündü, sonra omuzlarını silkerek:

-Canın isterse!- dedi, yürüdü. Barın önünden geçerek yokuştan aşağıya doğru uzaklaştı.

Ben Kemal'e sokuldum, bir elli kuruş daha uzatarak:

-Hadi Kemal, bunu da al da git evine yat artık!- dedim.

O, parayı cebine koyduktan sonra tereddütle birkaç adım attı. Sonra kaldırımın kenarında aynı şekilde dalgın, durup beklemeye başladı.

Vakit gece yarısını çoktan geçmişti. Yağmurda adamakıllı ıslanmıştım. Çocuğun yanından uzaklaştım, karşı kaldırıma vardığım zaman, yan sokaktan gelen dans müziği sesleri kuvvetlendi. Başımı çevirince, barın ışıklı kapısı açılıp dışarıya iki sarhoş delikanlının çıktığını gördüm, birbirlerine yaslanarak sallana sallana caddeye doğru yürüdüler.

Kemal hala köşede duruyor, fakat barın kapısına dikkatle bakıyordu. Sarhoşlar uzaklaşır uzaklaşmaz oraya koştu, yere eğildi, biraz evvel çıkanların attığı bir cıgara izmaridini alıp eliyle çamurunu temizleyerek ağzına götürdü, sıkı sıkı birkaç nefes çekti, gözlerinin parladığını uzaktan görüyordum. Hızlı adımlarla benim tarafıma yürüyor, ama benim oradan kendisine baktığımı herhalde görmüyordu. Önümden geçerken eğildim, yavaşça kolunu tutarak:

-Ne o, Kemal?- dedim. -Bu yaşta cıgara mı içiyorsun?-

Yüzüme şöyle yandan bir baktı, kolunu kurtardı, sonra beni şiddetle bir kenara itip:

-Hastir ulan!- dedi, hızlı hızlı çektiği cıgaranın dumanını sert sert üfledi; gergin, çabuk adımlarla ve çıplak tabanlarının izini kaldırımın çamurlu asfaltında bırakarak, Beyoğlu'nun ışıklı, tenha sokaklarından birine daldı, kayboldu.

1945

Millet Yutmuyor

Büyük şehirlerimizden birinin parkında her sene kurulan bir panayırda çeşit çeşit eğlence yerlerinin arasında geziyordum. Koskocaman dönme dolaplar, atlı karıncalar, esrarlı mağaralar, motosikletle dolaşılan ölüm silindirleri, bira, şarap büfeleri, nişan atma yerleri, türlü türlü piyangolar, vücutsuz başlar, elli santimlik

cüceler, görülmemiş varyeteler, altı ayaklı danalar, burnuna kadar bütün vücudu kıllı yaradılış cilveleri, güldüren aynalar insanı önlerinde durmaya, içeri girmeye zorluyordu. Her salaşın önünde, kah iskemle üstünde, kah kerevete çıkarak bağıran sırmalı fistanlı, kafkas elbiseli, sarıklı, silindir şapkalı, kalpaklı, fesli kadınlar, erkekler, çocuklar cırlak sesleriyle sanki yolu kapıyordu.

Meşin bir topa vurarak pazı kuvveti denenen bir yerde durmuş, gerile gerile yumruk savuran, sonra sırıtarak ibrenin kaça kadar çıktığına bakan delikanlıları seyrediyordum. Arkamdan doğru kalın, çatlak, hatta biraz da bıkkın bir sesin durmadan homurdandığını fark ettim:

-Haydi bayanlar, baylar!.. Görülmemiş numaralar burada. Bu panayırın en büyük hünerleri içerde. Milli oyunlar, modern danslar, ağlatıcı dramlar, güldürücü komediler... İspiritizma, manyatizma, illüzyonizma numaraları... Dünyanın en büyük kadın ve erkek artistleri içerde... Görmeden geçmeyin!-

Başımı çevirip bakınca, birkaç akşam evvel uğradığım külüstür bir salaş tiyatrosunun önünde olduğumu fark ettim. İçerden yorgun bir davulla cızırtılı bir klarnetin birbirine uymayan gürültüsü geliyordu. Salaşın önündeki kocaman bir levhada, lüzumundan fazla acemice çizilip boyanmış yarı çıplak bir kadın resmi, tek ayağının başparmağı üstünde güya dans ediyordu.

Geçen gün gittiğim için içerdeki harika numaraların ne olduğunu biliyordum: Öksürüklü, sıska bir kız, parçalanmış mantar ayakkabılarını tozlu tahtalara vurup boyalı saçlarını uçurarak aklınca Lakonga yapıyor, arkasından kırk yaşlarında altın dişli bir orospu eskisi Sepetçioğlu oyununu kepaze ediyor, daha sonra da şivesi bozuk, ayağı yemenili, pantolonu dizlerinden ve kıçından yamalı geveze bir adam, siyah bir gözlük takarak, hokkabazlık numaraları diye, ucuz eğlence kitaplarına geçmiş iplik yutma, yumurta saklama hünerleri gösteriyordu. Kırılacakmış gibi sallanıp gıcırdayan tahta iskemlelerin üzerinde bu zavallı marifetleri gördükten sonra insan, verdiği paraya bile acıyamayarak dışarı çıkıyor, bir daha buranın önünden geçerken yüzünü isteksiz bir gülüşle buruşturuyordu.

Gişede oturup bir türlü gelmeyen müşterileri bekleyen patron başını dışarı uzattı, bir an sesini keser gibi olan çığırtkana: -Bağırsana be!- diye ihtar etti.

Öteki, gişedekine yandan bir göz attı.

-Millet artık yutmuyor!- dedi, fakat sonra avazı çıktığı kadar haykırarak:

-Haydi baylar, bayanlar! Böylesini başka yerde göremezsiniz! Panayırın tek incisi, görülmemiş harikalar meşheri...-

Sonra yarı kendisine, yarı gişedekine hitap eder gibi yavaş bir sesle devam etti:

-Sahiden böylesini başka yerde göremezler... Bir giren bir daha kapıya bile sokulmuyor. Çıkarken bizi sopayla dövmediklerine şükür!-

Tekrar yüksek sesle:

-Estetik danslar... İlmin sırrına eremediği en son keşif hokkabazlıklar... Eşine rastlanmayan Şark oyunları... Türk sazının bayıltıcı nağmeleriyle süslenen, ses kraliçelerinin okuduğu şarkılarla bezenen, firavunlar diyarı, ehramlar ülkesi, harikalar dünyasından Şark'a koşan sonsuz aşkların yakıcı güneşinin cehenneme çevirdiği, heyecandan azamet, sevgiden ızdırap, inkisardan azap toplayan büyük memleket dram komedisi... Buyurun, bir bakın, beğenmeyenin parası geri verilecek.-

Yoldan geçenler bu gürültüye sırıtarak bakıyorlar, ama hiç duraklamadan yürüyüp gidiyorlardı. Bütün gayretinin, gırtlağını yırtarcasına bağırmalarının, geçenlerin yakasına sarılacakmış gibi ellerini uzatmalarının bir fayda vermediğini gören çığırtkan, bitkin bir halde gişedeki patrona dönerek:

-Yutmuyorlar usta, yutmuyorlar!..- diye homurdandı. -Pılıyı pırtıyı toplayıp dükkanı kapatmaktan başka çare yok!-

Öteki bir an gözlerini dikip düşündü, sonra:

-Ulan o zaman ne halt ederiz?.. Topumuz sürünürüz be... Bir ümidimiz bu panayırdaydı! Ne diye başka yerlere gidiyorlar da bize gelmiyorlar?.. Sen bağır!- dedi.

-Başka yerlerde görülecek şey var da ondan, usta... Millet avanak değil...-

-Kızlardan birini dışarı çağır da kendini göstersin bari!- -Aman usta, bu modası geçmiş mallarla adam kandıramayız. O kaknemleri bir gören bir kurşun atımı uzağa kaçar... İçerde ne olduğunu bilmeden giren olursa ne nimet...- Davulla klarnet, birdenbire gırtlaklarına basılmış gibi, seslerini yükselttiler, müthiş bir gürültü kapıdaki basma perdenin arkasından, sanki etraftaki satıcıların, salaşçıların bağırışlarını boğmak ister gibi son ve ümitsiz bir gayretle, sokağa yayıldı. Kapıdaki çığırtkan ise, ne söylerse söylesin, ne yalan atarsa atsın, ne kadar çırpınırsa çırpınsın bir faydası olmayacağını, bu oyunu bir kere gafletle seyredenlerin bir daha aynı tuzağa düşmeyeceğini, bütün panayır halkının bu hileyi öğrenmesine yetecek kadar zaman geçtiği için artık hiçbir ümit kalmadığını bildiği halde nankör işine devam ediyor; bir kere başlanmış olan bu çıkmaz oyunu, binde bir ümitle de olsa devam ettirmenin, yarıda kesip karanlık bir boşluğa doğru yürümekten daha ehven olduğunu düşünerek, dermansız, boğuk sesine yeni bir hız vermeye çalışıyor:

-Başka yerlerin reklamına aldanmayın... Sanatın, ilmin, hünerin göklere çıktığı yer burası! Baylar, bayanlar, teşrif buyurun!..- diye sağına soluna yalvarıyordu.

1945

Bahtiyar Köpek

Niçin hep acı şeyler yazayım? Dostlar, yufka yürekli dostlar bundan hoşlanmıyorlar. -Hep kötü, sakat şeyleri mi göreceksin?- diyorlar. -Hep açlardan, çıplaklardan, dertlilerden mi bahsedeceksin? Geceleri gazete satıp izmarit toplayan serseri çocuklardan; bir karış toprak, bir bakraç su için birbirlerini öldürenlerden; cezaevlerinde ruhları kemirile kemirile eriyip gidenlerden; doktor bulamayanlardan; hakkını alamayanlardan başka yazacak şeyler, iyi güzel şeyler kalmadı mı? Niçin yazılarındaki bütün insanların benzi soluk, yüreği kederli? Bu memlekette yüzü gülen, bahtiyar insan yok mu?-

Hiç olmaz olur mu? Arayıp, bulup görmek lazım. Bunun için de kenarı köşeyi araştırmak istemez. Her şey apaçık ortada, göz önünde. Sade güler yüzlü, bahtiyar insanlar değil, bahtiyar köpekler bile var. Ben de karar verdim, bu sefer açlıktan, ızdıraptan, nefretten değil... rahattan, tokluktan, sevgiden bahsedeceğim.

Oturduğum semtin sokakları geniş ve asfalt. Her biri bir fakir çocuğun liseyi bitirinceye kadar okumasına yetecek masraflarla yetiştirilen bodur çamlar, caddeye gölge vermese bile güzellik veriyor. Sabahları yaya kaldırımında şık giyinmiş genç anneler, renk renk çocuk arabalarında al yanaklı, gürbüz, iyi beslenmekten yüzlerine bön bir rahatlık ifadesi gelmiş çocukları gezdirirler. Çeşitli oyuncaklarını

ipekli örtülerinin üstüne seren, bir eliyle çıngırağını sallarken ötekiyle uzun bir düdüğü ağzına götüren bebeklerin yanında, bukleli saçlarını savura savura annelerine bir şeyler anlatan biraz daha büyücek çocuklar yürür. Ara sıra genç annelerin birkaçı yan yana gelir, tatlı tatlı konuşur ve çocuklara bakalak olmak işini, dört beş adım gerilerden gelen temiz kıyafetli beslemeye bırakırlar. Yolun kenarındaki küçük parkın kum bahçesinde miniminiler kovaları, kürekleri ile saraylar, nehirler halk eder, sonra bir yumrukta yıkarlar. Bir kenardaki kanepede beyaz başlıklı bir mürebbiye yabancı dille bir kitap okur. Başörtülü bir hanım, ağlayan torununu avutur, başka bir kanepede üç dört şirin anne yün örüp ahbap çekiştirir. Her şey aydınlık, her şey rahattır. Yalnız hepsinin yüzünde garip bir can sıkıntısı ifadesi vardır. Elle tutulamayacak kadar ince, asla yırtılmayacak kadar sağlam bir ağ halinde onları saran bu can sıkıntısı, biraz dikkat edince, kahkahalarda boş bir çınlama, gözlerde soğuk bir alakasızlık halinde kendini gösterir. Söyleyen de, dinleyen de o anda başka bir şey düşünüyor gibidir, halbuki hiçbir şey düşünmezler. Ama bundan şikayetçi değildirler; hatta canları sıkıldığının bile farkında değildirler. Boş da olsa gülerler ve hallerinden memnun olmasalar da, hayatlarında bir değişiklik istemezler.

Yakası kapalı kahverengi çuha elbisesinden bir odacı, bir kavas, yahut kibar bir evde uşak olduğu anlaşılan genç, iriyarı, yakışıklı bir adam bu caddede her sabah küçük bir köpek gezdirir. Açık kahverengi tüyleriyle uzun kulakları yerlere kadar sarkan ve yüksekliği bir karıştan fazla olmayan köpek, meşin tasmasına bağlı yine meşinden örme bir yuların arkasından tıpış tıpış gider. Adam yürüyüşünü köpeğinkine uydurmuştur. O biraz duraklayacak olsa kendisi de bekler. Köpeğin keyfi yerine gelip tekrar yürümeye başlayınca o da yürür.

Serince havalarda köpeğin üzerinde kenarları lacivert şeritli kahverengi çuhadan güzel bir hırka vardır. Hayvanın dört bacağından geçip karnında düğmelenen ve sırtında kalıp gibi yapışmasına bakınca usta bir terzi elinden çıktığı anlaşılan bu hırka pırıl pırıl fırçalanmıştır. Köpeğin, tüyleri de güneşte tertemiz parlar.

Hayvan, masum bir ihtiyacını gidermek için yolun kenarındaki

ağaçlardan birinin dibine sokulunca, on dönüm tarlayı bir günde yorulmadan çapalayacak kadar kuvvetli görünen uşak, yahut odacı, yahut kavas, efendisinin köpeği işini bitirinceye kadar hürmetle bekler. Sonra yine ağır ağır yollarına giderler. Bu hırkalı köpek, yoldan geçen başka köpeklerin hırlamasına cevap vermez; hatta sahibi tarafından tasması çözülmüş irice bir köpek dövüşmek için bağıra bağıra yanına sokulsa, üstüne atılmaya kalksa bile, o aldırmadan yoluna gider. Onun yerine uşak işe karışır: Bağırır, tekme savurur. Saldıran köpekler birkaç tane olursa efendisinin köpeğini kucağına alır, hırkasında, tüylerinde tozlanmış, kirlenmiş yerleri siler. Bu sırada gözlerinde hiç saklayamadığı bir korku vardır: Köpek her tehlikeden uzak olduğuna emin, aşağıya doğru bakar, yalanır, uzun tüylü kuyruğunu oynatırken, uşak acaba hayvana bir şey oldu mu diye telaş içinde onun her tarafını yoklar.

Köpeği gezdiren bu adamı bir gün kasapta gördüm. Sıra sıra asılmış kuzuların içine bakıyordu. Nihayet bir ciğer takımı beğendi:

-Şunu tart!- dedi. Parayı sayarken kasapla ahbaplığa başladı: -Ne diye kuzunun karaciğerini ayrı satmazsınız, aklım ermez. Bizim köpek akciğer, yürek filan yemiyor. Karaciğeri de güzelce pişiririz de ondan sonra önüne koruz. İçine bir lokma akciğer katsak ağzını sürmez, olduğu gibi bırakır. Midesine dokunuyormuş. Geçende muayeneye gelen baytar söyledi... Hayvan ama, aklı eriyor; köftesine biraz sığır eti karışsa onu bile anlıyor. Allahın işine akıl ermez ki...-

Sonra bütün takımı sarmak üzere olan çırağa döndü:

-Duymadın mı be! Hepsini sarma. Karaciğeri ayır, ver... Öbürlerini at bir kenara!-

Paketini alıp çıktı...

Başka bir gün bu uşağı geniş, çiçekli bir bahçenin kapısı önünde, kucağında sıcak, yumuşak bir battaniye tutarken gördüm. Kocaman bir otomobile binmek üzereydi. Kucağındaki şeyin kımıldadığını, içinden sesler geldiğini fark edince dayanamadım, sokulup sordum:

-Ne o? Köpeğe bir şey mi oldu?-

Uşak beni şöyle bir süzdü:

-Yok, elhamdülillah bir şeysi yok!.. Bugün üç beş kere öksürdü. Baharları hep olur, ama hanım telaş etti. Hayvan hastanesine götürüp bir baktıracağım- dedi.

Sonra hayvanı bir yere çarptırmamak için dikkat ederek otomobile bindi. Koskocaman araba hızla uzaklaştı...

Geçen gün bu uşağı aynı geniş bahçeye girerken gördüm. Bu sefer ince burunlu, beyaz tüylü bir köpeğin ipini tutmuştu. Yanında kıyafeti kendine benzeyen başka biri daha vardı. Yine merak ettim:

-Ne oldu?.. Köpeği değiştirdiniz mi?- diye sordum.

Adam beni süzdü; geçenlerde köpeğin hastalığını soran meraklı olduğumu hatırlamadı ama, cevapsız bırakmadı:

-Hiç değiştirilir mi?- dedi. -İçerde, kulübesinde; bak, sesi geliyor!-

Büyük köşkün biraz ötesinde, bahçıvan odası büyüklüğünde, filizi boyalı şık bir kulübeden sahiden kesik kesik havlamalar geliyordu.

-Nasıl oldu- dedim, -sizin köpek havlamazdı!-

-Eh, şimdi kızgınlık zamanı... Dişi istiyor!- diye cevap verdi. Sonra yanındakinin yüzüne bakıp gülümsedi: -Nefis bu, isteyince hayvan da olsa kendine hükmedemiyor. İyice huysuzlandı. Hanımefendi hemen otomobili baytara koşturdu. Ama dedim ya, derdi buymuş... Hani bizimkine layığını bulmak da kolay olmadı. Hanımefendi soysuz köpekle istemem, huyu bozulur, dedi. Bütün köşkleri dolaştım, ona göresini buluncaya kadar canım çıktı...- İpini elinde tuttuğu uzun beyaz tüylü, ince burunlu köpeği yanına çekerek devam etti: -Ama bak! Kendisine layık, soylu bir hayvan. Duruşu bile kibar. Bizim beyefendi arkadaşın beyefendisiyle konuştular, münasip gördüler. Bir

ben oraya götüreceğim, bir o bize getirecek.-

Parmaklıklı bahçe kapısını dirseğiyle itti, arkadaşına:

-Gel bakalım, birbirlerinden hazzedecekler mi?- dedi.

Nazlı bir gelin gibi süzüle süzüle yürüyen saçaklı, beyaz köpekle beraber içeri girdiler.

Ah, ben hayvanları çok severim. Bütün canlı mahlukları, hayatı, güzelliği, saadeti severim. Bahtiyar bir köpek bile benim içimi sevinçle dolduruyor. Ben karanlık şeylerden bahsetmek için dünyaya gelmemişim. İçim tatlı, sıcak, neşeli şeyler anlatmak isteğiyle yanıyor.

Hele cümle alem bu köpeğin onda biri kadar rahata kavuşsun, bakın ben bir daha acı şeylerden söz açar mıyım!

1946

Çilli

Sıcak ve boğucu bir gündü. Kan ter içinde gece yarılarına kadar boş laf dinlediğim bir ahbabın evinden çıkmış, ağır ağır Kordonda yürüyordum. İzmir'in gündüzlerinden beter olan bu yapışkan, ıslak gecelerinde deniz, serinlik değil, sadece buğu halinde etrafa yayılan bir yosun ve pislik kokusu verir. Yol tenha idi. Birbirinin içine girmiş gibi karmakarışık, sahile yaslanan irili ufaklı yelken gemilerinin direkleri kuru ağaç dalları gibi, hafif hafif kımıldıyor, teknelerin içinden ara sıra Giritli kayıkçıların Rumca konuşmaları duyuluyordu. Biraz daha ilerde vapur iskelesinin yakınlarında tek tük hammallar ile, arabacıları yerlerinde uyuyan bir iki fayton vardı. Bunların ötesinde bir binanın ikinci kat pencerelerinden sokağın kaldırımlarına parlak ışıklar ve kötü bir dans müziği dökülüyordu. Bu rıhtımda dört beş tanesi sıra sıra dizilmiş olan barlardan birinin önündeyiz. Belki bu saate kadar kaldığım evdeki ipe sapa gelmez gevezeliklerin uyuşturucu tesirinden kurtulmak, bir şeyler, kirli veya temiz, ama herhalde hareketli bir şeyler görmek için, fakat kendi kendime: -Bu sıcakta soğuk bir şey içeyim- bahanesini ileri sürerek, bu gemici barının dar taş merdiveninden yukarı çıkmaya başladım.

Bütün masalar dolu değildi. Ama dört beş yerde öbek öbek kalabalık gruplar vardı. Cazın bulunduğu yere yakın bir masada beş altı tane, tuvaletleri de yüzlerinin yorgun ifadesi kadar pörsümüş kız oturuyordu. Müşteriler birbirlerine hiç uymayan çeşittendi. Direklerin arkasında loş bir köşeye çekilmiş olan birkaç genç, herhalde ellerine nasılsa biraz para geçmiş birkaç bekar memur, iki kişiye bir bira içip, dans başlayınca kadınların bulunduğu masaya doğru koşmakla bu gece müthiş hovardalık ettiklerini sanıyorlardı. Daha ortalama bir masada dört beş Marmarisli gemici, süngercilikten kazandıkları para ile aldıkları motörün son seferinde ellerine geçeni, biri Rum, biri Türk iki şişman kadına üst üste bool ısmarlayarak tüketmeye uğraşıyorlardı. Yukarı kat localarından birinde kır saçlı eski bir hovarda, bar sahibi ile ahbaplığına dayanarak üç kadını birden etrafına oturtmuş, az masrafla son çağlarının esaslı bir zevk gecesini yaratmaya uğraşıyordu. Smokininin kolları yıpranmış kirli gömlekli ve kirli tırnaklı bir garson, masama yaslanarak ne istediğimi sordu. Bir bira söyledim ve bu sırada başlamış olan dansı seyre koyuldum.

Okumuş yazmış olanla kara cahili, kibar terbiye görmüş olanla ömrünü ekmek parası ardında ve denizde harcarken terbiyeye vakti kalmamış olanı, iyi ile kötüyü aynı hale, aynı tek biçime sokan sarhoşluğun o ilerlemiş haddi, bütün erkeklerin suratında yılışık, şehvetli, ama tamamen ruhsuz bir maske halinde sırıtıyordu. Sarhoş olsun olmasın bütün kadınların yüzlerinde, hareketlerinde ise: -Aman Yarabbi, ne zaman bitecek!- diyen bir ifade vardı; ve bununla bu geceyi değil, bu hayatlarını da değil, her şeyi, ama her şeyi kastettikleri besbelli idi. Bu akşam mümkün olduğu kadar çok para bıraktırmak vazifesini üstüne aldığı erkeğin yüzüne meslek icabı, fakat lüzumsuz bir gülüşle bakan kadın, adamın biraz fazlaca sarılması, yahut sakalları fırlamış terli suratını yanağına yapıştırmak istemesi üzerine, derhal kuyruğu çekilmiş bir kedi halini alıyor, herifi iki eliyle birden itiyor, sonra fazla kızdırıp müşteri kaybetmemek için de, hemen sırnaşmaya başlıyordu. Bütün bu değişmeler o kadar çabuk oluyor, o kadar keskin hatlarla birbirinden ayrılabiliyordu ki, bunlarda insan hislerinin değişmelerini aramak saçma idi.

İçimde tuhaf bir ezilme ile başımı başka taraflara çevirdiğim zaman; bar kadınlarının masasında tek başına oturan, siyah kadife tuvaletli, bütün sırtı, omuzları ve aşağı yukarı bütün göğsü açık sarışın bir kızın dikkatle bana baktığını gördüm. Yüzü o anda bana pek

yabancı gelmedi. Fakat buralardaki kadınlar zamanla o kadar birbirlerine benzer oluyorlar ki, ben de: -Herhalde bir yerde görmüş olacağım, yahut benzetiyorum!- dedim ve bunun üzerinde fazla durmadım. Yalnız dans etmek için sıra bekleyen bu kadar delikanlı varken onun masada oturması tuhafıma gitti. Öyle pek çirkin değildi, sonra gecenin bu saatinde erkekler sarılıp ortada dönecekleri kadınların yüzlerine bakmıyorlar, sadece ellerinin dokunacağı bir çıplak et ve burunlarını dolduracak keskin bir kadın kokusu arıyorlardı. Kadının gözlerini hiç çevirmeden bana bakmasından adeta rahatsız oldum. Başımı tekrar dans edenlere çevirince, düz siyah saçları yüzüne dökülmüş, gözleri sarhoşluktan yarı kapalı, zayıf bir kadınla kırk yaşlarında ciğer gibi kırmızı suratlı bir gemicinin tokalaştıklarını gördüm. Adamın ustura ile kazınmış başının derisi ve bir tarafı uzun, bir tarafı kısa olan, sigaradan sararmış kır bıyıkları bile hırsından titriyordu. Bir garson onları ayırmaya uğraşırken yanımda başka bir garson belirdi. Kulağıma doğru ahbapça eğilerek kaşları ile, tek başına masada oturan kadını işaret etti:

-Bayan masanıza gelmek istiyor- dedi.

-Aman aslanım, benim öyle yağlı müşterilerden olmadığımı bilirsin!-

-Hayır, sizinle bir şey konuşacakmış!-

-Allah Allah, buyursun!-

Garson o tarafa bakıp, başı ile kadını çağırdı. Ben de yüzüme, buna razı olduğumu anlatmak isteyen bir ifade vermeye çalışarak o tarafa baktım. Kadın yerinden kalktı, o zaman çok sarhoş olduğunu anladım. Masalara, iskemlelere ve salonda bir baştan bir başa sıralanmış olan direklere tutunarak yürüyor ve güçlükle ayakta duruyordu. Garsonun çektiği iskemleye yığıldı. Başı önünde, biraz durduktan sonra gözlerini bana çevirdi, dikkatle baktı. Bu bakışlarda, çok sarhoş bir insanın bir parça olsun aklını başına toplayabilmek için sarf ettiği o müthiş gayretten başka bir şey görmedim. Yalnız, yüzüne yakından baktığım zaman, onun bu biraz yukarıya kalkık burnunu, çekik ve tatarımsı gözlerini, hele o burnu ile gözlerinin altına doğru yayılan kırmızımtırak çilleri muhakkak tanıdığımı anladım. Ama nereden tanıyorum, diye yine kendimi zorlamadım. Kadın susuyor, hep o

faydasız gayretle yüzünün adalelerini oynatıyordu. Bir şey söylemiş olmak için:

-Niçin dans etmiyorsunuz?- dedim.

Eliyle, -Haydi be!- der gibi bir işaret yaptı, sonra birdenbire ayağa kalkmak ister gibi toparlandı. Sarhoşluğu hiç belli olmayan bir sesle:

-Beni tanımadın mı Hoca?- dedi.

O zaman birdenbire bir tuhaf olduğumu hissettim. Sırtımdan sıtma titremesine benzeyen bir ürperme geçti.

-Kız- dedim. -Kız... sen...-

-Evet. Ben! Ben...- dedi. -Nigar... Aydın'da...-

Çok pencereli, çok aydınlık bir sınıf. Çok aydınlık yüzlü çocuklar ve orta sıraların en önünde oturan iki örgü saçlı, çilli bir küçük kız çocuğu gözlerimin önünde birdenbire canlanıverdi. Ben onlara Almanca okutuyordum. Eskişehirli bir tren memurunun çocuğu olan bu haşarı kız, bu yabancı kelimeleri ve kaideleri herkesten önce kavrıyor, ezberliyor, ayağa kalktığı zaman: -Ah, bunlar da bir şey mi sanki! Ben daha neler öğrenebilirim!- diyen yarı alaycı bir gülüşle insanın yüzüne bakıyordu. Zil çalar çalmaz yerinden fırlayıp beni elimden tutar: -Hoca, haydi voleybol oynayalım- diye bahçeye sürükler ve o kısacık boyu ile topu ok gibi filenin öbür tarafına fırlatırdı. On iki yaşlarında ya var, ya yoktu. Ateş gibi, her hareketinden hayat fışkıran bir çocuktu. Bütün bunlar kaç sene önceydi? Şöyle bir hesapladım. On dört sene olmuş. Ama onun yüzüne baktıkça artık o güçlükle kendini toparlayan sarhoş kadını değil, benim olduğu kadar bütün mektebin, hocaların ve arkadaşlarının sevgilisi olan küçük -Çilli-yi görüyordum. Sanki hiç değişmemişti. O burun, o gözler, o altın sarısı saçlar ve o kızıl çiller.

Akla ilk gelen o boş, o yersiz şeyi sormamak, -Kızım, nasıl oldu da buralara düştün?- dememek için kendimi zorladım. Aydınlık sınıfımızda olduğu gibi, gülmemek için kaşlarımı çatmaya çalışarak, yüzüne baktım ve bekledim. O zaman o, benim farkında olmadan beklediğim şeyi söyledi:

-Hoca, hiç değişmemişsiniz! Bana hep eskisi gibi bakıyorsunuz!- dedi.

-Öylesin Nigar!-

-Değilim Hoca!-

Bunu der demez sahiden yüzü değişti. Bizi bir anda on dört sene önceye götüren o yakınlığın yavaş yavaş kaybolduğunu hissettim ve çok üzüldüm. Nigar çıplak kolunu masaya, başını omzuma dayayarak mırıldandı:

-Başınızı ağrıtacak değilim Hoca, sizi görünce hemen tanıdım. Ama bir derdim olmasaydı size kendimi tanıtmazdım.

Mademki yüzüme baktığınız halde Çilli'yi tanımadınız...-

Başını omuzumdan çekti, göğsü ile masaya yaslandı. Damdan düşer gibi:

-Bir çocuğum var da ondan size geldim!- dedi.

Ne demek istediğini iyice anlamadığım halde, pek anlayışlı görünmek isteyen bir tebessümle: -Devam et!- der gibi başımı salladım.

Çilli: -Bakın size anlatayım...- diye kopuk kopuk cümleler, yarısı ağzından çıkmadan dağılan kelimelerle ve adeta başka birinin hayatından bahsediyormuş kadar kayıtsız, şunları söyledi: Babası onu orta mektebi bitirir bitirmez, daha on beş yaşındayken, istasyonda şef

muavini olan kırk beşlik birine vermiş. Nigar: -Ne yapayım, oturacaktım herifle! Bu kadar sene de oturdum zaten. Ama adam ellisinden sonra rakıya vurdu. Başkalarının da sarhoş kocaları var diyeceksin. Ama çocukları da var. Onlarla avunuyorlar. Bizimkinde ise çocuk yapacak hal de yoktu. Üstelik bir de kıskanç! Bizim sınıftan Buldanlı bir Kemal vardı ya, o, o zaman tıbbiyede okuyordu. Şimdi doktor. Eşek. Hani güzel bir çocuktu. Mektepte iken beni bisikletine bindirir gezdirirdi. İşte o, tatilde Aydın'a gelmiş, parkta gördüm. Mektebi hatırladım. Ayol bize gelsene, dedim. Evi de tarif ettim. Hemen bizim ihtiyara yetiştirmişler. Meyhaneden kalkıp benimle kavga etmeye eve gelmiş. Hiç de bu kadar erken sökün etmezdi diye şaştım kaldim. Ben daha ağız açmadan bir küfürdür başladı: 'Parklarda delikanlılarla konuşmuşsun! Benim bu memlekette namusum var, kaltak!' diye üstüme yürüdü. Bende de artık sabır taşmış. 'Herif senin neyin var bilmem ama, neyin yok pek iyi biliyorum. Yeter artık sünepe kahrı çektiğim!' deyivermişim.

-Sen misin diyen! Herif kapı arkasından şemsiyesini kaptığı gibi başıma gözüme vurmaya başladı. Bu sırada Kemal de gelmez mi? Halimizi görünce hemen gitmeye kalktı. Ben arkasından bağırdım. Ne bileyim ben, cahillik işte: 'Gitme Kemal' dedim, 'senin yüzünden başıma bunlar geldi.' Bizim ihtiyar işte bu lafa yapıştı. Beni bütün Aydın'a rüsva etti. Kemal'le bir geçmişimiz olmadığına kimseyi inandıramadım. Aman Hoca, siz bilirsiniz, ben delibozuk bir kızım. O herifle yedi sene nasıl oturdum, şaşıyorum. Dedim ya, cahillik. Bu da cahillik. Kan başıma çıkıverdi. Kapıyı suratına kapadığım gibi çıktım gittim. Ama ortada ne Kemal var, ne bir şey. Ben arkasından bağırırken o sıvışmış. Akşam da Buldan'a gitmiş. Bu halde baba evine de gidemem. Zaten laftan bıkmıştım. Orda da oturup gık dediğim bu muameleleri yeni baştan görecek değilim. O gece bir ahbap evinde yattım. Ertesi gün evden eşyalarımı aldırdım, bileziklerimi sattım, İzmir'e geldim. Sizin anlayacağınız İzmir'den de üç beş gün sonra buraya geldim. Ama bu üç sene evvelki gelişim. O zaman altı ay çalıştım. Her şeye boş verdim. Ne olacak? Bir can değil mi? İnsan evde de yaşar, barda da yaşar. Ama günün birinde bizim Kemal bir sürü arkadaşı ile beraber bara gelmez mi? Beni görür görmez bir masama koşsun, bir ağlasın, bir dövünsün! 'Ah, sen benim yüzümden buralara düştün. Bu mesuliyet beni mahvediyor!' falan, hep sarhoş ağzı. Ama insanın canı inanmak istiyor işte. 'Ben seni burada bırakmam, yürü gideceğiz, beraber yaşayacağız. Nikah edeceğim!' deyince kandım. Bar

sahibi ile hesabımı kestim. Zaten alacaklıydım. Hepsini bağışladım. Hır çıkarmadan bıraktılar. İstanbul'a gittik. Beş altı ay oturduk. 'Babamdan izin çıkarsa nikah edeceğim!' deyip dururdu. Canım, keyfine kalmış bir şey, ister etsin ister etmesin, vız gelir. Ama günün birinde baktım gebeyim. 'Hemen çocuğu aldır!' dedi. 'Ne lüzumu var' diyecek oldum. 'Olmaz, olmaz! Nikahsızken çocuk istemem!' dedi. Baktım asıl korkusu, çocuk olursa balta olurum diye. Bana namus numarası yapıyor. Bir gözümden düştü, bir gözümden düştü! Böyle budala yerine koymuyorlar mı, işte insana asıl o dokunuyor. 'Peki!' dedim. 'Sen üzülme! Ben İzmir'e giderim, tanıdık doktor var, masrafsız, gürültüsüz aldırırım!' Bindim vapura geldim. Hemen bara yerleştim. Beş on kuruş kazandım. Sekiz ay oluyor çocuğu doğurdum. Görme, nurtopu gibi bir oğlan, Hoca. Bir kadın tuttum, o bakıyor. Süt veriyor, biz burda her akşam sarhoşuz. Sarhoş sütü çocuğa yaramazmış. Elin bakması ana gibi olmuyor ama, ne yaparsın. Kemal adresimi bilmiyor. Mektebi var gelemiyor da. Gelmek istediği de şüpheli ya zaten. -Ne diyecektim? Çocuk bu yaşlarda otellerde sefil oluyor. Sizi görünce aklıma geldi. Ankara'da bildiğiniz çoktur. Orda bir çocuk yuvası varmış. Oraya yerleştiremez misiniz? İki yaşına gelsin, alırım. İsteseler bırakmam! Ama böyle kucak çocuğu olmaktan bir çıksın!-

-Elimden geleni yaparım çocuğum!- dedim. -Ama babasına neden haber vermiyorsun?-

Belki de anlattığı şeylerin tesiri ile sarhoşluğu bir hayli azalmış olan Çilli, gözlerini adeta hiddetle üstüme dikti:

-Ne münasebet?- dedi. -Çocuğunu istemeyene ne diye haber verecekmişim? Onu ben doğurdum, ben büyüteceğim. Haberi bile olmayacak budalanın.-

Yorulmuş gibiydi. Ama gözlerinde çocuğundan bahseden her ananın gözündeki o biraz vahşi parıltı vardı.

-Yaparsın işimi değil mi, Hoca?- dedi. -Bilirim siz beni çok seversiniz. Rahatsız etmeyeyim!-

Kalktı, elleri ile masaya dayandı, yüzüme doğru eğilerek fısıldar gibi:

-Göreceksin Hoca- dedi, -yemeyeceğim, içmeyeceğim, oğlumu büyütüp adam edeceğim. Sonra günün birinde oğlumla yolda giderken babasına rastgeleceğim. Oğluma, 'Sen yürü!' diyeceğim. Ondan sonra babasının yakasına yapışıp: 'Bak pezevenk, diyeceğim, doğmadı sandığın oğlun büyüdü, aslan gibi oldu. Ama seni bilmeyecek, sana baba demeyecek.-

Arkasını döndü, biraz önceki sarhoşluğu tekrar geri gelmiş gibi sallana sallana, masalara ve direklere tutunarak masasına gitti, oturdu.

1947

Dekolman

Yine işsiz dolaştığım günlerdeydi. Ankara'da hususi bir hastane sahibi olan bir akrabamın yanında sığıntı gibi yaşıyordum. Hastanenin üst katını kaplayan eve çekine çekine girer, bir köşede kitap okumaya uğraşır, evin şımarık çocuklarının beni içerletmeyi hedef tutan hallerini, akrabamın: -Siz dejenereler...- diye başlayan nasihatlerini bazan gülümseyerek, bazan dalgın görünerek karşılamaya çalışırdım.

Evinde yedikten, içtikten, yattıktan ve çamaşırım yıkandıktan sonra, üstelik bir de harçlık isteyemezdim. Ama hiç olmazsa tıraş bıçağı ve ara sıra bir mecmua alacak kadar paraya da ihtiyacım vardı. Bunun için hastaneye gelip giden doktorlara, lazım oldukça ufak tefek tercümeler yapıyordum. Bazan, o günlerde bir dış gebelik ameliyatı

yapacak olan doktor, bana Kadının Fizyolojisi ve Patolojisi adlı 20 ciltlik Almanca eserden beş on sahifelik bir makale verir, satırı bir kuruştan tercüme ettirirdi. Koskocaman bir lügat büyüklüğündeki kitabın sahifesini böylece kırk sekiz kuruşa Türkçeye çevirmiş olurdum. Bazan da herhangi bir tıp mecmuasındaki yedi sekiz sahifelik makaleyi götürü olarak iki buçuk liraya tercüme ederdim. Daha o zamanlar vizitelerine beş lira, on lira alan doktorlar, benim, bilmediğim tıp terimlerini bulmak için beş altı lügat karıştırarak üç günde yaptığım bir tercümeye verdikleri bu iki buçuk lirayı bile çok görürler, eksiltmeye çalışırlardı. Ama bir gün onlardan bunun acısını çıkardım. Daha doğrusu kendime göre acısını çıkardım ve bir an olsun onların karşısında kendi zaferimi hissettim. Hayır, öyle de değil, ben bir köşeden onların nasıl küçüldüklerini seyrettim; halbuki onlar biraz şaşırmışlar, ama küçüldüklerini yine fark etmemişlerdi. Neyse, biz asıl hikayeye geçelim.

O sıralarda büyük zatlardan birinin gözleri hastalanmıştı. Ankara'nın çeşitli göz mütehassısları baktılar, İstanbul'dan profesörler geldiler. Bu mühim zatın gözlerinde dekolman dedikleri mühim hastalığın bulunduğunu tespit ettiler. Göz yuvarlağının içinde, sarı noktanın yanlarında bir tabaka çatlamış, yerinden ayrılmış imiş. Pek tehlikeli olduğu söylenen bu hastalığın yakın zamanlara kadar tedavisi mümkün değilmiş. Ancak beş altı sene evvel çok ince bir ameliyatla bu derde deva bulmaya uğraşmışlar, söylendiğine göre, muvaffak da olmuşlar. Bizim memlekette şimdiye kadar hiç yapılmamış olan bu çok ince ve tehlikeli ameliyatı, hele böyle pek mühim bir zatın üzerinde tecrübe etmeyi bizim doktorlardan hiçbiri gözüne kestiremiyordu. Bunun için İstanbul'da bulunan Alman Yahudisi bir profesörün çağrılması münasip görüldü. Adam, Almanya'da bu ameliyatı birçok kereler yaptığını söyleyerek bu mühim zatı da derdinden kurtarmayı kabul etti. Bizim mütehassıslar ve profesörler bu yabancı hekimin işi tamamen üzerine aldığına ve bütün mesuliyeti yüklendiğine emin olduktan sonra pek ustalıklı bir şekilde onun aleyhinde bulunmayı da ihmal etmediler. Bizim hastanenin başhekim odasına toplandıkları zaman ara sıra ben de yanlarında bulunuyordum. Hiçbir kararın değişmeyeceğini iyice bildikleri için, çekinmeden söyleniyorlardı:

-Efendim, ne demek? Bu memlekette bu ameliyatı yapacak adam yok mu?-

-Olmaz olur mu, efendim? Türkiye'de dekolman ameliyatı yapılmamış... Olabilir! Ama hepimiz Avrupa'da bulunduğumuz sıralarda müteaddit defalar bu ameliyatı yaptık. Literatürü de günü gününe takip ediyoruz.-

-Bu memleket bu aşağılık duygusundan ne zaman kurtulacak bilmem? Gavur olsun da kim olursa olsun. Hemen baş tacı ederiz.-

-Bu profesör iyi gözcüdür. Almanya'dan tanırım. Alim adamdır. Ama nazariyatçıdır. Bilhassa göz teşrihi marazisi mütehassısıdır. Operasyonları hakkında bir fikrim yok.-

-Efendim, ecnebilerin ilmi kıymetlerini inkar etmek aklımızdan geçmez. Fakat, sahalarını hudutlandırmak ve onları her şeyin bilgini saymamak şartıyla. Mesela, falanca (burada başka bir Alman Yahudisi profesörün ismi söylendi) dünyaca tanınmış bir operatördür. Ama, göğüs cerrahisinde, Laparatomi'ye (yani karın açmaya) gelince herif herhangi bir asistanımız kadar muvaffak olamıyor.-

-Zannetmem! Bu zat hakikaten her sahada büyük operatördür. Fakat, başından geçen o felaket bu adamı mahvetti.

Yoksa, üstüne operatör gösterilemez. Sauerbruch'la aynı ayardadır. Üstelik de genç.-

-Hangi felaket yahu?-

-Bilmiyor musunuz? Zavallı, umumi harpte, siperde askeri doktormuş. Yanlarına bir mermi düşmüş ve bunlar beş altı arkadaş toprak altında kalmışlar. Ötekilerin hepsi ölmüş, yalnız bunu kurtarabilmişler. O zamandan beri kendisine sık sık krizler geliyor. Mesela, ameliyatın ortasında makasları, bıçakları, pensleri hastanın açık karnına fırlattığı gibi çıkıp gidiyor.-

Ben bu sözleri söyleyen iyi yürekli adamın yüzüne şaşkın şaşkın baktım ve bu çok hünerli profesör operatörün bu krizini öğrendikten sonra bıçağının altına yatacak kahraman hasta bulunabilir mi? diye düşündüm.

Gözleri hasta olan büyük adamın o çok mühim ameliyatından bir gün önce, İstanbul'daki Alman Yahudisi profesör Ankara'ya gelmişti. Öğleden sonra Ankara'nın iki üç göz doktoru ile daha evvel İstanbul'dan gelmiş olan iki profesör, hastanenin başhekim odasında konuşuyorlardı:

-Gördün mü kendini beğenmiş herifi? Sabahleyin trenden çıktı, hala gelip bizimle bir konuşmak, istişarelerde bulunmak lüzumunu duymuyor.-

-Onlar gavur, iki gözüm. Trenden çıkınca otelde bir banyo almadan, nazik vücudunu dinlendirmeden gelir mi hiç?-

-Ondan değil azizim. Bizi adam yerine koymadığı için.-

Onlar böyle tatlı tatlı konuşurlarken ben bir köşede oturmuş, Almanca tıp mecmualarını rastgele karıştırıyordum. Haftalık Tıp Gazetesi adlı bir dergide dört buçuk sahife kadar tutan bir yazı dikkatimi çekti. Bu, -Dekolman Ameliyatında Bir İki Yenilik- adlı bir makale idi. Şöyle bir dikkatlice okumaya başladım. Anlayabildiğime göre, birtakım teknik şeylerden, ameliyat şeklinde yapılması gereken bazı değişikliklerden bahsediyor, mesela: -Göze önce falan noktadan değil de, filan noktadan girmeli. Falanca tabakayı kaldırmak için şu numaralı pensi değil de, bu numaralı pensi kullanmalı- diyordu.

Dergiyi elime alıp gülümseyerek doktorlara yaklaştım: -Bakın beyler- dedim. -Burda bir makale var, belki sizi alakadar eder.-

Hemen mecmuayı elimden aldılar, başlarını bir araya toplayıp yazıyı söktürmeye çalıştılar. Üçer beşer aylık seyahatleri sırasında öğrendikleri Almanca ile bu yazıyı anlayamadılarsa da, mahiyeti hakkında bir fikir edinmiş ve ehemmiyetine hükmetmiş olacaklar ki, içlerinden biri bana dönüp:

-Haydi, bu akşama kadar şunu bize tercüme et!- dedi.

-Çalışırım, ama iki yüz liranızı alırım.-

Bu çeşit yazıların en kabadayısını bana haydi haydi beş liraya çevirtmeye alışmış olan bir doktor, şaka mı ediyorum diye yüzüme baktı. Ciddi olduğumu anlayınca:

-Budala mısın be!- dedi.

-Hakkın var, şimdiye kadar çok budalalık ettim. Müsaade buyurun da böyle sıkışık olduğunuz bir zamanda acısını çıkarayım.- Sonra pazarlığı kızıştırmak ister gibi, mecmuayı elime alıp onlara makaleden bazı parçalar okudum. Üstünkörü manalarını söyledim, -Yarın ameliyata gireceksiniz, bunları bilmeniz herhalde faydalı olur!- dedim. Benimle bu mesele üzerinde daha fazla konuşmaya lüzum bile görmeden tekrar dördü beşi birden yazının üstüne eğildiler. Birbirlerine yardım ede ede okuyup bir şeyler anlamaya çalıştılar. Fakat ben o hain tebessümümle, her çıkardıkları mananın yanlış ve ters olduğunu kendilerine izah edince, tekrar pazarlığa giriştiler. Hastane sahibi olan akrabamın da doktorlardan yana müdahalesi sonunda, bu makaleyi yüz lira mukabilinde akşama kadar tercüme etmeye razı oldum. Elli lirasını peşin aldım, yukarı kattaki odama çıktığım gibi, işe koyuldum.

Her zaman olduğu gibi, beş altı lügat yardımı ile, çok kere tıp terimlerinin önce Fransızcasını, sonra Türkçesini araya araya, gece saat ona doğru tercümeyi bitirdim. Doktorlar salonda bezik oynuyorlardı. Yanlarına gidince merakla makalenin tercümesini dinlemeye başladılar. Bazı kelime ve tabirleri, doktorluk dili üzere tashih eftiler. Sonra hep bir araya toplanıp cümle cümle okumaya ve aralarında münakaşaya koyuldular.

Makalenin sahiden ehemmiyetli olduğu konuşmalarından anlaşılıyordu. Hatta birisi:

-Yahu bu yazıyı profesöre de verelim de, yarın bir halt karıştırmasın!- dedi.

Fakat iri burnu alt dudağına kadar uzayan kara yağız bir profesör, boğuk sesi ile:

-Ne münasebet yahu!- dedi. -Koskoca profesör bunları bilmez olur mu? Bilmesi lazım. Yarın hünerini göstersin de görelim bakalım.-

Ötekiler anlayışlı gözlerle birbirlerine baktılar. Biraz daha konuştuktan sonra dağıldılar.

Ertesi sabah yine başhekimin odasında toplanmışlardı. Bu sefer Yahudi profesör de aralarındaydı. Kısa boylu, zayıf, ürkek bakışlı bir adamdı. Her hareketinde, hatta ağzını her açışında, etrafını darıltmaktan korkan bir hali vardı. Herhangi bir asistan kendisine herhangi manasız bir şey soracak olsa bile, yüzüne tatlı bir ifade vermeye çalışarak ona dönüyor, adeta yalvarır hissini veren bir sesle ve ellerini mahçup mahçup ovuşturarak uzun uzun konuşuyordu.

Ameliyat öğleden sonra yapılacaktı. Bütün konuşmaların mevzuu dekolman hastalığının incelikleri ve ameliyatın güçlüğü üzerindeydi. Doktorun kıt Türkçesi ve bizim doktorların daha kıt Almanca ve Fransızcaları benim tercüman olarak sık sık söze karışmamı gerektiriyordu. Uzun burunlu kara yağız profesör, artık sırası geldiğine hükmetmiş olacak ki, o dik ve boğuk sesi ile:

-Eee, Herr Professor- dedi, -sol göze müdahale edeceğimize göre, hangi nahiyeden gireceksiniz?-

Ondan sonra bir garip münakaşadır başladı; bizim doktorlar dün akşam okuyup ezberledikleri makaleye dayanarak keskin sualler soruyorlardı. Yahudi profesör ise şimdiye kadar dekolman ameliyatında tutulmuş olan klasik yolu anlatıyor, fakat her defasında bizim doktorların yine o makaleden edinilmiş itirazları ile karşılaşıyordu.

Kim bilir ne yaman korkular atlattıktan sonra, evini barkını bırakıp buraya sığınmış ve hala içinde o korkunun izlerini taşıdığı belli olan zavallı adam, o minimini, ihtiyar vücudundan umulmaz bir çeviklikle etrafındakilerin birinden öbürüne dönüyor, -Aman darılmayın, nasıl münasip görürseniz öyle cevap vereyim- demek isteyen, fakat bu kadar fazlası insanı yadırgatan bir nezaketle herkesi cevaplandırmaya çalışıyordu. Bizim doktorlardan biri: -Nasıl olur doktor? O tabakayı o

pensle tutmanın şu mahsurları vardır, falan numara pens daha doğru olmaz mı?- dediği zaman ihtiyar profesör hızlı hızlı başını sallayarak: - Evet, evet, çok doğru!- diye tasdik ediyordu.

Fakat bu şekildeki konuşma ilerledikçe adamın şaşkınlığı artıp canı sıkılacağına yüzüne memnun bir tebessümün yayılmakta olduğu gözümden kaçmadı; bizimkilerin on, on beş saat önce edindikleri ilme dayanarak adamı böyle sıkıştırmaya başlamaları canımı sıktığı için bir kenara çekilmiştim, merakla yine yanlarına sokuldum. Alman profesör şimdi etrafındakilerin itirazlarını apaçık bir memnunlukla tasdik ediyordu. Nihayet bir aralık elini, kendisini en insafsızca siygaya çeken şişman, mavi gözlü, genç yaşta saçları dökülmüş bir doktorun omuzuna koyarak:

-Ah, dekolman ameliyatında bu neticelere varmış olmanızdan ne kadar sevinç duyduğumu tasavvur edemezsiniz. Çok zor olduğunu herkesin tasdik ettiği bu tehlikeli ameliyatta şimdiye kadar takip edilen usuller maalesef her zaman muvaffakiyete götürmüyordu. Yeni şekiller bulunması lazımdı. Çok doğru, çok doğru- dedi. Sonra sesini alçaltıp gözünü etrafındakilerin üzerinde teker teker gezdirerek:

-İşte görüyorsunuz ki, bir mesele üzerinde ciddi olarak çalışılınca aynı doğru neticelere varılıyor. Ben de uzun tecrübelerden sonra dekolman ameliyatında birtakım değişiklikler yapılması gerektiği neticesine vardım. Hatta bugünkü ameliyatta tamamen bu yoldan yürüyeceğim.-

Bizim doktorlar gözlerinde zafer pırıltıları ile, dünya çapında şöhreti olan bu sözde bilginin prensipsizliğine şaşmış gibi, birbirlerinin yüzüne bakarken, o, aynı ürkek, çekingen hali ile ve daha yavaş bir sesle ilave etti:

-Ben bütün bunları son çıkan Haftalık Tıp Gazetesi'nde yazdım. Fakat biliyorsunuz, Yahudi olduğumuz için imzamızı koyamıyoruz!- dedi.

1947

Hakkımızı Yedirmeyiz!

Namuslu adam kalmamış bu dünyada iki gözüm. Müslümandır, namazında, orucundadır, hakkımızı yemez diyorduk ama, biz onun hatırını saydıkça o, bizim tepemize bindi. Eh, artık çocuk değiliz, yemiyoruz bu numaraları, değil mi ya?..

Bak, anlatayım sana başından da, bana hak ver. Mektebi bitiremedik. Peder ne kadar gayret ettiyse olmadı işte. Binbaşıydı kendisi... Süvariydi ama, avantanın yolunu bulurdu. Anadolu'yu gezdik, dolaştık, her yerde paşa çocuğu gibi yaşadık.

Hangi okulda olsa, imtihana yakın peder, öğretmenlerle bir konuşur, meseleyi yoluna kordu. Askerlikle ilgili olmayan hoca var mı? Neyse efendim, İstanbul'a naklolduk. Güya pedere lütfetmişler...

Arada bizim tahsil yandı. Pederin öğretmenlere sözü geçmez oldu. İstanbul'da binbaşıya kim bakar? Paşalar bile ürkütmeden sayılmıyor. Ne demiş hani: -Kim ipler Yalova kaymakamını!- Değil mi ya... İki sene üst üste çaktık. Belgeli olduk.

Hususi liseye devam edecektim, peder emekliye ayrıldı. Ertesi sene de sizlere ömür. Bize de Üsküdar'da, Toptaşı'na yakın ahşap bir ev bıraktı. Arkasından hemşire bir bobstil koca buldu, aldı başını gitti. Biz kaldık mı valde ile... Evin masrafı var, bizim giyimimiz var; kahveye çıkıyoruz, birkaç arkadaş saza, pilaja gidecek oluyoruz. Babamın zamanındaki pokerlerden vazgeçtim. Hani kahvede birer çayına tavla bile oynayamaz olduk. Pederin Malatya Şube Reisliği zamanında valdeye aldığı bilezikler, Siirt kilimleri, Avanos halıları birer birer yürüdü. Kocakarı dır dır eder, -Oğlum, bir iş tutmayacak mısın, halimiz ne olacak?- diye. Pistonumuz yok ki, iş tutalım. Hamallık, amelelik edecek değilim ya... Arkası olan arkadaşlar ofise, milli korunma kontrolörlüğüne yapışmışlar, gecede yüz elli papel eziyorlar. Bizim de haysiyetimiz var. Ailemizin şerefine uygun bir yer bulursam girmemezlik eder miyim? İnsan dünyada ne için yaşar? Şerefi için değil mi ya!.. Valdeye meram anlatamadık, baktı benden hayır yok, konuya komşuya asıldı, pederin eski ahbaplarına gitti, günün birinde akşamüzeri eve dönünce baktım, yüzü gülüyor:

-Haydi aslan yavrum benim, yüzümü kara çıkarma. Sarıkamış'ta iken babanın taburunda ihtiyat bir doktor teğmeni vardı ya, bak, o tüysüz çocuk, şu bizim arkamızdaki hastaneye röntgen mütehassısı olmuş. Başhekimle de arası iyi imiş, sana hastanede iş verdirecek. Yarın git gör...- dedi.

Ben evvela boş verdim, herifi gidip görmedim. Fakat valde arkasını bırakmadı. Kahvede arkadaşlara açınca, onlar da: -Ulan enayi misin? Hastane bu. Anaforu boldur. Kazan kaynayan yerden korkma, beş aile geçindirir. Eczanesi var, ilacı var... Tabii doktorlar gibi olmaz ama, gene de bey gibi yaşarsın!- dediler. Hulasa, uzatmayalım, bu hastaneye ambar katibi olarak girdik. Yetmiş lira aylık... Yaza da yeter kışa da... Durmaya hiç gönlüm yoktu. Hele bir idare müdürü vardı ki, barut mu barut... Hastanede başhekim de o, kıç hekim de o, muhasebeci de o, ambarcı da o... Bir elli boyunda, altmışlık, kırçıl sakallı bir adam. Hacı Lütfü Bey diyorlar. Tam dört defa hacca gitmiş. Tanımadığı yok. Vekiller, mebuslar hep dostu. Aksaray'da oturur, bir

tramvay, bir vapur, yirmi dakika da yayan yol, saat yedi buçukta hastanededir. Sabah namazına kalktıktan sonra bir daha yatmaz, yola düzülürmüş. Hele sen dokuzu beş dakika geçir de, gör dünyanın kaç bucak olduğunu. Titiz mi titiz. Eline biraz pamuk alıp ispirtoya batırır, karyolaların köşesine bucağına sürer... Hele bir kir, bir pislik görsün, koridorda hemşirelere, hademelere bir ezan okur ki, ölümlük hastalar bile yataktan fırlar. Kendi kendime: -Ulan- dedim, -bu herif bize zor anafor yaptırır. Ayda yetmiş liraya sabahtan akşama kadar defter doldur... Bu benim işim değil...- Bir bahanesini bulup kirişi kırmak niyetindeydim, sade valdenin dırıltısından çekiniyordum. Ah birader, bir bilsen, okumaya başladı mı plak değiştirmeden altı saat söyler... Yirmi gün filan çalıştım. Vaziyeti kritik ediyordum. Hacı Bey'in bir oğlu kolejde, bir oğlu tıbbiyedeymiş. Eh, onun maaşı da pek yüksek değil... Mal mülk sahibine de benzemez. Var bu işte bir dalga ama, nedir acaba? diye beni bir merak sardı. Herif vuruyor da, bize koklatmıyorsa kıyak doğrusu. Ambar benim üzerimde, defterler benim elimde... Herif erzak tartarken dirhem sektirmiyor. Bu dalganın sırrına eremedim gitti. Nihayet bir gün kendisi açıldı. Hiç unutmam, seccadesini sermiş, namaz kılıyordu. Ben de masamda irsaliye kesiyordum. O bir aralık, hem de namazın ortasında, iki dizi üstünde oturup başını sağına soluna çevirdikten sonra, bana baktı:

-Evladım, bizim ambar fazlası iki teneke peynirimiz var, değil mi?- diye sordu:

-Evet efendim, var.-

-Tam iki teneke mi?-

-Yakın efendim!-

-Ehemmiyeti yok... Ben şimdi yirmi teneke peynir için bir teslim makbuzu keserim, sen Karakaş'a benden selam söyler, on şekiz teneke yüklersin. Aradaki farkı ben yarın uğradığımda alırım. Tabii senin de payın ayrılır.-

Sonra yine dalgın dalgın tespih çekmesine devam etti. Ben kendi kendime:

-Vay namazına kurban olduğum Hacı Bey vay!- dedim. -Eyi

yutturdun bana kendini... Ama bundan sonra hakkımı isterim...- Hacı Bey bana bir kere açıldıktan sonra, ambar işlerini ortaklaşa yapmaya başladık. Aman iki gözüm, tasavvur edemezsin herif ne kurt. Dünyanın müfettişleri gelse dalgasını çakamazlar. Defterler tamam, tartılar tamam, kayıtlar noksansız.

Herif, müfettişler Hamburg usulü bilmezler diye defterleri Hamburg usulü tutuyor. Gel de içinden çık. Ayda birkaç yüz yalnız benim payıma düşmeye başladı. Onun vurduğu hesapsız... Belki bini de aşar. Çünkü yalnız ambardan değil, her işten para çıkarmasını biliyor. Hiç yoktan inşaat icat eder. Vekaletteki ahbaplarına yazar, çizer, muhakkak tahsisat koparır. Doktora gider: -Aman beyefendi!- der. -Sizin bu odaya muhakkak büyük bir dolap lazım... Şu köşe pek boş. Derhal yaptıralım... Ben tahsisatı getirtirim!- Hem de getirtir azizim, getirtir... Ondan sonra vurur avantayı... Düşün yahu, iki senede dört defa hastanenin otomobilini boyattı. Üç ayda bir badana... Karyola tamiri... Yatak pamuklarını attırmak... Bunların hepsi para, iki gözüm, para!.. Dalaveresine uyduramayacağı hiçbir iş yok vallahi. İki ölüyü bir kefenle gömdürür, öteki kefeni evine yollar. Mis gibi İtalyan patiskası. Harpten önce alınmış... Daha neler neler. Bir gün yeni yatak, yorgan yüzleri, hastalara pijama diktirmek için, burnu kesik bir kadın getirdi, üstünkörü bir pazarlıktan sonra, kendisine bir oda açtılar, önüne bir dikiş makinesi koydular. Dört ay çalıştı. Parça hesabıyla iki bin yedi yüz lira aldı. Bizim Hacı Bey de bu burnu kesik karının faturalarını bir gün sektirmez, senetleri kendisi tanzim eder, her kolaylığı gösterirdi. Neyse, iş bitti... Aradan aylar geçti. Bir gün bir iş için Hacı Bey'in evine uğramıştım, bana kapıyı o burnu kesik karı açmaz mı? Meğer karısıymış. Daha nişanlıyken incir ağacından düşmüş, burnunu çöp tenekesi kesmiş. Doğancılar'daki iki evin hatırı için Hacı Bey gene de almış.

Diyeceğim o değil... Herif eline fırsat geçirmiş, vuruyor. Vuracak tabii. Bu dünya menfaat dünyası. Menfaatini düşünmeyen insan olur mu? Eline fırsat geçirip de çalmayan bir kişi göstersene bana!.. Ha? Bir kişi!.. Kör olayım yoktur. Yalnız bizim Hacı Bey yoluyla yapıyor. Bu kadar ustası olduktan sonra hakkıdır alimallah... Ama bana kazık oynamamalı... Ambarın bütün mesuliyeti bende... Kendisi müteahhitlerle işi halleder, parayı alır... Bizim payımızı vermeye gelince anamdan emdiğim sütü burnumdan getirir. Kalabalıkta

söyleyemezsin. Odada biri varken kulağına fısıldayıp beş lira istesen feryadı basar, it azarlar gibi adamı kovar... Ulan beraber çalışıyoruz işte... Bana dümen yapmaya ne lüzum var, değil mi ya? Hayır kardeşim, adamı kepaze eder billahi. Ancak kenefe gittiği zamanlar peşinden fırlar, apteshane aralığında sıkıştırıp üç beş lira alırım. Müteahhit Karakaş'tan üç yüz mü gelecek? Yüz ellisi benim elbette... Ne zaman isteyecek olsam: -Daha almadım... Atlatıyor pezevenk!- der, elime beş on lira sıkıştırır... Ben ne alırsam defterime geçiriyorum tabii. Eninde sonunda hesaplaşıyoruz. Fakat o zaman da kazık atıyor. Katiyen dairede hesaplaşmaz. İki üç haftada bir, akşam üzeri çıkar, bu küçük meyhaneye geliriz. Bu akşam da öyle yaptık. O açtı defterini, ben açtım defterimi... Karşılaştırdık.

-Kaç para istiyorsun evladım?- dedi. -İki yüz mü? Öyle hakkın var. Herif dört yüz verecekti... Fakat vermedi hergele! Namussuz herifler bunlar! Vallahi vermedi. Bak, evlatlarımın hayrını görmeyeyim, şu ekmek beni çarpsın, üç yüz yirmi lirayı zor kurtardım. Ne yaparsın? Kavga edemem ki... Biz de onun karşısında gebeyiz. Üç yüz yirmi... Yarısı ne eder? Yüz altmış... Sen şimdiye kadar benden ne almıştın? Yüz on beş... Tamam... Şimdi ne istersin? Kırk beş mi? Bak evladım, sen bekar adamsın... Bir anan var, kendi evinizde oturuyorsunuz... Ben halbuki kira evlerinde sürünüyor, üstelik iki çocuk da okutuyorum... Kolejin seneliği iki bine çıktı... Maksat sırf memlekete hayırlı bir evlat yetiştirmek... Haydi, al şu yirmi beşi de, bu hesabı kapayalım... Haydi, uzun etme... Sen mert, dürüst bir çocuksun... Al bakalım. Bana da müsaade. Bugün cumartesi, çocuklar evde beklerler... Ta Aksaray'a gideceğim...-

Yerinden fırladığı gibi gitti. Bizim yirmi papel de yandı tabii... Hadi, hepsi neyse ama, kapıdan çıkarken:

-Hesabı sen görüver, yanımda ufaklık yok!- diye seslenmesine ne dersin? Tepem attı vallahi. Utanmasam arkasından fırlayacaktım. Hacıdır, hocadır; hürmet, riayet borcumuzdur ama, böyle göz göre de hakkımızı yedirmeyiz; değil mi ya...

1947

Cankurtaran

Asiye'nin sancıları ikindi vakti başladı, düveni bırakıp hemen eve döndü. İbrahim akşam karanlığında harmandan gelip öküzleri dama koyarken, evin önünde bir sürü çocuğun toplandığını gördü. Damın kapısını örtmeden eve koştu, fakat kadınlar bırakmadılar. Alçak tavanlı oda, kapının önüne kadar, köyün bütün kadınlarıyla dolmuştu. Onu daha dışarda göğüsleyen Makbule yenge:

-Hadi, sen git... Bu erkek işi değil!..- dedi. İbrahim arkasını dönüp, kararsız bir halde duraklarken, kadın sözüne devam etti: -Kurtulması kolay olmayacak ellalem!.. Köprüköy'ün ebesine de haber saldık...-

İbrahim yüzünü kadına çevirdi; ihtiyarın gözlerinin içine baktı; bir şey söylemeden bir şeyler sorar gibiydi. Kadın onun ne demek istediğini düşünmeden, kendi kendine mırıldandı:

-On beş yaşında, parmak kadar kızı kaçırdın, aldın... Allahın emriymiş... Amma senesine varmadan gebe komanın sırası mıydı? Hadi sen de var Köprüköy'e de ebeyi al gel... Bizim oğlan gitti ama, belki onun sözüyle gelmez.-

İbrahim, bu sıkışık dakikada Asiye için kendisine de yapacak bir iş düştüğüne memnun, koşar gibi köyden çıktı. Daha Köprüköy'ün harmanlarına varmadan, elindeki değneğini yere vurup tozuta tozuta gelen ihtiyar ebe ile yanında seğirten oğlanı gördü. Bir kabahat işlemiş gibi yüzü kıpkırmızı, gözleri yerde, onların yolıınu bekledi. Ebe de onu görmüştü. Yirmi otuz adım uzaktan, dişsiz ağzını alabildiğine açarak, bir şeyler bağırıp duruyordu. Yaklaşınca sopasıyla İbrahim'in

karnına dokundu:

-Allahın izniyle hemen alırım... Elimin hafif olduğunu cümle alem bilir. Anan da seni zor doğurmuştu ama, bak büyüdün de tosunlar gibi oldun- dedi. Sonra küçük çocuğa döndü:

-Koş, tuzlu su hazırlasınlar!- dedi.

İbrahim hiç konuşmadan, kadının biraz ilerisinden yürüyordu. Yüzü hep kırmızıydı. Daha on dokuzunu bile tamamlamadığı için, askerliğini bitirip dönen ve köye ilk vardıkları akşam kafayı çekip kavga çıkaran öbür köylü delikanlılarının pişkinliği henüz onda yoktu. Geçen yıl Asiye'yi nasıl kaçırdığına bile şimdi düşündükçe şaşıyordu. Daha çok Asiye ona asılmıştı ama, -karı sözüne uyup bir halt işledim!- dememek için bunu aklına getirmek istemiyordu. Babası, İbrahim küçükken rahmetlik olmuş, anası da bir sene evvel ölünce, kendini pek yalnız hissetmişti. Üç beş dönüm tarlada birlikte çalışacak, bulgur aşını birlikte yiyecek, sabahları ineği sağıp yoğurt çalacak biri lazımdı. Tam bu sıralarda komşuları Kara Halillerin öksüzü Asiye de, gelip geçtiğinde ona güler olmuştu. İstemeye kalksa, dünyanın masrafı. -Kaçırıvereyim gitsin!- dedi; öyle de yaptı. Bir seneden beri halinden şikayeti yoktu. Yalnız Asiye'nin böyle tam harman zamanında doğuracağı tutmamalıydı.

Köprüköy'ün ebesi odaya girdikten sonra Asiye'nin çığırmaları büsbütün arttı. Hani nerdeyse harman yerlerinden duyulacaktı. Kapının dibindeki bir taşa çöküp elinde ebenin kalın sopasıyla yerleri eşeleyen İbrahim, Asiye'nin her bağırışında bir kere sıçrıyor, fakat ne yapacağını bilmediği için, tekrar oturuyordu. Hırsından yere eğilip bir taş aldı, etrafında kaynaşan çocuklara fırlattı:

-Dağılın şurdan, kahbe enikleri!- diye bağırdı.

Vakti iyi hesaplayamıyordu ama, yatsıyı filan çoktan geçmişti. Asiye'nin epeydir sesi duyulmuyordu. Bir aralık Köprüköy'ün ebesi, sopası olmadığı için, Makbule yengenin omzuna dayanarak çıktı. İbrahim yerinden fırlayıp onlara doğru bir adım attı. Ebe bu sefer elini

onun omzuna dayayarak:

-Kurtulamıyor tosunum!- dedi. -Bir türlü kurtulamıyor. Çocuk büyük, kıç küçük. Arabaya koyalım da şehire götür. Başka yolu yok...- dedi.

İbrahim yine hiçbir şey düşünmeden, yine kendisine yapacak bir iş çıktığından adeta memnun, damdan öküzleri aldı, kağnıya koştu; kadınlar Asiye'yi yatağı ile birlikte getirdiler; yerleştirdiler.

İbrahim öküzlere dah demeden önce, her zamanki gibi yüzü kızarıp önüne bakarak ebeye sordu:

-Çocuk öldü mü ki?-

-Yok, Allah esirgesin. Ama ne bileyim, bir Cenabı Hakka malum. Sancılar kesildi, gayrı hakkından doktor gelecek.- Yola düzüldüler. Üç saat kadar gittiler. Şehir göründüğü zaman şafak da sökmeye başlamıştı. Asiye'nin hiç sesi çıkmıyor, yalnız, biraz çukura kaçan kapkara gözleri, gökyüzünde bir şey arıyormuş gibi fıldır fıldır dönüyordu.

Şehrin göbeğinden geçen büyük çayın üzerindeki köprüyü aşıp hastanenin kapısına vardıkları zaman ortalık epeyce ağarmıştı, fakat sokaklarda kimsecikler yoktu. İbrahim arabayı bir kenara çekti, kapıyı çalmaya cesaret edemediği için, kendiliğinden açılacağı zamanı bekledi. Yavaş yavaş başka köylü hastalar da sökün etti. Kimi at, kimi eşek üstünde, kimi bir arabaya uzanmış, yanlarında karıları, kocaları, anaları, oğulları, kimi baygın, kimi inlemekte, sokağı doldurdular. Hiç ses çıkarmadan, hatta kendi aralarında bile konuşmadan beklediler.

Kapı açıldığı zaman hep birden içeri sokulmak istediler. İbrahim de aralarına karıştı, bir saat kadar da doktorun kapısında bekledi. Kimsenin sıra mıra dinlediği yoktu. On beş seneden beri bu hastanenin başhekimi olan kırk beşlik, Tatar yüzlü operatör, muayene odasının kapısını kendisi aralıyor, dışardakileri gözden geçiriyor, sanki yardımına o anda en çok muhtaç olanı arıyor, sonra eliyle bir işaret edip onu içeri alıyordu. İbrahim'e sıra geldiği zaman dışarda kimse

kalmamıştı. Tatar yüzlü operatör yorgun bir halde iskemlesine çökerken:

-Senin neyin var oğlum!- diye sordu. Bu hastanenin her türlü hastalığının mütehassısı oydu. Çünkü kadroda başka müstakil hekim yoktu. Ufak ücretler mukabilinde hükümet doktoru dahiliyeye, asker hastanesinden iki mütehassıs kulak ve göz hastalıklarına bakıyorlardı ama, ay başından başka günlerde keyifleri istediği zaman gelirler, başhekimle merhabalaşıp giderlerdi. Ehemmiyetli bir hasta çıkar da yatırmaya, sonra da her gün viziteye gelmeye mecbur oluruz korkusuyla poliklinik filan yaptıkları yoktu.

Her sabah kapının önüne biriken ve bazan sayısı yüze varan dertlileri hep başhekim muayene eder, uzun senelerin ve çaresizliklerin verdiği tecrübelere dayanarak her hastalığa deva bulmaya uğraşır, sırasına göre, trahom tedavisinden ebeliğe kadar her işi üstüne alırdı. Bekar olduğu için hastanede yatıyor, bütün gecelerini koğuşları dolaşmak, tıp dergileri okumak ve Almancaya çalışmakla geçiriyordu. Başka doktorlara benzememek, kitaplarda okuduğu, -insanlara hizmet eden- soydan bir hekim olmak, onda bir inat haline gelmişti. Fakat bütün diğer meslektaşlarından bu şekilde ayrılması, kendi hakkında birçok tezvirler yapılmasına sebep olurdu. Bekar yaşadığı için, dedikodu olmasın diye, hastaneye elli yaşından küçük hademe ve hemşire almazdı, fakat bu yüzden şehirde adı oğlancıya çıkarılmıştı. Hiçbir hastayı kapıdan çevirmek istemediği için, doktorlar arasında, bilmediği işlere burnunu sokan gösteriş meraklısı bir ukala diye şöhret almıştı. Hastanenin küçük bir odasında, içkisiz, cıgarasız, pek az bir masrafla yaşar, maaşının bir kısmını yabancı dillerdeki kitap ve dergilere, bir kısmını da hastane tahsisatıyla alınmasına imkan olmayan bazı ilaçlara sarf ederdi. Bu yüzden pintiliği dillere destan edilmiş, hırsızlığı bile söylenmişti. Bankada seksen, yüz bin lirası olduğu herkesçe muhakkak sayılırdı.

Doktor bütün bunları duyar, en iyi konuştuğu ve işin iç yüzünü bilen kimseler tarafından bile budala yerine konduğunu bilir, fakat, dediğimiz gibi, garip bir inatla eskisi gibi işine devam ederdi. Bütün bunları, büyük bir ideal sahibi olduğundan, yahut insanlar için derin bir sevgi beslediğinden değil, başka türlü olanlara karşı, adeta hastalık halinde, bir tiksinti duyduğundan yapıyordu. En çok şefkat gösterdiği

hastalarına muamele edişinde bile: -Sizin de elinize fırsat geçse ötekiler gibi namussuz olursunuz... Ben bunu pekala biliyorum, fakat ben sizin gibi olmadığım için işte sana karşı da bütün vazifelerimi fazlasıyla yapıyorum!- demek isteyen, insanlara inancını kaybetmiş, acı bir hal vardı.

-Senin neyin var, oğlum?- dedikten sonra, çekik gözlerini İbrahim'e dikerek bekledi. Delikanlı:

-Bir şeyciğim yok doktor bey... Yalnız bizim aile... doğuramadı da... aşağıya getirdim. Kapıda, arabanın içinde... Ocağına düştük...- dedi.

Doktor, bacak kemiğinin keskin tarafına bir demirle vurulmuş gibi yerinden fırladı. Korku içinde ona bakan İbrahim, karşısındakinin köşemsi yüzünün donuk sarı bir renk aldığını gördü. Sesi titreyerek:

-Hani ya doktor bey... İki ebe uğraştı... Hem bizim köyün, hem Köprüköy'ün ebesi... Kurtaramadılar... Ondan sonra sana getirdim... Bizi kapından çevirme!- dedi.

Doktor kendini toparlamıştı, sarı yüzünde zehir gibi bir gülümsemeyle:

-Yazık ki sizi kapımdan çevireceğim, oğlum!- dedi.

-Amanın doktor, Asiye aşağıda. Köye varmadan arabada ölür.-

-Belki öyle olur. Ama sizi kapımdan çevireceğim.-

-Dabanının altını öpeyim doktor...-

Doktorun yüzünden çekilmeyen o zehir gibi gülümseme İbrahim'i büsbütün şaşırtıyordu.

-Ne ideyim ben şincik, doktor bey?-

-Karını alır, İstasyon Caddesi'ndeki hususi doğumevine götürürsün! Paran varsa çocuğun doğar, yoksa doğumevinin yanındaki arsaya arabanı çekersin. Karın ya bağıra bağıra orda kendiliğinden doğurur, yahut da köye dönerken arabada doğurur. Doğuramazsa ölür. Anladın mı?-

İbrahim, köylüler arasında adı -Baba- diye anılan hekim sahiden bu mu acaba? diye hayretle karşısındakine baktı. Bunu fark eden doktor:

-Ne şaştın?- dedi. -Sana her şeyi dosdoğru söylüyorum. Benim bu hastaneye kadın hastalığı olanları almam yasak edildi. İyi anladın mı? Ben yalnız operatörüm, kol, bacak keserim. Başka şeyden anlamam!-

Bunları söylerken, gergin derili sarı yüzüne hiç yakışmayan o tebessüm, daha doğrusu o gerilme, dudaklarının kenarını aşağıya doğru çekiyordu. Senelerden beri yüzlerce kadının karnını kesip çocuğunu almıştı. Fakat şimdi, üstüne vazife olmayan işlere karıştığı ileri sürülüyor, hastanede kadın hastalıkları doktoru bulunmadığı halde, ihtisası dışındaki vakalara müdahele ederek halkın canını tehlikeye düşürdüğü iddia ediliyordu. Şehirde yeni açılan doğumevinin sahibi doktor Mutena Cankurtaran, vatandaşların sağlığını korumak için bütün bunları valiye söylemiş, dinletemeyince Sağlık Bakanlığı'na bildirmiş, ayrıca da, Ankara'da -tay-lı bir yerde başkan olan kaynatasına yazmıştı. Bu kaynata ise, eskiden bilmem nere valisiyken yanında sıhhat müdürlüğü etmiş olan sağlık bakanıyla görüşmüş, bakan da halkı bu gibi tehlikelerden esirgemek maksadıyla, başhekime bir ihtarda bulunmayı münasip görmüştü.

Bunları zihninden geçirirken itidalini bir an kaybetmek üzere olduğuna canı sıkılan doktor:

-Yani evladım- dedi, -senin karının derdine derman olacak doktorumuz yok. Onun için hastanı al, doğumevine götür. Doktor Mutena Cankurtaran'a rica et, belki az bir para ile işini görür.-

Sonra arkasını döndü, pencereden gökyüzüne bakmaya başladı.

Fakat İbrahim yakasını bırakmadı:

-Sen varsın ya, doktor bey... Bana başkası lazım değil... Kurbanın olayım!-

Kendini zor tutan doktor döndü:

-İmkanı yok dedim ya, çocuğum!- diye sertçe söylendi, kapıyı hızla vurarak dışarı çıktı, kendi odasına kapandı.

İbrahim aralık kapıdan ağır ağır koridora süzüldü. Kendisine akıl öğretecek bir insan arar gibi sağa, sola bakındı. Bahçe tarafındaki pencerelerin camlarına vınlaya vınlaya kafalarını çarpan sineklerden başka canlı bir şey göremedi.

Doktor Mutena Cankurtaran otuz beşlik, sarı kıvırcık saçlı, altın gözlüklü, kibar halli biriydi. Tok ve tatlı bir sesi vardı. Asiye'yi sokakta, arabanın üstünde muayene etti, sonra İbrahim'e:

-Hasta burada kalsın, sen benimle gel!- diyerek içeri girdi. Masanın arkasında, koltuğuna iyice yaslanıp gök gözlerini pencereye dikerek hesaplara daldı, sonra:

-Dört yüz liraya çocuğunu alırım kardeşim- dedi. -Güç ve mesuliyetli bir ameliyat yapacağım. Bunu her doktor kıvıramaz. Bak, düşün, taşın, bana cevap getir.-

İbrahim şaşırdı. Odadan çıktığı gibi Asiye'nin yanına koştu. Öküzlere -dah!- dedi. Tam bu sırada, belki sancılar yeniden başladığından, belki de geriye dönmenin kendisi için ölüm olduğunu anlayarak büyük bir korkuya kapıldığından, Asiye avaz avaz bağırmaya başladı. Yoldan geçenler etraflarına toplanıyorlardı. İbrahim arabayı çevirip doğumevinin yanındaki arsaya sürdü, hiçbir şey söylemeden sol öküzü boyunduruktan çıkardı, yularından asıla asıla çarşıya götürdü, yeni handa yüz otuz liraya sattı; nefes nefese doğumevine döndü, Asiye'nin yanına bile uğramadan doktorun odasına çıktı, parayı olduğu gibi masanın üstüne bırakarak:

-Hadi, dabanının altını öpeyim... Asiye'de bekleyecek hal kalmadı. Çocuğu da bir şey olmadan ne ideceksen et!- dedi.

Cankurtaran parayı teker teker saydıktan sonra eliyle itti.

-Çocuk musun yahu?.. Yüz otuz liraya sezeryan yapılır mı? Al paranı da bir ebeye git!-

-Ebelerden hayır yok, doktor bey... Bir öküz sattım, bu kadar verdiler.-

Bu aralık arsadaki Asiye'nin bağırışları, doktorun açık penceresinden içeri girdi. İbrahim'in yüzünde bir korku, Cankurtaran'ın dudaklarında tuhaf bir kıvrıntı belirdi:

-Öteki öküzle arabayı da sat, belki dört yüzü tamamlarsın.- -Ne istersen vireyim doktor. Hepsi senin olsun... Hadi sen Asiye'yi daha çok bağırtma...-

-Dur canım... Ya öküzlerle araba dört yüz etmezse?.. Sen bana daha iki yüz yetmiş liralık bir senet imzala bakayım... Ben karını ameliyat ederken sen de gider parayı tedarik edersin. Haydi, durma!-

Acele bir senet yazdı, İbrahim'e parmak bastırdı.

Asiye'yi baygın bir halde ameliyat odasına taşırlarken, İbrahim, tek öküzün sürüdüğü arabayı, üzerindeki yatak, yorganla birlikte tekrar yeni hana götürdü. Fakat bu sefer hepsine birden yüz elli liradan fazla veren çıkmadı. Sağ öküz zaten ihtiyar ve zayıftı. Alıcılar şöyle bir sağrısını yoklamaya bile lüzum görmeden: -Kocamış gayrı, yüz kayme bile etmez!- diyorlardı. İbrahim buna da razı oldu. Yüz elli lirayı avucunda sımsıkı tutarak doğumevine döndü. Bir hastabakıcı kendisine karısının kurtulduğunu müjdeledi. Doktor onunla koridorda karşılaştı.

İbrahim hemen elindeki paraları uzattı:

-Fazla etmedi doktor. Hakkını helal et!-

-Ne demek o? Burası imaret değil!.. Bak, alın teri döktük. Ameliyat bir saate yakın sürdü, karının da canı kurtuldu.-

-Ya çocuk?-

-Çocuk ölmüş. Zaten birkaç saat daha müdahale edilmeseydi, annesi de yolcu idi.-

-Çocuk ölmüş ha! Erkek miymiş?-

-Erkekmiş... Ne olacak?.. Yenisine sağlık. İkiniz de gençsiniz. Hadi, sen durma, köyüne git, dört yüzü tamamla... Daha yüz yirmi getireceksin!-

-Nereden bulayım doktor bey!.. Mümkünü yok.-

Mutena Cankurtaran'ın tok ve tatlı sesi birden sertleşti:

-Ne demek o? Adam dolandırmaya mı çıktınız? Çok laf istemem. Beş gün sonra karın taburcudur. Yüz yirmiyi getirir, karını alırsın. Para gelmezse çıkarmam, her fazla kaldığı gün için da ayrıca on beş lira alırım!-

İbrahim yüz yirmi lirayı denkleştiremedi. Cankurtaran da kadını sahiden vermedi. Bir hafta sonra tekrar doğumevine gelen delikanlıya:

-Şimdi borcun yüz altmış beş liradır. Yarın yüz seksen öbür gün yüz doksan beş lira. Parayı getirmedikçe karını alamazsın. Haydi, çek arabanı!- diye bağırdı, bir kerecik olsun

Asiye'yi görmesine de müsaade etmedi.

Asiye'nin analığı, Makbule yenge ile danıştı, gidip kızı zorla almaya kalktılar, fakat hastabakıcılarla başhemşire bunları kapı dışarı etti, merdivene kadar inen Asiye'yi de, iki tokat vurup yatağa yatırdılar, bir daha böyle şeyler olmaması için elbiselerini alıp

kilitlediler.

İbrahim, kaldırılması geç kalan harmanı bir gün daha boşlayarak tekrar Cankurtaran'a başvurdu:

-Doktor Bey!- dedi. -Bütün ekinimi satsam da kışın aç otursak, gene elli lira bile denkleştiremem... Kurbanın olayım, ver Asiye'yi de gidelim.-

-Çok konuşuyorsun. Siz köylüler zaten hepiniz dolandırıcısınız... Sizin Allah bir dediğinize inanmamalı. İki yüz yirmi beş lira getirmeden karını alamazsın!-

-Doktor Bey, çocuk da ölü çıktı zaten... Dört yüz lira nesine bunun?-

-Elimde senedin var. Fazla yattığı günler için de on beş lira... Bu işin yalanı, dolanı yok... Haydi, çek arabanı!-

İbrahim yine Asiye'yi göremeden köye döndü.

Ameliyattan beri on beş gün kadar geçmişti. Cankurtaran'ın hiç kimseyi bedavadan beslemeye niyeti yoktu. İbrahim'in para bulup getirebileceğinden de ümidini kesmeye başlamıştı. Doğumevinin kadın hademelerinden birine yol verdi, onun yerine Asiye'yi çalıştırmaya başladı. Hala kendini toparlayamamış olan kızcağız, Amerikan bezinden, paçaları bağlı bir donla kısa kollu bir gömlekten başka sırtında hiçbir şey olmadan, sabahtan akşama kadar yerleri siliyor, çöpleri taşıyor, tükürük hokkalarını temizliyordu.

Birkaç gün sonra analığı ile Makbule yenge Asiye'yi kaçırmak için yeni bir teşebbüste bulundular. Doğumevine gidip güya konuşuyormuş gibi yaparak, peştemallarının altına sakladıkları şalvarları Asiye'ye verdiler. Genç kadın apteshane aralığında giyindi, başını örttü, hep beraber çıkarlarken hademelerden biri işi çaktı, tam sokak kapısında

Asiye'nin koluna yapıştı. Bunun üzerine hayli zorlu bir çekişme başladı. İki tarafın arasında kalan ve kolları kopasıya zorlanan genç kadın avaz avaz bağırıyordu. Bu sırada yetişen bir hemşire, hemen Asiye'nin başından peştemalını çekti, bunun üzerine ihtiyar kadınlar daha fazla zorlamaktan vazgeçip, yüksek sesle ilenerek uzaklaştılar. Ertesi gün İbrahim erken erken doğumevine geldi. Doktorun karşısına dikildi. O zamana kadar kendisinde hiç görülmeyen bir tavırla:

-Doktor Bey- dedi, -harmanım yüzüstü kaldı, evim perişan oldu. Sen bizim karıyı veriyon mu, vermiyon mu?-

Onun bu halinden kuşkulanan; fakat renk vermek istemeyen Cankurtaran, önündeki bazı kağıtları karıştırarak, başını kaldırmadan:

-İki yüz elli lira getirir, karını alırsın! Fazla istemeyeceğim- dedi.

-Yani sen şimdi Asiye'yi vermiyon mu?-

Cankurtaran daha yumuşak bir sesle:

-Söyledim ya kardeşim, parayı getirmeden veremem!-

-Al öyleyse senin olsun. Köyde karı yok değil a! Hayrını gör!-

Kapıyı vurduğu gibi çıktı. İki adım ötede, duvarın dibine sinmiş bekleyen Asiye'yi görmeden merdivenlerden indi gitti.

Asiye'nin işleri gece yarısına doğru bitti. Apteshaneleri, mutfağı silip temizledikten sonra, koridorun bir köşesinde bir perdeyle ayrılmış küçük aralığa girdi. Yere serili duran yatağına uzanarak, kirli, çarşafsız yorganı üstüne çekti. Koridorun sönük gece ampulü perdenin içine de loş bir ışık veriyordu... Kapkara gözleri, tıpkı karnında ölü çocuğu ile gelirken arabada olduğu gibi, fıldır fıldır dönüyor, sanki beyaz tavanda bir şeyler arıyordu...

Birdenbire fırladı. Başucundaki küçük pencereyi açarak aşağıya

baktı. Bir buçuk adam boyu vardı. Amerikan bezinden donuyla gömleğinin üstüne bir şey almayı bile düşünmeden, yalınayak, aşağıya, bahçeye atladı... ve o anda dudaklarından fırlamak isteyen feryadı yumruğuyla zor zapt etti. Müthiş bir ağrı, bıçak sokulmuş gibi karnından baldırlarına ve omuzlarına yayılan bir sancı, gözlerini kararttı. Eliyle kasıklarını tutarak yürüdü, sokağa çıktı, ağır ağır köyün yolunu tuttu. Şehrin dışında yol, büyük çayın kenarından gidiyordu. Karanlık söğütlerin arasından, kıyıdaki otlara sürtüne sürtüne, yılan gibi sesler çıkararak akan suların uğultusu, şehirden uzaklaştıkça kuvvetleniyordu. Hele çayın dönemeç yerlerinde bu uğultular; bir insan kalabalığının karmakarışık sesleri gibi yükseliyor, alçalıyordu. Asiye yürüdükçe karnında artan sancıyı elleriyle bastırıp boğmaya muvaffak olamayınca iki kat kıvrılıyor, öyle yürüyor ve çaydan gelen seslere uyarak: -Ya... Köyde karı yok değil a!..- diye mırıldanıyordu. Karnında tuttuğu parmaklarının arasından Amerikan bezi donunu ıslatarak sızan ılık, siyah bir yaşlık bacaklarına doğru süzülüyordu. Bunu fark edince daha hızlandı. Koşar gibi önüne eğilerek ilerliyor, gittikçe yükselen ve sağdaki çayın uğultusuna karışarak söğütlerin tepelerine, sol taraftaki bayırın kayalarına kadar yayılan bir sesle: -Köyde karı yok değil a!..- diye haykırıyordu. Patlayan yarasından sızan kanlar ayaklarını ıslattığı için tabanlarına kumlar yapışıyor ve yerde kara noktalar halinde izler kalıyordu.

Köyün kıyısına geldiği zaman, kıvrıla kıvrıla başı dizlerine yaklaşmıştı. Böyle olduğu halde, vahşi bir hayvan gibi: -Köyde karı yok değil a!..- diye bağırışı ortalığı çınlatıyordu. Bu sesi duyanlar evlerinden fırladılar. Yanına vardıkları zaman Asiye yere yuvarlanmış, debeleniyordu. Hemen kucaklayıp götürdüler. Fakat sabaha çıkmadı.

1947

Çirkince

Gece yarısını bir saat geçe Alsancak'tan kalkıp Ankara'ya gidecek olan tren için birkaç gün önce bilet almıştım. Nedense aklıma esti, son günü İzmir'de kalıp dolaşmaktansa sabah treniyle -Selçuk-a gider, Efesos harabelerini gezer, akşamı ederim; gece yarısı, nasıl olsa oradan geçecek olan Ankara trenine biner, yoluma koyulurum, dedim. Öyle de yaptım.

Selçuk'a gelince, çantamı, önünü kebapçılarla üzümcülerin doldurduğu, istasyon kahvesine emanet ederek, hemen yola düzüldüm. Güneş iyice yakmaya başlamadan bu kırk beş dakikalık yolu almak, ölü şehrin harabelerinde akşama kadar dolaşmak istiyordum. Fakat daha Erkekler Gymnasium'unun kapısındayken içime bir gariplik çöktü. Her İzmir'e gelişimde muhakkak bir kere uğradığım bu harabeler, sanki seneden seneye daha harap oluyor, binlerce yıl önce aralarında bazı insanların insanlar gibi yaşadığı mermerler bile, kendilerini asırlarca örtüp koruyan anlayışlı toprağın altından çıkarıldıklarına küsmüşçesine, kararıp kirleniyordu. İçinde vücutları ve ruhları güzel insanların yetiştirildiği Gymnasium'un mozaikleri, şimdi birbirini kovalayan keçilerin tırnakları altında dağılmaktaydı. Coşkun bayramların, spor oyunlarının kutlandığı Hypodrom'un göbeğine muhacirler tütün ekmişler, kenardaki kuru yapraklı bir çardağın altında sıtmadan titreşerek yatıyorlardı. Sayısı bir zamanlar bin üç yüzü geçen ve bugün elimize ancak elli kadarı gelebilen o harikulade tragedya ve komedyaların oynandığı tiyatronun geniş ve serin artist gardropları şimdi tek tük gelen seyyahlarla,

buraya yerleşmiş olan birkaç aileye ve keçi çobanlarına kenef vazifesini görüyordu. Sokakların mermer kaldırımları arasından fırlayan böğürtlenlerin kalınlaşan kökleri, binlerce yılın boğamadığı bu beyaz taşları çatlatıp parçalıyor; yelkenleri pırıl pırıl gemilerle dolu limanı şehre bağlayan iki yanı heykelli, geniş Arkadya caddesi, şimdi bütün ovayı kaplayan bataklığın iki adam boyundaki sazları arasına dalıp kayboluyordu. Sokaklarının ortasındaki mermer satış tezgahları hala sapasağlam duran, bol çeşmeli Agora'nın dükkanları toprakla dolmuş, içlerinde yabani incir ağaçları, mersinler, zakkumlar, böğürtlenler türemişti. Raflarındaki on binlerce papirüsle kafalara aydınlık düşünceler dolduran kütüphanenin pek bozulmamış merdivenlerinden çıkıp, kurucusunun çıra isleriyle kararmış mezarına girmek isteyince, karanlık uykularından uyandırılan yarasalar hırsla insanın yüzüne çarpıyorlardı. Daha yapıldığı günlerde bir zelzele ile yıkılan mabedin kalın sütunları, insafsız bir tanrının hışmından korkup secdeye kapanmış gibi, hep aynı istikamete uzanmış ve parçalanmışlardı. Küçük ve zarif Odeon tiyatrosunu örten sararmış otların arasında kertenkeleler dolaşıyor, Kızlar Gymnasium'undan tek ayakta kalan şey, yarı yıkılmış büyük bir kapı, -Girmeyin, ağlarsınız!- der gibi dudaklarını büküyordu.

Harabelerin bulunduğu tepeyi, gittikçe hızlanan adımlarla dolaştım, Eshabıkehf mağaralarının önünde bir an durup düşündüm. Bembeyaz bir şehrin arka yamacındaki bu kapkara dağ içi mezarlarında yüzlerce yıl uyudukları rivayet edilen yedi Hıristiyanın hikayesi, bana bu anda, dünyanın bir daha eşini görmediği aydınlık eski Yunan medeniyeti üzerine çekilen karanlık örtünün bir timsali gibi geldi. Öğle sıcağı bastırmıştı.

Çatlak ve ağdalı meyvelerini iri yapraklar arasında gizleyen incirlerin gölgesine girince karnımın iyice acıkmış olduğunu fark ettim. Birkaç yemiş koparıp ağzıma attım; içim daha çok bayıldı. Bir an önce karnımı doyurmak niyetiyle, sürülmüş incir bahçelerinin tezekleri arasında ikide bir tökezleyerek, kasabanın yolunu tuttum. Duvarları yıkılmaya başlamış parkımsı bir yerle ilkokulun arasından geçen ağaçlı caddenin sonunda çarşı başlıyordu. Dükkan kılıklı postanenin karşısında ve biraz ilerisinde, yeni yapıldığı zevksizliğinden belli beton bir binanın önünde, üzerlerine damalı örtüler serilmiş birkaç masa vardı. Oturup yemek istedim, -Kalmadı- dediler; bira istedim, çorba gibi çıktı. Güç halle bir peynirli yumurta

yaptırdım, rüzgarın süpürüp getirdiği gübreli tozlarla biberlenen bu yemekten birkaç lokma aldıktan sonra pis pis düşünmeye başladım: Daha saat iki bile değildi. Bineceğim trene demek ki daha on iki saatten fazla vardı. Akşama kadar ne yapacaktım? Haydi, kaleyi, İsa Bey Camii'ni filan gezdim, akşamı ettim diyelim. Ondan sonra ne halt edecek, nerede oturacaktım? Bir meyhane bulup kafayı çeksem, sonra bir kahveye girip pineklesem bile, bu küçük kasabada 22:45 ajansından sonra her yerin kapandığını tecrübelerimle biliyordum. Düşündükçe önümde duran bu on iki saat, bana sonu gelmez bir hapislik gibi korkunç görünmeye başladı. Hırsımdan yerimde duramadım, kalkıp istasyona doğru yürüdüm. Yüksek Roma kemerlerinin yanındaki külüstür kamyonları, şerbetçileri seyrederken gözüm karşı taraftaki sırtlara ilişti. Kendi kendime adeta haykırdım: -Çirkince'ye giderim yahu!-

Evet, en iyi çare buydu. Şimdi bir at tedarik edip Çirkince köyüne gider, akşama kadar kalır, gece mehtapta ağır ağır dönerdim. Hatırladığıma göre yol bir buçuk iki saat çekiyordu.

Gece onda yola düzülsem, on iki sıralarında gelirdim ki, geri kalan birkaç saat de nasıl olsa geçerdi.

Selçuk, eski adıyla Ayasuluğ kasabasının şimal tarafındaki sırtların arkasına düşen bu güzel köye, otuz sene önce, dokuz on yaşında bir çocukken gelip birkaç gün kalmıştım. Annem ve beş yaşındaki erkek kardeşimle beraber, Çanakkale'de asker olan babamın yanından, Çivril'de asker olan dedemin yanına gidiyorduk. Babam bizi bir gambotla Bandırma'ya kadar getirmiş, trene bindirmiş, İzmir'deki bir arkadaşına yazdığı mektubu annemin eline verip dönmüştü. Babamın bu arkadaşı bizi İzmir'de iki üç gün evinde misafir ettikten sonra, Punta'dan Aydın trenine bindirmişti. Şimdi düşünüyorum da, o karmakarışık devirde, o berbat yolculuk şartları içinde annem gibi beceriksiz bir kadının iki küçük çocukla bu kadar uzun yolculuğa nasıl çıktığına hala şaşıyorum. Neyse, bulursa kömürle, fakat daha çok odunla işleyen Aydın treni bizi yirmi dört saatte Selçuk istasyonuna getirdi. Fakat orada trenin artık gidemeyeceği, lokomotifin bozulduğu bildirildi. İstasyondaki bir yüzbaşı, yolumuza ancak dört beş gün sonra devam edebileceğimizi söyledi, vaziyetimizi öğrenince bize alaka gösterdi. Cephelerde her gün yüzlerce subayın öldüğü, yüzlerce subay ailesinin memleket içinde perişan kaldığı o günlerde, -silah

arkadaşları- arasında, birbirlerinin ailelerini korumak hususunda, yazılmamış hatta konuşulmamış bir mukavele var gibiydi. İstasyondaki yüzbaşı da, bir parça işinden baş alınca yanımıza sokuldu:

-Dinar ve Çivril cihetine tren kaldırıncaya kadar bekleyeceksiniz. Fakat burası sıtmalı, berbat bir yerdir. Çocuklar sıcaktan perişan olur. Otel filan bulmaya da imkan yok. Sizi Çirkince'ye götüreyim. Bizim çocuklar da orada. Ben de vakit buldukça ata atlayıp gidiyorum. Rahatsız olursanız da kusura bakmazsınız!-

Annem biraz mırın kırın ettikten sonra, açık bir asker arabasına yüklendik. Yanımıza iki sakat nefer takıldı, ağır ağır Çirkince'nin yolunu tuttuk.

Orada kaldığımız bir hafta, çocukluğumun en unutulmaz günleridir. Ovayı aşıp dağ yoluna tırmanmaya başlar başlamaz, incir ağaçlarının yerini zeytinler ve çamlar alıyordu. Yükseldikçe manzara güzelleşiyor, sıcaktan bunalan Selçuk Ovası, sıtma yuvası Cellat Bataklığı bile, taze boyalarla çizilmiş parlak bir tablo halinde iki yanımıza seriliyordu. Küçük Menderes, bir cıva şeridi gibi, kızgın güneşin altında buğulanarak, ta uzaklara, sislere gömülen denize uzanıyordu.

Hele Çirkince... Hele bu yedi, sekiz yüz hanelik dağ köyü... Daha uzaktan, çamların ve zeytinliklerin arkasından, hafif çivitli beyaz evlerinin camları parıldayan, meydanlarını iri çınarların gölgelediği küçük Rum kasabası... Bu kadar güzel bir yere nasıl olup da -Çirkince- adını verdiklerine çocukluğumdan beri şaşar dururdum. Muntazam kaldırımlı tertemiz sokaklarında, bizi misafir eden yüzbaşının kızları ve mahallenin Rum çocukları ile nasıl koşuşmuş, iğde ve ayva dallarından yaptığımız kağnıları katır tırnaklarıyla nasıl süslemiş, çam kabuğundan kayıkları her köşe başında şarıl şarıl akan çeşmelerin yalaklarında nasıl yüzdürmüş, karaağaçlara tırmanıp kopardığımız yaprakları kuzulara nasıl yedirmiş ve sık çalılar arasında topladığımız kuzukulaklarını dişlerimiz kamaşıncaya kadar nasıl yemiş ve doymamıştık. Selçuk'un sıcağından ve sıtmasından kaçmış birkaç subay ve memur ailesiyle senelerden beri buraya yerleşmiş Giritli bir kahveciden başka, köyün bütün halkı Rumdu. Hepsinin

ovada incir bahçeleri, dağın sırtlarında zeytinlikleri vardı. Yazın sabahın erkeninde, kadınlı erkekli, bütün köy halkı atlara binip ovaya iniyor, incirlerini işliyor, akşam serinliğinde tekrar uzun bir süvari kolu halinde güle oynaşa köye dönüyorlardı. Kışa doğru zeytin mahsulünü de böyle kaldırırlarmış. Ova köylerindeki sarı benizli, şiş karınlı insanları burada görmek mümkün değildi. Gündüzleri köy boşalınca geride kalan iki büklüm ihtiyarların bile yanakları al aldı. Akşam yemeklerini yedikten sonra hep sokağa dökülürler, mandolin çalan delikanlılarla yumuşak sesli kızlar, şarkılar söyleyerek kalabalık gruplar halinde dolaşırlardı. Koskocaman bir kiliseleri, dört tane ilkokulları, bir tane de gimnazları vardı. Pazarları çınarlı meydandaki gazinoların bahçeleri tertemiz giyinmiş insanlarla dolar taşar, karı koca zarif bir karafadan rakılarını içerlerken etraflarında çocuklar oynaşır, ihtiyar kadınlar siyah yünden atkı örerlerdi. Çoğu Sakız biçimi tek katlı evlerin her zaman açık duran kapılarından içeri bakınca, güzel döşenmiş bir sofanın ortasında, üzeri dantel örtülü ceviz masalar, kenarında oyma çerçeveli konsol aynaları görünürdü. Civardaki Türk köyleri ile araları pek iyiydi. Etrafa kendilerini o kadar sevdirmişlerdi ki, seferberlikte diğer mıntıkaların Rumları gibi Anadolu'nun içlerine sürülmemişler, yerlerinde kalmışlardı.

Bütün bunlar şimdi gözlerimin önünde canlanıvermişti. Ufacık bir çocukken orada dinlediklerimi, ayrıldıktan sonra orası hakkında evde konuşulan ve anlatılanları hatırladıkça, tekrar oraya gitmek isteği içimde mukavemet edilmez bir hal aldı. Hatta geç kalıp treni kaçırmak pahasına da olsa, çocukluğumun bu sihirli köyüne muhakkak gidecektim.

Mesele at bulmaktaydı. İstasyon şefine sordum, sanki Türkçe anlamıyormuş gibi şaşkın şaşkın yüzüme baktı. Bavulları bıraktığım kahveciye başvurdum, beni öyle bir sorguya çekti ki, casus diye şüphelendiğini fark edip lafı kısa kestim. Tam bu sırada yanımda sakallı, kasketli, bir elinde eğri bir baston, öbüründe cam tespih ile ihtiyar bir adam belirdi. Yüzü yabancı değildi:

-Zatıalinizle üç sene evvel Efes harabelerinde teşerrüf etmiştik!- diye kendini tanıttı. O zaman hatırladım. Emekli bir ilkokul öğretmeniydi. Senelerden beri buraya yerleşmiş, birkaç incir bahçesi edinmiş, kızlarını burada evlendirmişti. Lügatlı konuşmaya, sözleri arasına divan edebiyatından beyitler karıştırmaya ve eski Yunan

tarihine meraklı bir zat olacaktı. Galiba beraber rakı da içmiştik. Ve o, bir sırasını getirip başvekilden kaza kaymakamına kadar, birçok makam sahipleri hakkında yazdığı, esprisi orta, fakat vezinleri düzgün hicviyelerini birer birer okumuştu.

-Safa geldiniz! Buyurunuz bir kahve içelim!- diyerek, yanıbaşındaki iskemleye çöktü. Ben, günümün geri kalan kısmını, onun hicviyelerini ikinci defa dinlemeye hasretmek korkusuyla bir türlü oturamayarak:

-Teşekkür ederim, fakat ben bir at bulup Çirkince'ye kadar gitmek istiyordum- diye mırıldandım.

-Çirkince'ye mi... Önce teşrif buyrulmuş muydu?-

-Çocukluğumda bir kere gitmiştim. Hafızamda çok güzel bir köy olarak yer etmiş şimdi hatırlayınca muhakkak gitmek arzusu duydum. Fakat vasıta bulamıyorum!-

-Merak etmeyin, şimdi bizim damada haber yollarız, bir at hazırlar gönderir. Siz istirahat buyurun!-

Biraz durup, kendi kendine söylenirmiş gibi dudaklarını kıpırdatarak tespihini çektikten sonra yüzüme baktı:

-Mamafih Çirkince'ye gitmenizi tavsiye etmem. Şimdi orda birkaç muhacir ailesinden başka kimse yok. Sıcakta boşuna yorulacaksınız!-

-Ehemmiyeti yok!-

-Gene de siz bilirsiniz... Mademki bir kere azmettiniz... Kendiniz görüp hükmünüzü veriniz!-

Bu son sözleri söylerken, ak sakallarıyla cıgaradan sararmış bıyıklarının arasında tuhaf bir gülümseme geçer gibi oldu. Fakat ben

bunun üzerinde durmaya vakit bulamadan, o, önümüzden geçen bir çocuğu çağırarak at getirtmek üzere damadına koşturdu. Sonra bana döndü: -Harabeleri teşrif buyurdunuz herhalde. Ayağınızın tozundan belli... Nasıl buldunuz?- -Evvelce de gezmiştim.-

-Ben de evvelce gezdiğinize nazaran nasıl bulduğunuzu sormak istedim!-

-Çok bakımsız... Her tarafı ot ve çalı bürümüş. Korkarım birkaç sene sonra şehir yeniden örtünüp kaybolacak. Ve gelecek nesiller yeniden araştırmaya ve kazı yapmaya mecbur kalacaklar!- Hafifçe güldü, kaşlarını kaldırdı:

-Biz harabı tahripte bile üstadız, mamuru tahripte neyiz? Kıyas buyurun!-

Sol eliyle bıyıklarını yana, sakalını aşağıya doğru sıvazladı:

-Hele Çirkince'ye gidin gelin de, görüşürüz. Ben ajans vaktine kadar bu kahvedeyim. Hatıralarınızın mezarını ziyaretiniz uzun sürmeyecektir, tebşir (müjdeleme) edebilirim.-

İsmini hatırlayamadığım ihtiyar öğretmenin lügatlı konuşmalarını daha fazla dinlemeye fırsat kalmadan eski bir Çerkez eyeri kapatılmış doru bir kısrak önümüze çekildi. Atladığım gibi Çirkince'nin yolunu tuttum.

Ovada atı süratliye kaldırdım. İki yanımda, incirlerin altında, hasırlar üzerine yemişler serilmişti. Yol kenarında, kirli beyaz gömlekli, donsuz çocuklar, ellerinde birer çomakla, hayvanın nallarından kalkan tozda kayboluverdiler. Bayıra tırmanmaya başlayınca otuz sene evvel geçtiğim yolu çok güzel hatırladım. Fakat o eski taş döşeli yol, şimdi bozulmuş, yer yer diz boyu çukurlarla dolmuştu. İki yanımızda uzanan zeytinlikler yıllardan beri sürülmediği için her tarafı ot sarmıştı. Dağa doğru yükseldikçe başlayan çamlıkların bir hayli seyrekleştiğini, taze kesilmiş, dört beş yaşında çam fidanlarının körpe yaralarında reçinelerin pıhtılaştığını fark ettim. Uzaktan ve yukarıdan bakınca Selçuk Ovası, Küçük Menderes yine eskisi gibi parlak renklerle uzanıyor, Cellat Gölü'nün yerinde şimdi

tütün tarlaları ve kanallar görünüyordu. Fakat beş on sene önce açılan bu kanalların, sular bastıkça kenarlarındaki tarlaları kemirdikleri, köşelerinden bucaklarından birer parça alıp tekrar bataklığa çevirdikleri, şekillerinin bozulmaya başlamasından ve yer yer görünen sazlıklardan belliydi.

İçime, Efesos'un perişan hali karşısında duyduğum acıya benzer bir gariplik çöktü. Kim bilir Çirkince'yi de ne halde bulacaktım. Hatta bir aralık atı çevirip gerisingeriye dönmeyi bile düşündüm. Fakat tam bu sırada, bir dönemeci kıvrılır kıvrılmaz, çivitli beyaz evleri, iri çınarlarıyla köyü karşımda buldum. Yıllarca görmediğim bir hasretime kavuşmuş gibi yüreğim hopladı. Sabahtan beri gördüklerimin ve duyduklarımın tesiriyle, artık Çirkince'yi de yerinde bulamayacağımdan korkmaya başlamıştım. Halbuki işte Çirkince, tıpkı otuz sene önceki gibi, güler yüzüyle orada duruyordu.

Boynundan ve sağrısından sicim sicim terler süzülen atın karnına dokundum, öne doğru eğilip gözlerimi kapayarak, geçmiş zamanın ve pırıl pırıl hatıralarımın içine doğru dörtnala atıldım. Gözlerimin önünde annemin, kardeşimin, beraber oynadığımız arkadaşlarımın, sokakları dolduran insanların hep birden gülümseyen aydınlık yüzleri; kulaklarımda mermer çeşme yalaklarına akan berrak suların, şarkı söyleyen kızların, rüzgarda atlas gibi hışırdayan karaağaç yapraklarının ve sabahın ilk güneşiyle doğrulmaya çalışan çiy düşmüş tarlaların sesi; burnumda, fırından yeni çıkmış tepsi ekmeklerinin, taze kesilmiş çayırların ve tepedeki çamların arasından süzülüp akan rüzgarın kokusu vardı. Altımdaki attan daha hızlı soluyarak doğruldum ve gözlerimi açtım.

Dizginleri o kadar şiddetle çekmişim ki, hayvan başını hızla geriye attı ve göğsüme çarptı. Bunun acısıyla mı, yoksa gördüğüm manzaranın tesiriyle mi bilmiyorum, birdenbire başım döndü, sersemledim, aşağı yuvarlanmamak için hemen indim ve alnımı eyere dayayarak bir müddet bekledim. Biraz kendime gelince, dizginleri dirseğime geçirerek yavaş yavaş köyün içine girdim.

Burası benim otuz sene önce gördüğüm, içinde en güzel günlerimi geçirdiğim yer değildi. Şu sağ tarafımda kapısız, penceresiz, çatısız

yükselen dört duvar, bir zamanlar bahçesinde yüzlerce çocuğun oynadığı mektep olamazdı. Şu önümdeki ulu çınarın dibinde, böyle bataklık ortasında bir taş yığını değil, dört gözlü bir mermer çeşme olacaktı.

Köyü baştan başa dolaştım. Bu sekiz yüz evli küçük kasabada, şimdi belki elli aile bile oturmuyordu. Buraya mübadil (başkasının yerine getirilmiş) olarak yerleştirilen muhacirler, tütüncü oldukları için incirlerini, zeytinliklerini yok pahasına satmışlar, hatta birçok ağaçları kışın kesip yakmışlar, sonra her biri bir tarafa dağılmışlardı. Ortalıkta insan görünmüyordu. Belki yirmi seneden beri el sürülmemiş gübre ve süprüntü ile kaldırımları görünmez hale gelen sokaklarda, bazan gözlerinin rengi bile anlaşılmayacak kadar kirli bir çocuk peyda oluyor, bir yabancının geçtiğini fark eder etmez, arkasından çekmeye çalıştıkları keçinin ipini bıraktığı gibi kayboluyordu. Yıllardır boş duran evlerin ne kapıları, ne pencereleri, hatta ne de döşemeleri kalmıştı. Sekiz on odalı koskoca evlerin sahipleri bile, pencerelerine tahta çiviledikleri bir yer odasına dolmuşlar, öteki odaların dolap kapılarına ve çerçevelerine kadar bütün tahta kısımları kışın söküp yakmışlardı. Onları, karlı havada birkaç yüz metre ötedeki çam ormanlarına gitmekten alıkoyan mukaddes tembellik karşısında garip bir ürperti duyarak dolaşmama devam ettim. İçinde insan bulunan bazı evlerin kapıları arkasından, yahut pencerelerdeki tahtaların arasından, ürkek gözlerin beni seyrettiğini fark ediyor ve her an biri yakama yapışıp:

-Ne işin var burada?- diye soracakmış gibi kuşkulu yürüyordum. Bir zamanlar bizi misafir eden yüzbaşının evini buldum. Kapı merdiveninde ihtiyar bir adam çömelmişti. Sordum:

-Burada siz mi oturuyorsunuz?-

Uzun uzun yüzüme baktıktan sonra, -evet- makamında başını salladı ve:

-Ha!- dedi.

-Seferberlikte biz de burada oturmuştuk. İçeri girip gezebilir

miyim?-

Tekrar yüzüme baktı, baştan aşağı bir süzdü:

-Gez, ne olacak!- dedi. Yerinden kalktı, birinci katta, sağdaki odanın kapısını örttükten sonra önüme düştü.

Evin eski eşyasından ortada bir tek şey: Büyük bir konsol aynası kalmıştı. Onun da çerçevesi kırılıp dağılmış, yer yer sırları dökülmüştü. Yukarı kata çıkan merdivenin trabzanları sökülmüştü. İhtiyar:

-Yukarıda bir şey yok. Nesine bakacaksın?- diyerek birinci basamakta durdu.

-Olsun... Çocukluğum bu evde geçti!- diye bir yalan attım.

-Sen bilirsin!-

Yukarı kattaki odalarında bütün kapıları, pencereleri sökülmüştü. Henüz döşemelere dokunulmamıştı ama, bütün duvarlar, hatta tavanlar bile, sanki kazma vurularak yıkılmış, delinmişti. Yanımdaki ihtiyara şaşkın şaşkın bakarak:

-Ne olmuş buralara?- diye sordum.

-Bizden evvel gelenler para aramışlar... Namussuz gavurların paralarını nereye sakladıkları bilinmez ki...-

Yerler keçi, koyun pislikleriyle doluydu. İhtiyar, bunu da izah etti:

-Kış günü yukarı katlar soğuk oluyor, biz aşağıda oturur, hayvanları buraya kaparız. Pencerelere de birer çuval asarız... Ne yapacaksın, fıkaralık...-

-Sizin zeytininiz, inciriniz yok mu?-

-Ne gezer... Bu köyde değil, Selçuk'ta bile ağacı olan kaç kişi var

ki... Fıkaralık... Biz sattık, üç dört beyin elinde toplandı... Biz onlara işçi gideriz...-

Pencereden bahçeye bakacak oldum, gözlerim kendiliğinden kapanıverdi. Eskiden kayısı, erik ağaçlarının sıra sıra dizildiği, ortasında bir duvar gibi dümdüz şimşir fidanlarının uzandığı, beyaz güllerin asma gibi evin duvarını sardığı, yolları çakıl döşeli bahçede şimdi bir köşeye yaslanmış ve eski kapılardan yapılmış bir tavuk kümesinden başka hiçbir şey yoktu.

İhtiyara üstünkörü bir -eyvallah- savurarak merdivenleri ikişer ikişer indim ve sokağa fırladım. Ben geçerken, kadınların kapandığı odanın kapısı azıcık aralandı, dört beş yaşlarında, beyaza yakın sarı saçlı, kırmızı yüzlü, kara dişli bir çocuk üst dudağında tozlanmış ve kurumaya yüz tutmuş iki sümük çizgisiyle, sırıtır gibi beni süzdü, sonra içeri kaçtı.

Sanki bütün bu günün yorgunluğu şu anda üzerime çöküvermişti. Dizlerim titriyor, sırtıma varıncaya kadar her tarafım sızlıyor, kafamın içi uğulduyordu. Dizginleri koluma geçirerek yürüdüm. Yollarda, tavuklar da dahil olmak üzere, her türlü hayvan pisliğinden, karpuz kavun kabuğundan, çeşit çeşit süprüntüden adım atacak yer yoktu. Evlerin su yolları, çukurları dolmuş, tıkanmış olacak ki, çirkefler kapıların altında açılmış deliklerden sokağa akıyor, orada bulduğu pisliklerin altında kaybolarak ortalığa keskin ve yapışkan bir koku yayıyordu.

Eskiden dört beş gazinonun süslediği geniş, çınarlı meydanın bir köşesinde küçük bir kahve ile, önünde iki teneke masa gözüme ilişti. Yarım saat olsun dinlenmek üzere oraya gittim, hayvanı bir ağaca bağlayarak arkalıksız tahta iskemlelerden birine oturdum.

Uzun boylu, uzun kır bıyıklı, ihtiyarlıktan hafif kamburlaşmış bir adam, karanlık kahveden dışarı çıktı. Beni baştan aşağı süzdükten sonra, kocaman yumruklarını, -Burada ne işin var?- der gibi masaya dayayarak sordu:

-Kahve mi?-

-Evet, sade olsun!-

İri pabuçlarını sürüyerek gitti, biraz sonra iki fincan kahve ile birlikte geldi. Kendisi de bir iskemle çekip karşıma oturdu:

-Hayır ola? İş için mi geldiniz?-

O zaman bu adamı hatırlar gibi oldum, sorduğuna cevap vereceğim yerde, adeta yerimden fırlayarak:

-Siz ne zamandan beri bu köydesiniz?- dedim.

-Elli sene oluyor herhalde... Babam bu köye yerleştiğinde ben on beş yaşında vardım... Öyle ya... elli sene olacak.- Şimdi onu iyice hatırlamıştım. Otuz sene önce bu köyde oturan tek Müslüman, bu Giritli kahveciydi. O da bizim misafir kaldığımız yüzbaşıyı, çocuklarını, hatta beni ve kardeşimi hatırladı. Buraya hangi hayalin peşine takılarak geldiğimi öğrenince gözlerini yüzüme dikti, hiçbir şey söylemeden, o da aynı hayalleri arayıp bulmak istiyormuş gibi daldı.

Sevgili bir ölünün başında bekleşen iki acılı insan gibi, konuşmaktan çekinerek, bir saat kadar karşı karşıya oturduk. Üç dört adım ötedeki hayvan kımıldadıkça nalların kaldırım taşlarından çıkardığı donuk, tok seslerden, bir de ulu çınarların yüksek dallarındaki hafif uğultudan başka artalıkta çıt yoktu.

Gitmek için doğrulurken dayanamadım, daha çok kendi kendime söyler gibi mırıldandım:

-Bizim elimize geçen her yer böyle mi olacak!-

Karşımdaki, bir hakarete uğramış gibi yüzüme sert bir bakış fırlatarak adeta bağırdı:

-Bizim ne kabahatimiz var be?-

Eliyle kalktığım iskemleyi işaret etti, kabahatli bir çocuk gibi hemen oturdum. O, gözlerinin sert, fakat aynı zamanda dalgın bakışını

hep üstümde tutarak, devam etti:

-Buraya getirip oturttukları mübadillerin de kabahati yoktu. İskeçe'nin, Kavala'nın tütüncüleri... zeytinden, incirden ne anlasınlar? Ağaç dediğin bakım ister, masraf ister... Kıymetini bilmeyene nimetini verir mi? Muhacirler iki sene üst üste mahsul alamayınca ya kestiler, ya sattılar... Cahillikle fakirlik bir olmuş, Sultan Süleyman'ın mülkü dağılmış... Zaten tefviz (bir malı birine verme) işleri de seneler sürdü. Dünyanın dalavereleri döndü. Gelenlerin çoğu meteliksizdi. Para yedirip işlerini gördüremeyince hepsi bir yana dağıldı... Ne olacak? Rumeli'nde koca çiftlik bırakan adama yüz ağaç zeytin düşmedi de, köyünde bir baskısı olan burda üç fabrikaya sahip çıktı. Senin anlayacağın, hakkı olan alamadı, hakkı olamayan binlerce aldı. Ama onlara yaradı mı? Ne gezer!.. Anafor malın kıymetini bilmediler, yok fiyatına elden çıkardılar. Buraların eskiden kalma bir iki derebeyi vardı. Kimi İzmir'de, kimi Ankara'da oturur... hepsini onlar kapattı... Emvali metrukeden (sahipleri kaybolmuş mallar), ağacı on kuruşa, on beş kuruşa zeytin, incir bahçesi satın aldılar... 'Malımı satmam!' diye inat edenler de en sonunda boyun eğdi. Ne yapsın?.. Para da, devlet de ağaların elinde. Bunlarla baş olur mu?.. Patronlar istemedikçe, kimse ağacının meyvesini toplatacak işçi bulamaz. Çoluk çocuk kendisi toplasa, yağını çıkartacak fabrika bulamaz. Evvela dört senelik mahsulünü, sonra kökünü satar, alır başını gider.-

Önündeki teneke masayı ezmek ister gibi yumruğunu bastı, gözlerini uzun müddet etrafta gezdirdi, sonra devam etti: -Burası eskiden ne idi, şimdi ne oldu!.. Ama sebebi var. Eskiden burada oturan herkesin kendine göre malı vardı. İncirden, zeytinden ne alırsa burda yer, burda bırakırdı. Bütün bu gördüğün dağların, ovaların nimeti hep burda kalırdı. Şimdi buraların sahibi olan beyler, ne alıyorlarsa başka yere götürüyorlar. Apartman dikiyor, köşk alıyorlar. Otomobillere, karılara yatırıyorlar. İşçilik diye burada bıraktıkları, aldıklarının binde birini tutmaz. Kalanlar da bununla işte bu kadar geçinebilir... O senin bildiğin Çirkince de işte bu hale gelir... Cennet gibi yerler virane oldu diye gavurda keramet, Müslümanda kabahat arama!.. Eskiden buraların sahipleri burada yaşar, burada işlerdi. Sen sahipli memleketi sahipsiz eden beylerin yakasına yapış... Bir daha da öyle demin konuştuğun gibi konuşma... Bizim elimize geçen her yer neden böyle olsun? Burası bizim elimize geçti mi ki? Merak etme, milletin eline bir

şey geçmedi; ovalar, dağlar üç beş fırsat düşkününün elinde toplandı... İşte o kadar...-

Yerinden kalktı, önüne bakarak biraz durdu, sonra:

-Haydi sana güle güle!- diyerek kahveye girdi.

Bağladığım yerde huysuzlanmaya başlayan atı çözdüm, eski Çerkez eyerine atlayarak geldiğim yoldan geri döndüm. Gözlerimi hayvanın iki kulağı arasından ayırmamaya gayret ediyordum. Ovaya ininceye kadar neler düşündüm, hatırlamıyorum. Hayatımda kafamın içini bu derece bomboş bulduğum bir an yoktur. Selçuk'a varmadan önce ovada, tozlu yollarda, sağa, sola saatlerce dolaştım. Atı bazan kendi haline bıraktım, bazan çılgın gibi sürdüm. Nihayet, bütün vücudum sızlar bir halde, istasyona döndüm... Vakit epeyce ilerlemiş olacaktı. İstasyon kahvesinde iki üç kişi oturmuş, domino oynuyorlardı. İhtiyar öğretmen bir köşede, çenesini bastonuna dayamış, uyukluyor gibiydi. Atın nal seslerini duyunca doğrulup bana doğru birkaç adım geldi. Ben yere atlayınca dizginleri elimden aldı, kahveci çırağına teslim etti:

-Biraz gezdir de, kaşansın... Sonra eve götürürsün! Ocağa seslen de bize iki sade kahve yapsınlar...-

Masanın başında bir müddet hiç konuşmadan oturduk. Sükutu ilk bozan o oldu:

-Nasıl? Çirkince'yi gördünüz mü?-

-Evet, gördüm!-

Bu sözlerin ağzımdan bir küfür gibi çıktığını fark ettim, adamcağızı kırmış olmayayım, diye yüzüne baktım. Bana, -Kendiniz görüp hükmünüzü veriniz- dediği zamanki gibi garip bir gülümseyişi vardı. Ağır ağır doğruldu:

-Bendenize müsaade... Yaş ilerledi, uyku bastırıveriyor. Kahveci de ışıkları söndürdü. Bundan istiskal (hoşlanmadığını soğukça anlatma, yüz vermeme) çıkar... Mamafih siz yolcusunuz, tren vaktine kadar

beklersiniz, zaten bir şey kalmadı.-

Gitmek üzereyken durdu, tekrar bana döndü.

-Müsaade buyurursanız- dedi, -zatıalinizi haddim olmayarak bir hususta tenvir (aydınlatma) edeyim. Teşrif buyurduğunuz köye hala Çirkince diyorsunuz. Halbuki orası artık Çirkince tesmiye (adlandırma) edilmiyor. Kaza kaymakamı ile parti erkan-ı devr-i cumhuriyette böyle güzel bir vatan köşesinin adını Çirkince olarak bırakmayı muvafık bulmadılar, Dahiliye Vekaleti'ne müracaat ederek değiştirttiler. Şimdi oranın ismi Şirince'dir... Ya... Şirince...-

Tekrar arkasını döndü, beni, bütün lambaları sönmüş olan istasyonda tek başıma bırakarak, bastonunu sürüye sürüye uzaklaştı.

1947

Kurtla Kuzu

Polis müdürlüğünün kapısından çıkar çıkmaz bir an durakladı. Kırk elli adım ötedeki anacaddeden geçen otomobillerin fenerleri, ince ince

yağan yağmuru aydınlatıyor, ıslak kaldırımlar üzerinde kayarak uzaklaşıyordu. Hiç durmadan çanlarını çalan tramvayların tellerden ve raylardan çıkardığı gıcırtılar, kapanan dükkanların kepenk gürültüsüne karışıyordu. Olduğu yerde dimdik duran Rifat'ın gözleri ile kulakları, yirmi gündür alışkanlığını kaybettikleri bu tesirler karşısında vazifelerini yapmaktan ürküyorlardı. Belki daha uzun zaman böyle kalacaktı, fakat kulağının dibinde birdenbire patlayan müthiş bir gürültü ile silkindi, bir polis, kapının önünde duran motosikletlerden birinin motörünü işletmişti. Rifat etrafına bakıp, hala burada ve polis otomobilleriyle motosikletlerinin arasında olduğunu fark edince, sanki kendisini tekrar yakalayıp yukarıya, o beyaz duvarlı ve tahta tavanlı minimini hücreye götüreceklermiş gibi dehşetle titredi. Hızlı adımlarla uzaklaşarak caddeye çıktı. Yürümeyi bile unutmuşa benziyordu. Yakasını kaldırdığı paltosunun etekleri bacaklarına dolaşıyor, ayak bilekleri kaldırımlarda sağa sola bükülüveriyordu. Köşeye kadar gidip tramvay bekledi. Hemen odasına giderek biraz su ısıtmak, üç haftadır sırtından çıkmayan ve ağır kokuları sokakta bile burnuna kadar yayılan çamaşırlarını, elbiselerini değiştirmek, tıraş olmak, ondan sonra sokağa fırlayarak dolaşmak, dizlerinin dermanı kesilmezse sabaha kadar dolaşmak istiyordu.

Bu sırada iki arabalı bir tramvay, tam önüne gelip durdu. Kendi semtine gitmediği için buna binecek değildi. Yağmur damlalarının çizgi çizgi süzüldüğü buğulu camların arkasındaki hayal meyal insanlara gözlerini dikti. Fakat kafası o kadar bomboştu ki, tramvayın kalktığını ve pencerelerin birbiri arkasına uzaklaştığını bile görmedi. Bunun için, tam karşısında peyda oluveren birinin gözlerini kendine dikerek baktığını, körlerinkine benzeyen bir hisle fark edince, adeta korkuyla: -Ah!- diye bağırdı, bir adım geri çekildi. Sonra gözleri koskocaman açılarak:

-Nasıl?- dedi. -Sizi de bıraktılar mı?-

Siyah bir mantonun içine büzülmüş ve başını yünlü bir atkı ile sarmış olarak hiç kımıldamadan karşısında duran genç kadın, gırtlağından zorlukla çıktığı hissini veren bir sesle: -Evet!- dedi, fakat bu anda nedense birdenbire gözleri yaşardı ve başı önüne eğildi.

Rifat gülmeye çalıştı:

-Heyecanınızı anlıyorum ama, bunun ifadesi ağlamak değil, gülmek olmalıydı... Size de çok fena muamele ettiler mi?.. Ne tarafa gideceksiniz?-

-Aksaray'a!-

-Ben de o tarafa gidiyorum. İsterseniz yürüyelim. Konuşuruz. Acaba arkamıza adam koydular mı? İsterlerse koysunlar... Artık mahzur yok, bizi kendileri tanıştırdılar.-

Yürümek için bir hareket yaptı, fakat kadının hala kımıldamadığını, yalnız önüne eğilen başının sarsıldığını görünce yaklaştı, bu sefer sahiden şaşırdı:

-Ne oluyorsunuz canım! Üç beş günlük bir macera sizi bu kadar mı sarstı?-

Genç kız, karşısındakinin bu sözlerinde kendini gösteren apaçık ihtar, hatta bir parça da küçümsemeyi isyanla karşıladı, başını hızla geriye atınca atkısı arkasına kaydı. Kuru bir sesle:

-Ne münasebet!- dedi. -Bana yapılanlar ancak yapanları küçültür... Beni heyecanlandıran o değil... İçerde size karşı o fenalığı ettikten sonra... çıkar çıkmaz sizinle karşılaşmak beni şaşırttı... Belki de mahsus böyle yaptılar... Bizi, arka arkaya bıraktılar ki, rastlaşalım. Şu anda bizi gözetlemedikleri ne malum!-

-Dedim ya, yürüyelim. Takip ediyorlarsa farkına varırız... Çekinecek ne var? Bizi içerde karşılaştıran ve birbirimize tanıtan onlar. İkimizi de aynı anda serbest bırakıyorlar. Evlerimizin aynı semtte olduğu da evraklarında kayıtlıdır... Şu halde beraber yürümemizde ne fevkaladelik var? İsterlerse çağırsınlar da, bunun sebebini öğrenmek için de üç gün, beş gün tutsunlar... Haydi, gidelim.-

Bu sefer genç kız onun yanına sokuldu, koluna girdi:

-Haydi yürüyelim...- dedi, birkaç adım gittikten sonra: -O geceyi

bütün hayatımda unutamayacağım... Nasıl oldu da o kadar zayıf bulundum...-

Rifat birdenbire ciddileşti:

-Olur, bazan olur... İnsan dedikleri mahlukun, içinde neler kaynaştığını biliyor muyuz? Öyle anlar olur ki, en ummadığımız adam en beklemediğimiz şeyleri yapabilir. Şimdi bu pişmanlığınız bile iyi bir şey. Yaptığınız şey için mazeret aramıyor, üzülüyorsunuz. Sonra o kadar mühim bir kusur yapmış da değilsiniz. Beni tanımadığınız halde, tanıdığınızı söylettiler... Ne oldu? İki taraftan hiç olmazsa biri sağlam çıkarsa vaziyet o kadar tehlikeli olmayabilir. Sizi tanıdığımı bana da söyletmek istediler. Dört gün uğraştılar... Ben mukavemet ettim, halbuki siz aynı mukavemeti gösterememişsiniz. Eh, kendinizi öğrenmiş oldunuz. Dedim ya, kendi içimizde, kendimize dair bilmediğimiz o kadar çok şey var ki... Böyle vesilelerle meydana çıkıyor da öğreniyoruz. Bunların var olması utanılacak bir şey değildir, var olduğunu öğrendikten sonra buna göre hareket etmemek yanlış, hatta korkunç olabilir.-

Bir müddet sustu. Yan gözle genç kıza bakıyordu. Atkısını tekrar başına örtmeyi unutan kızın sarı kıvırcık saçları ıslak ıslak parlıyordu. Rifat, sözlerini dönüp dolaştırdığı halde bir türlü bağlayamıyor, nereye varmak istediğini, kendisi de bilmiyordu. Bazı tatsız düşünceler kafasına hücum edince, onları uzaklaştırmak için başka şeyler söylemeye çalışmıştı.

Bayezit taraflarında, camekanları soluk soluk parlayan bir dükkanın önünde kızı kolundan tuttu:

-Karnınız aç değil mi, Sevim Hanım?- dedi.

-Aç olması lazım... Üç gündür bir şey yemedim.-

-Ben de... Şuraya girelim de birer çorba içelim.-

Bir eliyle kapıyı açarken ötekiyle cebini yokladı. Tevkif edildiği sırada aldıkları beş on lirayı çıkarken geri vermişlerdi.

Masanın başında yan yana oturdular. Hiç konuşmadan çorbalarını içtiler ve başka bir şey yiyemeyeceklerini, hemen tıkandıklarını anladılar. Delikanlı cebinden sigara paketini çıkarıp kıza uzattı, fakat o, başıyla, -İçmem- diye işaret etti ve -Kalkalım- demek isteyen bir hareket yaptı.

O zaman Rifat, oturduğu iskemleyi biraz yana çekip yüzünü daha çok genç kıza döndü ve başka şeyler düşünüyormuş gibi dalgın gözlerle karşısındakine bakarken:

-Acele etmeyin... Benim de size söyleyeceklerim var!- dedi. Dükkanda başka müşteri yoktu. Mal sahibi de, kirli bir camekanın arkasındaki işkembe kazanının başında oturmuş, çenesini eline dayamış duruyor, bir çorbadan başka bir şey yemedikleri halde masada yan yana oturup lakırdıya dalan bu çifti unutmuş görünüyordu.

İkide birde rüzgarın savurup camlara çarptığı yağmurun gürültüsü kadar hafif bir sesle, Rifat konuşmaya başladı: -O akşam beni, dört gündür beklettikleri ve geceleri çıplak masaların üstünde yatırdıkları bir kalem odasından alıp da sizinle yüzleştirmeye götürdükleri zaman, işi anlamıştım. Sizi yumuşattıklarına kanaat getirmeseler, bu yüzleştirmeye lüzum görmezlerdi. İlk karşılaştığımız anda bu kanaatim kuvvetlendi. Koskoca masanın bir ucunda, iskemlenin kenarına ilişmiş, adeta büzülmüştünüz. Masanın etrafında, yüzlerinde yorgun, fakat insafsız ve biraz da alaycı bir ifade ile yer almış olan o beş altı kişilik komisyon sizi bir hayli ürkütmüştü. Beni içeri aldıkları zaman arkanız kapıya dönüktü. Beni getiren polisle beraber yavaşça yanınıza kadar sokulduk. Sonra komisyon azasından biri birdenbire size dönerek: 'Arkanıza bakınız, bu beyi tanıyor musunuz?' diye sordu.

Yüzünüzü bana çevirdiğiniz zamanki halinizi unutamayacağım. Senelerce önce, hayatımda ilk ve son defa olarak, bazı arkadaşlarla ava gitmiştim. Tabii ne keklik, ne tavşan, hiçbir şey vuramadım. Akşamüzeri dönerken, yolun ilerisinde, çıplak bir taşın üzerinde bir

sürü serçe gördüm. Bütün gün bir işe yaramayan çifteyi o tarafa çevirip ateş ettim. Kuşlar pırrr diye dağıldılar. Yalnız bir tanesi kanadından yaralanmış, yerde seke seke kaçmak istiyordu. Koşup onu avucuma aldım. O zaman bir kuşun kalbinin ne kadar hızlı çarptığını anladım. O fındık kadar et parçası, avucumu patlatacak gibi vuruyordu. Gözlerinde şaşkın, fakat müthiş bir korku vardı. Bu bakışlarını görünce, hayvanı yere bıraktığım gibi kaçtım... İşte o akşam sizin bakışlarınız bana, çoktan unuttuğum bu kuşun gözlerini hatırlattı.

Kalbinizin de herhalde onun gibi vurduğunu düşündüm. Birdenbire içimden bir gülmek geldi. Evet, orada, dört gece uykusuzluktan, açlıktan sonra, o korkunç odada, gecenin o saatinde, o 'düşman' bildiğim adamlar arasında, sizin şaşkın haliniz, dehşetten açılmış gözleriniz bana gülünç göründü. Hele, gözlerinizi dimdik yüzüme dikerek: 'Evet, tanıyorum!' diye yalan söylediğiniz anda, etrafınızdakilerden çok benden korkuyormuşsunuz gibi bir haliniz vardı ki, bu haliniz, o anda size karşı merhamet değil, istihfaf (hafifseme, küçük görme) duymama sebep oluyordu. Belki siz de hatırlarsınız, yüzümü sizden çevirdim, orada oturanlara gülümseyerek döndüm: 'Böyle bir hanım tarafından tanınmak benim için bir şereftir. Fakat ben kendilerini tanımıyorum ve bundan pek müteessirim!' dedim.

Beni tekrar yukarı çıkardıkları zaman adeta bir zafer kazanmış gibiydim. Başka bir insanın zayıf olduğu yerde kendimizin kuvvetli kaldığımızı bilmek gurur verici bir şey... Şimdi bunları tekrar gözümün önünde canlandırınca içimden size değil, kendime gülmek geliyor.-

Genç kız hayretle Rifat'ın yüzüne baktı. Bir şey söylemeyecekti, delikanlı eliyle onu susturan bir hareket yaparak devam etti: -Kendimi ne kadar kuvvetli hissediyordum bilseniz!.. Dört gün bir kalem odasında, gündüzleri bir iskemlede, kımıldamadan oturmuş, geceleri çıplak bir masaya uzanmış, fakat uyuyamamıştım. İçimdeki bütün sinirler seferber olmuş gibiydi. Karnım acıkmıyor, uykum gelmiyordu. Kafama sokulmak istenen düşünceleri, vaziyetimin ne olacağı endişelerini, beni dışarıdaki hayatıma bağlayan hatıraları, gözümün önünde canlanmak isteyen çehreleri insafsızca uzaklaştırıyor, sadece mantık ve iradeden ibaret kalmak istiyordum. Gündüzleri odayı

dolduran memurların konuşmalarına kulak verdikçe nefsime itimadım büsbütün artıyordu. Hürriyetime, hatta hayatıma hükmedebilecek durumda olan bu insanların zavallılığı gururumu artırıyordu. O günlerde bunlara elbise, palto, şapka, ayakkabı veriliyordu. Bütün konuştukları bundan ibaretti. Birisi, aldığı pabucun bir teki öbürüne uymadığından şikayet ediyor, öteki, palto provası yapan terziye sövüyor, bir başkası, kendisine verilen şapkayı satıp üstüne para ekleyerek daha iyisini alacağından bahsediyordu. Hepsi de, hizmetinde bulundukları idare makinesinden, devletten, memleketin gidişatından şikayetçiydiler.

Herhangi bir kasaba kahvesinde, bir kenar mahalle tramvayında, bir rakı meclisinde söylenen ve görünüşte üstünkörü, dar, hatta yanlış oldukları halde sebepleri biraz kurcalanınca derin yaralara dayanan o tenkitler, o küfürler, bu adamların da günlük mevzularıydı. Üstelik, aleyhinde bulundukları sistemin kendilerini, bu dertleri ortaya dökmek ve bunlara bir çare bulmak için savaşanları ezmek işinde kullandığını bile fark etmiyorlardı. Bazan, mesela akşamları paydos zili polis müdürünün emriyle iki saat geç çalındığı veya izinli gidecek birine ani bir vazife verildiği zaman, hiddetten kıpkırmızı olmuş suratlarıyla bana dönüp:

'Beyim, bu heriflerin aleyhinde az bile yazıyorsunuz! Kendi keyiflerinden başka bir şey düşünmezler... Bunların içyüzlerini asıl biz biliriz ama, söyleyemeyiz ki. Ekmek parasıyla bağlanmışız bir kere' diye dert yanıyorlar, fakat biraz sonra, masalardan birinin üzerinde bulduğum bir kağıt parçasına, iş olsun diye bir şeyler karalayacak olsam:

'Yazı yazmanız yasaktır beyim!' diye hemen üstüme atılıyorlardı.

Ben de, bu zavallıları dinledikçe, hallerine baktıkça, uğrunda savaştığım hakikatlere daha çok inanıyor, ahmaklığın, geriliğin ve namussuzluğun bir gün nasıl olsa yenileceğine daha çok güveniyordum. Yalnız, zayıf olmamak ve dövüşmekten yılmamak lazımdı.

Kendimi daima avucumun içinde bulundurmak için, dediğim gibi, adeta dervişçe bir irade denemesi, bir çile tecrübesi yapıyordum.

Bilirsiniz, böyle yerlerde beklemek, her an bir şey olması ihtimali içinde, saatlerce, günlerce hiçbir şey olmadan beklemek azapların en korkunçları arasındadır. Bir kapının önünde, bir hücrede, neden olduğunu bilmeden beklemek. Kafanıza dolmak isteyen türlü ihtimallerle zaman zaman yüreğinizin çarpıntısı artarak beklemek. Ben kendimi buna bile alıştırmıştım. Beynimi beyaz bir kağıt gibi bomboş hale getirebiliyor, ruhsuz bir et yığını gibi, hayret verici bir duygusuzluk, bir çeşit aptallık hali içinde, zamanın geçtiğini anlamadan bekliyordum. Herhangi bir zayıf hissin pençesine düşmemek için, tevkif edildiğim andan beri, çocuğumun, her zaman defterimin arasında taşıdığım resmini çıkarıp bakmaktan bile kaçınmıştım.

İşte bunun için sizin o akşamki haliniz bende derin bir istihfaf duygusu yaratmıştı... Durun, üzülmeyin... Eğer ondan sonra olan bazı şeyler bana kendimi istihfaf etmeyi öğretmiş olmasaydı bunları size söyleyemezdim... Kalbimizin 40 derece ateşe kaç gün dayanabileceğini, böbreğimizin günün birinde taş yapıp yapmayacağını nasıl bilemezsek, söylenmemesi gereken bir hakikati veya bize zorla söylettirilmek istenen bir yalanı söylememek için ne kadar tazyike tahammül edebileceğimizi de ölçemeyiz. Kimisinde bu mukavemet ölüme kadar devam eder, kimisi ilk korkunun doğurduğu heyecanla yumuşayıverip cellatlarının elinde şekilsiz bir balmumuna döner... Fakat bilebileceğimiz bir şey var ki, o da bu cellatların bize dost olamayacağıdır. Bunların hepsi fena, vicdansız insanlardır demek istemiyorum. Ne gezer, onların arasında da ne müşfik aile babaları, ne vefalı arkadaşlar, ne hassas yürekli tabiat aşıkları vardır. Ama karşımızda düşman olarak vazife aldıkları andan itibaren, onlar, iradelerinin dışında bir kuvvetin oyuncağıdırlar. Cemiyet içinde aldıkları mevki ve vazifenin onlara verdiği şahsiyet, tabiatın şekil verdiği asıl benliklerini o kadar gölgelemiş, seneler geçtikçe o kadar gerilere itmiş, boğmuştur ki, kendileri bile bu asil benliklerini aramaya kalksalar, herhalde içlerinde karanlık bir boşluk, bir kargaşalıktan başka bir şey bulamayacaklardır. Benimle uğraştıkları, hatta işkence ettikleri sırada, ben onlarda bu insan tarafı aramakla meşguldüm. Evet, onlar benim fena bir kimse olmadığıma inandıkları halde muhakkak fena bir tarafımı, kendilerince fena sayılabilecek bir tarafımı bulmaya uğraşırlarken, ben onların insanlıktan uzaklaşmış, hayvanlıktan, vahşilikten bile daha ürkütücü bir hal almış olan hareketlerinde, yüzlerinde, sözlerinde, şu her şeyi iyi ve güzel bir

ahenge götürmeye çalışan tabiatın bir eserini, bir izini arardım. Onlara hiçbir zaman kızamıyor, onlardan nefret etmiyor, sadece zavallılıklarına, daha doğrusu insanlığın bu kadar tiksinecek hale gelmesine acıyordum. Bunun için de, hiçbir tazyik, hiçbir işkence beni kendi gözümde küçültmüyordu. Zaten işkence nedir? İrademiz ve kafamız bizi küçültecek bir iş yapmadıkça, işkence sade bir fizyoloji meselesidir. Etlerimiz, sinirlerimiz dayanabildikleri kadar dayanırlar. Sonra, tabiat ne emrederse, o olur. Ama ruhumuzu kamçılattırmamak elimizdedir. Halbuki ben ruhumun üzerine bir tokat yedim ve bunda kabahatliyim! İşte sizi bu akşam bunun için burada alıkoydum. Söylemeden edemeyeceğim. Karımla çocuğum çıktığımdan habersiz, evde bekliyorlar... Fakat daha önce içimdeki bu zehirleri boşaltmam lazım. Yoksa onların, hiç kimsenin yüzüne bakamam. Siz, içerdeyken zayıf bulunduğumuz bir anı bana hatırlatmasaydınız, ben bunu kimseye anlatamayacak, belki ömrümün sonuna kadar, kendi kendimden utanarak dolaşacaktım. Açık söylüyorum, sizi karşımda bir çeşit suç ortağı olarak görünce adeta memnun oldum. Neyse... Dayak o kadar mühim değildir, diyordum. Çünkü otuz kırk sopadan sonra insan çok kere bir şey hissetmiyor. Tabuta girmek, susuzluk... uykusuzluk... hepsi geçiyor... İstesek de, istemesek de geçiyor. Ne kadar korkunç olurlarsa olsunlar, bunları çekerken, şu nokta daima aklımızda: Bunlar benim iradem dışında olan işler. Önüne geçmek için ne yapabilirim? Yalvarmak mı? Asla... Ne faydası var ki? Dilimiz ayrı, dünyamız ayrı... Kuzunun kurda yalvarması gibi bir şey olur. Çünkü bana işkence edenler de, birkaç ruh hastası bir yana, bunu sadece zulüm olsun diye, zevk almak için yapmıyorlar... Vazife diye başlamışlar... Ruhunu ekmek parasına satan her insan gibi yavaş yavaş alışmışlar, birer makine haline gelmişler. Bizi onlardan asıl iğrendiren, daha ziyade insanın böyle bir makine haline gelmesi. Evet, ben ben olarak ve o o olarak kaldıkça, aradaki mesafe muhafaza edildikçe işkence ve dayak o kadar mühim değil. Fakat bu mesafeyi ortadan kaldırıveren bir şey... İnsanı katilinin kolları arasına atan bir dikkatsizlik... İşte, beni bu yirmi günlük cehennemin sonunda hala zangır zangır titreten bu... Nasıl oldu? Nasıl yaptım? Bilmem anlatabilecek miyim? Ama bir mahkumun celladına, bir koyunun kasabına gülümsemesi gibi bir şey... Düşündükçe tüyleri diken diken eden bir zavallılık... Bakın nasıl oldu... Sizinle muvacehe (yüz yüze gelme, yüzleşme) edildiğimden on gün kadar sonra idi. Bir haftadan beri minimini bir hücreye atılmıştım, ara sıra ordan alıp ifadeye götürüyorlardı. Ama, en şiddetli işkenceler asla bana yapılmamıştı.

Ben şöyle arada bir yoklananlardandım. Günde, bir, en çok iki defa beş on sopa... Sonra o tepesinde bin mumluk ampul yanan ve insanın beynini cıvık bir çamur yığını haline getiren hücre... Eminim ki, koridorda, tepedeki kırık camekandan dökülen karın altında, kuru bir bank üzerinde iki haftadır büzülüp oturan altmışlık sendikacı benden çok daha fazla azap çekiyordu... Sadece orada pineklemekle... Evet, hücreye konduğumun haftası, yahut onuncu günüydü, kısa boylu, tezgahtar kılıklı bir herif, bir sivil komiser beni gelip aldı. Önce bir santim kadar uzamış olan sakalımı tıraş ettirdi, üstümü başımı düzeltmemi söyledi. Koridora çıktığım zaman, günün ışığı gözlerimi alıyordu. Birlikte yürüdük, kapısı meşin kaplı bir odanın önüne gelince, orada duran başka bir memurun kulağına bir şeyler söyledi, beni ona teslim edip içeri girdi, pek az sonra çıkarak: 'Buyurun!' dedi. İçerisi, oldukça iyi döşenmiş bir büro idi. Büyük, kristal bir masanın arkasında, sarı bağa gözlüklü, tombulca yüzlü, dolgun dudaklı biri oturuyordu. Ben girince ayağa kalkarak, birkaç adım yaklaştı, elini uzattı ve: 'Geçmiş olsun Beyefendi!' dedi.

Yüzünde tatlı bir gülümseme vardı. Şimdiye kadar ifademizi alan heyetlerin hiçbirinde kendisini görmemiştim. Beni getiren ve kapıda bekleyen memurların hallerinden, bilhassa, bu meselenin tahkiki için Ankara'dan gelmiş, yüksekçe bir memur, bir şef olduğu anlaşılıyordu. Bana uzattığı eline bir an şaşkın şaşkın baktım. Kalın parmaklı, bembeyaz bir eldi ve hala bana doğru uzanmış duruyordu. Ben de elimi uzattım ve avucumun içinde ılık bir et yığınının yapışkanlığını hissettim. 'Buyurunuz, şöyle oturunuz!' diyerek, kristal masanın yanındaki maroken koltuğu gösterdi. Kendisi de yerine gitmeyerek, karşıdaki koltuğa yerleşti. 'Size burada, layık olmadığınız şekilde muamele edildiğini öğrenince çok üzüldüm...' diye söze başladı. 'Siz münevver, tahsil, terbiye görmüş, kıymetli bir gençsiniz. Memleket daha sizden çok hizmetler bekliyor. Başınıza gelen bu işin bir ehemmiyeti yoktur, bizim ve sizin müşterek gayretimizle her şey düzelir.'

Ben ne diyeceğimi nasıl bir tavır alacağımı şaşırmıştım. Bu yakın alaka, bu alışmadığım nezaket karşısında, her zamanki kapalı ve soğuk halimi muhafaza etmeli miydim, yoksa onun bu kibarlığına karşı ben de bir parça yumuşak mı davranmalıydım? Acaba bu zarif muamele içten gelen bir nedametin ifadesi mi, yoksa sinsi bir tuzak mıydı? O,

benim daha fazla düşünmeme meydan vermeden devam etti:

'Memurlarımız hakkında müspet kanaatiniz olmadığını tahmin ediyorum. Hakkınız var. Ama insaflı düşünürseniz onlar da mazurdurlar. Tahsilleri, yetişme tarzları nedir ki; bugün devletin verdiği maaşla daha iyilerini bulmaya da imkan yok. Bendeniz Viyana'da bulundum. Zabıta teşkilatını tetkik ettim. Lise mezunu olmayan polis yok. Biz de böyle yapmaya çalışıyoruz. Fakat daha seneler ister. İnşallah, bizde de, şahsa göre muamele etmeyi bilen memurlar yetişecek.'

Bunları söylerken yüzümü, dizlerimin üstünde duran ellerimin hareketlerini tetkik ediyordu. Gözlüklerinin arkasında fırıl fırıl dönen gözleri hep gülümsüyor gibiydi. Birdenbire ayağa kalktı: 'Sizi, şu ayaktakımı herifler, amele makulesi serserilerle müsavi tutmanın doğru olmadığını kendilerine söyledim. Ben sizi burada bir mevkuf değil, yardımını istediğimiz bir arkadaş telakki ediyorum. Bazı hususlarda malumatınıza müracaata zaruret hasıl olduğu için sizi buraya çağırdık ve birkaç gün alıkoyduk. Bu vatan hainlerinin arasına herhalde merak saikasıyla sokulmuş olacaksınız. Muhakkak ki bize bazı faydalı bilgiler verebilirsiniz...'

Ondan sonra, geldiğim günden beri sorup durdukları, hiçbirinden haberim olmayan ve ancak polisin hasta muhayyilesinden doğduğu ilk bakışta anlaşılan o bir sürü saçma sualleri tekrarladı. Ben, karşımdakinin nazik tavrına uydurmaya çalıştığım yumuşak bir sesle: 'Beyefendi' dedim, 'maiyetinizdekilerin az nazik metotları nasıl bir netice vermediyse, sizin bu çok nazik sorgu şekliniz de faydasız kalacak. Çünkü sorduklarınıza evvelce verdiğim cevaplardan başka bir şey bilmiyorum. Gizli kapaklı hiçbir işle alakam yoktur, münasebette bulunduğumu söylediğiniz kimseleri de, uzaktan bile tanımam.'

Bunun üzerine aramızda, on beş günden beri ötekilerle aramızda devam eden karşılıklı didişmenin bir başka türlüsü başladı. O, ani suallerle zihnimi dağıtmaya, beni kendi sözlerimde bulmaya çalıştığı tezatlarla bağlamaya, muhakkak, her ne pahasına olursa olsun bana bir şeyler itiraf ettirmeye, birtakım insanlar hakkında, itham edici bir şeyler söyletmeye uğraştı. Ben, sahiden bir şey bilmediğim, söyleyecek bir şeyim olmadığı için, kısa cevaplar veriyordum. O, yüzünden

eksilmeyen tebessümle yanıma sokuluyor, üzerime doğru eğilerek beni ikna etmek istiyor, bir şey elde edemeyince, kızmıştan ziyade canı sıkılmış, benim hesabıma üzülmüş bir tavırla yerine gidip oturuyor, gözlerini kapayıp biraz düşünüyor ve tekrar, bambaşka bir taraftan aynı çıkmaz oyuna başlıyordu.

İçimde gitgide artan bir sıkıntı bana nerdeyse o sopalı ve küfürlü isticvapları (sorgulama) arattıracaktı. Fakat bir taraftan da düşünüyor, bana bu kadar nazik muamele eden adamı kızdırmaktan bir şey çıkmayacağını, iyi idare edersem onu sahiden, doğru söylediğime inandırabileceğimi, bir parçacık da olsa lehime görünen kanaatlerini ters tavırlarımla sarsmakta bir fayda bulunmadığını kendime tekrarlıyordum. Sesime samimi bir eda, yüzüme, ona istediği gibi cevaplar verememekten adeta müteessir olduğumu gösteren bir ifade vermeye çalışıyor, aramızda beliren yakınlık havasını bulandırmamak için, dost gözlerle onun hareketlerini takip ediyor ve suallerinin dışında kalan umumi mahiyetteki bazı sözlerini başımla tasdik ediyordum. Fakat onun bana söyletmeye çalıştığı şeylerden hiçbirine istediği cevabı vermiş değildim.

Bir aralık yorulmuş gibi koltuğa çöktü. İlk defa, gülümsemeden, ciddi ve araştırıcı gözlerle beni süzdü. Sonra cebinden sigara paketini çıkararak uzattı: 'Buyurun!'

Bir an duraladım. Sigara tiryakisi değildim. Ara sıra içtiğim olurdu ama, şimdi, yarı aç mideyle ve bu şartlar içinde, sigaranın manzarası bile içimi bulandırdı. 'İstemem!' diyecektim. Fakat karşımdakinin dimdik bana çevrilen bakışlarını fark edince elimi uzattım. Yüzümde: 'Aman, aramızı bozmayalım, güzel hatırınız içim alayım!' demek isteyen bir ifadeyle ve bu uzun konuşmada ilk defa ben de gülümsemeye gayret ederek, bir tane aldım, dudaklarımın arasına yerleştirdim. O hemen yerinden fırladı, yeleğinin cebinden kibritini çıkardı. O zaman ben büsbütün sırıtarak yüzüne baktım.-

Rifat o anı tekrar yaşıyor gibi heyecanlanmıştı. Elleri titreyerek masanın üstündeki bardağı aldı, bir defada dikti. Sesini titreten, boğazını düğümleyen heyecanının biraz yatışmasını bekleyerek başını önüne eğdi. Fakat bunun bir faydası olmadığını, heyecanının büsbütün arttığını anlayınca birdenbire ayağa kalktı.

Genç kızın dikkatle kendisine bakan gözlerinden kurtulmak için dükkanın aydınlığından bir an önce uzaklaşmak istiyordu.

-Haydi, çıkalım, yolda anlatırım!- dedi. Masanın üstüne hesabı bıraktı. Sokakta da birkaç dakika konuşmadan yürüdüler. Sonra genç adam yanındakinin kolunu tutarak, birbirini kovalayan kesik cümlelerle sözüne devam etti:

-Evet, yüzümü yağlı, yapışkan bir şey gibi kaplayan bir gülümseme ile onun gözlerinin içine baktım. Hayatımda hiçbir zaman, bu sigara ve kibrite karşı yüzümü kaplayan sırıtmanın aşağılıklığını unutmayacağım. Hiçbir ayak, hiçbir hakaret, suratımdaki o yılışık gerilme kadar, asla görmediğim halde bir ayna karşısındaymışım gibi şimdi bile gözlerimin önünde duran o sırıtma kadar beni kahretmemiştir. Düşünün, bir insanın celladına gülümsemesi, kendi yumuşaklığı ile onu yumuşatabileceğini sanması kadar gülünç, adi şey olur mu?

-Onun da gözlüklerinin arkasındaki gözlerinde memnun bir parıltı belirdi. Ben o anda bile, bu memnunluğun içinde biraz da alay karışık olduğunu sezer gibi oldum ve şaşırdım. Ama kendimi toparlayacağım yerde, belki de bu şaşkınlığın tesiri ile, yüzümü, o tükürülesi yüzümü onun o sırada yaktığı ve bana doğru tuttuğu kibrite uzattım.

Ben daha ne olduğunu fark etmeden, kibrit elinden yere düştü ve yüzümde korkunç bir tokat şakladı. Sigara ağzımdan fırlamış, burnum kanamaya başlamıştı. Karşımdaki, saatlerden beri tuttuğu hiddet ve kini hızlı nefesler halinde burnundan fışkırtarak, arka arkaya suratıma tokatlar yapıştırıyor, dizlerimi, karnımı tekmeliyor ve hırsından boğuklaşan bir sesle hiç durmadan bağırıyordu: 'Hayvan... Sahiden karşımda sigara içebileceğini mi sandın?.. Siz insan muamelesine layık mısınız ulan... Senin gibi köpeğin sigarasını da ben yakacaktım öyle mi?.. Vatan, millet haini... Sizleri bit ezer gibi ezmeli... Eşşek seni... Kanapeye kurulmuş da bana sigarasını yaktırıyor... Edepsize bak... Defol.'

Kapıya dönüp bağırdı: 'Gelin buraya!'

Hemen içeri giren iki memura beni gösterdi: 'Götürün bu rezil herifi. Her şeyi itiraf ettirinceye kadar nefes aldırmayın!'

Hakikaten, bu defadan sonra iki gün nefes aldırmadılar. Fakat sonra ne oldu, anlamadım, galiba onlar da bıktılar, yahut hakikaten bir şey bilmediğime kanaat getirdiler. Bana karşı alakaları birdenbire azaldı... Vücudumdaki çürükler geçince de bıraktılar...-

Genç kız birdenbire durdu. Önüne bakarak:

-Bizim eve geldik, siz daha gideceksiniz galiba!- dedi.

Rifat önünde bulundukları kapıyı gösterdi:

-Burası mı?-

-Hayır, şu sokağın içinde. Fakat siz zahmet etmeyin!-

Elini uzatarak ilave etti:

-İkimizin de yalnız kalmaya ihtiyacımız var.-

::::::::::::::::::

Masallar

Bir Aşk Masalı

Bir zamanlar bir kadın hükümdar tarafından idare edilen bir memleket varmış. Halk burada melikesinden son derece memnunmuş. Çünkü bu genç ve çok güzel kadının, yurdunun insanlarını bahtiyar etmekten başka bir düşüncesi yokmuş. Sarayında kapanıp oturacağı ve kendine eş olmak isteyecek yakışıklı şehzadeler bekleyeceği yerde, kış demez, yaz demez, memleketin dört bucağını dolaşır, yüzünde keder, halinde durgunluk gördüğü her vatandaşın gamına ortak, derdine derman olurmuş. Çalışamayacak halde oldukları için zarurete düşenlere hazinesi, dermansız illetlere tutulanlara yüreği her zaman açıkmış. Yurdun her yanına dağılmış olan memurların başlıca vazifesi, bulundukları yerde hayatından hoşnut olmayan kimse bırakmamakmış. Buna kendi güçleri yetmezse, hiç vakit geçirmeden melikeye bildirirler, o da her işini bırakıp oraya yetişirmiş. Bunun için o memlekette yüzü gülmeyen insan yokmuş.

Ama günün birinde melikenin sarayının tam karşısında genç bir derviş peyda olmuş. Sabahtan akşama kadar orada hiç ağzını açmadan bekler, ortalık kararınca çekilip gidermiş. Kumral, hafif dalgalı bir sakalın çevrelediği soluk yüzünde öyle dokunaklı bir ifade, derin kara gözlerinde öyle içe işleyen bir hal varmış ki, yoldan geçenler onun önüne bakır, hatta gümüş paralar atmaktan çekinirler, yere sessizce birer altın bırakıp giderlermiş.

Her zamanki seyahatlerinden birinden dönen melike, sarayının önünde bu garip dervişi görünce, yüzüne şöyle bir bakmış, gözleri onun gözlerine ilişmiş, sarayına girerken başmabeyincisine:

-Bu adamın bir derdi var, sorun bakalım nedir!- demiş.

Başmabeyinci hemen dervişin yanına sokulmuş, o memlekette insanları bir sözle bile incitmeye izin olmadığı için, tatlı bir sesle:

-Derviş, duruşun, bakışın gamlı; içinde sakladığın bir kederin mi var?- diye sormuş.

Derviş gözlerini yere çevirmiş:

-Hayır!- diye mırıldanmış.

-Peki, öyleyse neden yüzün gülmüyor, neden burada bütün gün durup bekliyorsun? Bilirsin ki, melikemiz yurdunda dertli insan bulundukça, kendi de dertlenir, içi rahat etmez. İstediğin neyse söyle, çaresini ararız!-

-Hiçbir derdim, hiçbir isteğim yoktur. Melikemiz üzülmesin!- demiş. Başmabeyinci saraya dönüp bunları hanımına anlatmış, sonra:

-Bilmem ama efendimiz- demiş, -sesi hafif ve gamlı, gülümsemesi acıydı.-

Melike:

-Olmaz- demiş, -onun bir derdi olduğu her halinden belli. Ne kadar acı güldüğünü ben sarayımın pencerelerinden gördüm. Belki derdinin büyüklüğü onun nutkunu tutuyor. Ama ben hiçbir vatandaşımın rahatsız edildiğini istemem, bırakın durduğu yerde dursun. Yalnız bu akşam arkasından gidin bakın, onulmaz illetlere tutulmuş bir hastası mı var, para yetiştiremediği bir sevgilisi mi?-

Derviş o akşam da önüne bir yığın halinde biriken altınları toplayıp, alacakaranlığa gömülen sokaklara dalmış, yürümüş, yürümüş, şehrin kenar semtlerine gelince, altınları avuç avuç torbasından çıkararak, buralarda oturan ve halleri vakitleri başka hemşerilerinden biraz daha düşük olan kimselere dağıtmış, sonra şehrin kenarındaki küçük, taş bir kulübeye girerek çorbasını pişirmiş, sırtını duvara verip kalmış. Kulübenin penceresinde gün ağarıncaya kadar onu gözetleyen başmabeyinci, uyuyor mu, yoksa uyumayıp düşünüyor mu, anlayamamış.

Melike bunları duyunca büsbütün kederlenmiş. -Memleketimde dertli bir insan var da, ben ona derman olamıyorum- düşüncesi içini bir kurt gibi kemirmeye başlamış. Kimseyi zorlamak, kimsenin yaptığına ettiğine karışıp tedirgin etmek şanından olmadığı için, dervişin sarayın karşısında durmasına ses çıkarmamış, ama onun günden güne sararıp solduğunu, gözlerinin daha derine kaçtığını

gördükçe, kendisi de eriyip süzülmüş. Kendisi de artık sarayının penceresinden ayrılmaz, tül perdelerin ardında bütün gün dervişi seyreder, -Onun içini kemiren dert nedir acaba?- diye kendini yermiş.

Bir gün yine böyle perdelerin arkasından bakarken, dervişin siyah, derin gözleri pencereye çevrilmiş. Bu gözlerdeki bitip tükenmez hasreti fark eden melike, dervişin içini yakan derdi sezer gibi olmuş, yerinden fırlayıp başmabeyincisini çağırtarak: -Bu dervişi sarayıma getirin, derdini kendim soracağım- demiş.

Derviş, melikenin huzuruna çıkınca büsbütün sararmış. Gözlerini yerden kaldıramamış. Derdi sorulunca, duyulur duyulmaz bir sesle:

-Hiçbir derdim, hiçbir dileğim yoktur!- deyip susmuş.

Ama melike bu kısa cevapla yetinmemiş. Yumuşak, tatlı, adeta yalvarır gibi:

-Nasıl olur derviş?- demiş. -İnsanın içini bir dert kemirmeyince yüzü böyle solar, gözleri böyle dalar mı? Belki gönlündeki dilek sana pek büyük, pek erişilmez göründüğü için söylemekten kaçınıyorsun. Ama bilirsin ki, benim yurdumdaki insanları bahtiyar görmekten başka hiçbir arzum yoktur. Haydi, çekinmeden ne istediğini söyle. Dilediğin, fakat elde edilmez sandığın şey, uçsuz bucaksız bir zenginlik midir? Her gün önüne yığılan altınları arzularına göre çok küçük bulduğun için mi azımsayıp dağıtıyorsun? Eğer böyleyse söyle, sana bitip tükenmez hazinelerimin yarısını, hayır, hepsini vereyim.-

Derviş başını kaldırmadan, sallayıp cevap vermiş:

-Hayır melikem, hayır; benim böyle bir derdim, böyle bir dileğim yoktur.-

Melike soluk yüzünde dolaşıp koyu kahverengi gözlerinde biriken bir kederle tekrar sormuş:

-Yoksa bir kadının idare ettiği bir memlekette yaşamak sana ağır geliyor da, kendin mi bir devletin başına geçmek istiyorsun? Eğer

böyleyse, başına geçtiğin devleti benim kadar, belki benden daha fazla şefkatle, dirayetle idare edeceğini biliyorum. Söyle, memalikimin (ülke) yarısı, hayır, hepsi senin olsun!-

Derviş başını kaldırmış, ama gözleri hep yerde cevap vermiş:

-Hayır, melikem, hayır, benim böyle bir derdim, böyle bir dileğim de yoktur.-

Melike al dudakları solup titreyerek yerinden kalkmış, bir adım yürümüş:

-Peki, nedir istediğin derviş?- demiş. -Gençsin, güzelsin, gözlerinde doymamış bir hasretin ateşli bulutları dolaşıyor. Kendine layık gördüğün bir eş mi bulamadın? Memleketin en güzel kızları benim sarayımdadır. Söyle, bütün cariyelerimi karşına dizeyim, en sevimlisini, hayır, hepsini al!-

Bunun üzerine derviş gözlerini kaldırıp sonsuz bir hüzün içinde melikeye bakmış, bakmış, sonra sesi titreyerek: -Hayır, melikem hayır...- diyebilmiş, ama sesi boğazında düğümlenip kalmış.

O zaman Melike, dervişin yüzüne uzun uzun bakmış, baktıkça soluk yanakları al al, renksiz dudakları nar gibi olmuş. Koyu kahverengi gözlerini bir ışık sarmış. Dervişin de yüzü kızardıkça kızarır, gözleri yandıkça yanarmış. Bu sefer genç kadın gözlerini yere çevirmiş, hafif, titrek bir sesle:

-Anladım derviş- demiş, -içini yakan derdi, yüreğini saran hasreti anladım. Ne istediğini biliyorum. Söyle, o da senin olacak!- Derviş bunu duyunca, yeniden sapsarı kesilmiş, sonra yine kıpkırmızı olmuş, birkaç kere bir şey söylemek ister gibi dudakları titremiş, en sonunda ta yüreğinin içinden derin, uzun bir -Aaah!- çekerek olduğu yere düşmüş, kalmış.

Etraftan koşan mabeyinciler eğilip bakınca onun ölmüş olduğunu görmüşler. Dervişin yüzünde, dille tarifi imkansız, baktıkça gün ışığı gibi insanın yüzüne vuran bir saadet varmış.

Başmabeyinci esefle başını sallayıp:

-Ne talihsiz adam!- demiş. -Tam muradına ereceği anda öldü!-

Gözlerini dervişin yüzünden ayırmayan melike:

-Sus!- demiş. -Ondan daha talihli insan var mı? Asıl bahtiyar, bir ömür boyunca hasretini çektiği şeye kavuşan değil, ona erişeceğini anladığı anda, saadetinin en yüksek noktasında bir 'Ah!' diyerek düşüp ölebilendir.-

1946

Devlerin Ölümü

Çok, çok eski zamanlarda, bundan yüz milyonlarca yıl evvel, dünyamız henüz bilginlerin -İkinci devir- adını verdikleri çağlardayken, yeryüzünde birtakım kocaman, korkunç devler yaşamaktaydı. Bugün bildiğimiz hayvanların çoğu o zamanlar daha ortada yoktu. Canlı yaratık olarak denizlerdeki balıklar, birçok kuşlar, pek küçük bazı memeli hayvanlar ve kurbağalar vardı. Bir de bu

söylediğimiz devler. Bunlar da çeşit çeşitti. Boyları sekiz on metreden tut da, yirmi beş metreye kadar olurdu. Kimisinin kalın, pul pul, sırtı dikenli derileri, küçük bir oda büyüklüğünde başları, bir adam boyu dişleri ve boynuzları, kimisinin dört beş metre uzunluğunda bir boynun ucunda küçücük başları vardı. Hemen hepsinin kuyrukları uzun, pençeleri tırnaklıydı. Sürüngen hayvanlar soyundan olan ve damarlarında sıcak kan dolaşmayan bu devler loş ormanlarda, sulak, bataklık yerlerde yaşarlar, ot, et, ne bulurlarsa yerlerdi. Tembel oldukları için çok kere karınlarını ormanlarda, sularda, su kenarlarında ölüp kalmış hayvanların leşleriyle doyururlardı. O zamanlar çoğu ağaçlarda yaşayan memelileri yakalayabilmek için arka ayaklarının üzerinde doğrulurlar, uzun boyunlarını dalların arasına uzatırlardı. Onlara kaygısız ve rahat yaşamak imkanını veren ne cesaretleri, ne de zekalarıydı. Sadece dev yaradılışlarına dayanarak etraflarını kasıp kavuruyorlardı. Bir yerde göründükleri zaman bütün canlılar ordan kaçışır, balıklar suyun derinlerine, kuşlar göğün maviliklerine, öteki hayvanlar ağaç kovuklarına, inlere dalarlardı. İlk bakışta yeryüzünün bu tembel fakat doymak bilmez, bu aptal fakat kuvvetli, bu korkak fakat zalim devlerden kurtulacağı akla bile gelmezdi. Sular onların, karalar onlarındı. İlerde zeka ve bilgisiyle bütün varlıklara hükmünü yürütecek olan insan, henüz yapraklar arasında ürkek ürkek dolaşan ve yere çekine çekine inen avuç içi kadar bir memelinin cevherinde saklıydı. Rakipsiz ve kaygısız sahip oldukları bu dünya üzerinde battal vücutlarıyla ağır ağır dolaşan, ara sıra bir leşi paylaşmak yüzünden birbirleriyle boğuşan, yirmi tonluk gövdelerini doyurup beslemekten gayri dertleri olmayan bu mahlukların ne günlerinden, ne geleceklerinden korkuları vardı. Dünya onları beslemek, onların rahat ömür sürmelerini sağlamak için kurulmuştu.

Ama yeryüzünde, hiçbir şey, ne kadar uzun ömürlü olursa olsun, sonsuz değildir. Milyonlarca sene ortalığı kasıp kavuran, uçsuz bucaksız dünyaya kayıtsız hükmeden devlerin de sonu göründü. Tabiat ve hayat şartları, önüne geçilmez sebeplerle değişmeye başladı. Bu birdenbire olmadı. Belli belirsiz kendini gösteren bir kuraklık, yine insan aklının zor kavrayacağı kadar uzun yıllarda, bu devlerin rahat, yumuşak yurtları olan bataklıkları, sulak yerleri kuruttu. Bol yapraklı loş ormanlar seyrekleşti. Yeni şartlara uymasını bilen, yaradılışları buna müsait olan mahluklar yeni yeni gelişmelerle çeşitlenirler,

ürerlerken, bu canavarlar, dev vücutlarının aradığı bol rutubeti bulamayarak birer birer kırıldılar. Kuru çöllerde, bir yudum yaşlığa kavuşmak için dolaştılar, koştular, süründüler; ellerine geçirebildikleri hayvanların sıcak, kırmızı kanlarını, kendi aralarında boğazlaşıp birbirlerinin damarlarındaki renksiz, soğuk, koyu ıslaklığı içtiler. Zayıflıklarını hissettikçe, eski saltanatlarının yıkılmaya, ömürlerinin sona ermeye yüz tutuğunu anladıkça vahşilikleri arttı. Kendi yumurtalarını, kendi yavrularını bile parçalayıp yediler. Kokmuş, çamurlaşmış su birikintilerinin başında, birbirleriyle boğuşup, yüzlercesi birden öldüler.

Ama hayat durmadan akışına devam etti, yeryüzünden izleri bile silinen devlerin bir zamanlar hüküm yürüttükleri yerlerde yeni canlılar türedi, o minimini memeliler gelişti, hele onların vücutlarındaki küçücük, yumuşacık bir parça, beyin dedikleri beyaz bir yığın, gitgide kudretini artırdı. O devlerle kıyaslanınca bir solucan kadar küçük kalan bir mahluk dünyaya pençeleri, dişleriyle değil, kafasıyla hakim oldu. Bulanık hatıraları, çeşitli mahlukların on binlerce nesillik değişmelere rağmen, bilinmeyen yollardan bize kadar ulaşan bu devlerin varlıklarını bile o meydana çıkardı. Uçsuz bucaksız bir araştırma, bilme isteğiyle her yerleri kurcalayıp eşelerken, o devlerin nasılsa çürüyüp yok olmamış kalıntılarını buldu. Hayalinde onların şekillerini canlandırdı. Onlara çeşit çeşit isimler taktı. Şurdan burdan topladığı kemikleri oyuncak gibi bir araya getirdi ve seyretti.

İşte böylece, bir zamanlar kudretlerine son yokmuş gibi görünen, yeryüzünden silinip gidecekleri akla bile gelmeyen bu devlerin şimdi sadece bataklıklarda tek tük kemikleri, müzelerde iskeletleri ve masallarda korkunç, fakat zararsız hatıraları kaldı.

Çünkü hayatın durdurulmaz akışı bunu böyle istiyordu.

1946

Koyun Masalı

Bir zamanlar iri ağaçlı, uçsuz bucaksız bir ormanın kenarındaki çayırlıkta, başında çobanı ve köpekleriyle, bir koyun sürüsü yaşıyordu.

Çayırın otu her zaman bol ve taze, kenardan akan derenin suyu bol ve temizdi; yazın gölgesine yatacak birkaç gür yapraklı ağaç, kışın

soğuktan kaçıp barınacak kuytu bir mağara, sürünün rahatını tamamlıyordu.

Ama koyunların keyfi yolunda değildi. Çobandan şikayetleri vardı. Sakalına kır düşmeye başlayan bu adam, sabahtan akşama kadar bayırda uzanıp uyuklar, arada bir kavalını üfler, köpeklere bağırır, yine uykusuna dalardı. Koyunların sütünü sağıp içebildiğini içer, içemediğini satar, canı istedikçe bir kuzu kesip kebap eder, yahut bir koyun boğazlayıp kışa kavurma hazırlar; iki üç haftada bir gelen celebe en yağlı koyunları, kuzuları satar, sonra yine yatıp uykusuna bakardı. Hepsi bir tarafa, bu celebin eline düşenlerin eninde sonunda kasaba varacaklarını bilen koyunlar, kanlı gözlü herif her göründükte korkudan titreşirler, birbirlerine sokuluşurlar, karşı koymayı akıl edemezlerdi. Ne yapsınlar? Bu dünyanın düzeni böyleydi.

Ama koyunların arasında bu işe bir türlü aklı ermeyenler, günün birinde bıçak altına yatmak korkusuyla yaşamaktansa, bu işi bir kökünden halletmek isteyenler türemişti, günden güne de bunların sayısı çoğalıyordu. Mesela, bütün sürü kendi halinde otlar görünürken aralarından gözü kızmış bir koç fırlıyor, çobanın kaba etine bir boynuz yapıştırıyordu. Çoban onun peşini kovalayıp köpeklerin yardımı ile yakalasa, bir ağaca sımsıkı bağlayıp ilk gelen celebe bu hayvanı teslim etse bile, bu hal öbürlerini yıldırmaya yetmiyor, -Sonu kasaba gitmek olduktan sonra, bugün de bir, yarın da bir!- deyip boynuz savuran koyunların sayısı günden güne artıyordu.

Eh, koyun deyip geçmeyelim. Onların içinde de ne koçlar, ne yiğitler vardır. Dünya kuruldu kurulalı bütün koyunlar çobanla, köpekle yaşamadılar ya! Onlar da bir zamanlar kasaptan, celepten, çobandan, köpekten habersiz, yiyeceklerini kendileri arayıp bulurlar, düşmanlarını kendi sert boynuzları ile yıldırıp kaçırırlardı.

Ama onların yağlı etlerine göz dikenler, sütünden yağ ile peynir, derisinden kürk ile çarık yapanlar, her şeyden önce koyunları, çobansız kalırlarsa kurdun kuşun şikarı (av) olacaklarına, kendi başlarına açlıktan öleceklerine inandırdılar. Bu böyle sürüp gittikçe koyunlar da kendilerine inanamaz, kuvvetlerine güvenemez oldular. Sandılar ki, çobanın onları canavardan koruması, önlerine bir tutam ot atması, yumuşak etleri için değil, kara gözleri içindir.

Ama dediğimiz gibi, yavaş yavaş koyunların aklı başına gelmeye

başladı. Çobanlar da günden güne kötüleşmişlerdi. Hele bu sonuncusu iyice dalgacıydı. Keyfinden, rahatından başka bir şey düşünmez, sürüye canavarlar saldırınca, eski çobanlar gibi sopasını kapıp köpekleri peşine katarak onlara karşı koyacağı yerde, birkaç koyun, kuzu atıp başından savmaya bakardı.

Günün birinde bitişik ormandaki yabani hayvanlar, canavarlar birbirine girdiler. Çünkü o sene kış sert olmuş, kurtlar, ayılar yiyecek bulamayınca azmışlardı. Onların ulumaları, kükremeleri sürünün bulunduğu çayıra kadar gelince koyunlarla beraber çoban da tir tir titriyordu. Bu aralık, ormandaki kavgadan yaralanıp kaçan, yahut açlıktan pek zebun düştükleri için kavgaya katılamayan birkaç sıska kurt, ormanın kenarına sığınmışlardı. Korkudan şaşırmış koyunları görünce: -İşte dişimize göre düşman!- diyerek ileriye atıldılar. Ama canavarların kıpkırmızı açılan ağızlarıyla iri dişlerini görünce koyunlar işin şakaya gelmeyeceğini anladılar. Köpekler de, koyunlar elden gidince kendilerinin aç kalacaklarını düşünüp gayrete geldiler; hep beraber bu sıska kurtlara saldırdılar. Koçlar başlarını öne eğip iri boynuzlarıyla canavarların üstüne yürürlerken, köpekler de bir hayli havlayıp gürültü ettiler. Zaten dermansızlıktan dört ayakları üzerinde zor duran aç kurtların birkaçı gerisingeriye ormana kaçtı, öbürleri cansız yere serildi.

Bu sırada saklandığı yerden çıkan çoban, sopasını savura savura tekrar sürünün başına geçmek isteyince, koyunlar akıllarını başlarına topladılar. Kasabı, celebi hatırladılar. Köpekler de onun sopasından kurtulmanın ve koyunlarla baş başa kalmanın sırası geldiğine hükmettiler. Hep birlikte çobanın üstüne yürüdüler. Ödlek çoban kaçıp canını zor kurtardı, bir daha da ortada görünmedi.

Bu kavgadan en karlı çıkan köpekler olmuştu. Hem çayırdaki kurt leşlerini, hem de onlarla dövüşürken ölen beş on koyunu yiyip iyice doymuşlardı. Kuyruklarını keyifli keyifli sallayıp uzun, kırmızı dilleriyle yalanarak ortalıkta dolaşmaya, -Gördünüz ya, sizi kurtlardan da, çobandan da kurtardık!- diye koyunlara caka satmaya başladılar. Aradan zaman geçtikçe daha da burunları büyüdü; meğer köpekleri köpekleten çoban korkusuymuş, çobansız kalınca ondan beter oldular. Havladıkça kendi seslerine hayran oluyorlar, -Koyunları gayrete getiren, kurtları korkutup kaçıran bu sestir!- diye ulumalarını yükselttikçe yükseltiyorlardı. Üstelik içlerine bir de büyüklük kurdu

düşmüştü: yaralı, sakat birkaç canavarı havlayıp kaçırdıklarını sandıkları için, kendilerinin öyle rastgele köpeklerden olmadıklarına inanıyorlar, -Köpek ne demek? Bizim de aslımız kurt değil mi?- diye övünüyorlardı.

Yavaş yavaş bu kuruntu hepsini zihnini sardı. Koyunlara tepeden bakmaya başladılar. Onların bir kere tadını aldıkları, etlerini unutamadıkları için; kenarda köşede yakaladıkları kuzuları parçalayıp yemeye, hatta biraz sürüden ayrılan iri koyunlara bile saldırmaya kalktılar. -Bizim gibi soyu ormanlara hükmetmiş kahramanların miskin miskin koyun bekçiliği etmesi ne demek?- diye aralarında hayıflanıyorlar, tekrar vahşi ormanlardaki saltanatlı günlere dönmek istiyorlardı.

Kendi gözlerinde büyüdükçe, koyunları daha da küçük görmeye başlamışlardı. Onlar sadece etleri yenecek, sütleri sağılacak mahluklardı:

-Biz havlayıp gayrete getirmesek bu sersemler boynuzlarını bile kullanamazlardı- diyorlardı. -Yanı başımızdaki kocaman ormanda bizim soyumuzdan kurtlar, hatta şu kırtıpil çakallar hüküm yürütür, ortalığı kasıp kavururken, bizim bu çayırda kuzu gibi yaşamamız ayıp, çok ayıp...-

Köpeklerden kurtulmak çobandan kurtulmak kadar kolay değildi. Bunların hem sayısı çok, hem dişleri keskindi. Üstelik bir niza çıksa fırsat bilip üç beş koyunu paralayıveriyorlardı. Bunun için koyunlar, işin sonu neye varacak? diye telaş içinde bekleşiyorlar, çobanı kovdukları gibi bu köpekleri de defetmeyi bir türlü gözlerine kestiremiyorlardı. Ama köpekler en sonunda hem kendilerinin, hem de koyunların başını nara yaktılar; bir gün, daha fazla sabredemeyip, ormanı zapt etmeye karar verdiler. Bu işi kendi başlarına yapamayacaklarını bildikleri için koyunları da önlerine kattılar:

-Siz boynuzlarınızla yol açar, karşınıza çıkanları tepelersiniz, biz de etrafınızda bağrışır, size cesaret verir, düşmanları yıldırırız!- dediler. Bu seferin sonu hayıra varmayacağını ileri sürerek katılmak istemeyenleri, -Alçak, korkak, miskin, hain! Sen bizim gibi damarlarında asil kurt kanı taşıyan köpeklerle bir arada yaşamaya layık değilsin!- diye parçaladılar ve... iştahla yediler.

Ama daha ormanın kenarındaki çalılıklarda, dört taraftan üzerlerine saldıran kurtlar, ayılar, parslar, hatta sırtlanlar ve çakallar, sürüyü kısa zamanda perişan ettiler. Köpeklerin havlaması ağaçların tepelerine varmadan boğuldu, koyunların sıcak kanı yerdeki kuru yaprakların arasında çabucak kayboldu. Hasta, yahut ihtiyar oldukları için bu sefere katılamayan dört beş koyunla bir hayli körpe kuzu, çayırın kenarındaki mağarada birbirlerine sokulmuşlar, ormandan gelen acı sesleri; yürek paralayan melemeleri, ümitsiz havlamaları dinliyorlar, korkudan titreşiyorlardı. Sesler kesilince birbirlerinin yüzüne baktılar, ormanı zapt etmeye giden köpeklerle onların zorla sürükledikleri koyunların başına geleni anladılar. Aralarındaki iki ihtiyar koç, ağır ağır mağaranın kapısına doğru yürüdüler, kendilerini beklemek üzere orada kalmış olan iki sakat köpeğe yaklaştıkları, henüz kuvvetini büsbütün kaybetmemiş olan boynuzlarını, şimdi karşılarında şaşkın şaşkın uluyan itlerin karınlarına geçirdikleri gibi, ta ilerdeki dereye kadar fırlattılar. Sonra mağaradaki kuzulara dönüp şöyle dediler:

-Bu dünyada çobansız da, köpeksiz de yaşanabilirmiş. Ama bunu anlamak için her defasında bu kadar kanlı kurbanlar verecek olursak pek çabuk neslimiz kurur. Bari siz gözünüzü açın da, ilerde başınıza yeniden itler, hele kendilerini kurt sanan palavracı itler musallat olursa, sürüyü canavarlara paralatmadan onları defetmeye bakın!-

1946

Sırça Köşk

Bir zamanlar boş gezmeyi iş yapmaktan çok seven üç arkadaş varmış. Bugünden yarına geçinmek, gittikleri yerlerin birinden yüz bulsalar, beşinden kovulmak canlarına tak demiş. Alın teriyle kazanıp gönül rahatlığıyla yemeyi de gözlerine kestiremezlermiş, çünkü elleri işe yatkın değilmiş. Bir gün, uzun bir yolculuktan sonra, yüksekçe bir tepede oturup aşağıdaki ovada yayılan büyük bir şehre garip garip bakarlar, acaba bu bilmediğimiz yerde nasıl karşılanacağız, diye acı acı düşünürlerken, içlerinden birinin aklına yaman bir fikir gelmiş, hemen yerinden fırlayıp:

-Gelin benimle beraber, bu şehirde sırça köşk yapalım; ömrümüzün sonuna kadar bolluk içinde, rahat yaşarız!- demiş.

Ötekiler:

-Bu sırça köşk de nedir?- diye sormuşlar, beriki:

-Durmayın, vakit kaybetmeyelim, yolda anlatırım!- diye onları peşine takmış, bayırdan aşağı kuş gibi hızla inmeye başlamışlar.

Elebaşı yolda üç beş sözle arkadaşlarına şehire varınca nasıl davranacaklarını öğretmiş.

İndikleri şehir, o memleketin başşehri imiş. Bu memlekette bütün millet çalışır, herkes elinden gelen işi yapar, kendi başına buyruk, beyler gibi yaşarmış. Tarlalarda, dükkanlarda insanlar arı gibi çalışır, kazanan kazanamayana destek olur, malını lüzumuna göre başkasıyla değişir, kavgasız dövüşsüz, efendisiz uşaksız, ömrünün sonunu bulurmuş. Gündelik işlerini gördürmek, nizalarını yatıştırmak için aralarından seçtikleri adamlar hemşerilerine hizmet etmekten başka şey düşünmez, zorbalığı akıllarından bile geçirmezlermiş.

Bizim üç ahbap geldikleri sırada şehrin pazarıymış. Sokaklarda ekinler, yemişler, dokumalar, kumaşlar, demirler, kömürler küme küme durur, alıcı ile verici aracısız iş görürmüş.

Ahbaplar, önceden aralarında sözbirliği ettikleri üzere, sokaklarda aylak aylak dolaşıp etraflarına bakarlar, başlarını sallayıp, yanlarından geçenlere duyuracak şekilde:

-Allah allah... Amma da acayip memleket ha!..- diye söylenirlermiş. Bir sokak gitmişler, öbür sokağa varmışlar; ondan çıkıp başkasına dalmışlar, ama hep şaşkın şaşkın aynı sözleri tekrarlamışlar. Gitgide arkalarına bir sürü meraklı takılmış, bu yabancılar memleketin nesini acayip buldular acaba? diye aralarında soruşturmaya başlamış. Nihayet birisi dayanamayıp yabancılara sormuş: -Neye şaşırıyorsunuz Allah aşkına?-

Ahbapların elebaşısı:

-Yahu, sizin memleketin sırça köşkü nerede?- diye öğrenmek istemiş.

-Ne sırça köşkü?-

-Nasıl? Sizin sırça köşkünüz yok mu?-

-O da neymiş?-

Elebaşı yanındaki dostlarına dönüp:

-Aman yarabbi, daha sırça köşkün ne olduğunu bilmiyorlar. Böyle memlekette durulmaz, hemen yolumuza gidelim!- demiş.

Şehir halkını daha çok merak sarmış. Ahbapların peşini bırakmamışlar. Beş on adım sonra önleyip tekrar sormuşlar:

-Canım, neymiş şu sırça köşk? Anlatın bakalım, pek lüzumlu bir şeyse belki biz de yaparız!-

-Lüzumlu ne demek? Sırça köşkü olmayan şehir, sırça köşke bağlanmayan memleket olur mu?.. Haydi dostlar gidelim!..-

Halk, aralarında ayaküstü bir danışmışlar, sonra yabancıların yanına sokulup:

-Bizim başka şehirlerden ne diye noksanımız olsun? Mademki bu kadar lazımmış, hadi hep beraber şu sırça köşkü yapıverelim!- demişler.

Yabancıların elebaşısı:

-Olmaz... Olmaz... Sırça köşkü yapmak o kadar kolay değil... Masraf ister, malzeme ister, işçi ister. Bırakın bizi de sırça köşkü olan şehire gidelim!- demiş. Ama halk bırakmamış, -Ne lazımsa verelim, kimselerin memleketinden aşağı kalmak istemeyiz!- diye direnmiş.

Oturup hesabını yapmışlar, hemen işe başlamışlar. Üç ahbap sırça köşkün mimarlığını üstüne almış, halk aralarından işçi seçmiş, arabacı ayırmış, şehrin en büyük meydanına kum taşımaya, kömür getirmeye başlamış. Bir kısmı da bu işte çalışanlara yiyecek, içecek getirir, giyim eşyası tedarik edermiş. Nihayet camlar eritilmiş, sırça duvarlar yükselmiş, bir kat tamam olunca, üç ahbap içine yerleşmişler, halka demişler ki: -İşte, sırça köşk oldu demektir. Daha tamam değil, memleketinizin şanına layık büyüklükte değil ama, o da olur. Şimdi bunu iyi muhafaza etmek lazım, büyütmek lazım, adam ayırın, yiyeceği içeceği artırın, aranızdan seçtiğiniz adamları da dağıtın, biz

her işinize bakarız...-

Halk, artık bir sırça köşkümüz var, diye sevinmiş, kendi yediğinden, giydiğinden kesip sırça köşkte oturanlarla onların hizmetine ayrılanlara vermeye başlamış. Az sonra sırça köşkten emir çıkmış:

-Bir kat daha çıkmak lazım. Burası hem bize; hem hizmetimize bakanlara dar geliyor.-

Arabalar yeniden kum taşımış, sırça köşkün efendileriyle onlara hizmet edenlere, yapıda çalışanlara davarlarla koyun, çuvallarla ekin, küfelerle yemiş getirmiş. İkinci kat tamam olunca, üç ahbap oraya da halk arasından kendi işlerine yarayabilecek olanları seçip yerleştirmişler. Onlar da burada ekmek elden su gölden yaşamanın tadını alınca, sırça köşkün çok lüzumlu bir şey olduğuna inanmışlar, hemşerilerini de inandırmak için gayrette kusur etmemişler.

Bu yolda sırça köşk yükseldikçe yükselmiş, kat üstüne kat binmiş. İçi oldukça dolmuş, sırça köşke girmenin kolayını bulan ordan çıkmak istemez, bunun tersine dışarda kalanlar yolunu bulup içerde bir yer kapmaya uğraşırmış. Ama sırça köşkte oturanlarla onlara hizmet edenleri beslemek de halkın belini pek bükmüş. Aralarında homurdananlar türemiş. Bir aralık:

-Sırça köşk lazım, anladık, ama bu kadar çok odaya, bu kadar hazır yiyiciye ne lüzum var?- diye şöyle bir görünecek olmuşlar. Üç ahbabın elebaşısı onlara her odanın vazifesini iyice anlatmış:

-İşte- demiş, -şu odada ben otururum, sırça köşkün başında ben varım, bensiz bu iş yürür mü? Ben olmasam sırça köşkünüz olur muydu?.. Şu odalarsa baş yardımcılarımızın... Ta gurbet ellerden gelip sizi sırça köşke kavuşturduk, biz idare etmesek ne köşk kalır, ne siz kalırsınız!-

Halk:

-Pekala- demiş, -ama bir sürü aylakçının ne lüzumu var? Mesela şu odadaki ne iş görür?-

-O mu? Ne diyorsunuz? Sırça köşke giren malların hesabına o

bakar; bu malları toplayanların başıdır. O olmasa, hiçbiriniz verdiğinizin nereye gittiğini bilemezsiniz. Buna gönlünüz razı olur mu?-

-Eee... şu odadaki?-

-Sırça köşke zamanında mal göndermeyenleri, noksan mal gönderenleri, sırça köşkün kadrini bilmek istemeyip ona kastedenleri arar bulur... Öyle sütü bozukları başıboş bırakmak olur mu?- -Peki, ya şurdaki?-

-Sırça köşke girip çıkanların defterini tutar.-

-Bunu da anladık, ya bu odadaki?-

-Sırça köşkün odalarını süpürtür...-

Halk ne sorduysa cevabını almış, bütün odalarla bu odalarda aylak oturan insanların pek lüzumlu olduğuna inanmış; çünkü bunların kimi sırça köşkün ışıkçı başısı, kimi döşekçi başısı, kimi onun yamağı, kimi yamağının yamağı imiş. Eh, artık bir sırça köşk olduktan sonra, onun hizmetine bakanlar, sonra bu hizmete bakanların hizmetine bakanlar elbette olacakmış. Ama sırça köşktekiler arttıkça, halkta onları doyuracak takat kalmamış. O zaman sırça köşkün adamları gelip herkesin yiyeceğini, giyeceğini zorla almışlar. Ayak direyenleri götürüp sırça köşkün bodrumuna kapamışlar. Halk, başına kendi sardırdığı bu beladan kurtulmaya kalkışamazmış; çünkü sırça köşkün adamları, gezdikleri, dolaştıkları yerde, onun hiçbir kuvvetin yıkamayacağı kadar sağlam olduğunu söyler, saf kimseleri buna inandırır, inanmayanları ise bin bir zulüm, bin bir hile ile sustururlarmış. Sırça köşkün de gözü doymak bilmez, istedikçe istermiş. Baştakiler doğuştan tembel oldukları, sonradan yanaşanlar da çalışmayı çoktan unuttukları için, kendilerini besleyenlere, buna karşılık bir şeyler borçlu olduklarını akıllarına bile getirmezler, yalnız birbirlerinin hizmetine bakarlar, memleketin halkına, bir köylünün inekleriyle köpeklerine baktığı kadar bile göz kulak olmazlarmış. Ama halkın gözü yıldığı için elindekini avucundakini vermiş. Artık bir gün verecek bir şeyi kalmamış, çünkü sırça köşkten çıkan bir emirle herkes elindeki son koyunu da vermeye çağrılmış. Getirmişler, teslim etmişler, söve saya dağılmaya başlamışlar. Onların böyle homurdandığını, artık verecek bir şeyleri kalmadığı için korkacak bir

şeyleri de olmadığını fark eden bizim ahbapların elebaşısı sırça köşkün balkonuna çıkmış, sesini tatlılaştırıp onlara demiş ki:

-Ey millet, birçok şeyler verdiniz, büyük sıkıntılara katlandınız, ama dostun düşmanın hayran olduğu bir sırça köşk elde ettiniz. Onun azameti, onun parlaklığı yanında üç beş çuval ekin, dört beş davar nedir ki?.. Biz sizin şanınız, şerefiniz için çalışıyoruz, sizin iyiliğinizden başka bir şey düşünmüyoruz. Bakın, bugün getirip bıraktığınız koyunların bile hepsini yemedik, boğazımızdan kestik, bir kısmını size geri vereceğiz. Bütün koyunların kelleleri halka dağıtılsın!-

Sırça köşkten çıkan birçok hizmetkar, biraz önce oraya canlı olarak giren, şimdi kesilip, yüzülüp kebap edilmeye başlanan koyunların kafalarını halka dağıtmışlar.

Kelleyi alanlar dağılmak üzereyken içlerinden biri elindeki başa bakarak hayretle bağırmış:

-İyi ama bu başın beynini almışlar!-

Elebaşı balkondan seslenmiş:

-Öyle... Fakat siz beyni ne yapacaksınız? Pişirmesini bilmez, ziyan edersiniz!-

Başka biri:

-Peki, ya bu başların dili de yok!- diye haykırmış. Elebaşı aşağıya doğru eğilmiş:

-Canım, dilin size lüzumu yok! Yemesini beceremezsiniz!-

Bir üçüncüsü:

-Yahu, bu kellelerin gözlerini de çıkarmışlar!-

Elebaşı ona da cevap vermiş:

-Siz o gözün de nasıl kullanılacağını bilemezsiniz, vazgeçin ondan da...-

Bunun üzerine halk, beyinsiz, dilsiz, gözsüz kelleleriyle dağılmak üzereyken, aralarında canından bezmiş biri:

-Böyle başın da bana lüzumu yok!- diyerek, boynuzundan tuttuğu kelleyi fırlatıvermiş. İşte o zaman herkesin şaştığı bir şey olmuş; hızla gidip sırça köşke çarpan kelle orada -Şangır!..- diye koskocaman bir gedik açmış. Halk her şeyden sağlam, hiçbir zaman yıkılmaz, kırılmaz bildiği o koskoca sırça köşkün bu kadar çürük olduğunu görünce, elindeki kelleleri birbiri arkasına ona fırlatmaya başlamış, göz açıp kapayıncaya kadar tuzla buz olan sırça köşk çökmüş, yıkılmış, içindekilerin çoğu cam kırıklarının altında ezilmiş, kapıya yakın yerlerdeki beş on kişi zor kurtulmuş...

Halk sırça köşkün enkazını çabuk temizlemiş, dünyada onsuz da yaşanabileceğini anlayarak eski hayatına dönmüş, işini yine arasından seçtiği adamlara gördürmüş, ama sırça köşkün kötü hatırasını uzun zaman zihninden çıkaramamış. İhtiyarlar çocuklarına ondan bahsederlerken, şu nasihatı vermeyi unutmazlarmış: -Sakın tepenize bir sırça köşk kurmayınız. Ama günün birinde nasılsa böyle bir sırça köşk kurulursa, onun yıkılmaz, devrilmez bir şey olduğunu sanmayın. En heybetlisini tuzla buz etmek için üç beş kelle fırlatmak yeter.-

1945

ESİRLER

-3 Perde-

Esirler

(Oyun, 1 tablo, 3 perde)

Vaka Miladi yedinci asırda ve Çin'in payitahtlarından biri olan Si-Gan-Fu şehrinde geçer.

TABLO

BİLGE'nin evinde bir oda, bir köşede bir yatak ve üzerinde BİLGE'nin ölüsü. Gece; arkada bedir halinde ay görünür.

BİRİNCİ MECLİS

1'İNCİ ve 2'İNCİ HİZMETKAR

Ayın göründüğü pencerenin yanında

1'İNCİ HİZMETKAR: Si-Gan-Fu şehrinin mehtabı ne kadar donuk; hiç bizim bozkırlarınkine benzemiyor!

2'İNCİ HİZMETKAR: Evet, benzemiyor. Fakat bunu da seyredebilmek, hiç seyredememekten herhalde iyidir.

1'İNCİ HİZMETKAR: Yani?

2'İNCİ HİZMETKAR: Yani, gözlerimin donuk bir mehtaba

bakabilmesine razıyım, tek büsbütün kapanmasınlar.

1'İNCİ HİZMETKAR: Niçin bu akşam laflarımız aynı şey etrafında dolaşıyor?

2'İNCİ HİZMETKAR: Bilmem. İhtimal bu ölü başka şeylerden bahsettiğimizi istemiyor, ihtimal hep kendisiyle meşgul olmamızı istiyor.

(Uzun bir sükut)

1'İNCİ HİZMETKAR: Ne fena şey değil mi?

2'İNCİ HİZMETKAR: Ne?

1'İNCİ HİZMETKAR: Ölmek. Etrafında dolaşan, konuşan ve yürüyen adamlara iştirak edememek, artık onlardan büsbütün ayrı olmak... (Ölünün elini tutar, kaldırır ve yavaşça tekrar bırakır. El aşağıya doğru sallanır.) Bak!..

2'İNCİ HİZMETKAR: Ne var?

1'İNCİ HİZMETKAR: Dün benden su istemişti, getirdiğim zaman elini uzattı... Bu elini işte. Parmaklarını şöyle kıvırarak kupayı yakaladı ve ağzına götürdü. Bak, şu ağzına... Halbuki şimdi...

2'İNCİ HİZMETKAR: Şimdi mi? Şimdi elini uzatamaz ve bardağı ağzına götüremez, işte bu kadar. Bu adam niçin öldü acaba?

1'İNCİ HİZMETKAR: Yahut niçin kendini öldürdü?

2'İNCİ HİZMETKAR: Evet, niçin?

1'İNCİ HİZMETKAR: Herhalde yaşamak istemediği için.

2'İNCİ HİZMETKAR: (Kollarıyla geniş hareketler yaparak) Yaşamak... istemediği için...

1'İNCİ HİZMETKAR: Oğlunun birisi bir Çinliyi öldürdü.

2'İNCİ HİZMETKAR: Ve kaçtı.

1'İNCİ HİZMETKAR: Fakat Çinliler diğer çocuklarını yakaladılar ve hapsettiler.

2'İNCİ HİZMETKAR: Ve bir tanesi hapiste öldü.

1'İNCİ HİZMETKAR: Kendisini de götürdüler, sonra ihtiyardır diye bıraktılar.

2'İNCİ HİZMETKAR: Fakat döndüğü zaman evini harap olmuş, malını mülkünü yağma edilmiş buldu. Çocuklarının birini de ölmüş...

1'İNCİ HİZMETKAR: Ötekini de kaçmış buldu. Biliyor musun, Tulu'nun başını getirene 8.000 dirhem gümüş verileceğini ilan ettiler.

2'İNCİ HİZMETKAR: Evet. Bütün Türk mahallesi de tarassut altında. Çinliler her gün birkaç kişiyi alıp götürüyorlar ve bunların pek azı geri dönüyor. Fakat Bilge kendisini öldürmekle bunlara bir faydası dokundu mu?

1'İNCİ HİZMETKAR: Yalnız kendisine.

2'İNCİ HİZMETKAR: (Başını sallayarak) Hiçbir şey ölümden daha korkunç değildir!

1'İNCİ HİZMETKAR: Her şey ölümden daha korkunçtur. (Sükut) Bazı gece uyuyamazsın, içinden uykuyu alıp götüren büyük bir derdin

vardır. Yarın karşılaşacağını ve önünde ezileceğini bildiğin birçok müşkülat yakıcı bir güneşin ışığı gibi gözlerine vurur, seni uyutmaz. Sen yorgun, bitkin, bir dakika kendini unutabilmek için çareler ararsın. Kalbinin etrafında gürültü yaparak sana uykuyu haram eden bu düşünceleri bir an olsun kafandan çıkarmaya karar verir, yüze kadar sayar, yahut gözlerini sabit bir noktaya dikerek hiçbir şey düşünmezsin. Yavaş yavaş tatlı bir dalgınlık vücuduna yayılmaya başlar, adeta her tarafının yumuşadığını duyarsın. Fakat bu anda kafandan zorla çıkarıp attığın düşünceleri dışarda tutan eller de yumuşar. Ve bir sandalın altındaki deliği kapayan tıkaç oradan alındığı zaman sular nasıl deli gibi içeri dolarsa, bu düşünceler de tekrar kafana hücum ederler. Sen, kalbin şiddetle çarparak uyanırsın. Aynı azap yeniden başlar. Seni asıl harap eden, şimdi uyusan bile yarın akşam bu işkencenin gene tekrar edeceğini, hiç bitmeyeceğini bilmektir. O zaman gözlerinde bir uyku tüter. Öyle bir uyku ki, ne çarpıntısı vardır, ne de yarını... Yorgun vücudun boylu boyunca yatıp dinlenecek ve hiçbir düşünce, hiçbir dert sana gelmeye yol bulamayacaktır. İşte ölüm bu uykudur... Geceleri gözlerini kapayamayanların aradıkları uzun ve rüyasız uyku: Ne o? Kapı mı?

2'İNCİ HİZMETKAR: Hayır, fakat gelmeleri yakındır... Biliyor musun, başımı pek emniyette hissetmiyorum... Bu akşam Tulu da ötekilerle beraber gelecek, babasını görecekmiş.

1'İNCİ HİZMETKAR: Ben bu akşamki toplantıda ölü bir babayı ziyaretten daha başka sebepler de görüyor gibiyim. (Dışarda hafifçe kapı vurulur) Kapı... Bu sefer sahiden..(Çıkarlar. Biraz sonra içeri TULU ve diğer birkaç TÜRK girerler.)

İKİNCİ MECLİS

TULU, bir iki TÜRK

Bu sahnede, TULU sözlerini söylerken fasıla ile diğer TÜRKLER de gelirler, ölünün önünde ve dağınık olarak dururlar, hepsi altı yedi kişi kadar olacaktır; sonra teker teker giderler.

TULU: Karanlık merdivenlerden bir kere bile sendelemeden çıktım. Ayaklarım bu eve aşinalıklarını daha kaybetmemişler. Sokakta bile ayağıma çarpan her taş kendisini eskiden tanıdığımı bana hatırlatmak istiyordu. O taşlarda hala küçük ve çıplak ayaklarımın izi, hala dizlerimin kanı vardır. Bu sokaklarda ve bu evde her şey eski ahbap olduğumuzu, düşman olmamıza imkan olmadığını söylüyorlar; fakat ben bir Çinliye sapladığım bıçakla kendisini de öldürdüğüm babamı görebilmek için bu sokaklardan bir gölge gibi geçmeye, bu eve bir hırsız gibi karanlıkta ve sessizce girmeye mecburum. (Elleriyle etrafını gösterir) Bu eve, bu eve!... Nasıl anlatayım... Bilseniz, bu sokaklarda güneşin aydınlığı altında kollarımı sallayarak korkusuzca on adım yürüyebilmek, bu evin kapısını ellerim titremeden, etrafıma ürkerek bakınmadan açabilmek, bu odada sesimi boğazımda boğmaya mecbur olmadan konuşabilmek için neler verebilirdim... Bilseniz bu ne dehşetli bir saadettir!

1'İNCİ TÜRK: Tulu, hiçbirimiz senden daha az azap çekmiyoruz, hiçbirimiz şimdi çiğnediğimiz kaldırımı dönüşte tekrar çiğneyeceğimizden emin değiliz.

2'İNCİ TÜRK: Evimizden ve çocuklarımızdan ayrılırken, dudaklarımızın sükutuna rağmen, gözlerimiz uzun bir ayrılığın vedaını yapıyor.

1'İNCİ TÜRK: Bir pusuda gibiyiz. Küçük bir hareket bir düşman okunun vızıldayarak gelmesine sebep oluyor.

TULU: Güneş herkese aynı ışığı dağıttığı halde kuvveti ellerinde tutanlar bizim ondan kendileri kadar istifade etmemize hayret ediyorlar, buna müsaade etmek istemiyorlar. Zannediyorlar ki, herhangi bir tesadüfün bugün kuvveti onlara vermiş olması bizim bu havayı daha az teneffüs etmemiz, bu güneşte daha az ısınmamız için bir sebeptir.

1'İNCİ TÜRK: Dünyada kuvvetlinin ve zayıfın, akıllının ve budalanın, faziletli olanın ve sefilin aynı derecede malik oldukları bir hak vardır: Yaşamak hakkı!.. Hiçbir meziyet, hiçbir kuvvet bu hakkı

birisiNden alıp diğerine vermek salahiyetinde değildir. Çinliler bize yaşamak hakkını bile vermiyorlar. (1'İNCİ HİZMETKAR girer.)

ÜÇÜNCÜ MECLİS

1'İNCİ ve 2'İNCİ TÜRKLER, TULU, 1'İNCİ HİZMETKAR, sonra KÜRŞAD

1'İNCİ HİZMETKAR: İmparator'un hassa askeri kumandanı hemşerimiz Kürşad geldiler. (Çıkar, KÜRŞAD girer.)

KÜRŞAD: (Selamlaştıktan sonra) Arkadaşlar, vaktimiz az, yapacağımız işler çok mühimdir. Bir ölünün önünde esirlere hayat verebilmek çarelerini arayacağız. Halkın bu esarete daha fazla tahammül edemeyeceği muhakkaktır. Hatta hürriyeti okları, yayları ve beygirleri kadar benimsemiş olanların buna şimdiye kadar nasıl katlanmış olduklarına şaşıyorum. Teşekkür edelim bu ölüye ki, bir millete yaşamadığını, fakat yaşaması lazım geldiğini anlattı. Atlarını geniş sahralara sürdükleri zaman karşılarında ufuktan başka bir şey görmeyen ve yalnız rüzgarın mukavemetine uğrayan Türkler, her attıkları adımın bir Çinli maniasına çarpmasına nasıl sabredebilirler? Bozkırların hür ve yırtıcı kartalı, şişman göbekleri yumurta ve etiyle besleyen bir tavuk olmaya daha ne kadar tahammül edecek?..

1'İNCİ TÜRK: Kürşad, seni buraya çağrışımızdan bu tahammülün artık sonuna erdiğini anlamalıydın!

2'İNCİ TÜRK: Kürşad, sözü kısa keseceğim; biz milletin bu halde kalmasının mesuliyetini sırtımızda hissettik ve sonunda hayat veya ölüm olan bir mücadeleye atılmaya karar verdik.

1'İNCİ TÜRK: Bu mücadelede bize sen rehberlik edeceksin!

2'İNCİ TÜRK: Kürşad, bizi kurtaracaksın!

1'İNCİ TÜRK: Bizim hakanımız olacaksın. Sen İmparator'un hassa askeri kumandanısın, maiyetindeki zabitler ve asker Türktür; sana sadıktır. Sarayda en sözü geçen sensin. Eğer Çin şarapları senin damarlarında kanının ateşini söndürmedi, güzel çiçekler sana yaylalarımızın kum kokusunu unutturmadıysa bizim başımıza geçeceksin.

KÜRŞAD: Dostum, gözlerinde büyük endişelerin izini görmesem bu sözleri bir hakaret gibi kabul eder, onları sana kılıcımın ucuna takıp geri verirdim. Ağabeyim Kiyeli mağlup olduğu ve Türkler esir edilip Çin'e getirildiği zaman ben daha on dört yaşındaydım. Yani tam yirmi beş seneden beri Çin sarayındayım. Burada ağabeyimin ve bütün hanedanımız efradının birer birer ve hicaplarından öldüklerini gördüm. Zannediyor musun ki, Çin sarayının ihtişamı bana bütün bunları unutturdu?.. Geldiğim günden beri bu süslü odalara, bu en ince ipeklerden yapılan yataklara ısınamadım. Geldiğim günden beri memleketimin çorak ovalarını, geceleyin kapısından kum çöllerini ve ay ışığını seyrettiğim kıl çadırları arıyorum. Bu çadırlardan her birine on tane Çin sarayını feda ederdim. Dörtnala koşan atlarımızın üzerinde aç mideme indirdiğim bir lokma yarı çiğ et şimdi bana İmparator'un en mükellef ziyafetlerinden daha tatlı geliyor. Daha çocuktum, bütün eğlencem yay çekmek, çıplak atlara binip bir ok gibi sahranın kumlarına dalmaktı. Büyüklerin akınlarına iştirak edebilmek, onlar gibi erkek olmak için çalışıyordum. Talih beni bizim kadınlarımızdan bile kadın olan bu Çinlilerin arasına attı ve yirmi beş senedir Çinlilerden öğrendiğim yegane şey onları istihfaf etmek oldu.

1'İNCİ TÜRK: Sen bizim hakanımız olacaksın Kürşad Han!

2'İNCİ TÜRK: Atlarımızı gene sahralara süreceğiz, yirmi günlük yerlere akına gideceğiz.

KÜRŞAD: Dostlarım, eğer arzularımızı imkanların terazisinde tartmazsak her giriştiğimiz işte karımız bir muvaffakiyetsizlik olur. Benim hakan olmam mümkün değildir.

HEPSİ BİRDEN: Neden?

KÜRŞAD: Bir faydası olmaz da ondan.

1'İNCİ TÜRK: Bu da ne demek?

KÜRŞAD: Her şeyden evvel buradan kurtulmaya bakmalı, hakan istemeden evvel hakan isteyebilecek vaziyete gelmeli. Bu en sonra düşünülecek mesele. Sonra hakanlık için benden evvel ağabeyimin oğlu Yulu Han var.

1'İNCİ TÜRK: O daha çok genç.

KÜRŞAD: Bir millete taze hayat vereceklerin ihtiyar olmamaları lazımdır.

1'İNCİ TÜRK: Yulu Han burada doğdu ve memleketini hiç görmedi.

KÜRŞAD: Memleketine olan hasreti de bunun için hepimizden fazla.

1'İNCİ TÜRK: Çin İmparatoru'nun Yulu Han'ı bir evlat gibi sevdiği, hatta İmparator'un erkek evladı olmadığı için bu muhabbetin Çinliler arasında pek de hoş karşılanmadığı söyleniyor.

KÜRŞAD: Maksatlarımız için ne kadar muvafık.

1'İNCİ TÜRK: Fakat sen hakan olmayacak olduktan sonra gene bize yardım edecek, bizi idare edecek misin?

KÜRŞAD: Elbette. Hem kendime bir taç ve taht tedarik etmek için değil, esirlere hürriyet verebilmek, onları kurtarmak için sizin başınıza geçeceğim. Böylece hasis düşüncelerle alakası olmayan bu mücadelede daha müsterih ve daha gayretle çalışacağımı zannediyorum.

1'İNCİ TÜRK: Öyleyse artık harekete geçmemize hiçbir mani kalmadı demektir.

TULU: Mahirane tertip edilecek ve kahramanca yapılacak olan bir isyan, bizi pek de uzakta olmayan vatanımıza götürecektir.

KÜRŞAD: İmparator'un kuvvetli bir ordusu tarafından tekrar mağlup ve esir edilmek için mi? Eskisinin iki misli ezilmek için mi? Ne kadar zayıf olduğumuzu unutuyor musunuz?

TULU VE 1'İNCİ TÜRK: Ne demek istiyorsun?

KÜRŞAD: Daha akıllıca davranmamız lazım geldiğini söylemek istiyorum.

1'İNCİ TÜRK: Ne gibi?

KÜRŞAD: İmparator'un evlat namına bir tek kızı var, tabii biliyorsunuz.

TÜRKLER: Evet.

KÜRŞAD: İmparator'un Yulu Han'ı ne kadar sevdiğini de biliyorsunuz, hatta kendi kızından bile çok sevdiği söyleniyor. Öyle değil mi?

TÜRKLER: Evet.

KÜRŞAD: Ben biraz daha ileri giderek, İmparator'un Yulu Han'la Hiyungyu'da, kendi kızında, güzel bir çift gördüğünü söyleyeceğim.

1'İNCİ TÜRK: Pekala?..

KÜRŞAD: Biz İmparator'dan daha çabuk davransak nasıl olur acaba? İmparator'un ne budala olduğu malum, elinden bir iş geleceği yok.

1'İNCİ TÜRK: Anlamıyorum!

KÜRŞAD: Gayet basit: Türkistan'a Yulu Han'la beraber Hiyungyu'yu da götürürüz. Hakanımıza bir zevce lazım değil mi? Hem bu eski bir adettir: Çin prensesi almak... Gerçi İmparator kendisinin bulunamayacağı bir düğüne biraz kızacak, kızacak ama...

1'İNCİ TÜRK: Ama?..

KÜRŞAD: Ne kadar kızsa... sevgili kızı Hiyungyu ile ondan daha sevgili Yulu Han'a karşı ordu gönderebileceğini zannediyor musunuz?

TULU: Bakalım kızı razı olacak mı?

KÜRŞAD: Neden olmasın?

TULU: Yulu Han'ı seviyor mu?

KÜRŞAD: Genç kızlar ilk aşklarında pek o kadar titiz değildirler; tesadüfün önlerine ilk çıkardığı adama çabucak minimini kalplerini verirler. Seveceği insanları seçmek ve onlar üzerinde düşünmek, ancak, bu işlerde tecrübeli olduktan sonra başlar. Hiyungyu böyle şeylerden anlamayacak kadar küçüktür. Daha on yedi...

(İçeriye telaşla 1'İNCİ HİZMETKAR girer; TULU'ya, sonra KÜRŞAD'a, sonra diğerlerine koşar.)

DÖRDÜNCÜ MECLİS

Evvelkiler, 1'İNCİ HİZMETKAR, sonra HİYUNGYU

1'İNCİ HİZMETKAR: Tulu Bey... Kürşad Han...

TULU: Ne oluyor?

KÜRŞAD: Birisi mi geldi?

1'İNCİ HİZMETKAR: (KÜRŞAD'a) Evet... Evet, birisi... Sizi muhakkak görmek istiyor... Yüzü kapalı...Çok acele ediyor. (Umumi telaş, TULU öteye beriye koşar.)

KÜRŞAD: Benim burada olduğumu nasıl biliyorlar?.. Git burada kimse yok, de... Koş...

(Bu sırada siyah örtü içinde, yüzü kapalı olarak HİYUNGYU girer, yüzünü açarak KÜRŞAD'a doğru koşar.)

KÜRŞAD: Hiyungyu!

1'İNCİ TÜRK: (TULU'ya) İmparator'un kızı...

TULU: Bu vakitte... Burada... İmparator'un kızı?

KÜRŞAD: Hiyungyu!..

HİYUNGYU: Çabuk... Çabuk... Bunu kaçırın... (TULU'yu gösterir.) Bir şey sormayın, kaçırın... Geliyorlar... (KÜRŞAD'a) Bu buradayken gelirlerse siz mahvoldunuz... Ven-Çing geliyor, Başvekilin kendisi... Maksadı yalnız sizi mahvetmek... Haydi, kaçırın bunu... Burada olduğunu duymuş, sizi de buraya girerken görmüşler; sizi mahvetmek istiyor... Sarayın bahçesinde maiyetine emirler verirken duydum... Nasıl koşarak geldiğimi bilseniz... (Bu

esnada TULU karşı taraftaki pencereden atlıyarak kaybolur.)

KÜRŞAD: Fakat Hiyungyu... Ne münasebet... Sen...

Ne işin var burada?.. Sen niçin geldin?..

HİYUNGYU: Maksatları yalnız sizdiniz. Sizi tuzağa düşüreceklerdi. Sizi bu gençle bir arada görseler, düşünsenize ne olurdu? (Dışarda gürültüler olur.) İşte geliyorlar.

KÜRŞAD: Fakat Hiyungyu... Bu nasıl iş, Hiyungyu seni anlayamıyorum... Ne yapacağız?.. Senin burada bulunuşunu nasıl anlatacağız?

(Ven-Çing kapıda görünür.)

BEŞİNCİ MECLİS

Evvelkiler, VEN-ÇİNG

VEN-ÇİNG: (Geriye) Bütün evi arayınız! (Odaya) Tulu nerede? Size soruyorum!.. (KÜRŞAD'ı yeni görüyormuş gibi yaparak) Ah, siz burada mısınız? (Hafifçe eğilir.)

KÜRŞAD: Siz de hazin ölümüyle hepimizi müteessir eder Bilge'ye son hürmette bulunmaya mı geldiniz?

VEN-ÇİNG: Evet... Şey... Öldüğünü duymuştum... Oğlunu demin buraya girerken görmüşler... Çin kanunları nazarında asi olan firari oğlunu. (Etrafa bakınarak) Demek yanılmışlar... (HİYUNGYU'nun farkına vararak) Ah... Ah... Prenses... Prenses Hiyungyu... (Derin bir eğilir, doğrulur, birkaç defa daha eğilir, şaşkın, orada bulunanların yüzüne bakar. Sonra kendini toplamaya çalışarak KÜRŞAD'a) Acaba Prenses Hazretlerinin... bu vakitte... burda... ne gibi bir münasebetle bulunduğunu sorarsam hata mı etmiş olurum?

(Türkler bu esnada yavaşça ve KÜRŞAD'a işaret ederek kaybolmuşlardır. KÜRŞAD, VEN-ÇİNG'e doğru bir adım atar, fakat HİYUNGYU gözleriyle ve yüzüyle yalvarır gibi işaretler eder ve sakin olmasını rica eder. KÜRŞAD biraz düşünür, sakin olmaya karar veren bir tavır alır.)

KÜRŞAD: Acaba Prenses Hazretlerinin ne gibi bir münasebetle burada bulunduğunu sormasanız hata mı etmiş olurdunuz?

VEN-ÇİNG: (Bir müddet anlamayarak bakar, sonra biraz hayretle, kaşlarını kaldırıp başını biraz bükerek) Ya!.. (Bu -ya- kelimesini uzatır. Bu esnada HİYUNGYU gene KÜRŞAD'a işaret ederek ve ona bakarak yavaşça kapıda kaybolur. KÜRŞAD ve VEN-ÇİNG bir müddet sessizce birbirlerini ölçerler, nihayet VEN-ÇİNG kısa bir -ya- der, hafifçe eğilir ve çıkar. KÜRŞAD bir müddet daha kalır. Düşünür. Sonra karar vermiş gibi başını sallar, kapıya doğru yürür.)

TABLONUN SONU

BİRİNCİ PERDE

Çin İmparatoru'nun sarayının bahçesi. Çiçekler, tarhlar ve ağaçlar. Sağda çiçekler ve yeşillikle örtülü kanepe kılıklı bir sedir. Arkada ve biraz solda sarayın bir kısmı görünür.

BİRİNCİ MECLİS

Bir BAHÇIVAN, FİLOZOF SİYAOHİ

(BAHÇIVAN bu perdede ve müteakip perdede daima bahçeyle meşgul olur. Kah çiçekleri sular, kah bir makasla tarhları tanzim eder, kah kaybolur ve tekrar gelir. Etrafın mükalemesiyle ve hareketleriyle pek az alakadar olur ve ara sıra sadece başını kaldırarak bakar... FİLOZOF SİYAOHİ kısa boyludur, söylerken elleriyle hareketler yapar.)

SİYAOHİ: (Perde açıldıktan biraz sonra gelerek) Pıst, baksana!

BAHÇIVAN: (Başını kaldırarak bakar.)

SİYAOHİ: Prenses... Prenses Hiyungyu bu taraflara gelmedi mi?

BAHÇIVAN: (Hayır makamında başını sallar.)

SİYAOHİ: Bana haber yollamıştı ya... Beni bahçede görmek istiyormuş!..

BAHÇIVAN: (Omuzlarını silker ve işine koyulur.)

SİYAOHİ: Ne acayip adam. On sekiz sene beraber felsefe okuduk. Hatta karanlık ve menfi kuvvet olan Yin ile aydınlık ve müspet kuvvet olan Yang arasında muvazeneyi temin eden Chyi, yani merkezi hayat kuvveti değil, bilakis Shang-Ti, yani semadır diye kendine mahsus bir felsefesi de vardı. Fakat çok sevdiği çiçeklerin ilahlar arasındaki bu ali münasebetlere pek kulak asmadıklarını, kendisini dinlemediklerini gördü; bunun üzerine düşündüklerini başkalarına söylemekten de vazgeçti. Hatta zannediyorum ki, düşünmekten de vazgeçti... Hah... Prenses Hiyungyu geliyor. Allah Allah... Ne kadar da dalgın yürüyor... Beni aramaya geldiği halde görmeden geçecek galiba... (İleri ve sola doğru bağırır) Prenses Hiyungyu, Prenses Hiyungyu!.. (Kendi kendine) On yedi yaşında bir kalbin yüklenemeyeceği ağırlıkları yüklenmiş gibi... O kadar yavaş ve ezilmiş yürüyor ki... (HİYUNGYU girer.)

İKİNCİ MECLİS

HİYUNGYU, SİYAOHİ

SİYAOHİ: Acaba küçük prensesimizi sabahın bu vaktinde tatlı uykusuından uyandıran gürültüyü hangi münasebetsiz yaptı?

HİYUNGYU: (Eliyle kalbini göstererek) Bu, Siyaohi!..

SİYAOHİ: Eyvah!.. Muhakkak korkunç bir rüya gördünüz!..

HİYUNGYU: Hayır, Siyaohi!..

SİYAOHİ: Yastığınız çok alçak mıydı?

HİYUNGYU: O da değil Siyaohi!

SİYAOHİ: Şu halde muhakkak yatarken fazla çay içtiniz!

HİYUNGYU: Hayır Siyaohi, hayır, hiçbirisi değil... (SİYAOHİ'yi kolundan tutar, kendisine doğru çevirir.) İnsa nasıl sever Siyaohi?

SİYAOHİ: Bilmem!..

HİYUNGYU: Sen hiç sevmedin mi?

SİYAOHİ: Mütemadiyen!

HİYUNGYU: Kimi?

SİYAOHİ: Hiç kimseyi!..

HİYUNGYU: (Kızgın) Siyaohi!..

SİYAOHİ: Prenses?..

HİYUNGYU: Benimle eğleniyorsun, ben artık çocuk değilim!

SİYAOHİ: Haşa... Fakat sevmek için muhakkak -birisi- mi lazımdır?

HİYUNGYU: Değil mi?

SİYAOHİ: Ne münasebet?.. Sevgi bizi saadete, zevke götürecek bir vasıtaysa diğer birisine ihtiyaç vardır. Fakat muhabbeti böyle adi bir vasıta değil de, büyük ve temiz bir gaye, hatta hayatımızın sebebi olan bir mevcudiyet diye kabul edersek başka birisinin lüzumu yoktur. İnsan tek başına da sevebilir. Böylece hiç kimseye hasredilmeyen bir aşk bütün kainatı içine alabilir. Halbuki bir şahısta toplanabilen ve teskin edilebilen bir aşkın, düşün, ne kadar kuvvetsiz ve dar olması lazımdır!

HİYUNGYU: Nasıl olur Siyaohi? İnsan asıl birisini sevdiğini anlayınca içinin de kainatı alacak kadar genişlediğini görüyor.

SİYAOHİ: Prensesimizin birisini sevdiği anlaşılıyor.

HİYUNGYU: Hem nasıl Siyaohi...

SİYAOHİ: Mamafih... Aşk siz yaştaki çocuklar arasında pek o kadar da tehlikeli olmayan bir oyundur. Belki biraz da hoş bir oyun... Fakat ciddiye almamak şartıyla!..

HİYUNGYU: Siyaohi, bilmezsin ne haldeyim... Oyun değil bu Siyaohi... Ne kadar imkansız ve neticesiz bir arzunun elinde olduğumu bilsen bana acırsın... Bütün mukavemetlerim faydasız kalıyor. Dağdaki küçük bir derenin nehire doğru koşan suları gibi bütün hislerim ona koşuyorlar. Ben kendimi bu selin önüne geçecek kadar kuvvetli hissetmiyorum. Ve bu derenin suları nasıl ellerinde olmayarak taştan taşa yuvarlanırlarsa, ben de onlar gibi heyecandan sevince, sevinçten kedere, kederden tereddüte yuvarlanıyorum... Bunlar benim zayıf omuzlarımın çekemeyeceği yükler, Siyaohi; bana bir çare, Siyaohi, bana bu delice düşünceleri kafamdan çıkarıp atacak bir çare...

SİYAOHİ: Büyük filozof Lao-Tse der ki: Hastalığını hastalık olarak bilen hasta değildir. Şu halde senin bütün bunlardan kurtulman için hasta olmadığını bilmenden başka bir şey lazım değil; Fakat Lao-tse aynı zamanda... Ah... Hayır... Burada değil... Ven-Çing geliyor...

Felsefenin ve ilahi düşüncelerin bana verdiği ağırlığa ve kemale rağmen bu adamın bulunduğu yerde kendimi bir tuzakta zannediyorum. İçimi sebepsiz bir endişe kaplıyor... Bu da etrafına avuç avuç emniyetsizlik saçan adamlardan biri... Ben gidiyorum...

HİYUNGYU: Ben de geliyorum...

(Beraber sağa doğru yürürler. VEN-ÇİNG girer.)

ÜÇÜNCÜ MECLİS

VEN-ÇİNG, HİYUNGYU

VEN-ÇİNG: (FİLOZOF'la beraber giden HİYUNGYU'ya seslenerek) Prenses Hiyungyu!..

HİYUNGYU: (Durur, FİLOZOF çıkar.)

VEN-ÇİNG: Ne güzel tesadüf Yarabbi... Sizi görmeyi o kadar istiyordum ki...

HİYUNGYU: Bir şey mi söyleyecektiniz?

VEN-ÇİNG: Evet... Fakat insanın söyleyecek hiçbir şeyi olmasa bile gene sizi görmek isteyeceği muhakkaktır.

HİYUNGYU: Her zamankinden daha iltifatkarsınız Ven-Çing.

VEN-ÇİNG: Siz de her zamankinden daha güzelsiniz, Prenses!

HİYUNGYU: Fakat ben bu iltifatlardan hoşlanmadığımı söylersem?

VEN-ÇİNG: Tasavvur edemeyeceğiniz kadar müteessir olurum.

HİYUNGYU: Sahi mi?

VEN-ÇİNG: Prenses, küçük yaşınızdan beri benden sebepsiz bir kaçışınız, bana anlayamadığım bir itimatsızlığınız var. Daha beş altı yaşındayken sizi elinizden tutarak bahçede gezdirmek isterdim, fakat siz derhal bağırmaya, tepinmeye başlar, nihayet çırpınarak elimden kurtulurdunuz...

HİYUNGYU: Daha o zamandan mı başlamıştınız?

VEN-ÇİNG: Neye, Prenses?

HİYUNGYU: Hiç; işinizi çok sağlam tutmak istediğiniz anlaşılıyor.

VEN-ÇİNG: Ah Prenses, siz hep böylesiniz... Anlaşılmasına imkan olmayan birtakım laflarla beni her zaman üzmek istersiniz... Ne diyordum... Küçükken sizi kendime bir parça ısındırabilmek için neler yapmazdım... Fakat siz en mahir işçilerin elinden çıkan oyuncakları bile, bir kere bakmaya lüzum görmeden, bir köşeye atardınız... Hele fildişi ve porselenden yapılmış bir Buda mabedi getirmiştim ki, içinde yakılan ışık, pencerelerinden dışarı alaimisema renklerine ayrılarak intişar ediyordu ve Buda'nın gözleri halis opal taşındandı. Fakat getirdiğimin ertesi günü bir kölenin çocuğunda, bir hafta sonra da parçalarını bahçede gördüm... Bununla beraber hiç ümidimi kesmedim. Sebepsiz yere benden ürken minimini kalbinizi kazanmak için nelere başvurmadım Yarabbi?.. Hatta sihirbaz kadınlara bile müracaat ettiğimi söylersem ihtimal şaşarsınız... Fakat ne bunlar, ne de güzel kulağınıza eğilerek söylediğim tatlı sözler sizi bana birazcık olsun alıştıramadı... Bakın, güzelliğinin rivayeti yüzlerce milyon ağızda dolaşan bir kız oldunuz, hala benden kaçıyorsunuz...

HİYUNGYU: Şimdi hatırlıyorum... Küçükken beni ne kadar sıkardınız Ven-Çing... Sarayda daima sizin beni gelip bulamayacağınız bir köşe aradım... Fakat siz en saklı bucakları bile keşfeder, beni, sıkıcı ve yaşıma uymayan iltifatlarınızla, yığın yığın hediyelerinizle adeta boğardınız. Size, o zaman ne kadar kızardım bilseniz!.. Hele sözleriniz... Nefesiniz solucan gibi ensemi, saçlarımı

dolaşır, kelimeleriniz içime diken gibi batardı. Bilhassa sesinize verdiğiniz o yumuşaklığa, tatlılığa hiç tahammül edemezdim. Çünkü sizi kölelere bağırırken, hizmetkarlara emirler verirken de duymuştum... Anlamaz görünürler ama, çocuklar böyle şeyleri, ihtimal kendileri de pek farkına varmadan, o kadar derinden sezerler ki... Sizin yanınızda sıkılır, avaz avaz bağırmak ister, nihayet çırpınarak kucağınızdan kurtulur ve kaçardım... Ah Ven-Çing, bunları hatırladıkça size adeta yeniden kızıyorum.

VEN-ÇİNG: Prenses, bu eski şeyleri tekrar etmekle ne kadar büyük bir hata işlediğimi şimdi anlıyorum.

HİYUNGYU: Değil mi, Ven-Çing?.. Yanlış bir tabiye kurdunuz; bu, ihtimal muvaffakiyetinizi biraz geri bırakacak...

VEN-ÇİNG: Anlamıyorum Prenses...

HİYUNGYU: (Kendi kendine) Bir insan nasıl bu kadar riyakar olabilir Yarabbi? (VEN-ÇİNG'e) Ven-Çing!.

VEN-ÇİNG: Efendimiz?..

HİYUNGYU: Sen niçin bu kadar fenasın Ven-Çing?

VEN-ÇİNG: (Hayretle) Ne gibi Prenses Hiyungyu?..

HİYUNGYU: Bilmem... Fakat...

VEN-ÇİNG: Siz hala çocuksunuz Prenses...

HİYUNGYU: Değilim Ven-Çing... Değilim... Fakat...

VEN-ÇİNG: Fakat... Prenses Hiyungyu?..

HİYUNGYU: Çocuk değilim... Fakat... nasıl söyleyeyim bilmem ki... Bir insanın bu kadar sefil bir planı uzun seneler, şeytanca bir sabırla nasıl tatbik edebildiğini hala zihnim almıyor...

VEN-ÇİNG: Prenses bugün benimle muamma konuşmaya niyet etmişler galiba, kendilerini anlayamıyorum.

HİYUNGYU: Çok iyi anlıyorsunuz Ven-Çing... (Gülerek) Ven-Çing!

VEN-ÇİNG: Efendimiz.

HİYUNGYU: (Aynı şekilde gülerek) Benim bir ablam olsaydı beni böyle sevmezdiniz değil mi?.. Buna lüzum görmezdiniz...

VEN-ÇİNG: Ne münasebet Prenses?..

HİYUNGYU: Ne münasebet mi?.. O zaman babamın varisi o olurdu da ondan... O zaman Çin İmparatorluğu -bana- değil, -ona- kalırdı...

VEN-ÇİNG: Çok insafsızsınız, Prenses.

HİYUNGYU: İhtimal çok akılsız olmadığım için Ven-Çing...

VEN-ÇİNG: (Bir hareket yaparak) Haksızsınız Hiyungyu... Neyse... Ben sizi, birkaç şey söylemek için alıkoymuştum...

HİYUNGYU: Fakat söylemeye vakit bulamadınız.

VEN-ÇİNG: Söyleyeceğim şeyler çok mühimdir.

HİYUNGYU: (Sedire oturur.) Sizi dinliyorum.

VEN-ÇİNG: (Yanına otururak) Bu, Çin İmparatorluğu'nun selameti meselesidir.

HİYUNGYU: (Gülerek) Tamamen kulak kesildim.

VEN-ÇİNG: Siz dün akşam, gidişinizin sebebini bir türlü bulamadığım bir yerdeydiniz...

HİYUNGYU: (Ciddileşerek ve ayağa kalkarak) Ne demek istiyorsunuz?

VEN-ÇİNG: İmparatorumuzun hiç de yerinde olmayan merhamet ve şefkatlerinden layık olmadıkları halde istifade ederek memleketimizde yaşamak imkanı bulan bu barbarlar, Türkler, son zamanlarda mevkilerini unutarak kımıldamak istiyorlar. Ben adamlarım vasıtasıyla her hareketlerini takip ettirmekteyim; ve yakında hepsini birden ezmek imkanlarını bulacağım... Fakat bu münasebetsiz vukuata sizin de isminizin karışması hiç iyi olmayacak...

HİYUNGYU: Neler söylüyorsunuz Ven-Çing?

VEN-ÇİNG: Düşününüz... Bilhassa babanız mukaddes İmparator bunu duyarsa ne olur? Ve maazallah halk duyarsa... Saraydan çıkmasına katiyen imkan olmayan ve buna zaten adetlerimiz de müsait olmayan bir genç kız saraydan gizlice çıkıyor... Hem de ne zaman?.. Gece!.. Hem de nereye?.. Bir asinin evine!.. Mukaddes İmparatorluğa karşı bir isyan hareketinin hazırlandığı haber verilen bir eve... Düşünün... Bu duyulursa babanıza karşı vaziyetiniz ne olur!..

HİYUNGYU: Ven-Çing!..

VEN-ÇİNG: Ve babanızın halka karşı vaziyeti ne olur?..

HİYUNGYU: (Yalvararak) Yeter!..

VEN-ÇİNG: Mukaddes İmparatorumuz çok yaşlıdır. Böyle bir darbeye dayanacağını ben zannetmiyorum.

HİYUNGYU: (Yeisle) Bu vakayı sizden başka bilen yok Ven-Çing!..

VEN-ÇİNG: Öyle ama, bilirsiniz ki ben vatanın selametini her şeyden üstün tutarım.

(HİYUNGYU sol kolunu yüzüne götürürerek arkasını döner, sağ eli yanında sallanarak böylece durur; düşünür veya ağlar. Bir müddet sonra VEN-ÇİNG yavaşça HİYUNGYU'nun sağ elini tutar.)

VEN-ÇİNG: Prenses Hiyungyu!..

HİYUNGYU: (Döner, VEN-ÇİNG'e bakar. Gözleri ağlamıştır.) Ne istiyorsunuz?

VEN-ÇİNG: Bu kadar üzülmeye sebep yok. (Elinden çekip yanına oturtarak) Daha her şey bitmiş demek değildir... Sizin böyle ağlamanız insana her şeyi unutturur. (Sokularak) Sizi ağlatmamak, sizi üzmemek için insan her şeyi yapabilir. (HİYUNGYU'nun öteki elini de tutar.) Hatta hiyanet bile edebilir... (HİYUNGYU geri çekilir ve ellerini kurtarmak ister, VEN-ÇİNG sokulur.) Bu işin ufacık bir gürültü bile yapmadan kapanması benim elimdedir... Zaten Hiyungyu, biliyorsun ki, bu sarayda hemen hemen her şey benim elimdedir... Sen budala bir kız değilsin, Hiyungyu. İktidar ve zekayı daha fazla inkar etmek senden beklenmezdi. (HİYUNGYU'yu omuzlarından tutar, o müdafaa eder. Bahçenin diğer ucunda KÜRŞAD görünür.) Bütün vahşiliğine rağmen bir gün bana geleceğini biliyordum. Zaten senin gibi akıllı bir kıza yakışan da buydu... Bunları bırakalım, maziyi bütün münasebetsizlikleriyle beraber unutacağız... Yalnız gel sen, gel... (Öpmek ister, HİYUNGYU mukavemet eder; kanepeye arkası üstü yıkılır. VEN-ÇİNG üzerine eğilir. HİYUNGYU çırpınır ve tokatlar, fakat VEN-ÇİNG sağ eliyle kızın iki kolunu da sımsıkı tutar, sol koluyla başını kaldırarak öpmek ister. HİYUNGYU çırpınır ve bağırır.)

HİYUNGYU: (Bağırarak) Bırak... Bırak beni... Kürşad...

DÖRDÜNCÜ MECLİS

Evvelkiler, KÜRŞAD

KÜRŞAD gelir, VEN-ÇİNG'i ensesinden tutar ve fırlatır. VEN-ÇİNG yere yuvarlanır, fakat derhal kalkar ve kılıcına davranır.

VEN-ÇİNG: (Hücum ederek) Koru kendini, kölelerin kabadayısı...

KÜRŞAD: (Kılıcını çekerek) Ve namuslusu... Bu, herhalde çocuk namuslarına saldıran haydut bir efendi olmaktan iyidir. Ne dersin?..

VEN-ÇİNG: (Dövüşerek) Seni geberttikten sonra bu kılıcı haddini bilmeyenlere ibret olsun diye bütün Çin mahallelerinde ve Türk mahallelerinde dolaştıracağım...

KÜRŞAD: (Dövüşerek) Ben halbuki bir alçak kanına bulaşan bu kılıcı kırıp bir köşeye atacağım.

VEN-ÇİNG: Sakın kendini!..

KÜRŞAD: Hangimiz?..

VEN-ÇİNG: Ah... (Kılıç elinden düşer, sol eliyle sağ kolunu tutarak uzaklaşır.)

BEŞİNCİ MECLİS

HİYUNGYU, KÜRŞAD

KÜRŞAD: (Kılıcını yerine kor. HİYUNGYU'ya gider. Onu kaldırır, kucağına alır, kanepeye oturur.) Hiyungyu... Kızım... Korktun mu? Kalbin ne kadar hızlı atıyor... Bu kadarcık bir çocuğa bu kadar hayasızca taarruz edebilmek için insan göğsünde bir yığın çamurdan

başka bir şey taşımamalı... Bir çiçeğin ince yapraklarını parmaklarının arasında ezmek istiyormuş gibi uzanan eli kılıcıma rast geldi. İhtimal bu ona bir müddet için ders olur... Güzelliğe hücum edenler içlerinde ve dışlarında güzelliğin en ufak bir eserini bile taşımayanlar ve güzel bir şey yapmaya asla muktedir olmayanlardır. Onlar böylece kendi mahrumiyetlerinin intikamını aldıklarını zannederler. (HİYUNGYU'nun yüzünü kendine çevirerek) Bu kadar güzel, bu kadar temiz bir mahluku insan nasıl incitmek isteyebilir Yarabbi? Hiyungyu... Sen, sana bakanlara yaşamak, namütenahi yaşamak arzusu veren bir çiçeksin; bu çiçeği soldurmak kendi hayatına kastetmek değil midir?.. Hayatın tahammül edilmez meşakkatleri yüzünden kafaları ölüm düşüncesiyle dolanlar sana bir kere baksalar bu düşüncelerin acayip bir rüzgar tarafından sürükleniyormuş gibi kaybolduğunu ve içlerinin tatlı bir teselli ve ümitle dolduğunu görürler. Ağlayanların dudaklarını neşeli bir tebessümle kıvırmak için senin güzel sesinin duyulması kafidir. Sen Hiyungyu, sen delileri akıllı... (Gülerek) akıllıları da deli edebilirsin... Ne o, gözlerini kapadın, hala fena mısın?

HİYUNGYU: Hayır, Kürşad, sizi dinliyorum... Ne kadar güzel söylüyorsunuz... Bana şimdiye kadar hiç kimse böyle şeyler söylemedi, fakat şimdi siz söylerken hepsini evvelden biliyormuşum gibi oldum. Sesiniz, bana o kadar yakın... ve ... o kadar emniyet verici ki... Bu sarayda insan emniyetten başka her şey bulabilir... Yalnız o yoktur... İnsanın etrafı kendisinden bir şey bekleyenler veya kendisine hiç sebepsiz fenalık etmek isteyenlerle doludur... Ve böyle bir yerde insan kendisine korkmadan koşabileceği birisini o kadar arıyor ki...

KÜRŞAD: Vah kızım, vah... Bu kadar müdafaasız bir çocuğa.

HİYUNGYU: Bana çocuk demeyin... Kızım da demeyin... Hiyungyu deyin... O meseleden de artık bahsetmeyelim. Ben, hatta Ven-Çing'e şimdi bir teşekkür borçluyum.

KÜRŞAD: Ne?..

HİYUNGYU: (KÜRŞAD'a gittikçe sokularak) Bana size minnettar olmak imkanını verdiği için... Kürşad, biliyor musunuz, sizin tarafınızdan kurtarılmak saadeti için, yalnız bunun için en müthiş tehlikelere bile gözümü kırpmadan atılmaya hazırım... Tasavvur edemezsiniz, sizin himayeniz altında olduğumu, bir sıkıntıya düşersem beni koruyacağınızı düşünmek beni nasıl sarhoş ediyor. (Daha sokularak) Böyle kollarınızın arasında kendimi her tehlikeden, her dertten, her üzüntülü düşünceden uzak hissediyorum... Adeta bu dünyada değilmiş gibiyim... Sanki ilahlar beni yalnız bugün için yaratmışlar; sanki ben çocukluğumdan beri yalnız bugünü beklemişim, bugünün hasretini çekmişim... Şimdi artık vaktin hiç geçmemesini, durmasını istiyorum. İstiyorum ki, her şey bu dakikada bitsin ve bundan sonra hiçbir şey devam etmesin; çünkü geçen her dakika bu anları benden biraz daha uzaklaştıracak. (Ellerini KÜRŞAD'ın boynuna sarar, KÜRŞAD onun ağır ağır saçlarını okşar.) Ben zavallılığımı, yalnızlığımı gittikçe daha çok hissetmeye başlayacağım... Sonra... ben artık sizden uzakta nasıl yaşarım?.. Sesinizin bana verdiği kuvvet kollarınızın arasından çıkar çıkmaz kaybolacak zannediyorum... Oh Kürşad, beni bırakmayın, beni yalnız bırakmayın!..

KÜRŞAD: Sen üzülme çocuğum... Ben seni...

HİYUNGYU: Hani bana çocuğum demeyecektiniz?..

KÜRŞAD: Sen üzülme Hiyungyu... Seni yalnız bırakmama imkan var mı artık... Ne zaman bana ihtiyacın olursa bil ki o anda ben de sana muhtacım ve seni bekliyorum.

HİYUNGYU: Değil mi Kürşad, hiç üzülmeyeyim, hiç korkmayayım değil mi?.. Sizi her zaman yanımda bulacağım değil mi?.. Ben ne kadar korkmuştum...

KÜRŞAD: Zaten insan en tatlı, en bahtiyar anlarını bile ilerde geleceğini tasavvur ettiği felaketli ve karanlık günleri düşünerek karartmaktan kendini alamaz, ilahlar lekesiz ve tam bir saadeti insanlara vermek istememişlerdir.

HİYUNGYU: (Sokulur ve daha sıkı sarılır.) Değil Kürşad! İlahlar insanlara layık olduklarından çok daha fazla saadet veriyorlar... Bakın, ben belki kendimi bildiğim günden beri kalbimin size ait olduğunu da biliyordum. Bu sarayda siz hiç kimseye benzemiyordunuz ve ben yalnız, ama yalnız sizi seviyordum. İçimde bin bir türlü arzunun tepindiğini hissediyor, fakat bunların ne olduğunu fark edemiyordum... Bütün hayatını bir şey istemekle geçirmek fakat istediği şeyin ne olduğunu kendisi de bilmemek ne kadar tahammül edilmez şey bilseniz... Sonra bir gün kendimi sizin kollarınız arasında bulunca ne istediğimi anlıyorum. (Başını KÜRŞAD'ın yüzüne yaklaştırır.) Bilseniz ölmek bana şimdi ne kadar kolay gelecek... Yalnız beni daha çok sıkın... Kürşad, çok çok sıkın! (Sımsıkı sarılır, KÜRŞAD'ı dudaklarından öper. Öteki mukavemet etmez. Bir müddet böyle kalırlar. Sonra KÜRŞAD yavaşça doğrulur. HİYUNGYU da kalkar, başı öne eğilmiş durur. KÜRŞAD onu omuzlarından tutar.)

KÜRŞAD: Bana bak Hiyungyu!..

HİYUNGYU: (Başını kaldırır.)

KÜRŞAD: Sen artık çocuk değilsin Hiyungyu... (Çenesinden tutarak) Bana bak... Sen çocuk değilsin artık, anlıyor musun?

HİYUNGYU: (Hafif ve titrek bir sesle) Kürşad!

KÜRŞAD: Ve çocukluk yapmamalısın artık...

HİYUNGYU: Ben sizi seviyorum Kürşad!..

KÜRŞAD: Ve böyle laflar da söylememelisin Hiyungyu... Böyle şeylerden bir daha hiç bahsetmemelisin... Ben senin çok yaşlı bir ağabeyinim Hiyungyu... Senin her derdinin yarısını kendi kalbimde hissederim. Fakat...

HİYUNGYU: Sizi seviyorum Kürşad!

KÜRŞAD: Hiyungyu!.. Kalbine susmasını emret...

HİYUNGYU : Ah Kürşad, dinlemez ki!..

KÜRŞAD: Eğer ilahlar dimağların sözüne bu kadar az itaat edebileceğini bilselerdi onu vücutlarımızın en yüksek yerine koymaktan vazgeçerlerdi...

HİYUNGYU: Fakat sen de Kürşad... Sen de...

KÜRŞAD: Yeter... Ne söyleyeceğini biliyorum... Belki Hiyungyu... Belki... Fakat bizi arzularımızdan başka kuvvetlerin idare ettiğini de kabul edelim. İlahlar bunu istemiyorlar... Biz ne kadar istesek faydasız... Allahaısmarladık Hiyungyu!.. (Yürür. Dört beş adım gittikten sonra durur ve geriye döner. Hareketsiz duran HİYUNGYU onun geri döndüğünü görünce kollarını uzatır ve ona doğru koşmak ister. Fakat KÜRŞAD tekrar dönerek ağır ağır yürür. HİYUNGYU kolları ileri uzanmış olarak durur ve KÜRŞAD bahçenin ucunda kaybolunca, oraya, çimenlerin üstüne yıkılır.)

(BİRİNCİ PERDENİN SONU)

İKİNCİ PERDE

Sahne birinci perdedekinin aynı

BİRİNCİ MECLİS

KÜRŞAD (Yalnız)

KÜRŞAD: (ÇiçekIerin arasından gelir.) Gayet doğru düşünüyorum,

eminim; hatalı hareket etmiyorum, eminim; vazifemi yapıyorum, eminim; fakat gene rahat değilim. Bu yaptığım ve yapacağım işler, bütün azametlerine rağmen, seven bir kalbi yaraladığımı bana unutturamıyorlar. Milyonlarca insanın sevinç kahkahaları bile Hiyungyu'nun hıçkırıklarının aksini kulaklarımdan alıp götüremeyecek ve ben çok iyi biliyorum ki muvaffakiyetlerimin çehresi onun sararmış yüzünü görünce buruşacak ve neşesini kaybedecek. Bu niçin böyle?.. Eğer yapmak istediğim şeylerle buna mukabil feda ettiğim şey bir terazinin gözlerine konursa evvelkilerin çok ağır basması lazım. Çünkü bir tarafta milyonlarca insanın hayatı, hürriyeti, saadeti; diğer tarafta ise yalnız genç bir kızın küçücük kalbi var. Halbuki bu taraf daha ağır basıyor... Şu halde terazinin bu kefesinde yalnız bir genç kızın feda edilen kalbi değil, benim görmediğim yahut görmek istemediğim bazı şeylerin de bulunması lazım. Bunlar ne olabilir?.. Hiyungyu'yu seviyorum... Ve bu alışverişte asıl feda ettiğim şey onun kalbi değil, benim kendi aşkım... İşte bunun için bu fedakarlık bana bu kadar ağır geliyor... Evet... Ben aşığım... Hem adamakıllı... Aşk muhakkak ki bir hastalık... Aşık olduğumuzu ilk zamanlarda kendimizden bile saklamak istememiz zaten bunun bir hastalık olduğunu gösteriyor... Biz mütemadiyen: Değilim, değilim!.. diyoruz. Ve onu ancak, kolumuzu kımıldatamayacak kadar bize hakim olduğu zaman kabul ediyoruz. Lakin hasta bir adamın artık başka işlere kalkışması gülünç değil mi?.. Kendi kalbini bir aşkın elinden kurtaramayan adam nasıl milyonlarca insanı kurtarmaya kalkar? Minimini bir kızın elinde oyuncak olduğunu hisseden adam devletlere karşı koyacak, milletlere hayat ve hürriyet verecek ha? Bundan daha saçma şey olur mu?.. Hadi be Kürşad, vazgeç böyle şeylerden. Kendi aczini ve kudretsizliğini gör, korkaklığını, zavallılığını anla ve yoluna git... Budala... Senin gibi göğsünde bu kadar küçük ve çürümüş bir kalp taşıyanların bu kadar ağır işlere girişmesi... Olur küstahlık değil... Çin sarayının Çinlilerden daha itaatli uşağı, bu saray sende hiçbir şey bırakmamış... Haydi... esirleri daha kuvvetli, daha temiz olanlar kurtarsın... Sen onların hakaret ve kin tükürüklerini yüzünden sil ve Hiyungyu'na koş, Hiyungyu'na... (Bağırır.) Hiyungyu... Hiyungyu...

(HİYUNGYU bahçede görünür.)

İKİNCİ MECLİS

KÜRŞAD, HİYUNGYU

HİYUNGYU: Beni mi çağırdınız Kürşad?

KÜRŞAD: (Kanepeye oturur.) Seni çağırdım. Gel buraya Hiyungyu... Hastayım ben... (Başını tutarak) Ooof... Öyle hastayım ki ben... Hiyungyu... Koy ellerini başıma... (HİYUNGYU ellerini KÜRŞAD'ın alnına kor.) Hah şöyle... (Bir müddet sükut, sonra KÜRŞAD silkinir, ayağa kalkar, bütün hareketleri deruni bir mücadeleyi ve tereddüdü ifade eder. Eğilir, HİYUNGYU'nun iki yanağından tutarak) Ne yapmalı Hiyungyu... Sen çocuksun daha, ne bileceksin değil mi? (Eliyle başını ve alnını döverek) Bilsen Hiyungyu bunun içinde neler oluyor!.. Oooof... Hastayım ben... (Bahçede birkaç kere dolaşır, HİYUNGYU'nun önünde durur, ona bakar ve onu omuzlarından tutarak ayağa kaldırır.) Hiyungyu, bana yalnız sen yardım edebilirsin!...

HİYUNGYU: Ne yapmamı istiyorsunuz Kürşad?

KÜRŞAD: Kasırgadan sonra çıkan hafif ve serin bir rüzgar çölün baygın yolcularına ne yaparsa; aylarca süren kuraklıktan sonra gelen bir yağmur kurumaya yüz tutan ekinlere ne yaparsa sen de bana onu yap: Bana yaşamak kudretini, yaşamak cesaretini, yaşamak imkanını ver...

HİYUNGYU: Ben aynı şeyleri sizden alıyorum Kürşad, size yardıma kalkmam ayın güneşi aydınlatmak istemesine benzemez mi?

KÜRŞAD: (HİYUNGYU'yu tekrar omuzlarından tutarak) Hiyungyu; ben başkalarına taze hayat ve taze kuvvet vermeye kalkarken bunlara herkesten çok kendimin muhtaç olduğumu unutmuştum. Benim artık epeyce yaşlanan damarlarımda sakin ve hiçbir şey yapmaya iktidarı olmayan bir kan dolaşıyor. Başkalarının bana lüzumu yok, Hiyungyu; fakat ben yaşamak istiyorum... Yaşamak için de sana muhtacım. (HİYUNGYU'yu omuzlarından havaya kaldırır.) Hiyungyu; sana ne kadar ihtiyacım olduğunu bilmezsin! (Tam öpmek üzereyken bahçede, sağ tarafta gözlerini kendisine dikerek hareketsiz duran

1'İNCİ TÜRK'ü görür. Şaşkın, HİYUNGYU'yu yere bırakır, gülmeye çalışarak) Sen ne kadar hafifsin Hiyungyu!.. Adeta tüy gibi... Ya, benim minimini Hiyungyum, sen adeta benim kızım yerindesin... Gördün mü seni nasıl kolayca havaya kaldırıverdim... Daha çocuksun sen... Ha, demin ne diyordum... Sana ihtiyacım var diyordum değil mi? Evet... Sana çok ihtiyacım var... (Ciddileşerek ve sesi ağırlaşarak) Hiyungyu, eğer beni hakikaten seviyorsan, beni bir parça olsun seviyorsan aramızda olan herşeyi unut; eğer benim için muhakkak bir şey yapmak, bir fedakarlıkta bulunmak istiyorsan dinle: Bu yakınlarda bu sarayda birtakım fevkalade vakalar olacak, bunların sana da taalluk eden tarafları vardır. Sen benim tarafımdan yaptırıldığını bildiğin veya tahmin ettiğin hiçbir hadiseye itiraz etme... Tamamen tabi ol... O zaman beni çok sevindireceksin... Başka her düşünceyi, her arzuyu kalbinden çıkar. Artık birbirimizden saklamaya lüzum yok Hiyungyu: Seni kaybetmek benim için de çok azaplı olacak; fakat biz bunda nefsini feda etmenin zevklerini bulmaya çalışalım. Ben biraz evvelki zaaflarımdan şimdi utanıyorum. Bundan sonra utanılacak bir şey yapmamaya dikkat edelim... Hadi sen de git... Ve düşünme... Yalnız tabi ol... Hadi bakalım. (Yanaklarından öper, HİYUNGYU gider, 1'İNCİ TÜRK gelir.)

ÜÇÜNCÜ MECLİS

KÜRŞAD, 1'İNCİ TÜRK

1'İNCİ TÜRK: Her şey hazır!

KÜRŞAD: Her şey hazır.

1'İNCİ TÜRK: Yalnız...

KÜRŞAD: Yalnız?..

1'İNCİ TÜRK: Sende ilk günlerin hararetini görmüyorum Kürşad. Sende büyük işlere karar verenlere mahsus bir katilikten ziyade ne

yapacağını bilmeyenlere mahsus bir tereddüt var. Gerçi senin kollarını bağlayan şey korku olamaz, fakat başka ne olabilir Kürşad?

KÜRŞAD: Korku mu?.. Dostum, korku öyle bir bağdır ki, bazan bir felç gibi gelerek insanın her adalesini en ufak bir hareketten menedebilir. Fakat herhangi fevkalade bir vaka, bir heyecan, hatta bir arzu gevşemez zannedilen bu bağları derhal koparmaya kifayet eder. En ümit edilmedik zamanlarda cılız ve korkak kedilerin yırtıcı birer aslan oldukları çok görülmüştür. Yeter ki bizim kollarımızı bağlayan daha başka şeyler olmasın.

1'İNCİ TÜRK: Bu başka şeyler ne olabilir?

KÜRŞAD: Hiç... Ben size lazım olan şeylerimi veriyorum. Fazlasını istemeyiniz ve benim bir parçamı da kendime bırakınız. Size dimağımı, vücudumu ve kılıcımı veriyorum, bu kadarı yeter mi?..

1'İNCİ TÜRK: Yeter!..

KÜRŞAD: Fakat kalbim...

1'İNCİ TÜRK: Onun bize lüzumu yok...

KÜRŞAD: Kalbim bir başkasıyla beraberdir.

1'İNCİ TÜRK: Bir başkasıyla beraber olan kalbini burada bırak ve bize onsuz iltihak et... Bir kaya gibi...

KÜRŞAD: (Başını eğerek yavaş yavaş) Bir kaya... gibi... (Sükut)

1'İNCİ TÜRK: (Bir müddet sonra) Kürşad, üç yüz silahlı, istediğin şekilde hazırlanmıştır; vereceğin talimatı bekliyorlar. O kadar sabırsızlanıyorlar ki insan bunların damarlarındaki kanın bir ateş olduğunu ve bu delikanlıların biraz serinlemek için muhakkak

damarlarını boşaltmak istediklerini zannediyor.

KÜRŞAD: Bu akşam...

1'İNCİ TÜRK: Bu akşam mı?..

KÜRŞAD: Bu akşam istedikleri gibi serinleyecekler ve hatta...

1'İNCİ TÜRK: Hatta?..

KÜRŞAD: Hatta belki de soğuyacaklar... (Sükut) Hepsi de çok genç değil mi?..

1'İNCİ TÜRK: İçlerinde gözlerini bu hayata anavatanda açmış bir kişi bile yoktur...

KÜRŞAD: Bunların anaları da var değil mi? Çok sevdikleri anaları... Sonra... hayatı da kim bilir ne kadar seviyorlardır.

1'İNCİ TÜRK: Kürşad, ölüme gidenlerin anaları ve hayata olan muhabbetleri değil, iman ve cesaretleri sorulur...

KÜRŞAD: Pekala... Kendilerine, yapacakları işe dair hiçbir şey söylemediniz mi?..

1'İNCİ TÜRK: Bunu sizden başka kimse bilmiyor... Hatta ben bile. Büyük bir kıskançlıkla herkesten sakladığınız planınızı bugün söyleyeceksiniz. İki milyona yakın insanın hayatı ve hürriyeti sizin şimdi söyleyeceğiniz sözlere bağlıdır. Tabii bunun farkındasınız.

KÜRŞAD: Tabii... Ve bunun ne kadar dehşetli bir şey olduğunun da farkındayım.

1'İNCİ TÜRK: Sizi dinliyorum.

KÜRŞAD: Dinleyiniz öyleyse: Bilirsiniz ki İmparator geceleri gizlice saraydan çıkar ve Si-Gan-Fu şehrinin sokaklarını dolaşır.

1'İNCİ TÜRK: Evet, bu halk arasında da söyleniyor.

KÜRŞAD: İmparator her gece yanına maiyetinden beş on kişi alarak ve kıyafetini değiştirerek alelade bir mandarin gibi sokaklarda dolaşır. Çok sevdiği ecdadından birinin böyle yaptığını bir müverrih kendisine söylediği için İmparator bu itiyadına pek sadıktır. Yalnız, o, beş on kişiyle gidiyor ve dolaşıyorum zannederken saray muhafızlarının büyük bir kısmı uzak bir mesafeden onu takip etmekte, gideceği yerlerde daha evvelden tertibat almaktadır...

1'İNCİ TÜRK: Peki...

KÜRŞAD: Saray muhafızlarının büyük bir kısmının onun arkasından gitmesi, sarayda küçük bir kısmının kalması demek olduğu da meydandadır!

1'İNCİ TÜRK: Evet...

KÜRŞAD: Anlamadınız mı? Bu gece saray tenhalaşıp muhafaza azalınca bizim üç yüz silahlımızın dörtte biri derhal hücuma geçerek genç prensimiz Yulu Han'ı buradan alıp kaçıracak.

1'İNCİ TÜRK: Prenses Hiyungyu ile beraber... değil mi?

KÜRŞAD: (Uzun uzun ve dalgın, manasız gözlerle baktıktan sonra yavaşça) Evet, Prenses Hiyungyu'yu da kaçıracaklar.

1'İNCİ TÜRK: Kararımız öyleydi değil mi?

KÜRŞAD: Evet, kararımız öyleydi.

1'İNCİ TÜRK: Ve bunu bilhassa sen istiyorsun!..

KÜRŞAD: Ben mi istiyorum?.. Hayır... Ha... Evet... Bunu bilhassa ben istiyorum.

1'İNCİ TÜRK: Üç yüz atlı Yulu Han'la Prenses'i aldıktan sonra hiçbir yerde durmadan vatana dönecekler ve orada, hakansız kalan milletin başına geçerek buradaki kardeşlerini kurtarmaya gelecekler.

KÜRŞAD: (Gene dalgın) Evet... Öyle yapacaklar... Bunlar daha sonraki işler... Bu akşam... Bu akşam her şey olacak değil mi?

1'İNCİ TÜRK: Bana mı soruyorsunuz?

KÜRŞAD: (Toplanarak) Evet... Bu akşam her şey olacak... İki milyon esir var değil mi?.. Bu iki milyon esir bu geceyi bekliyorlar değil mi? Bu esirlerin her şeyi bu akşama bağlı, değil mi?.. İki milyon ha!.. Bu akşam...

1'İNCİ TÜRK: Emirlerinizi veriniz!..

KÜRŞAD: Bu gece üç yüz silahlı sarayın dışında duracak ve bunların yetmiş beşi iç bahçeye girecekler... Kapıcılar Türktür ve her şeyden haberdar edilecektir... Bu yetmiş beş kişi gözlerini benim saraydaki odama dikecek ve bekleyecekler... İmparator sarayda bulunduğu müddetçe benim odamın ışığı yanacaktır. Odamda ışık söner sönmez saraya hücum edilecek ve Yulu Han'la Hiyungyu odalarından alınacak...

1'İNCİ TÜRK: Evet!..

KÜRŞAD: Bu esnada diğerleri atları üstünde sarayı çevirecekler ve hariçten herhangi bir taarruza meydan vermeyecekler.

1'İNCİ TÜRK: Evet...

KÜRŞAD: Kapının önünde iki kuvvetli süvari bulundurulacak ve bunlar oraya getirilen Prens ve Prenses'i derhal terkilerine alıp dörtnala uzaklaşacaklar.

1'İNCİ TÜRK: Evet...

KÜRŞAD: Yulu Han'la Prenses hiçbir şeyden haberdar olmayacakları için hayret ederler, belki de mukavemet etmek isterler, buna katiyen ehemmiyet verilmeyecek. 1'İNCİ TÜRK: Evet...

KÜRŞAD: Bu kadar... Sizde sarayın planı vardır. Orada Yulu ile Prenses Hiyungyu'nun odaları gösterilmiştir, bunu takım zabitlerine adamakıllı öğretirsiniz.

1'İNCİ TÜRK: Hiç yanılmayacakları şekilde öğretirim.

KÜRŞAD: Şimdi gidiniz. İmparator bu tarafa doğru geliyor, sizi görmesin. Bu gece benim arkamda can vermeleri muhtemel olanlara benden selam götürünüz.

(1'İNCİ TÜRK çıkar.)

DÖRDÜNCÜ MECLİS

KÜRŞAD (Yalnız)

KÜRŞAD: Ey ilahlar, kendimi çok zayıf hissediyorum, başladığım işte bana kuvvet veriniz... Ey kalbim, mevcudatın en zavallısı olan dimağımdan ayrı kalmakta daha fazla ısrar etme... Hiyungyu!.. Sen de bil ki, bir tercih karşısında olsaydım, sana, değil bir milleti, bir cihanı, bir kainatı feda ederdim; fakat artık intihap hakkına malik değilim, bir kere ok yaydan çıkmış bulunuyor... İki milyon... Bu akşam... Hiyungyu... Seni elimle... İlahlar bana merhamet etsinler... (Çıkar.)

BEŞİNCİ MECLİS

VEN-ÇİNG (yalnız), sonra İMPARATOR

VEN-ÇİNG: (Çiçeklerin arkasından usulca çıkar, KÜRŞAD'ın arkasından bir müddet bakar, ellerini ovuşturur) Plan mükemmel... Hele bir tatbik edilirse daha nefis olacak... Yalnız küçük bir kusuru var: Tertip edenler bu sarayda bir de Ven-Çing bulunduğunu nasılsa unutmuşlar... Ven-Çing minimini, güzel, tatlı Hiyungyu'yu bunlara, bu barbarların eline nasıl bırakıverir?.. Allah göstermesin... İmparator geliyor... (Derhal dalgın, meyus bir hal alır, bu esnada hava kararır ve bulutlanır.)

İMPARATOR: (Ağır ağır girerek) Ven-Çing, deminden beri seni arıyorum; bu hikayeler artık benim canımı sıkmaya başladı; anlıyor musun!..

VEN-ÇİNG: Hangi hikayeler, efendimiz?..

İMPARATOR: Bu Türkler meselesi... Ne zaman bitecek bu?.. Görüyorum ki bilhassa sen bu zavallılara rahat vermemekte inat ediyorsun. Fakat bilirsin ki imparator nazırına söz dinletemediği zamanlar celladına söz geçirebilir...

VEN-ÇİNG: (Eğilerek) Efendimize sadakatimden dolayı öleceğim için ne kadar bahtiyar olduğumu tasavvur edemezsiniz.

İMPARATOR: Ne istiyorsun bu adamlardan?..

VEN-ÇİNG: Efendimiz çok merhametli ve çok iyi kalplidirler; bunun için düşmanlarını bile müdafaadan ayrı ve ilahlara mahsus zevkler duyuyorlar. Fakat ben sadık bir köle sıfatiyle bunlara tahammül edemiyorum. Ve bunun için şimdi başımı vereceğim...

İMPARATOR: Ne diye düşmanlarımdan filan bahsediyorsun? Kim bunlar?..

VEN-ÇİNG: Hainlerin ve hayatınıza kastedenlerin bile müdafii

olduğunuzu gördükçe sizin mabutlara olan yakınlığınızı da görüyor ve hayatınız için daha ziyade endişe ediyorum.

İMPARATOR: Neler söylüyorsun sen Allah aşkına?

VEN-ÇİNG: Size olan sadakatim şimdi kulakların işitmeye tahammül edemeyeceği hıyanetleri anlatmaya beni sevk ederse sizden affımı dileneceğim... Bu küstahlığımın cezasını beni derhal cellada göndererek veriniz, yalnız mukaddes hayatınız için beni sonuna kadar dinleyiniz...

İMPARATOR: Dinliyorum.

VEN-ÇİNG: Bu akşam hayatınıza kastedilmek isteniyor!..

İMPARATOR: Ne dedin? Ne dedin? Ne isteniyor?..

VEN-ÇİNG: Hayatınıza kastedilmek isteniyor... dedim.

İMPARATOR: Kim tarafından?

VEN-ÇİNG: Müdafaa ettikleriniz tarafından! Layik olmadıkları nimetlerinizle kuvvetlenen kollarını şimdi size kılıç sallamakta kullanacak olan bu adamlara karşı bir şey yapamamak bana ölmekten çok daha acı geliyor... Mademki size olan sadakatimi göstermek imkanları yok, derhal cellatlara emrediniz... Yaşamak bana pek azaplı geliyor...

İMPARATOR: Maksadını daha açık söyle!..

VEN-ÇİNG: Efendimiz sözlerime inanmak lütfunda bulunacaklar mı?.. Hiç olmazsa bu akşam gece yarısına kadar?.. O zaman kendisinin sadık kullarıyla hayatlarına kastetmek isteyen denileri (alçakları) ayırmak imkanları hasıl olacaktır.

İMPARATOR: Çabuk, daha açık söyle... İnanacağım.

VEN-ÇİNG: Efendimiz... Büyük bir merhametle yaşamalarına müsaade ettiğiniz Türkler bir ihtilal hareketi yapmak üzeredirler...

İMPARATOR: İmkanı yok...

VEN-ÇİNG: Bana inanacağınızı vaid buyurmuştunuz... Gece yarısına kadar...

İMPARATOR: Devam et...

VEN-ÇİNG: Bu ihtilalin ilk adımı mukaddes hayatınıza kastetmekle başlayacaktır. Ve bütün bunları idare eden...

İMPARATOR: Çabuk söyle...

VEN-ÇİNG: En inandığınız!..

İMPARATOR: Söyle diyorum!..

VEN-ÇİNG: En itimat ettiğiniz... ve bana, bu sadık kulunuza tercih ettiğiniz...

İMPARATOR: (Üstüne yürüyerek) Söyleyecek misin?..

VEN-ÇİNG: Kürşad!..

İMPARATOR: (Elleri yana düşer, durur, şaşırır.) Yalan söylüyorsun.

VEN-ÇİNG: Bana inanacaktınız?..

İMPARATOR: İmkanı yok.

VEN-ÇİNG: Gece yarısına kadar...

İMPARATOR: Her şeyi söyle!..

VEN-ÇİNG: Burada yapılan bir hıyanet planını dinlemeye beni sevk eden tesadüf herhalde efendimize olan muhabbetimi yeni bir sadakat eseriyle mükafatlandırmak istemişti. Burada sizin nasıl öldürüleceğinize... Aman Yarabbi... evet... nasıl öldürüleceğinize dair konuşuldu ve şu kulaklarım onları dinledi...

İMPARATOR: Nasıl?..

VEN-ÇİNG: Bu gece sokağa çıktığınız zaman üzerinize hücum edilecek...

İMPARATOR: Yalan.

VEN-ÇİNG: Keşke yalan olsa... O zaman dünyanın en bahtiyar mahluku olurdum.

İMPARATOR: Bu gece sokağa çıkarken müdafaamı kuvvetlendiririm. Bundan onların tabii haberi olmaz... Bakalım görürüz... Hücum ederlerse sana hakkın varmış derim... ve o zaman... o zaman muhakkak ki bir şeyler yaparım...

VEN-ÇİNG: Evet... en iyisi bu... Yalnız... görüyorsunuz ki hava gittikçe kararıyor, bir fırtına yaklaşmak üzeredir. Ve böyle havalar hainlerin karanlık maksatları için her şeyden daha muvafıktır.Evet... müdafaanızı çok kuvvetlendireceksiniz, fakat ya fırtına ve yağmurun verdiği şaşkınlık ve karanlıktan istifade eden bir ok efendimize... Oh, daha ilerisini düşünmüyorum... (Eğilerek) Efendimiz, biz kullarınız için mukaddes olan hayatınızı koruyunuz...

İMPARATOR: Ne yapalım öyleyse... Sen sözlerini nasıl ispat edeceksin?..

VEN-ÇİNG: Siz sarayda kalınız efendimiz... Onlar deni maksatlarına nail olmak için buraya bile hücum edeceklerdir: Konuşurlarken kulaklarımla duydum, eğer bu gece dışarı çıkmazsanız üç yüzden fazla silahlı adamla saraya hücum etmelerine karar verilmiştir.

İMPARATOR: Aklım almıyor bunları Ven-Çing... Kürşad, elimde büyüttüğüm ve bu derecelere çıkarttığım, bu kadar itimat ettiğim Kürşad... İmkanı yok...

VEN-ÇİNG: Maalesef hakikat efendimiz... Siz yalnız sükunetle geceyi bekleyiniz, hainlerin mahiyetini anlayacaksınız.

İMPARATOR: Sarayın muhafazasını kuvvetlendirmeli... Fakat hiç belli etmeden...

VEN-ÇİNG: Hepsini bana bırakınız... Siz sükun ve huzur ile bekleyiniz... Canlarını uğrunuzda vermek isteyenler şu bahçedeki ağaçların yapraklarından daha çoktur. Hiç kimse size elini süremeyecektir.

İMPARATOR: Pekala... Her şeyi sana bırakıyorum. Yalnız... bu şüphelerin asılsız çıkarsa... bilirsin ya Ven-Çing!..

VEN-ÇİNG: Dediğim gibi efendimiz... maalesef sözlerim yalnız hakikatten ibarettir.

İMPARATOR: Ben gidiyorum.. Kürşad ha?.. İnanamıyorum. (çıkar.)

ALTINCI MECLİS

VEN-ÇİNG (yalnız), sonra VEN-ÇİNG'in MAİYET ÇAVUŞU

VEN-ÇİNG: Ala... şimdi ufak bir iş daha... (Bahçenin öteki ucuna

işaret eder, MAİYET ÇAVUŞU girer.) Bana bak.

ÇAVUŞ: (Sokulur ve bekler.)

VEN-ÇİNG: Adamların arasında boyu ve şekli İmparator hazretlerine benzeyen birisini seçecek ve onu aynen İmparator gibi giydireceksin... Anlıyor musun? İmparator geceleri dışarı çıkarken nasıl giyiniyorsa tıpkı öyle...

ÇAVUŞ: Evet efendim...

VEN-ÇİNG: Ve sonra her akşam İmparator hazretleriyle beraber giden adamları da alacak, hep beraber şehri gezmeye çıkacaksın.

ÇAVUŞ: Evet efendim.

VEN-ÇİNG: Anlıyor musun? Sarayda ve hariçte, bilhassa hariçte herkes İmparator'un her zamanki gibi şehri devre çıktığını zannedecek.

ÇAVUŞ: Anlıyorum efendim.

VEN-ÇİNG: Öyleyse git ve bana saray muhafızları kumandanını yolla... Çabuk, dediklerimi unutma. Ve hatırla ki bu işte başının omuzların üzerindeki vaziyeti mevzubahistir.

ÇAVUŞ: Emredersiniz. (Çıkar.)

YEDİNCİ MECLİS

VEN-ÇİNG (Yalnız)

VEN-ÇİNG: Bu iş de oldu demektir. Ah Kürşad, sen beni unutmayacaktın... (Güler, bahçenin öbür başına doğru hızlı hızlı

gider)

(İKİNCİ PERDENİN SONU)

ÜÇÜNCÜ PERDE

İMPARATOR'un sarayında bir divanhane. Mermer zemin. Mermer sütunlar, karşıda bir merdiven vesaire.

BİRİNCİ MECLİS

SİYAOHİ (yalnız), sonra BİRİNCİ YARALI ASKER

SİYAOHİ: (Yalnız, ağır ağır dolaşır, önüne bakar, konuşmaz.)

1'İNCİ YARALI ASKER: (Sallanarak ve koşmaya çalışarak içeri girer. FİLOZOF'u görür. Durur.)

SİYAOHİ: (Askerin kanlı elbisesini göstererek) Ne o, delikanlı, elbiseni niçin alacalısından intihap ettin?

1'İNCİ YARALI ASKER: Bir bayrama iştirak ettim de ondan...

SİYAOHİ: Nasıldı bu bayram?

1'İNCİ YARALI ASKER: Dehşet... Herkes şevkinden yerlere seriliyor... ve bir daha kalkamıyordu...

SİYAOHİ: Peki, neler gördün?..

1'İNCİ YARALI ASKER: Öyle şeyler gördüm ki Siyaohi, bunları hayatımın sonuna kadar unutamayacağım.

SİYAOHİ: Bu kadar çabuk unutulacak şeyler mi gördün delikanlı?

1'İNCİ YARALI ASKER: (Anlamayarak bakar.)

SİYAOHİ: Diyorum ki, gördüğün şeyler bu kadar ehemmiyetsiz miydi ki çabucak unutacaksın? Çünkü vaziyetin hayatının sonu dediğin şeyin öyle pek de uzak olmadığını gösteriyor.

1'İNCİ YARALI ASKER: Siyaohi!..

SİYAOHİ: Ölmek üzere olduğunu görmüyor musun?

1'İNCİ YARALI ASKER: (SİYAOHİ'yi yakalayarak) Yaşamak istiyorum, Siyaohi, yaşamak, hiç ölmemek istiyorum...

SİYAOHİ: Eğer bunu bu kadar çok istiyorsan derhal ölmen lazımdır.

1'İNCİ YARALI ASKER: (SİYAOHİ'nin yüzüne bakar.)

SİYAOHİ: (Askerin omuzuna elini koyarak) Niçin ölmekten bu kadar korkuyorsun? Niçin ölümden bu kadar korkuyorsunuz?.. Ölüm bugünkünden daha çok yaşamak demektir; ölüm ilelebet ve bin bir şekilde yaşamak demektir. Düşün ki şimdi bu vücudun dağılıp sen artık yaşamadığını zannettiğin zaman hepimizden, bütün yaşayanlardan çok bir hayata malik olacaksın... Mesela bir uzvun iri bir kayada yosun halinde yeşerirken diğer bir uzvun bir damla yağmur suyu halinde uzak bir denize dökülecek... Bir parçan eskicinin tamir ettiği kunduraya kösele olarak çivilenirken diğer bir parçan bir mandarinin sofrasındaki nefis çay takımını teşkil edecek. Namütenahi şekillerde yaşayacaksın delikanlı ve namütenahi zamanlarda yaşayacaksın. Yalnız şimdiki hayatından bunun ufak bir farkı olacak: O zaman yaşadığını bilmeyeceksin, sende mevcudiyetinin şuuru olmayacak... Fakat ne ehemmiyeti var? Esas mesele yaşadığını bilmek değil yaşamaktır. Ve sana yaşayacaksın diyorum... Niçin

üzülüp duruyorsun öleceğim diye?.. Bırak bunları da bu çok meraklı seyahate çıkmadan evvel bana gördüğünü söylediğin dehşetli şeyleri anlat.

1'İNCİ YARALI ASKER: Yaşayacağım ha?..

SİYAOHİ: Tabii yaşayacaksın... Sen gördüklerini anlat... Hadi...

1'İNCİ YARALI ASKER: Bu akşam saray muhafazasına memurduk.

SİYAOHİ: Her akşamki gibi...

1'İNCİ YARALI ASKER: Hayır, her akşamkinden başka... çünkü bu akşam bizden başka daha birçokları da aynı işe memurdular. Ve biz ortalıkta bir başkalık olduğunun farkındaydık. Zaten bunu her zamanki gibi, malum mevkilerimize değil de Ven-Çing'in dairesine, mutfağa, daha bilmem nerelere kısım kısım dağılışımızdan ve bir emir alıncaya kadar bırakıldığımız yerlerden kımıldamamak için verilen talimattan da anlamıştık...

SİYAOHİ: Saraya gündüzden mi geldiniz?..

1'İNCİ YARALI ASKER: Akşamüzeri ve ufak ufak gruplar halinde arka kapıdan geldik. Bize yerlerimizi gösteren, Ven-Çing'in zabitlerinden biriydi.

SİYAOHİ: Bunun niçin böyle yapıldığını size söylemediler mi?

1'İNCİ YARALI ASKER: Hayır... son dakikaya kadar bir şey bilmiyorduk.

SİYAOHİ: Son dakikada bildiğiniz neydi?

1'İNCİ YARALI ASKER: Yine hiç. Yalnız güneş battıktan iki saat kadar sonra gelen bir emirle yerlerimizden fırladık ve saraya hücum eden zırhlı süvarilere karşı müdafaaya başladık.

Karşımızdakiler İmparator'un hassa askerleriydi. O kadar şaşırmıştık ki, oklarımızın kirişlerini çekmeyi bile beceremiyorduk ve hücum edenler gitgide ilerliyorlardı. Bu sırada Ven-Çing göründü, -Ne duruyorsunuz, İmparatorunuzu öldürecekler!..- dedi. Biz de derhal yaylara sarıldık. Bir anda bu mücadele o kadar kızıştı ki, oklarımız karşımızdakilere küfürlerimizden daha çabuk ve daha bol gider oldular. Bu esnada bizim ellerimizi tekrar bağlayan ve bizi tekrar hayretten donduran bir şey oldu. Arkamızdan sarayın merdivenlerinden koşarak Kürşad geldi ve bize: -Durun, ne yapıyorsunuz?..- diye bağırdı. Geriye baktık, fakat Ven-Çing ve onun zabitleri derhal Kürşad'ın üstüne atıldılar. O, kendisini müdafaa ederek aramızdan geçti ve karşımızdakilerle beraber bize hücuma başladı.

SİYAOHİ: Kürşad mı?

1'İNCİ YARALI ASKER: Keşke başkası olsaydı.

SİYAOHİ: Neden?

1'İNCİ YARALI ASKER: Çünkü onun attığı oklar, dünyada yerleşip kalmaya niyet etmiş görünen en canlı arkadaşlarıma bile, ikamet müddetlerinin bitmiş olduğunu haber veriyor ve etrafımı boşaltıyordu. Kendimi zelzele esnasında bir mabette zannediyordum. Dev gibi adamlar mabut heykelleri gibi, bağırıp çağırmadan, fakat gürültü ve dehşet içinde, yıkılıyorlardı.

SİYAOHİ: Asker, bu vakanın destanını sana yazdırmalı.

1'İNCİ YARALI ASKER: Bu destanı yazabilmek için mürekkep yerine kan kullanmak lazımdır. Halbuki bende böyle bir şey kalmadı.

SİYAOHİ: Güzel konuşuyorsun asker... Bak, ölüm kendisi gelmeden evvel sana felsefeyi yolluyor. Düşün ki, eğer ölürsen herkesten daha hakim olacaksın... Neyse, sen hikayene devam et.

1'İNCİ YARALI ASKER: Ne diyordum, Kürşad'ın attığı oklar boşa gitmiyordu. Fakat herhalde Çin'de askerler Kürşad'ın oklarından daha çok olacak ki, her yere düşen adama mukabil, sarayın muhtelif yerlerinden beş on silahlı daha çıkıyordu. En nihayet arka kapılardan gelen külliyetli bir yardımcı kuvvet karşımızdakilere sarayda onların oklarını tükettirecek ve kılıçlarını körlettirecek kadar çok insan bulunduğunu anlattı. O zaman Kürşad geri dönmek emri verdi. Atlarına binerek uzaklaştılar.

SİYAOHİ: Ve siz de arkalarından.

1'İNCİ YARALI ASKER: Evet... Ven-Çing, Kürşad'ı kaçırırsak hepimizi kılıçtan geçirteceğini söyledi, fakat bizim ümidimiz yoktu. Bilirsin ya, Türklerin atları süvarilerine bizimkilerden daha çok itaat ederler.

SİYAOHİ: Kaçtılar mı?

1'İNCİ YARALI ASKER: Onları kaçırmayan biz değiliz... Fırtına ve nehirdir. Birdenbire yükselen sular, nehirde köprü filan bırakmamıştı. Sular karanlıkta böyle kabarıyor, adeta geldiği yere gitmek ister gibi, çok alçaklardan geçen bulutlara sürünmeye çalışıyordu.

SİYAOHİ: Gördüğün korkunç şeyler bu kadar mıydı?

1'İNCİ YARALI ASKER: Nerede!.. Asıl dehşetli şey, asıl akılların almayacağı şey burada, bu nehrin kıyısında oldu. İki taraf tekrar harbe başlamıştı. Ve bu seferki hiç evvelkine benzemiyordu. Burada askerler, fırtınada birbiri üzerine devrilen iki ağacın dalları gibi birbirine giriyorlar, birbirlerini kırıyorlar, eziyorlar ve boğuk sesler çıkarıyorlardı. Sonra nehir kabarıyordu, sular ayaklarımızın altına kadar geliyor, yağmur yaralarımızı serinletmek ister gibi daha hızlı yağıyordu.

SİYAOHİ: Asker, dövüşenler ne yapıyordu?

1'İNCİ YARALI ASKER: Dövüşenler mi?.. Ya... Dövüşenler... Sular gitgide kabarıyordu. Yağmur suları yerinde tutmak için bütün ağırlığıyla onun üzerine çöküyordu.

SİYAOHİ: Sen sözünün sonunu bir türlü getiremez misin? 1'İNCİ YARALI ASKER: Her taraf karanlıktı... Nehir... Sular... Yağmur... (Geriye doğru kaykılır, sallanır, düşer. Ölür.)

SİYAOHİ: Daha az gevezelik edebileceği bir yere gitti. Acaba bu kadar lafı söyleyebilmek için mi orada ölmedi de buraya kadar geldi?

(İMPARATOR arkadan gelir. SİYAOHİ'yi görünce ona doğru koşar.)

İKİNCİ MECLİS

SİYAOHİ, İMPARATOR

İMPARATOR: Siyaohi, nedir bu olanlar?

SİYAOHİ: Neler, Efendimiz?

İMPARATOR: Bugün olan biten şeyler?.. İnsanlar meğer ne anlaşılmaz mahluklarmış... Dünya ne anlaşılmaz yermiş!..

SİYAOHİ: Dünyanın ve insanların bir parça bir şeye benzeyen yerleri de bu anlaşılmaz taraflarıdır. Baksanıza siz bile onları anlamadığınız zamanlarda müsterihtiniz ve şimdi anladığınızı zannettiğiniz için bu kadar şaşıyor ve üzülüyorsunuz.

İMPARATOR: Ah... Bu lafların ortalığı düzeltmeye bir faydası olsa.

SİYAOHİ: O zaman on para kıymeti olmazdı.

İMPARATOR: Siyaohi... Sükunetin beni çıldırtacak, ben deminden beri Hiyungyu'yu arıyorum. Sarayda bulamadım.

SİYAOHİ: Bu, onun sarayda olmasına mani değildir. Söyleyelim de bulsunlar.

İMPARATOR: Söyledim. Arıyorlar, fakat sen ne dersin? Acaba kaçırdılar mı?.. Onu da beraber götürdüler mi? O zaman ne yaparız?..

SİYAOHİ: Yapılması lazım, makul ve mümkün olan şeyleri yaparız.

İMPARATOR: Sus Siyaohi... Sen... (Uzaktan gelen 2'İNCİ YARALI ASKER'i görerek) Gel, asker, bu tarafa gel...

ÜÇÜNCÜ MECLİS

Evvelkiler, 2'İNCİ YARALI ASKER

İMPARATOR: Nereden geliyorsun?

2'İNCİ YARALI ASKER: (Cevap vermeyerek İMPARATOR'un yüzüne bakar.)

İMPARATOR: Asker, nereden geldiğini bilmiyor musun?

2'İNCİ YARALI ASKER: (Bakmakta devam eder.)

SİYAOHİ: Galiba gideceği yeri düşünmekle meşgul de, nereden geldiğinin pek farkında değil.

İMPARATOR: (Askeri omuzundan tutup sarsarak) Sana İmparator'un sual soruyor küstah!..

2'İNCİ YARALI ASKER: (Silkinip omzunu çekerek): Senden daha heybetli birisiyle hesap görmek üzereyim ve bir daha elime geçirirsem ona kendim bazı sualler sormak isterdim.

SİYAOHİ: İnsanların böyle akıllı, böyle cesaretli ve sahiden insan olabilmeleri için muhakkak ölüme bu kadar yaklaşmaları mı lazım acaba?

İMPARATOR: Asker, bir İmparator gibi sormuyorum. Ne halde olduğumu görüyorsun, bana cevap ver.

2'İNCİ YARALI ASKER: İhtiyar, ne yalan söyleyeyim, şu halde bile senin yerinde olmak istemezdim.

SİYAOHİ: Bir askere, İmparator'a karşı bu sözleri söylemek cesaretini veren ölüm herhalde çok güzel bir şey...

İMPARATOR: Anlat, asker!..

2'İNCİ YARALI ASKER: Harp olan yerden geliyorum. Eğer herhangi bir şeye şaşacak olsaydım...

SİYAOHİ: Bu akşam herkes şaşılacak şeylerden bahsediyor, fakat bunların ne olduğunu söylemeye bir türlü vakit bulamıyor.

2'İNCİ YARALI ASKER: Nehrin kenarında onlara yetiştik... Köprüyü sular götürmüştü. Biz herhalde onlara azgın sulardan daha mülayim geldik ki, yüzlerini bize çevirdiler ve bizi oklarıyla karşıladılar.

SİYAOHİ: Yağmur yağıyordu. Sular yükseliyor ve ayaklarınızın altına kadar geliyordu. Karanlık vardı.

2'İNCİ YARALI ASKER: Evet Siyaohi, söylediğiniz gibi, yalnız biraz daha ciddiydi...

İMPARATOR: Ne oldu? Hepsini yakaladınız mı?

2'İNCİ YARALI ASKER: Hepsini kaçırdık...

İMPARATOR: Nereye?..

2'İNCİ YARALI ASKER: Gidip yakalamamıza imkan olmayan bir yere... Gerçi birçoğumuz aynı yere gitti, fakat harbe orada devam edeceklerini hiç zannetmiyorum. Ben kendi hesabıma böyle bir şey yapmak niyetinde değilim...

İMPARATOR: Kürşad ne oldu?

2'İNCİ YARALI ASKER: Onu yakaladılar ve buraya getiriyorlar... Fakat uzun müddet elinizde kalacağını zannetmem.

İMPARATOR: O ölmedi mi?

2'İNCİ YARALI ASKER: Onun yerine başka birisi öldü... (İMPARATOR'u kolundan tutup hafifçe sarsarak) İhtiyar, sana söyleyeceğim şeyleri dinle... Biraz üzüleceksin herhalde... Fakat bu adam (SİYAOHİ'yi gösterir.) birçok sözler bilir ve insanların kendi ölümlerinden maada bütün dertlerini sözler hafifletebilir.

İMPARATOR: Seni dinliyorum asker.

2'İNCİ YARALI ASKER: Kürşad kendisine doğru uzanan kılıçlara artık göğsünü tutmak ve bu uzun yorgunluğu daha uzun bir istirahatle dinlendirmek niyetindeydi ki, birdenbire nereden çıktığını anlayamadığımız yüzü örtülü küçük bir muharip peyda oldu. Yeni geldiği, hiç yarası olmayışından anlaşılıyordu. Derhal Kürşad'ı müdafaaya başladı. Bizim askerler anlamadıkları bir korkuyla geriye çekildiler ve kılıçlarını yere indirdiler. Bu siyahlı muharibi bulutların ve fırtınanın gönderdiğini, ona hücum edilemeyeceğini zannediyorlardı. Bu esnada Ven-Çing elinde kılıcıyla meydanda göründü. Karanlık gecede ve gürültü arasında hiçbir şey fark edilemediği için, gelenleri yerden peyda oluvermiş

zannediyorduk. Ven-Çing doğru Kürşad'a koştu, fakat onun önünde siyahlı muharibi gördü. O da bizim gibi evvela silahını indirdi, fakat karşısındakinin yere inmeyen kılıcını göğsünde görünce geriye çekildi. Kürşad'a arkadan saldırmak istedi, nedense küçük ve siyah muharibe bir şey yapmadan Kürşad'ın işini bitirmek istiyor, fakat ne tarafa dönse karşısında onu görüyordu. Küçük muharibin bu işlerde usta olmadığı belliydi. Görülüyordu ki, kılıcını idare eden usta bir elden ziyade coşkun bir gönüldür.

İMPARATOR: Kimdi bu siyahlı muharip?

2'İNCİ YARALI ASKER: Bunu biz de kendimize sorduk. Ven-Çing'in bütün ihtiyatına rağmen onun yüzüne çarpan bir kılıcı siyah örtüsünü düşürdü. Ve biz, birbiri arkasına çakan şimşeklerin aydınlığında siyahlı muharibin kim olduğunu gördük.

İMPARATOR: Kimdi bu?

2'İNCİ YARALI ASKER: Prenses Hiyungyu.

İMPARATOR: (Geri geri çekilerek) Hiyungyu mu?

2'İNCİ YARALI ASKER: Evet, Prenses Hiyungyu idi. Kendisini müdafaa edenin Prenses olduğunu görünce Kürşad da, sanki hiç yarası yokmuş, sanki vücudunda kandan eser kalmayan o değilmiş gibi karşısındakine saldırmaya başladı. Ven-Çing kılıcının günün birinde bu kadar şerefleneceğini asla aklına getirmemiştir: İki asil göğüs ona hedef olmak için birbiriyle yarış ediyor ve diğerini geri itiyordu. Ven-Çing de artık kendini unutmuş gibiydi. Fakat o anda önünde bulunan Kürşad'a savurduğu kurtulunmaz bir darbe derhal araya giren Prensesi delip geçince o da şaşırdı ve ancak bir alçağın yapacağı şeyi yaptı: Kılıcını atarak kaçmak istedi. Fakat Kürşad onu birkaç adım kaçtıktan sonra öldürdüyse bunu herhalde onun ölüsünü Prenses'in yanına sermemek için yapmıştır.

İMPARATOR: (ASKER'i iki eliyle omuzlarından tutarak) Kızım. Kızım öldü mü benim?

2'İNCİ YARALI ASKER: (Birdenbire sarsılır ve geriye düşecek gibi olur.)

İMPARATOR: (Onu kolundan yakalayarak) Söyle, Hiyungyu öldü mü?

2'İNCİ YARALI ASKER: Bırak beni... Şimdi -ben- ölüyorum... (Düşer.)

İMPARATOR: (SİYAOHİ'ye) Ne dedi bu?

SİYAOHİ: Beraber dinledik Efendimiz.

(Dışarda gürültüler olur. Askerler, HİYUNGYU'nun ölüsünü getirirler, karşı merdivenlerin yanındaki taş bir sedire bırakırlar. İMPARATOR ve SİYAOHİ evvela ne olduğunu anlamayarak bakarlar, sonra İMPARATOR koşarak kızına gider ve ona sarılır.)

DÖRDÜNCÜ MECLİS

SİYAOHİ, İMPARATOR, ASKERLER

SİYAOHİ: (Kendi kendine) Dünyada cereyan eden hadiselerin en tabiisi ve en bolu ölümdür. Böyle olduğu halde genç bir kızın ölümü beni bile daimi sükunetimden ayırmak istidadını gösteriyor. İhtiyar babası güzel bir kız, sevgili bir kız kaybettiği için müteessirdir; halbuki ben, güzel bir kız, sevgili bir kız öldüğü için müteessirim, daha doğrusu hayretteyim. Katiyyen hata etmediklerini zannettiğim yüksek kuvvetlerin ilk ve son hataları genç ve güzel kızları öldürmek olacak. Ne kadar düşünürsem düşüneyim, bu hususta ilahlara bir mazeret bulamıyorum.

İMPARATOR: (Kızının başucunda) Sarayımın en güzel çiçeği, uçsuz bucaksız Çin'in en güzel kızı. Benim ihtiyar günlerimin, hiç tükenmeyen baharı... Niçin yüzüme baktığın zaman gülümsemiyorsun?.. Sen eskiden böyle yapmazdın, kucağıma oturur ve mütemadiyen tebessüm ederdin... Niçin şimdi yüzün bu kadar ciddi?.. (Durur, sonra ağır ağır) Kim bilir ölüm seni ne kadar kolay almıştır!.. Haylaz bir çocuğun sapanıyla vurulan minimini bir saka kuşu gibi çabucak, hiç çırpınmadan ruhunu ölümün ellerine teslim etmişsindir. Ve ölüm sana bu kuşa geldiği kadar habersiz gelmiştir.

(Durur. Dışarıda gürültüler olur, sonra ses kesilir ve silahlı askerlerin arasında, kanlar içinde ve sapsarı, Kürşad içeri girer. İMPARATOR onu görünce doğrulur ve üstüne koşmak ister. Bu sırada birkaç asker, VEN-ÇİNG'in ölüsünü de getirip bir kenara bırakırlar.)

BEŞİNCİ MECLİS

Evvelkiler, KÜRŞAD, ASKERLER

KÜRŞAD: (Eliyle kendisine doğru gelen İMPARATOR'a işaret ederek) İhtiyar, kederinin büyüklüğünü takdir ederim. Ben senden daha az kederli değilim. Fakat ben elemlerimi dindirecek bir yere gitmek üzereyim, sen oraya gelmek için ihtimal bir müddet daha bekleyeceksin ve hakikaten acınmaya layıksın...

İMPARATOR: Bu sözleri bana nasıl söylüyorsun?.. Yaptıkların başını yere eğmek ve susmak için sana kafi gelmiyor mu?..

KÜRŞAD: Hakiki vazifelerimizin ne olduğunu pek kati bilmediğimiz bu dünyada ben vazifem olduğunu zannettiğim bir şeyi yapmak istemiştim. Halbuki sen benim vazifeme hıyanet ettiğimi iddia edeceksin... Belki ikimiz de haklı, belki ikimiz de haksızız, belki de ikimizden biri haklıdır. Ve bu anda üzerinde en az durulacak bir mesele varsa, o da budur. Ben zannediyorum ki, olan şeylerin karşısında şu anda duyduğumuz elem ve ızdırap, bunların niçin böyle olduğunu düşünmekten bizi menedecek kadar kuvvetlidir. (Etrafına dönüp bakınarak) Nerede Hiyungyu?.. (HİYUNGYU'yu görür,

o tarafa koşar, uzun uzun bakar.) Hiyungyu... Hiyungyu... Ben dünyadaki insanların en delisiyimişim... (Kolları arasına alır. Kendisi de taş sedire oturur. Alnına vurarak) Budala bak!.. Bu senin eserin... Hiyungyu artık yaşamıyor... Kürşad, bunun sebebi sensin. (Onu okşayarak) Hiyungyu... Baksana bana Hiyungyu... Esirleri kurtarmak için seni feda ettim değil mi?.. Bütün kainatı senin için feda etmek lazım gelirken, seni esirlerin uğruna feda ettim. Ve hiç kimseyi de kurtaramadım. Kendime ve sana yaptığım bütün zulümlerin neticesi bu: Yüzlerce ölü... Benim gibi bir delinin arkasında taze ömürlerini bir kılıca veren bir sürü ölü... Ve bunların hepsinden, kainatın başından beri ölenlerin hepsinden daha kıymetli olan sen... Esirleri daha kuvvetli bir adam kurtaracaktır, Hiyungyu... Bugün olmazsa yarın kurtaracaktır. Çünkü ancak esareti isteyenler esir olurlar ve bizimkiler artık bunu istemiyorlar. Onları kurtaracak birisi herhalde çıkacaktır. Fakat seni kim kurtaracak Hiyungyu?.. Bir milleti tekrar neşesine kavuşturmak, senin soluk dudaklarının kenarına ufak bir tebessüm vermekten çok daha kolaydır. Ben düşünmeliydim ki, ezilenleri kurtaracak olanlar büsbütün, başka yaradılır. (HİYUNGYU'yu kucağına alarak ayağa kalkar, sallanır.) Kuş gibisin Hiyungyu... Her zamankinden daha hafifsin... Seni kollarımın arasına canlı olarak aldığım zaman bir daha bırakmamalıydım. O zaman gözlerin yalvarırken bunu istemişti. Seni göğsümden kalbimi söker gibi sökerek bıraktım... Niçin?.. Şimdi ölünü bağrıma basarak çıldırmak için... (Onu kolları arasında sallayarak) Uyu, güzel Hiyungyu, uyu... Yarın güneş ıslak dünyanın ve kanlı meydanların üzerinde parlayarak her şeyi temizleyecek. Çiçekler tekrar açacak. Güneş ölülerin altında ezilen çiçeklere yeniden hayat verecek ve ey dünyadaki çiçeklerin en hayat dolusu, her yeni doğan güneş seni biraz daha solduracak... Her şey yaşayacak, Hiyungyu, halbuki sen artık yaşamayacaksın... (Etrafına anlamaz gözlerle bakarak) Hey burada duranlar, anlamıyor musunuz, siz yaşayacaksınız ve Hiyungyu yaşamıyacak... Aklınız eriyor mu sizin buna?.. (Bağırarak) Siz niçin yaşıyorsunuz?.. Hiyungyu öldükten sonra siz nasıl yaşıyorsunuz?.. (HİYUNGYU'nun ölüsünü tekrar sedire bırakarak yerden bir kılıç alır ve etrafa saldırmak ister.) Hepiniz, hepiniz ölmelisiniz!.. (Koşmak isterken yere yuvarlanır. Sonra sürünerek tekrar HİYUNGYU'ya doğru gider. Dizlerinin üzerinde doğrulmak ister.) Hiyungyu.... (Hafif hafif) Hiyungyu... Hiyungyu... (HİYUNGYU'yu kucaklar, sonra kolları gevşer, yavaşça yere yıkılır, ölür. Uzun bir sükut.)

İMPARATOR: (Ağır ağır) Ölüleri yarın layık olduğu merasimle kaldırırsınız... Nazırlar da yarın toplansınlar, Türkler meselesi hakkında konuşacağız... Memlekette umumi matem ilan edilsin... (Çıkarken ayağıyla VEN-ÇİNG'in ölüsünü gösterir.) Bunu da kaldırınız. (Hepsi beraber ve ağır ağır çıkarlar.)

SON